VÅRA ÖFVERLIGGARE.

AKADEMISKA STUDIER
af
THORD BONDE.

MED 52 TECKNINGAR AF BRUNO LILJEFORS M. FL.

samt

ETT UNIVERSITET I SVERIGES HUFVUDSTAD.

BIDRAG TILL UNIVERSITETSFRÅGANS BELYSNING
af
OSCAR SVAHN.

Andra upplagan.

Stockholm.
Albert Bonniers förlag.

Stockholm.
Alb. Bonniers boktryckeri 1886.

Förord till den elektroniska utgåvan

Thord Bonde var en pseudonym för Oscar Svahn, som alltså har författat båda skrifterna som ingår i denna volym. Den digitaliserades i april 2012.

Andra upplagan.

Våra ÖFVERLIGGARE Akademiska Studier af Thord Bonde. Med teckningar af Bruno Liljefors. mfl.

Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Pris 3: 75; inb. i eleg. clothb. 5 kr.

VÅRA ÖFVERLIGGARE.

AKADEMISKA STUDIER af **THORD BONDE.**

MED 52 TECKNINGAR AF BRUNO LILJEFORS M. FL.

samt

ETT UNIVERSITET I SVERIGES HUFVUDSTAD.

BIDRAG TILL UNIVERSITETSFRÅGANS BELYSNING

af **OSCAR SVAHN.**

Andra upplagan.

Stockholm. Albert Bonniers förlag.Stockholm. Alb. Bonniers boktryckeri 1886.Förord

till

Första upplagan.

Den följd af små skildringar ur vårt universitetslif, som här framträder i bokform, var till en början endast ämnad att fylla några ark i »Svenskt Skämtlynne». Innan dock författaren sjelf visste huru, hade de få arken vuxit ut till en bok; men ju längre arbetet fortskred, desto allvarligare blef också författarens stämning. Tankar och känslor, länge närda, men som på grund af ett af mångahanda bestyr uppfyldt lif sällan fått luft, togo nu ut sin rätt och liksom nödgade till en allvarlig behandling af ett ämne, hvilket till en början af författaren hufvudsakligen betraktats såsom ett medel till hvila efter en längre tids ansträngande arbete. Sammanhanget mellan den föreliggande bokens olika delar är härmed angifvet och på samma gång äfven det hufvudsakliga skälet, hvarför »Våra Öfverliggare» och »Ett universitet i Sveriges hufvudstad» blifvit inrymda i samma band. Ännu en förklaringsgrund till denna förening, ehuru af mera praktisk art, är angifven utiinledningen till den sistnämda uppsatsen. Att författaremärket Thord Bonde blifvit bibehållet under »Våra Öfverliggare», beror förnämligast derpå, att utdrag ur dessa skildringar förut blifvit under detta märke offentliggjorda inför en ganska talrik läsarekrets, hvaremot innehållet uti »Ett universitet i Sveriges hufvudstad» i mer än ett hänseende syntes fordra, att författaren till denna uppsats ej dolde sitt namn bakom en, om också genomskinlig signatur.

De fleste figurerna i »Våra Öfverliggare» framträda under diktade namn. Bakom flertalet af dessa namn stå dock verkliga personer, ehuru stundom två eller flere sådana fått lemna stoff till en eller annan hufvudfigur. De fleste af dessa personer hafva för länge sedan gått ur tiden. En och annan torde dock lefva qvar. Dessa få qvarlefvande har författaren med flit sökt behandla så, att en hvar af dem, för den händelse skildringen råkade under hans ögon, tryggt skulle kunna säga: »Detta är icke jag.» Och det är icke heller han, sådan han en gång tedde sig ansigte mot ansigte med sin egen spegelbild, utan sådan han *blef*, behandlad, belyst och omarbetad af studenthistorien, hvilken i likhet med all annan »folkdiktning» griper vissa hufvuddrag hos sina hjeltar och låter fantasien leka med dem så länge, att dessa drag till sist antaga proportioner, som omgestalta deras ursprungliga egare till typiska bärare af vissa egenskaper eller ett visst åskådningssätt. Det är sådana typer, icke lefnadsteckningar i vanlig mening, än mindre fotografiskt trogna skildringar af individer, som författaren i första rummet velat framställa. Men då ur denna synpunkt ingen behöfver känna sig träffad, må då heller ingen förargas! Må vi till sammans le vid minnet af vår ungdoms glädje, men för öfrigt en hvar på sitt sätt arbeta för, att våraefterkommande måtte från det universitetslif, som möjligen varder dem beskärdt, föra med sig ännu gladare, och det vill helt enkelt säga ännu ljusare och ännu bättre minnen, än dem vi sjelfve ega!

I sammanhang härmed tillåter sig författaren att fästa särskildt den med våra universitetsförhållanden mindre förtrogne läsarens uppmärksamhet på den omständighet, att i »Våra Öfverliggare» uttrycket »professorer» stundom användes för att beteckna en viss anda eller vissa institutioner inom våra universitet. Angående åter författarens åsigt om medlemmarne af denna aktade samhällsklass såsom personer och akademiske lärare

hänvisar han till yttrandet sid. 145.

Framställningen i »Våra Öfverliggare» har allt ifrån början varit planlagd för teckningar till texten. Utan att med hänsyn till de här bifogade bilderna vilja försöka gå allmänhetens dom i förväg, begagnar dock författaren detta tillfälle att uttrycka sin uppriktigaste tack till de framstående konstnärer, som, ehuru bundna af ett i enskildheter gående program, dock förmått åt pennans alster gifva ett lif, som dessa utan tvifvel eljest skulle hafva saknat.

Ännu en anmärkning. Villigt erkänner författaren, att kärnan i vårt svenska studentlif ännu är sund och kraftig, att det samma i sig innesluter ovärderliga skatter af allvarligt intresse, idog arbetslust, ungdomsfriskhet och poesi; men tydligt är att dessa ljusa och vanligen allt för ensidigt framhållna sidor måste i »Våra Öfverliggare» träda i bakgrunden för andra, vanligen allt för mycket förbisedda drag, hvilka kasta sina slagskuggor vida utöfver studentverldens gränser och in på vigtiga områden af hela vårt sociala lif. Att dessa sistnämda drag i »Våra Öfverliggare» företrädesvis belysas, härleder sigsålunda från ämnets natur, icke från författarens underskattning af allt det goda, vårt närvarande studentlif eger att uppvisa.

Ett rikt, till största delen hittills obegagnadt stoff, särskildt från Upsala, föreligger ännu, möjliggörande en andra del af »Våra Öfverliggare», så vida författarens tid och krafter, men framför allt allmänhetens håg och kritikens välvilja skulle medgifva en dylik fortsättning.

För de smärre oegentligheter i fråga om stafning och teckensättning, hvilka en skarpsynt läsare möjligen torde upptäcka i boken, anhålles om benäget öfverseende, emedan författaren ej varit i stånd att sjelf läsa korrektur.

I November 1885.

Författaren.

*

Förord

till

Andra upplagan.

Första upplagan af föreliggande arbete lemnade pressen i slutet af November sistlidet år, och de närmaste dagarne före jul, sålunda knappt fyra veckor efter bokens offentliggörande, var förläggaren ej längre i stånd att tillfredsställa hrr bokhandlares reqvisitioner af arbetet, hvarför en ny upplaga ofördröjligen måste ombesörjas. Förnämsta orsaken till denna framgång torde väl få tillskrifvas ämnets natur, ty studenten, äfven då han framträder bland »Våra Öfverliggare», påträffar städse i vårt land både många och varma vänner. Visserligen har boken icke kunnat undgå att möta en och annan bister, stundom blott löjeväckande vedersakare, men stämningen synes dock i det hela hafva varit mycket gynsam. Denna stämning har äfven funnit sitt uttryck i pressen så väl i Sverige som i grannlanden, hvilken med få undantag mottagit »Våra Öfverliggare» med en välvilja, som äfven sträckt sig till författaren, och för hvilken denne sålunda eger både rätt och pligt att uttryckasin lifliga tacksamhet. Med ännu större tillfredsställelse har dock författaren i de flesta, särskildt i de mera utförliga af dessa pressens uttalanden iakttagit, att ingen ärlig och samvetsgrann literaturanmälare, som tagit kännedom om bokens både skämtsamma och allvarliga del, förbisett deras inre sammanhang, eller att båda behandla samma fråga, om också ur delvis olika synpunkter, nemligen frågan om en reform af vårt svenska universitets- och studentlif. Icke heller fordras för en dylik upptäckt någon mera ansträngd förståndsverksamhet. Hvarje öga, hvars muskelsystem medgifver en lyftning uppåt, torde nemligen äfven öfver ingången till den skådeplats, der studentlifvets bästa lustspel uppföras, påträffa den gamla välkända maningen: »Ei blot til Lyst».

I sammanhang med denna reformfråga må det tillåtas författaren att här fästa uppmärksamheten på en i sitt slag märklig företeelse. Några dagar efter offentliggörandet af föreliggande arbete erhöll han nemligen kännedom om den skrifvelse, dagtecknad den 20 November 1885, som en synnerligt framstående medlem af lärarekåren vid Upsala universitet, professorn i kemi, Cleve, ingifvit till den filosofiska fakulteten derstädes angående ändring af undervisnings- och examenssättet inom nämda fakultet. Likheten uti väsentliga punkter mellan innehållet i denna

skrifvelse (som dock ej upptager mer än ungefär 5 trycksidor 8:o) och de åsigter, som uttalas uti »Ett universitet i Sveriges hufvudstad», är så öfverraskande stor, att den möjligen skulle kunna gifva upphof till den förmodan, att universitetsläraren och läroverksläraren samrådt med hvar andra före offentliggörandet af sina åsigter. De hafva dock hvarken varit personligen bekanta eller egt någon kännedom om hvar andras tankar i dessa ämnen. Detta märkliga sammanträffande kan ju vara enblott tillfällighet, men det kan också innebära något vida mera, och i hvarje fall anser sig författaren icke kunna bättre använda det utrymme till ett förord, som blifvit honom medgifvet, än genom att här bifoga nedanstående sammanställning, med den erinran, att reformförslagen i »Ett universitet i Sveriges hufvudstad» ej i likhet med förslagen i professor Cleves skrifvelse inskränka sig blott till förhållandena inom den filosofiska fakulteten.

Professor Cleve inleder sin skrifvelse med följande ord: »Under den tämligen långa tid jag varit anstäld vid detta universitet såsom lärare och examinator, har hos mig mognat den öfvertygelsen, att så väl undervisningen som examinationssättet inom den filosofiska fakulteten icke äro så ordnade, att de kunna för fakultetens lärjungar medföra allt det gagn, som de borde, samt att följaktligen en reform är af behofvet påkallad.»

Den omförmälda jemförelsen utfaller sålunda :

Professor Cleves skrifvelse till filosofiska fakulteten i Upsala.

(Sid. 1.) »Detta» (att en reform är af behofvet påkallad) »blir tydligt, om man granskar en prelektionskatalog. Man skall då komma till insigt derom, att den offentliga undervisningen inom fakultetens bägge sektioner saknar allt organiskt sammanhang eller med andra ord, är planlös. Hvarje vetenskap föreläses visserligen, men utan hänsyn till de öfriga. En del ämnen föredragas efter en plan, andra efter en annan. Några föreläsare meddela mer elementära kurser, andra högre och speciela, hvilka, huru värde-

»Ett universitet i Sveriges hufvudstad.»

(Sid. 299.) »Men föreläsaren eger obegränsad frihet i fråga om valet af föreläsningsämne, och derför kan det inträffa, dels att föreläsaren genomgår en kurs, beräknad för så lång tid, att flertalet af lärjungarne ej har hvarken tid eller lust att följa honom från början till slutet; dels att han behandlar en vetenskaplig enskildhet eller någon del af det ämne, som för tillfället utgör föremål för hans studier, men allt för svårfattligt för flertalet af åhörarne. — — — Härtill kommer slutligen, att ordinarie och extra-fulla och gagnande de än må vara för de få af fakultetens lärjungar, som skola utbildas till specialister och vetenskapsmän, dock äro för flertalet af fakultetens lärjungar onjutbara och gagnlösa. — — —

(S. 2.) Säkert är i alla händelser, att, med nu rådande brist på praktisk anordning af den offentliga undervisningen, det blir för fakultetens lärjungar icke möjligt, att genom den offentliga undervisningen tillegna sig de kunskaper, som de måste ega för att aflägga examen. Häraf har följden blifvit den, att de fleste af fakultetens lärjungar måste begagna sig af den privata undervisningen. Den kostnadsfria akademiska undervisningen finnes till blott för ett mindre antal af fakultetens lärjungar och kan ej ens för dessa vara fullständig. — — —

(S. 2.) I samma mon den privata undervisningen tilltager, i samma mon kommer den offentliga att urarta till ett slags dekoration, med hvilken icke synnerligen mycket uträttas i förhållande till den tid och det arbete, den kostar föreläsarne. Den offentliga undervisningen i dess nuvarande form medför i många fall ett omåttligt slöseri af andliga krafter, som, bättre använda, utan fråga skulle lemna lysande resultat för både forskning och undervisning. — — —

(S. 3.) Fakultetens ordinarie professorer, borde i regeln blifva befriade från under-

ordinarie professorns eller adjunktens föreläsningar ingalunda alltid äro satta i det inbördes sammanhang, som de akademiska statuterna föreskrifva, så att på detta sätt föreläsningar kunna försiggå i ett ämne en timme under alla terminens föreläsningsdagar, utan att den studerande ungdomen kan af de samma draga någon nämnvärd nytta. — — —

(S. 301 o. 302.) Det i allmänhet föga fruktbringande föreläsandet har nu till råga på olyckan gifvit upphof till den s. k. kollegiigifningen, af hvilken den hufvudsakliga akademiska undervisningen skall liksom utfyllas eller kompletteras, och hvilken i synnerhet stått och delvis ännu står i flor vid Sveriges talrikast besökta universitet. — — —

(S. 300 o. 301.) Men detta ideliga föreläsande, som till största delen — ty, vi upprepa det, värdefulla föreläsningar erbjudas också vid våra universitet — ej gifver åhöraren ett utbyte motsvarande hans tidsförlust, bidrager i sin mån att splittra professorns tid och hämma hans vetenskapliga forskningslust. — — — Hela denna urartade föreläsningsapparat, denna akademiska sken-undervisning, innebär sålunda med få berömvärda undantag ett slöseri icke blott med penningar, utan också med dyrbara andliga krafter. — — —

(S. 316 o. 317.) Funnes deremot inom hvarje (akademiskt) seminarium en ordnadvisning till preliminära examina och till lägre betyg i filosofie kandidatexamen och således hafva vården om blott de högre studierna. — — —

(S. 3.) Den elementära undervisningen borde derjemte, för att vara rätt gagnande åtföljas af repetitioner med frågor. — — —

(S. 3.) I många ämnen vore en större utvidgning af seminarieundervisningen önskvärd, särskildt i matematik, gamla språk, moderna språk m. fl., men det är ingalunda nödvändigt att professorerna betungas med detta slag af undervisning. Den kan nämligen lämpligast skötas af stipendiater, utländske språklärare o. s. v. — — — Behöfvas biträden för vikariat, för ledande af öfningar på seminarier och institutioner o. s. v., kunna stipendiaterna derför tagas i anspråk, dock så, att stipendiatens

vetenskaplig handledning äfven för nybörjaren, så kunde också docenternas tjenstgöring både ordnas och öfvervakas på ett mera tillfredsställande sätt än hittills. Ty om nybörjarens handledning under vederbörande professors öfverinseende öfvertoges af docenterna enligt en förut uppgjord studieplan, så skulle kollegiigifningen med dess lexläsning i de flesta fall blifva onödig, och professorerna lärde att känna sina docenters duglighet bättre, än nu ofta är fallet, på samma gång de trädde i personligt förhållande till ett större antal lärjungar. — — —

(S. 303.) De akademiska föreläsningarna äro en lemning från tider, då böcker voro svåra att erhålla och anteckningarna på professorns föreläsningar oftast utgjorde studentens hela lärdomsskatt i ämnet, men derjemte inneburo ett verkligt vetande, emedan förhöret, utfrågningen på dessa professorns kollegier vanligen gick hand i hand med föreläsandet, eller den erotematiska metoden omvexlade med den akroamatiska. — — —

(Förslag:)

(S. 317 o. 318.) ... att så väl den mera försigkomne lärjungens som nybörjarens handledning i hvarje ämne varder efter förslag af vederbörande fakultet eller sektion medelst särskilda instruktioner af öfverstyrelsen ordnad på ett för båda universiteten likformigt sätt, samt att denna art af undervisningsskyldighet göres obligatorisk för universitetslärare af alla grader; — — —

åliggande i hvarje särskildt fall genom | en instruktion bestämmes. — — — j

(Förslag:)

(S. 6.) Professor skall offentligen föreläsa 100 timmar under läsåret. I händelse ledning af praktiska öfningar är honom anförtrodd, eger kansleren bevi1] i honom en deremot svarande minskning i antalet af offentliga föreläsningstimm i

(Sid. 5.) De förhållanden, på hvilka jag i det föregående tagit mig friheten fästa fakultetens uppmärksamhet, äro af största vigt för fakultetens egen verksamhet och i synnerhet för den stora skaran af fakultetens alumner (f. n. 1026), hvilka vid ankomsten till universitetet, till följd af brist på planmessigt ordnad undervisning inom

fakulteten, icke rätt veta huru de skola aulägga sina studier och derför förlora en dyrbar tid. — — —

(S. 4.) Examinationen, sådan den faktiskt eger rum, synes mig behäftad med stora brister och vara i flere afseenden olämplig. Såsom allmänt bekant sker i de flesta fall examinandens egentliga pröfning icke offentligt utan genom enskildt förhör, hemma hos examinatorn, eller, såsom det kallas, genom tentamen. Studenten, som tror sig färdig eller kanske blott vill pröfva lyckan, begär på tid, som

(Förslag:)

(S. 318.) ... att såsom vederlag för denna art af undervisningsverksamhet (»handledningen») ordinarie professorns föreläsningsskyldighet minskas med minst tvenne timmar i veckan, att de extra ordinarie pro-ie irernas och adjunkternas föreläsningar undergå en motsvarande minskning eller helt och hållet utbytas mot praktisk undervisningsskyldighet eller handledning, samt att slutligen för samma ändamål docentslipendierna ökas till både antal och belopp. — — —-

(S. 318.) Huru mycket de vetenskapliga studierna skulle vinna på denna reform, torde ej behöfva närmare utvecklas. Men reformen, fullständigt genomförd» skulle medföra ännu en annan oskattbar fördel, nemligen en minskning i de akademiska öfverliggarnes antal; ty låtom oss icke förglömma ett välbekant faktum: den vetenskapligt intresserade studenten blir aldrig öfverliggare utom i det fall, att han från början saknat vederbörlig ledning i sina studier. — — —

(S. 320 o. 321.) Ehuru hvarje examen skall vara en fakultets- eller sektionsexamen, så har dock hvarje professor den urgamla rättigheten att anställa det egentliga förhöret i enrum, hvarför också examen i de flesta fall nedsjunkit till en tom formalitet. — — — långt innan han anmält sig till examen, inställer sig kandidaten hos professorn med anhållan, att denne täcktes utsätta tentamenstiden,FÖRORD TILL ANDRÅ UPPLAGAN.

faller sig 1'ör honom lämplig, oftast under sjelfva föreläsningstiden, enskildt förhör af examinatorn. Godkännes examinanden i det enskilda förhöret, kan han i regeln anse sig godkänd äfven i den offentliga examen, hvilken kan inträffa ett halft eller

ett år efter tentamen. ------------ Naturligtvis

förlorar härigenom den offentliga examen helt och hållet sin egentliga karaktär och nedsjunker till en tom formalitet, som utan skada kunde borttagas. Man kunde ju i stället tillåta examinanden att prestera fulltaliga tentamensintyg. — — —

(S. 4.) Tentamina medföra, utom det att de i den form, i hvilken de faktiskt förekomma, äro olagliga eller icke kunna hafva någon laglig giltighet, olägenheter af många slag. — — —

(S. 4.) För examinatorn äro tentamina en onödig och tung hörda, som i längden måste slappa arbetskraften och döda det vetenskapliga intresset.» — :— —

XIII

och en sådan tentamen får vanligen »stå» hela eller halfva år, och ej sällan får professorn underkasta sig besväret med en s. k. omtentamen, emedan kandidaten icke varit »beredd» i mer än ett ämne i se n der.

(S. 321.) Den börda, som tenterandet ålägger professorerna, är så stor, att så väl vederbörande fakultet som de enskilda professorerna enligt en, som det vill synas, tyst öfverenskommelse blunda för öfverträdelse!* af gällande lag angående anmälningssättet, --------

(S. 323.) För universitetsläraren medför slutligen ^tenterandet den icke nog behjertansvärda olägenheten, att han, i synnerhet om han är målsman för ett ämne, som ingår i många examina eller af många studeras, aldrig får njuta någon ro för tentamensbestyret, och denna börda blir allt tyngre, ju samvetsgrannare han är.» —--

O. s. v.

Professor Cleve sammanfattar sina reformförslag i följande punkter:

»i. Fakultetens offentliga undervisning anordnas så, att den motsvarar fordringarne till de olika examina, som af fakulteten eller fraktioner deraf skola förrättas, och att undervis-VIII FORORD TILL ANDRA UPPLAGAN.

ningen, åtminstone till de preliminära examina, erhåller nödigt sammanhang.

2. Ordinarie lärare och examinatorer (professorer) till hvarje examen bilda en kommission, som eger fullständig frihet att anordna undervisningen så, att den motsvarar sitt ändamål. Samma kommissioner anställa äfven examina.

3. Undervisningen till preliminära examina göres obligatorisk och förenas, i de fall sådant är nödigt, med praktiska öfningar på institutioner och med seminarieöfningar. Dessa öfningar böra öfvervakas af examinatorerna, men ledas af stipendiater, språklärare o. s. v.

4. Enskilda förhör, eller tentamina, till preliminära examina afskaffas och ersättas genom offentliga examina, som må utsträckas till en hel examensperiod.

5. Studenterna, som inskrifvas i fakulteten, erlägga i regeln en bestämd afgift, som ingår till en kassa, hvaraf utgifter för aflönande af fast anstälda lärare bestridas.

6. De paragrafer i statuten, som lägga hinder i vägen för denna organisations genomförande, böra förändras,» etc.

Bland smärre skiljaktigheter anmärka vi professor Cleves förslag till särskilda examenskommissioner samt den preliminära undervisningens bestridande med tillhjelp af stipendiater i stället för docenter. Af mera principiel olikhet är professor Cleves förslag, att »undervisningen till preliminära examina göres obligatorisk», samt att >; studenterna, som inskrifvas i fakulteten, erlägga i regeln en bestämd afgift, som ingår till en kassa, hvaraf utgifter för aflönande af fast anstälda lärare bestridas». Mot det förstnämda af dessa senare förslag torde ej vara så mycket att invända under den förutsättning, att den preliminära undervisningen varder på ett förnuftigt och vid båda universi-VIII FORORD TILL ANDRA UPPLAGAN.

teten likformigt sätt ordnad. Det senare förslaget innebär deremot ett nytt försök till inskränkning af den dyrbara grundsatsen om undervisningens kostnadsfrihet i vårt land, ehuru, såsom professor Cleve med rätta anmärker, den akademiska undervisningens kostnadsfrihet i betydlig mån endast är till på papperet i följd af den dyra privatundervisning, som blifvit ett nödtvång för ett stort antal af de studerande med anledning af den offentliga akademiska undervisningens planlösa eller opraktiska anordning.

Betydelsefullt är utan tvifvel detta uppslag till de svenska statsuniversitetens sjelfreform, i synnerhet som den förmodan ligger nära till hands, att förslagsställaren vid behandlingen af dessa vigtiga frågor inom fakulteten ej skall komma att stå ensam. Framtiden skall det dock blifva förbehållet att afgöra, huru vida icke enda vägen till en fullständig reform af statsuniversiteten går genom ett universitet i Sveriges hufvudstad. Måtte derför den bildade allmänheten och särskildt hufvudstadens press egna åt Stockholms högskola och sträfvandena för dess utveckling till ett verkligt hufvudstadsuniversitet ali den uppmärksamhet, som denna vårt lands — vi upprepa det — kanske förnämsta kulturfråga kräfver!

I Januari 1886.

Författaren.

Om hel- oeh halföfverliggare.

Det var vid jultiden. Ett litet sällskap damer och herrar — de flesta från den närbelägna staden — befinner sig en afton samladt i en salong på landsbygden. Man har under dagens lopp färdats »en liten mil» under klingande slädföre och sedan fått en god middag och sitter nu vid den halft utbrunna aftonbrasan i det lagom varma och lagom upplysta sällskapsrummet, damerna vid sina handarbeten, herrarne knäckande nötter och prisande de dråpliga Gravensteinerna, småpratande och smuttande på vinerna från La Cave, medan ljudet af klingande barnröster allt emellanåt förnimmes på tillbörligt afstånd. De flesta af herrarne äro »studeradt folk», och när en

sådan der gammal student befinner sig i en riktigt angenäm aftonstämning, så tittar rätt snart en eller annan liten studenthistoria fram bakom minnenas förlåt, och innan han vet ordet af, dansar hon öfver hans läppar.

Så äfven här. Lektorn hade nyss berättat en mycket »rolig» studenthistoria och dervid nämt ordet »öfverliggare» Sedan man skrattat ut — berättaren hade naturligtvis sjelf skrattat längst och hjertligast — lyfter värdinnan sina lugna blida ögon från handarbetet och säger något blygt:

»Men hvad är egentligen en öfverliggare?»

Hennes man var godsegare och hade aldrig vistats vid universitetet, och hon sjelf hade heller icke tagit någon akademisk examen, icke ens »medikofilen».

»Ack, kära du,» inföll den lilla lifliga fru A., häradshöfdingen fru, »det är ju en sådan der, som ligger vid akademien utan att ta någon examen.»

»Nej, vänta litet, vänta litet, min nådiga,» utropade lektorn ifrigt och förtjust gnuggande sina händer vid utsigten att nu få en liten artig disputation i gång, »den der definitionen håller icke streck, med förlof sagdt, ty i sådant fall skall ju icke blott h. maj:t konungen, h. kongl. höghet kronprinsen, alla de kongl. arfprinsarne med undantag af prins Eugen — som väl dock ej ämnar bryta häfdvunnen sed — utan också Talis Qualis, professor Viktor Rydberg och otaliga andra både stora och små storheter, vara öfverliggare, emedan de ju legat vid universitetet utan att taga någon examen! Definitionen är, min bästa fru A., för vid, som det heter i logiken.»

»Logik?» — inföll fröken B. med den ljufva menlöshet i tonen, som damerna så gerna begagna, när de vilja skjuta grundskott — »ack, goda lektor, logik — det är ju sådant der man begagnar, då man vill bevisa, att *en* katt har tre svansar, emedan ingen katt har fyra svansar, eller hur det är? ...»

»Ingen katt har två svansar och derför måste *en* katt, som har *en* svans mer än ingen katt, ha *tre* svansar,» genmälte lektorn i en ton af mild, men allvarlig tillrättavisning.

»Ja,» utropade fru A. muntert, »en katt må ha tre eller fyra svansar, så menade jag naturligtvis, att en öfverliggare är en sådan der, som ligger vid universitetet och gör allting annat än hvad han borde göra och *derför* blir en öfverliggare.»

»Alltså menar du,» inföll hennes man, som under tiden suttit borta vid flygeln med ett häfte af »Davids psalmer» framför sig och allt emellanåt sakta anslagit ett ackord, »alltså menar du, att denne här» (pekande på nothäftet) »också skulle vara en öfverliggare?»

»Hvem? Wennerberg? Nej, för ingen del!» utbrast den lilla frun nästan förskräckt.

»Och hvarför icke?» återtog mannen. »En lika lärd som skarpsinnig Upsala-professor lär en gång yttrat, att studenter kunna indelas i tre kategorier:

1:o. sådana, som bara läsa, 2:o. sådana, som bara supa, 3:o. sådana, som både läsa och supa,

och, lär samme professor tillagt, till den sista klassen höra gemenligen de bästa och till den första klassen de sämsta studenterna ...»

»Fy, en sådan otäck professor!» afbröt fröken B.

»Otäck, *men* skarpsinnig,» ljöd det ifrån lektorn.

»Och professorn har rätt,» fortsatte häradshöfdingen. »En liflig och begåfvad yngling ligger icke vid universitetet blott för att proppa i sig examenslexor utan också för att pröfva och öfva sin andes krafter. Under denna pröfningstid får examensboken stundom ligga i damvrån, och han glömmer sig qvar ett eller annat år eller blir hvad man kallar halföfverliggare. Men, mitt herrskap, halföfverliggarne höra till vårt bästa folk. Huru många blad i vår literaturhistoria skulle icke dem förutan ha blifvit oskrifvet?» Och så började häradshöfdingen med stor liflighet utveckla denna sin sats. Utan halföfverliggare, påstod han, skulle vi hvarken haft Tegnerider eller Fosforister, hvarken Wirsén eller Snoilsky, Fjalar, Björck eller Bäckström eller många af de mera framstående

förmågorna inom den literatur-riktning, som i våra dagar håller på att utveckla sig. Hvad skulle det ha blifvit af Lundagårdssångaren Otto Lindblad, som ingalunda hörde till intelligensens söndagsbarn, om hans varma natursinne blifvit lagdt på is vid ett Conservatorium i stället för att uppfriskas och förädlas under samlifvet med öfverliggare sådana som Strandberg, Afzelius, Göthe Thomée och så många andra af samma skaplynne? Han hade må hända först som sist blifvit en hederlig bondklockare, kanske en svensk gråtmild och sötsliskig Abt, kanske något ännu sämre, men han hade aldrig blifvit, hvad han blef, »Naturens och Hjertats» tonskald. Och denneWennerberg sedan? Hvad äro hans berömda »Gluntar» annat än öfverliggare? »Det var strunt till examen han tog till slut,» säger magistern om glunten ...

»Åh hut! genmäler dock den förorättade glunten,» inföll doktor B.

»Ja, men han kan icke bestrida sjelfva faktum,» fortsatte häradshöfdingen, »och hvad var tonsättaren sjelf om icke en halföfverliggare?» Nu hade den musikaliske häradshöfdingen kommit in på en af sina käpphästar. Skönhetssinnet och det beundransvärda omfånget i sitt musikaliska känslolif hade Wennerberg visserligen fått till skänks af någon vänlig fe vid sin vagga, men träffsäkerheten, fyndigheten att hitta ständigt nya och, hvad bättre är, ständigt sanna uttryck för de mest skiftande stämningar, från det burleskt-komiska till det erotiska, från idyllen till dityramben och det religiöst-sublima, klarheten, det djerfva, friska ynglingasinne, som lefver i hvarje hans minsta tonskapelse — hvarifrån hade Wennerberg fått alla dessa goda gåfvor om icke från den omständigheten, att han till ljudbotten för sina första tondikter haft det friska, känsliga studentlifvet i Geijers och Hæffners, Atterboms och Israel Hvassers Upsala? Det ville häradshöfdingen både lefva och dö på. Och från samma källa härstammade mannens välsignade smak att aldrig i likhet med så mången annan musikalisk storhet låta ett musikaliskt motiv löpa ut i abstraktionens rymder, lemnande bakom sig allt verkligt lif, skönhetslifvet inbegripet. Sådant kunde väl någon gång kallas musik, men en musik, som i stället för att afspegla menskliga stämningar arbetade som om det vore fråga om lösningen af ett matematiskt eller metafysiskt problem, vore icke lefvande, utan död, ihjelfrusen, ihjelsvulten musik ... Häradshöfdingen hyste den största respekt för både Kant och Hegel, för både Gauss, Weierstrass och Mittag-Leffler, men anhölle i skönhetens namn om förskoning från dessa storheters intrång på musikens område.

»Men min käre hedersbror,» utropade lektorn, »du måtte väl aldrig vilja påstå, att Wennerberg är en *stor* tonsättare?»

»Förstå mig rätt,» genmälte häradshöfdingen ifrigt, »han är hvarken någon Beethoven eller Haydn, hvarken någon Sebastian Bach eller Wagner — Gud ske lof och tack! — han är helt enkelt G.' Wennerberg, en svensk Berlioz, förelöpare till den, som en gång, om allt går väl, skall oberoende af alla tyska musikdimmor, gifva oss äkta svensk, klar och lefvande musik i den stora stilen.» Det vore naturligtvis oförsigtigt att säga något sådant om en menniska, som ännu lefver dernere i Småland, »men,» tillade häradshöfdingen, »väntablott, mina damer och herrar, till dess den mannen går ali verldens väg — så sent som möjligt, hoppas jag — så skolen I få höra, huru lyrorna skola strängas till variationer på melodien:

Det fins ej tid, som dessa toner sofver,

Det fins ej land, som deras like har. •

och minnes tecknarn e skola tillägga, om de ha något förstånd uti sig: Han var en halföfverliggare! Hade Wennerberg under sin studenttid icke gjort annat än läst latinsk grammatika och Boströms kollegier, så hade han visserligen kunnat blifva både lektor och anförare för det filharmoniska sällskapet i Skara, men han hade aldrig skrifvit hvarken Gluntarne eller Psalmerna och aldrig blifvit hvarken statsråd eller landshöfding.

*Flyg så länge du är ung,» så slöt häradshöfdingen sin bevisföring, »sedan får du flyga så lagom. Hinner du ej målet, så har du dock kommit ett stycke på vägen, och i hvarje fall har du fått mera kraft i vingmusklerna, friare

synfält och friskare luft i lungorna än den, som aldrig i sitt lif gjort annat än flaxat i ankdammen eller stått på toppen af en sophög och ropat kukeliku!» och härmed vände häradshöfdingen sig om på stolen och slog ett d-dursackord på flygeln så att det sjöng kukeliku i hvarenda sträng.

»O, hvad jag tycker om vältalighet!» utbrast den lilla frun med komisk förtjusning, i det hon slog ihop händerna. »Ack, förlåt goda lektor!» (Lektorn hade nemligen medels åtskilliga oroväckande tecken yppat sin afsigt att köra upp6 OM HEL- OCH HALF ÖFVERLIGGARE.

med sitt tyngsta artilleri för att attackera en del af härads-höfdingens positioner.) »Nu ha vi kommit derhän, att vi lyckats förvandla till öfverliggare — och härvid började hon att räkna på fingrarna — »h. m:jt konungen, en stor del af det kungliga husets anförvandter, grefve Carl Snoilsky och f. d. statsrådet Wennerberg, hr Otto Lindblad och konung David — nej, det var sant% icke konung David, men en hel hop af Svenska Akademiens ledamöter, och det kan väl ungefär komma på ett ut. Men, mina gode och lärde herrar, under alla Edra skarpsinniga försök att vederlägga en svag qvinna han I alldeles förgätit hvad jag sagt, eller att en öfverliggare är »en sådan der». leke kan detta falla någon förståndig menniska in att säga något sådant vare sig om en furstlig person eller om »En af de aderton»? Med »en sådan der» menar jag naturligtvis en sådan der oordentlig, ut- och invärtes ruskig herre, som ligger vid akademien och hittar på allt möjligt, som han icke borde göra. Och jag frågar nu: Hvem har rätt?»

Damerna klappade i händerna, herrarne skrattade, och förmodligen hade samtalet öfvergått till ett annat område, om icke doktorn, som hela tiden varit en nästan tyst åhörare, nu anhållit att få tillägga ännu några ord i ämnet.

Jag skall visligen akta mig att utkasta någon stridshandske till den, som städse är oemotståndlig,» yttrade doktorn galant, »men äfven jag eger en del personlig erfarenhet i denna sak. Jag har i mina dagar påträffat månget ruskigt öfverliggare-exemplar, men jag skulle äfven kunna uppvisa öfverliggare, som varit finputsade ända till ytterlighet, ja, som blifvit hvad de voro förnämligast på grund af sina oaflåtliga omsorger om sin yttre person, och hvad oordentligheten angår, vill jag blott förtälja, hvad som för icke länge sedan hände mig. Jag hade gjort åtskilliga anteckningar till en uppsats om »Våra öfverliggare», och det förekom mig, som om jag lämpligen skulle kunna indela dem i två stora grupper: ordentliga och oordentliga. Förtjust öfver denna »happy thought», skrider jag till en närmare granskning af mina Pappenheimare, för att tillse,OM HEL- OCH HA LFÖF VERLIG G A RE.

7

hvilka som borde hänföras till den ena eller andra klassen, då jag till min förvåning, ja, jag vågar nästan säga häpnad, upptäcker, att jag i hela min samling icke eger en enda oordentlig öfverliggare d. v. s. en sådan, som blifvit öfverliggare på grund af sin oordentlighet. Snarare förhöll det sig tvärt om: de hade fallit och blifvit liggande på grund af hvarjehanda karakters-lyten eller egenheter, bland hvilka en till öfverdrift gränsande ordentlighet icke var den minst sällsynta. Ja, äfven den klass af öfverliggare som jag skulle vilja kalla de »stoiska», och som jag i det längsta hoppades kunna inrymma bland de oordentliga, visade sig vid närmare granskning ega en utomordentlig ordentlighet i — att dricka toddi.

Jag anhåller, att man nu icke måtte missförstå mig. Oordentliga studenter finnas i mängd, men de blifva aldrig öfverliggare, åtminstone icke i universitetsstaden. Än begifva de sig till hufvudstaden, der de drifva omkring i gränderna, dels sysselsatta med hvarjehanda literärt Dillströmsarbete, dels som kandidater till cellfängelset; än taga de vägen till Amerika, sedan de förut någon tid tjenstgjort vid postverket och kommit på kassabalans; än drifvas de i likhet med vissa äfventyrs-lystna »jungfrur» af en oemotståndlig instinkt till baka till hemorten, der de hamna än som renskrifvare, än som stamgäster på småstadskällaren, der de få tjenstgöra som »anledningar» åt ensliga aftongäster eller vilsefarande förmiddags-supare, så länge de ännu ega en någorlunda snygg röck eller kunna sjunga en visa, men de blifva, som sagdt är, aldrig öfverliggare.»

En äkta gammal öfverliggare, påstod doktorn, skulle lämpligast kunna jemföras med en gammal kanariehane, som blifvit född i buren och sedermera aldrig lemnat sin lilla verld utom då katten någon gång jagat honom tvärs

igenom en öppning i ståltrådsgallret. Han sjunger visserligen ännu både vid dagsljus och lampsken, men sången har en underlig likhet med sparfqvitter. Han lefver under de enklaste förhållanden, pillar frön och dricker vatten, men badar sig aldrig. Sticker man

till honom någon godbit, så säger han gerna ett vänligt »pip». Nästan ständigt ser han ut som om han »ruggade», och skulle han händelsevis nu på gamla dagar komma ur buren, så flyger han vanligen rakt in i kakelugnsbrasan. Men af denna märkliga grundtyp finnas nästan otaliga skiftningar: lärda och olärda, fattiga och rika, cyniska och finputsade, praktiska oah opraktiska, beskedliga och oregerliga, blygsamma och högfärdiga o. s. v. i oändlighet. Men hos alla dessa i inre som i yttre hänseenden vidt skilda naturer, skall man dock vid en närmare granskning kunna upptäcka några gemensamma drag. Alla synas nemligen först och främst ha blifvit af någon anledning i förtid afslutade invärtes, och detta på ett så grundligt sätt, som. om deras själ händelsevis någon gång blifvit instoppad i en flaska, och någon sedan af okynne satt en propp i öppningen, så att ingen ting mer kunnat komma hvarken in eller ut. Hos sjuttioåringen skall man kunna drag för drag spåra samma andliga egendomlighet, samma föreställningssätt, samma intressen, ja, stundom till och med samma framtidsförhoppningar som hos tjugoåringen. Äfven deras yttre personlighet företer ej sällan samma drag af genomgående oföränderlighet. Håret grånar visserligen någon gång, dock ej alltid, dragen kunna blifva än något skarpare, än något mera afrundade; men mannen tyckes genom dessa små förändringar blott ha blifvit år för år allt mera igenkännelig. Han tyckes vara liksom petrificerad eller inbalsamerad af den ungdomsluft, han i så många år inandats. Öfverliggaren liknar ett gammalt ur, som går och går utan att någonsin komma ur fläcken. På nästan en hvar af detta slägte skulle man kunna tillämpa minnestecknarens ord om erkebiskop Reuterdahl: »Han hade aldrig varit ung, men derför blef han heller aldrig gammal».

Det andra väsentliga kännetecknet hos den äkta öfverliggaren är en viss liten egenhet, ett specialintresse, hvilket stundom utvecklar sig till lidelse, och kring hvilken kärna han bygger sig en egen liten inre verld, som visserligen med tiden icke undergår stora förändringar, men som dock bidrager

att så småningom göra honom allt mera otillgänglig och likgiltig för allt hvad som lefver och rör sig utom denna hans sjelfskapade mikrokosmos.

Ingen må slutligen föreställa sig, att »våra öfverliggare» påträffas uteslutande bland gamla studenter. Qfverliggare-naturer med ofvan angifna kännetecken möta oss snart sagdt hvarthän vi vända blicken: i embetsverken, bland läkare, lärare, prester, ja, bland sjelfva akademistatens professorer, ehuru oftare bland de äldre af de s. k. »yngre akademiska lärarne», docenter och adjunkter. Mest sällsynta äro de må hända vid domarebordet. Ja, om vi rätt skärpa vår uppmärksamhet, skola vi utan svårighet upptäcka dem äfven på de rent praktiska lefnadsba-norna, som landtbrukare, affärsmän, anläggare och ledare af industriela företag o. s. v. Alla dessa utgöras af gamla fåglar, som af en eller annan katt blifvit jagade ur buren, eller som af stor nöd, plötsliga förändringar i deras yttre lifsvilkor eller på grund af vänners påtryckningar blifvit drifna ur det kära gamla tillhållet. De äro ej sällan i hög grad arbetsamma och praktiska. Men undersöker man saken närmare, så skall man finna, att denna arbetsamhet och ordentlighet endast uttrycka ett slags skenlif, de gå och stå, röra hand och fot, öga och tunga endast som ett slags maskiner — deras verkliga verld, dold för den oinvigdes blickar, och i hvilken de egentligen hafva sin varelse, utgöres af den lilla egenhet, det specialintresse, som ursprungligen förvandlade dem till öfverliggare.

Universitetsstäderna utgöra dock naturligtvis våra öfver-liggares egentliga stamhåll, och öfverliggareluften i dessa städer är ofta så stark, att den angriper derstädes boende personer utan hänsyn till vare sig samhällsställning eller kön, sålunda icke blott dit inflyttade gamla militärer och adliga godsegare, utan till och med fruntimmer. Dessa senare hafva möjligen i sin ungdom varit ett slags qvinliga novitier, men förete just derför vid tilltagande år alla grunddragen hos en och annan öfverliggaretyp, och detta på ett så i ögonen fallande sätt, att man i deras närhet känner sig frestad till det antagandet,

att de endast af misstag iklädt sig fruntimmersdrägt. Denna öfverliggaretyp vore värd sitt eget kapitel.

»Goda, snälla doktor,» sade fru A., i det hon steg upp, lade handen på doktorns skuldra och såg honom rakt in i ansigtet med ett par »strålande blå», så att doktorn började blinka, »låt oss få höra något ur det der manuskriptet.»

»Nej, på intet vilkor, min bästa fru A.!» utbrast doktorn förfärad. »Det ligger dessutom hemma på mitt skrifbord.»

»Gustaf du,» ropade frun i huset till sin man, som under tiden utfört sin aftoninspektion och nu syntes i dörren, åtföljd af en tjensteande, som bar en stor bricka, dignande under sin klingande och glittrande belastning, »huru skola vi få hit ett manuskript om >.öfverliggare», som ligger på doktorns skrifbord?»

»Skall hemtas af mjölkbudet i morgon,» förklarade värden tvärsäkert, och dervid blef det i trots af doktorns lifliga gensagor.

Nästa afton var sällskapet åter samladt, och doktorn satt med en något förlägen min och bläddrade i sin uppsats. Den var icke ämnad för offentligheten. Den skrefs under en tid, då han var rätt illa till mods. »Minnen, stora eller små, äro dock goda att ha ibland,» påstod han, »ty de hjelpa oss att glömma.» Allt kunde icke intressera damerna, blott en ringa, mycket ringa del, och man skulle framför allt akta sig för att taga för många piller på en gång, »ty,» tillade doktorn med vanlig författareblygsamhet, »de skola kanske befinnas innè-hålla opium.»OM HEL- OCH IIALFÖF VER LIGGARE.

Doktorn hade indelat sina Pappenheimare i följande klasser: I. Stoiska öfverliggare eller toddimartyrer. II. Glada rum lare.

III. Cyniska öfverliggare.

IV. Kollegiigifvare, studentfabrikanter och samlare.

V. Feghets- och högfärdsöfverliggare.

VI. Småbestyrsöfverliggare med följande underafdelningar:

1. Uteliggare, tidningssugare och kalenderbitare.

2. Kaffekokare, stekpannsmörjare och piprensare.

3. Planlösa läsare, konst- och offentlighetsöfver-

liggare.

4. Puts are, pigtjusare, helsopedanter och omsättare.

5. Hundöfverliggare.

Historien om huru dessa anteckningar hittade vägen till tryckpressen hör icke hit.I.

Stoiska öfverliggare eller toddimartyrer.

i. "Våra vänner fienderna."

e gamla s. k. stora toddarne stå på väg att försvinna i sagans dunkel. De ha för länge sedan, likt Nord-Amerikas Indianstammar, blifvit undanträngda till civilisationens utkanter, till stamgästernas aftonplena i Piteå, Kongsbacka, Falsterbo, Örnsköldsvik och Vernamo, och deras plats har fylts af de små s. k. lättdruckna tutingarne eller af punschhalfvan, som bakom Selters- och Bilinflaskans oskuld döljer sitt gift och sina anslag mot svenska folkets förökningsdrift. Vinsten af utbytet är ringa. Vi deklamera, vid punschglaset mot den förderfliga utvandringen utan att besinna, att punschfabrikanterna sluka kanske lika många offer som utvandringsagenterna. När skola vi börja lagstifta mot de förra lika väl som mot de senare? När svenska folkets representanter blifvit så förderfvade i sina magar, att de icke längre orka dricka punsch.

Äfven med fara att anklagas för afvikelse från ämnet kunna vi här icke underlåta att erinra om den förbluffelse, som gripit så mången hederlig svensk vid hans första besök hos öfverläkaren i Carlsbad, då denne efter att ha kastat en blick på den inträdandes ansigte och innan främlingen hunnit yttra ett ord, helt tvärt säger: »Min herre, ni är svensk?» Och då vår landsman, som ej kan bestrida detta faktum, sedermera»

utförligt beskrifvit sina krämpor, magkatarren, sömnlösheten, andnöden och allt det der, samt ödmjukt frågat, huru mycket vatten han skall dricka, så får han till svar: »Ni skall inte behöfva dricka något vatten alis, om Ni blott vill låta bli att dricka punsch». Men se det vill landsmannen ej veta af, han vill på intet vilkor underkasta sig någon annan lefnadsordning, icke ens den, som en gång förordades af en bland våra framstående vetenskapsmän, som hvarje år plägade företaga en inspektionsresa kring landet under några af sommarmånaderna. Under en af dessa resor påträffade han en gammal bekant som utbrast:

»Hur frisk och dråplig du ser ut, min hedersbror! Och se hur jag ser ut! Och ändå far jag till Carlsbad hvart enda år. Hur bär du dig åt?»

»Jo, ser du, saken är den,» svarade den andre, »att du begagnar bränvinsbord och dricker punsch tio månader om året, och sedan far du till Carlsbad och lefver der ordentligt under två månader, dig till ingen nytta. Jag deremot lefver ordentligt under tio månader, och så far jag land och rike omkring och super under två månader. Det är min brunnskur.»

Blott en enda post af värde har småtutingsreformen att anteckna i sitt vinstkonto — den har befriat våra universitet från en hel klass egendomliga öfverliggare, de s. k. toddimar-tyrerna.

Aldrig torde man nu såsom för 15—20 år sedan få höra någon student vid omnämnandet af föregående aftonens »rulla» skrytsamt bedyra, att »de sista fem toddarne knäckte mig». Aldrig inträffar nu för tiden hvad som hände den gamle Upsalafilaren X. Han hade blifvit ordinerad att dricka Carls-bader för att återställa sin ruinerade måge och hjeltemodigt beslutat att underkasta sig denna pröfning. Första dagen sedan han om morgonen sväljt den vedervärdiga smörjan »utan någonting i», som han uttryckte sig, kunde han dock icke underlåta att om aftonen infinna sig på det vanliga toddidrick-ningsstället för att åtminstone glädja sig åt »smällen». De

obarmhertiga vännerna beslöto då att fresta honom, och efter ett svagt, mycket svagt motstånd dukade han under. Han drack en, två, tre, o. s. v. toddar, men då man slutligen bjöd på den åttonde, började han märka driften och utbrast för-trytsamt: »Nej tack, bror, någon diet får man väl hålla ändå!»

SiK

»Jaha, så'nt ska de va!»

Och hur svårt hade icke t. ex. gamle »Qvisten» att sätta sig in i den nya tidens, småtutingstidehvarfvets, föreställningssätt. »Qvist» var en gammal mycket trygg och högröd medicine kandidat, som från Lund kom upp till Stockholm för att »tjenstgöra». Första aftonen efter sin ankomst till hufvudstaden fördes han af ett stort sällskap läkarekandidater till Operakällaren, som då ännu icke hunnit urarta till en matort, utan var en verklig källare, der man om hvart annat åt, drack»

och rökade. Man slog sig ned i ett hörn, och som sällskapet var talrikt, kom uppassaren med en bricka fullsatt med varma småtutingar samt bjöd hedersgästen först. »Qvisten» beskådade tillställningen, skrufvade på glasögonen, tog helt försigtigt ett af de der små glasen, luktade på innehållet och tömde det sedan i ett enda drag, hvarefter han åter nedsatte glaset på brickan och med en småslug blinkning mot kyparen och till sällskapets omätliga jubel yttrade: »Jaha, sån't ska de va!» »Qvisten» trodde nemligen i sin oskuld, att hvad som stod på

brickan endast utgjorde prof på den toddiblandning, som sedan skulle serveras.

De gamla toddarne druckos ur dricksglas af betydligt större rymdmått än de nu brukliga, och konjaken — om den så får kallas — utgjordes af en tjock ogenomskinlig smörja, hvars förnämsta beståndsdel helt visst var pressad ur svensk drufva, och som lika säkert aldrig företagit någon lustresa till Bordeaux för att blifva färgad. Färgen var äkta svensk liksom sjelfva saften. Ju mörkare toddin prunkade, desto ståtligare var han, och vid tillfällen af någon stor och allmän landssorg plägade man dricka alldeles »svarta» toddar, hvilka med en suck och ett vemodsfullt tonfall benämdes »kungssorgs-toddar». Toddins tillagning var naturligtvis en smaksak, men derför också en särskild konst, som hvarje äkta toddidrickare ansåg såsom en af sina oförytterligaste rättigheter att sjelf få öfva. Olycklig derför den uppassare, som understöd sig att servera en tillagad toddi. Detta var icke blott en dumhet, en knusslighet från vederbörandes sida, utan det var också rent af en förolämpning. Liksom om han, toddidrickaren, icke skulle kunna hushålla med varorna eller icke hade råd att betala hvad han förtärde! Hva' sa? Mången gammal svensk toddidrickare frigjorde sig aldrig från sin fördom angående lagade toddar förr, än han händelsevis besökt utlandet och derstädes någon gång på fosterländskt sätt »hunsat» kyparen, som kunde inbilla sig, att han, en ärlig svensk medborgare, kunde dricka lagade toddar — fy f-n! — och derefter fått

reqvisita för att sjelf »laga», men derjemte en liten »addition motsvarande 3—4 kronor för en enda toddi. Hade denna malheur drabbat honom t. ex. i Paris, så förblef han vanligen

En riktig, ordentlig toddilagare.

till sin död »fransoshatare», men hade en sådan händelse inträffat någonstädes i Tyskland, så hoppades han ända till sin lefnads afton, att »fransmännen nog en gång skulle ge de etc. tyskarne hvad de behöfde.»»

»Tillagningen» kunde naturligtvis försiggå på mångahanda sätt. Det fans fuskare och mästare i denna som i alla andra sköna konster. Men att »riktigt laga en riktigt ordentlig toddi» tillgick enligt följande metod. Sedan det stora glaset blifvit tillbörligt uppvärmdt för att ej spräckas vid ifyllningen af det sjudheta vattnet — det »ljumma» ville en ärlig toddidrickare utspy ur sin mun — fyldes det samma till ungefär en tredjedel med stora sockerklumpar — intet småkrafs tåldes. Sedan derefter så mycket hett vatten påfylts, att sockret nätt och jemt öfvertäcktes, fattades glaset med ena handen och kon-jakskarafinen med den andra, båda lyftes ungefär i jemnhöjd med munnen, och sedan glaset fylts af den mörka varan till ungefär två tredjedelar, slungade lagaren med en lätt och behändig handrörelse ungefär hälften af innehållet i sig — utan att släppa karafinen — grinade litet smått till tecken att blandningen ännu var något inkorrekt, satte derefter glaset på bordet och fylde det säkert och betänksamt med konjak ända upp till brädden. Huru mycket vatten, som efter dessa manipulationer återstod i toddin, torde utan något betydligare hufvudbry kunna åtminstone tillnärmelsevis beräknas.

De olika leden i toddikedjan erhöllo slutligen sina egna namn, ehuru vi på goda skäl misstänka, att större delen af dessa namn tillhör småtutingarnes tidehvarf. Detta namnregister leder sitt upphof från den bekanta historien om de tre Upsalaprofessorerna, Peterson, Bernhard Elis Malmström och Hesse, hvilka beslöto »kugga» fjerde mannen i denna »cortège af idiåter», som de af den oförsonlige professor S. benämdes, nemligen en hederlig, men mycket godmodig Upsalaborgare. De klassiske professorerna påbjödo nemligen en afton, i trots af den realistiske kamratens gensaga, att en hvar af sällskapet skulle vid reqvisitionen af sin omgång toddar framsäga en passande latinsk fras, och den der ej sådant gitte, skulle betala hela kalaset. Turen var först hos Peterson, hvilken beledsagade sin omgång med orden »primus interpares», Hesse valde frasen »duo negativa affirmant» och Malmström »tres faciunt colle-

Våra 'öfverliggare.

gium. Nu var turen hos borgaren och professorerna fröjdade sig i sina hjertan öfver att en gång hafva satt sin munvige sällskapsbroder på det hala. Men denne var »ei tabt bag en Vogn» utan ropade helt käckt:

»Kypare, fyra toddar! Quatuor species!» Professorerna voro »kuggade».

Kypare, fyra toddar! Quatuor species!»

Någon förstånds-witzare fortsatte sedermera dessa toddi-namn på följande sätt. N:o 5 skulle heta »Quintus Fabius Maximus Cunctator», N:o 6 »Sextus Tarquinius Superbus» (märk witzens qvintessensl), N:o 7 »Septimius Severus», N:o 8 »Octavius Maximus Imperator» och N:o 9 — »Pio nono». »Fåfäng gå, lärer mycket ondt.»»

Klart är att dessa massor af socker, hett vatten och färgad sprit, som hvarje afton år efter år inmundigades, till sist måste åstadkomma dålig matsmältning, onaturliga fettbildningar, röda näsor och tjockt blod, en stoisk likgiltighet för allting annat i verlden än socker, vatten och konjak samt en fullständig oförmåga till allt annat arbete än det att sitta och dricka toddi. En sådan gammal toddimartyr, som dock i det längsta bevarat en god del af sin naturliga liflighet, lär, då han till sist nödgades börja läsa på »filen» under första dagarne knappt kunnat fasthålla sammanhanget i 3—4 rader på en gång. Till sammans med en hjelpsam yngre vän hade han börjat angripa Livius. Man hade svettats och bråkat en hel förmiddag utan att dock hafva medhunnit mer än ett fjerdedels kapitel, då läskarlen slog knytnäfven i bordet och hans anlete klarnade, som om han fått en ny och ljus idé. »Tänk», utropade han, »den som hade läst bara ett kapitel i Livius om året sedan man blef student, så hade man nu ändå läst tio kapitel i Livius!»

Eller också skulle man i ett anfall af »akut bondånger» eller när björnarne blefvo allt för närgångna, stänga in sig för att läsa ensam. Ty examen skulle ju i alla fall en gång tagas och då var det ju så godt att ta den först som sist. Så tänkte t. ex. Petter allt emellanåt d. v. s. två eller tre gånger om året.

Petter var en stor, stark och mörkröd vermländing, som bodde i en bekant studentkasern i ett rum med fönstret vettande åt den s. k. Skomakaregatan i Lund. Låtom oss nu för ro skull bespeja hans sätt att utföra denna sin lofvärda föresats.

2, Han »läser».

»Håhå ja!» — och så en gäspning så det knakar i käkbenen. Sedan nu Petter, ehuru icke utan möda, fått reda på sin gamle plågoande, Schrevelii civilrätt, skall han naturligtvis ha eld på sin pipa. Men hvilken sur, eländig gammal tingest var icke denna pipa, snörflande i munstycket, dräglande i skaftet, och turkhufvudet så täppt som hade det varit korkadt, och otätt sedan i alla fogningar! Hur han kratsar och torkar och väter pappersremsor och blåser, så att han blir nästan blå i de stora röda kinderna! Nu ändtligen »går» hon — och så, Gud ske lof. har också en god förmiddagstimme gått till ända. Nu sitter han der emellertid med boken framför sig, insvepande Schrevelius i sådana förfärliga rökmoln, att han endast med största svårighet kan leta sig fram genom indelningarnas irrgångar. Han håller emellertid i sig och läser modigt: »Andra relativa äktenskapshinder.» »Hinder — ja, de' kan han nog hitta på.» Vidare: »C får icke gifta sig med D, så länge A lefver och hafver B. Om C är gift med D, så får icke heller A gifta sig med B.» »Jaha, A, B, C, D! Den menniskan kan då göra en rent galen. Låt oss nu tänka efter! Om t. ex.,» mumlade Petter med halfslutna ögon... (Rökmolnen börja antaga de mest fantastiska former, hvilka dock så småningom koncentrera sig till en liten gestalt i hvit klädning. Hvilken hals, hvilka armar, hvilka varma bruna ögon! Han håller armen kring hennes lif, och så valsar Petter en lång, lång stund — han är på bal i Kristinehamn. Och hur hon skämtade och log, den der lilla Lotten, och visade sina små perlhvita tänder, och så bjöd han upp till första valsen på nästa Fastingen, och hon lofvade att den skulle få »stå» — den lilla, lilla Lotten. »Nej, detta här bär ju rent åt skogen!» Petter genomhvisslar större delen af 2:dra basstämman till

Lindblads stridsbön för att sålunda drifva alla obehöriga andar på flykten. Emellertid har Petter råkat vända en

hel hop blad och sålunda kommit in på ett helt annat kapitel. »Jaha — och så skulle de der kontrahenterna vara på en gång personligen närvarande, emedan äktenskapet ej kan afslutas medelst ombud.» »Tacka för detl Det kan då en blind häst begripa! Men sådant sätter han dit bara för att sedan kunna få vrida det till en kuggfråga!. . . Kors, en sådan gammal inpiskad filur!... A hå ja!» (Gäspning.) »Undrar just hvarför det närvarande nu för tiden alltid skall vara så förbaskadt otrefligt!» (Sluter ögonen. Lilla Lotten kommer igen.) »Oh!» (En lång, djup suck, åtföljd af ett ljud, som liknade en stark snarkning.) »Tvi! Tvi för den sure! Tvi!»... Han rusar upp med en förskräcklig fart. Petter hade suckat, så han fått munnen full af tobaksolja! Lilla, lilla Lotten — hvi gjorde du honom äfven detta l Som han nu är bäst i färd med att skölja sig, spotta och fräsa, höras raska språng i trappan, några väldiga slag på den inifrån riglade dörren och en pipande röst, som, i förtrolig ton ropar »Petter!»

»Nej tack, min gubbe lille, mej lurar du icke,» hviskar Petter för sig sjelf, men håller sig emellertid tyst som en mus ännu en lång stund sedan han hört den objudne knackaren med långsamma steg aflägsna sig nedför den knarrande trappan. Det var skräddarmästare Walin, som hittat på detta slags krigslist för att gå genom lyckta dörrar hos sådana bland sina kunder, som af vissa grannlagenhetsskäl endast »öppnade för kamrater».

Sedan nu Petter åter kommit till ro och fått bugt både med den gamla pipan och »lilla Lotten», som på ett så efterhängset sätt plägade ställa sig mellan honom och vännen Schrevelius, griper han boken med bägge händerna och lägger sig först på ryggen och sedan på magen i den gamla rottingssoffan, men sedan han derstädes vältrat sig en stund och kommit under fund med att dylika möbler ej äro egnade för känsliga naturer, i synnerhet när de — möblerna — äro trasiga

i sitsen, beslutar han att taga boken med sig och sätta sig vid fönstret, ty »här är det först och främst mycket ljusare, och för det andra blifva indelningarna i den afskyvärde Schrevelius interfolierade med de gladaste och mest vexlande syner». Än var det boktryckarens »sköna Helena» som kom för att köpa bröd hos bagaren midt emot, så kommo tre

Petter jagar spyflugor, medan han läser Schrevelius.

stycken glada smäländingar, som tydligen hade frukosterat med en resande — »nog blir du plockad, min gubbe lilla», mumlade Petter med en blick af afund på smäländingarne och en blick af medlidande på offret —; så började två hundar den allra trefligaste batalj midt i rännstenen på andra sidan gatan, och slutligen var en stor spyfluga nog djerf att komma surrande på fönsterrutan midt för näsan på »plugghästen», och detta näsvisa djurs jagande, gripande och befordrande till en annan och bättre verld upptog minst 15 minuter.

Nu ändtligen höras några välkända slag på dörren. Det är den gamla uppasserskan, som inträder med mathemtaren, innehållande soppan eller, enligt Petters försäkran, det varma diskvattnet, i hvilket matfrun med lätt hand fört ett talgljus upp och ned några gånger, hvilken operation lemnat efter sig åtskilliga små och stora öar af fett simmande på ytan; vidare pepparrotsköttet — Honni soit qui mal y pense! — och slutligen »efterrätten» bestående af några plättar med socker och surt lingonmos. Omedelbart derefter inträdde Kalle X., som för tillfället äfven underkastade sig »hemtningsäfventyret», såsom han uttryckte sig, af det enkla skäl, att han öfver höfvan frestat matkrediten på stadens alla värdshus. Bredvid mathemtaren lägger uppasserskan en gammal illa medfaren kortlek, hvilken var en oundgänglig del af bordservisen. Kortleken begagnade man nemligen för att »lyfta» om efterrätten, hvars dimensioner voro allt för obetydliga för att medgifva någon delning. Men denna gamla kortlek utgjorde för Petter en stadig förargelseklippa. Så t. ex. hade Kalle i dag händelsevis vigilerat sig en »krischa» (en riksdaler), och nu skulle man efter intagen middag spela en oskyldig tolfva om hvem som skulle bjuda på »kaffe med avec». Denna förfriskning intogs på stadshuset, och här påträffades några vänner, som bjödo på punsch. Det började se mörkt ut för Schrevelius! Och vid sextiden på aftonen kunde man på Lundagård få skåda tre stora, ståtliga, bredryggiga, kopparröda »martyrer», som med lugna, majestätiska steg stälde sin gång till Akademiska Föreningen, åtföljda af tvenne yngre och spensligare martyrfrön. De två sistnämde voro tenorer, de öfriga basar, och snart kunde man från ett af de inre restaurationsrummen höra de ljufliga tonerna af »Sakta, hon slumrar redan», och så kom bas-solot, framböladt med en stämma, som kunnat spränga ett iskällarhvalf. Det

var Petter, som sjöng: »Kanske (?) hon hör sången, som vinden för» etc. »Hon» skulle äfven i blåsväder och motvind kunnat höra Petters »kanske» på en half mils afstånd. Man sjöng öfver till aftonens serenad, som24

skulle honoreras både med sexa och bål. Och när Petter följande dagen vaknade bortåt middagstiden, hade den lätta bondångern lemnat plats åt tunga »kopparslagare» och ett starkt behof af sill och porter.

»Vägen till afgrunden är stenlagd med goda föresatser> .

Petter på väg till Akademiska Föreningen.KALLE X., SOM »KLIPPTE ROCKEN».

3. Kalle X., som »klippte rocken».

Härmed förhöll sig på följande sätt: Denne Kalle X., som var Petters synnerligen gode vän, företedde den egendomligheten, att ju äldre d. v. s. ju rödare, pussigare och tjockare han blef, desto mer utvecklade sig hos honom en viss dandyism», ett anlag för sprättaktighet, som under ungdomsåren legat och slumrat i hans natur som blomman i sitt frö. Vanligen uppträdde han i en med en stor kråsnål hopfäst ljusgrön långhalsduk, tillräckligt både lång och bred för att skyla »nattkappan». En och annan kamrat hade visserligen bakom detta ljusgröna förhänge någon gång trott sig upptäcka sin egen skjorta, hvilket naturligtvis skulle hänvisa på något mindre tillbörligt förhållande till en viss gammal tvät-terska. Förmodligen var dock detta rykte endast en af illviljan hopspunnen smädelse. Det egendomliga hos Kalle X. var emellertid »rocken», ep f. d. mycket gentil snusbrun bönjour, som Kalle, hvars kredit hos skräddarne var ungefär lika stor som på mathållningsställena, tillnarrat sig af en ömsint klädmäklareenka, hvilken han dårat med sina förförelsekonster. Ingen mor kunde på ett ömmare sätt omhulda sin älsklingsplanta än Kalle X. sin > snusbrune». En god del af förmiddagen upptogs af bestyret att utsuga de stora hvitgråa, socker-styfva, spritdoftande fläckarne och sedan detta var gjordt och plagget var skinande blankt som solen i Karlstad, tog Kalle X. en stor sax och afklippte med van och säker hand »trasslet» i rockens nedre kanter, ty alldenstund fodret af vissa skäl, som här endast behöfva antydas, måst borttagas, så hade den »snusbrune» för länge sedan börjat »raffla sig» nedtill. Då emellertid denna operation fortsattes dag ut och dag in under en längre tid, blef rocken dag efter dag allt kortare, så att till sist den snusbrune endast på ett mycket otillfreds-26

ställande sätt förmådde uppfylla den grannlaga uppgift, som åligger hvarje ärlig bonjour.

Värd var han emellertid att skåda, när han till sist — efter att hafva slutat sina morgonbestyr med en patience om

huruvida han skulle få någon middag den dagen — ändtligen skred fram på Lundagård i ali sin glans, mörkröd, ljusgrön och snusbrun, stolt, majestätisk och fulländad — ack, men kort, blott alltför »kort i rocken».EN KURATOR, SOM SKÖTER SIN NATION.

4. En kurator, som sköter sin nation.

Mot slutet af 50-talet fans i den södra universitetsstaden en liten nation, en af de s. k. uppländska, som till största delen bestod af dylika gamla martyrer. Samtidigt erhöll en af deras landsmän från Upsala en adjunktur i Lund, och det gamla gardet skyndade sig att vid första lägliga tillfälle välja sin landsman till kurator, emedan denne med skäl ansågs vara både vänsäll och välbehållen. Han hade, med andra ord sagdt, »ett godt namn». Vid den första sexa, som åtföljde denna högtidliga handling, helsades den nye kuratorn välkommen i ett ståtligt föredrag af nationens styfvaste talare, hvarefter åtta af nationens starkaste basar — af hvilka de två dock varit tenorer — afsjöngo »Ack Värmeland, du sköna, du härliga land», satt för qvartett. Härefter fattade hedersgästen sitt glas och erinrade om den gamla nordiska seden att vid vissa högtidliga tillfällen tömma löftets bägare. Äfven han

hade ett löfte att aflägga: han ville nemligen med alla sina krafter och ali sin håg arbeta på — att utrota nationen. Man skrattade, men förstod dock icke riktigt det fina i skämtet; förmodligen skulle det föreställa något slags upsaliensk humor. Men den nye kuratorn infriade sitt löfte. Inom några år hade han i grund tillintetgjort stoicismen bland sina landsmän och dels med lock, dels med pock utplanterat tre fjerdedelar af sina martyrer antingen i telegrafverket eller i elementarläroverket, hvilket då som vanligt, höll på att reformeras och på grund häraf hade ett så stort behof af lärarekrafter, att nästan hvilken student som helst erhöll »dispens». Då liksom nu hyste vederbörande mycket oklara föreställningar i den s. k. lärarebild-ningsfrågan. Hade blott de »döda språken» fått sitt tillbörliga timantal på läsordningen, så var det »lif» i bildningsarbetet, eljest icke; och hade läraren händelsevis glömt allt ända till

konsten att läsa innantill — hvad gjorde det? Det var ju icke han, utan det var pojkarne, som skulle »läsa».

En sådan gammal toddiöfverliggares lif blef också i längden föga afundsvärdt. Att affärerna voro jämmerliga, krediten slut och björnarne efterhängsna voro omständigheter, som betraktades med en fullständig stoisk likgiltighet. Man lefde ändock, Gud vete huru eller af hvad. Men att dag ut och dag in ända till »toddidags», d. v. s. kl. 6 på eftermiddagen känna sig oförmögen att sitta stilla på en stol, oförmögen till hvarje än så obetydligt arbete, medan det tjocka blodet likt en stor mask långsamt och kittlande kröp genom ådrorna, medan hvarje liten blodkärlsmuskel, hvarje nerv eller fiber vred och krympte sig i vånda, ända till dess organismen erhållit sitt tillbörliga qvantum alkohol — detta martyrskap blef i längden outhärdligt. Derför omfattade också dessa gamla öfverliggare med en viss stilla hänförelse hvarje tillfälle, som nödgade dem till andra lefnadsvanor och ett ordentligt arbete på någon annan ort än den gamla förföriska lärdomsstaden. Största delen af dessa sålunda ur sina iden förjagade gamla toddibjörnar förvandlades derför också med en förunderlig snabbhet till idoga, pligttrogna, men merändels mycket allvarliga, tysta och slutna arbetare, en hvar inom sitt verksamhetsfält, i synnerhet om de hade lyckan att hamna på någon ort, der det icke hörde till ordningen för dagen att hvarje afton dricka allt för många, allt för stora och allt för svarta toddar.

En af de i sitt slag mest fulländade typerna för dessa lugna, trygga, godmodiga, för ali ting i verlden med undantag af toddin absolut likgiltiga gamla öfverliggare var onekligen den bekante upsaliensaren Djurberg.

5. Djurberg.

När för några år sedan en nykomling anlände till Upsala var det sed — och kanske fortlefver denna sed än i dag — att han på den första nationssexan eller vid det första glaset på »Taddis» eller »Gästis» af äldre kamrater undfägnades dels med de stående Upsala-witzerna, att och hvarför det eller det huset kallades »perfectum», ett annat »imperfectum», ett tredje »plusquamperfectum» o. s. v.; dels fick han till lifs ett antal mycket goda historier både om de äldre Upsala-originalen, professorerna S. och P. och R. och den alltid lika uppsluppne T. F. o. s. v., men först och sist fick man höra historierna om gamle Djurberg.

Se här ett litet urval af dessa välkända lynnesdrag, som dock måla mannen sådan han gick och stod här i verlden — vi vore frestade att tillägga — både ut- och invärtes.

Djurberg var i allmänhet föga blid att skåda. Han var en mörklagd man med välbildade drag, medelstor till växten, men ovanligt kraftigt bygd och märkvärdigt nog, utan någon betydligare »fettanläggning».

Vanligen var han dyster, sluten och fåordig, och endast en snabbt öfvergående blixt i ögat förrådde den humor, som dolde sig bakom den dystra uppsynen.

Med ett orubbligt lugn i alla lifvets skiften, tycktes han hysa den afgj ordaste likgiltighet för allt, som tilldrog sig omkring honom, för kläder och föda, hus och hem, för klander och beröm, vänner och främlingar, forntid och framtid, med ett ord, för allting i verlden med undantag af aftontoddin. En bland hans mest framträdande egenheter var den långsamma, snöflande ton, hvarmed han uttalade sina sparsamma omdömen, och anmärkas bör, att om hans saftiga kärnord icke

uttalas i en dylik ton, så förlora de en betydlig del af sin komiska egendomlighet.

Äfven när han talade i vredesmod, tycktes han vara allt för lat för att på tillbörligt sätt manövrera med sitt gomsegel, i följd hvaraf största delen af ljuden för beqvämligheter skull tog vägen genom näsöppningen. Munnen var för honom förnämligast till för att dricka toddi med; näsan var Djurbergs talorgan.

Djurberg var medlem af den medicinska fakulteten, och då han förmodligen allt emellanåt tyckte, att han lika väl kunde läsa som göra ingenting, så tog han slutligen alla erforderliga examina under loppet af omkring 20 år och med långa mellantider, under hvilka han vistades än här, än der i landet, ofta i mycket brydsamma lägen, dem han dock med orubbligt jemnmod uthärdade, hvarjemte den ursprungliga naturkraften i hela hans väsen hindrade honom att blifva förfallen i detta ords strängaste mening.

Återkommen till Upsala efter en af dessa mellantider, då han legat någonstädes nere i landsorten och sugit på ramarne, helsades han af en mötande bekant med orden:

»Nej, se god dag, Djurberg! Hvar i ali verlden har du varit så länge?»

»På de-ka-dangs,» svarade Djurberg i sitt djupaste nasal-tonregister.

Djurberg var städse mån om sin värdighet och lät aldrig topprida sig.

En söndagseftermiddag var Djurberg bjuden af källarmästaren X. att följa med honom ut till hans landställe. Båda herrarne färdades i ett enbetsåkdon, som X. sjelf körde. Vid ankomsten till den första grinden steg X. artigt ur åkdonet och öppnade, men då de nästa gång anlände till ett dylikt väghinder, tyckte X., att gästen icke var för god att stiga af. Han var dock för artig att tillsäga härom, hvarför han blott höll in hästen och under tystnad afvaktade, att Djurberg skulle förstå inviten. Djurberg tycktes dock ingenting förstå och

källarmästaren ville icke gifva med sig. Då nu emellertid uppehållet började blifva alltför långvarigt, upphof ändtligen Djurberg sin röst och sade i lugnt befallande nasalton: »Opp-na grin-den — brackah>

För brackor hyste Djurberg, i likhet med nästan alla äldre öfverliggare, en afgjord missaktning, och för den händelse en sådan individ skulle understå sig att i hans närvaro »sticka sig upp», så kunde han vara säker på att af Djurberg erhålla en allvarlig upptuktelse. En dag befann sig Djurberg på stora hotellet i Norrköping, der han i matsalen, vid det af gäster fullsatta bordet, höll på att intaga sin middag, då en af stadens ståtligaste fabrikörer inträdde, slog sig ned vid bordet och med stora låter bestälde en portion köttbullar. Då emellertid denna anrättning ej föll gästen i smaken, företog han sig att i hög ton och mycket starka ordalag uttala sin missbelåtenhet. En stund hörde Djurberg på under tystnad, men slutligen lägger han knif och gaffel ifrån sig, spänner blicken i den misslynte fabrikören och utslungar till gästernas stora förbluffelse följande starkt nasalerade tillrättavisning:

»Sätt i dej köttbullarne, bracka, och 'gruffa inte!» Djurberg förlorade aldrig sin själsnärvaro. Som ofvan antyddes, var Djurberg i besittning af en ovanlig kroppsstyrka. I likhet med alla starka och lugna naturer var han derjemte under alla vanliga förhållanden ytterst fredlig, men svår att råka ut för, när han någon gång blef riktigt retad. Såsom bevis härför bevarar studenthistorien följande drag.

Sent en afton blef Djurberg på Dombron öfverfallen af två gesäller, men med den påföljd, att Djurberg med några kraftiga slag af sina ramar dref den ene på flykten, hvarefter han »grep den andre i nacken och ena bakbenet samt hyfvade honom öfver broräcket ned i ån».

Förfärad vid denna syn återvände den andre, jämmerligt ropande: »Min kamrat, min kamrat, hvad har herrn gjort med min kamrat!» hvilka klagorop Djurberg besvarar med att »spotta i näfvarne», gripa fatt i skränaren och expediera

honom samma väg som N:o i, medan han i en af vrede skälfvande nasalton utropade:

»Sök rätt på kamraten — fähund/»

»Sök rätt på kamraten — fähund!»

»Men är allt detta verkligen sant?» utbrast en gång en nykomling inne på »Gästis», der en flock något äldre kam-

rater för honom berättat dessa och dylika historier om Djurberg, dervid efter bästa förmåga härmande hans egendomliga talton. Innan någon af sällskapet hann svara, upphof en hittills obemärkt, i ett hörn af rummet sittande ensam toddi-drickare sin stämma och yttrade i en högst märkvärdig näston : »Jo, var säker på det, allt i hop är sant med undantag af — nas alljude 11»

Följande genmäle är dock må hända det för Djurbergs skaplynne mest betecknande.

En gång då Djurberg var stadd vid ovanligt god kassa, hade han beslutat göra sig en riktigt angenäm afton. För detta ändamål hade han tagit med sig en annan gammal öfverliggare samt lofvat denne, att han skulle få dricka så mycket toddi han förmådde. Vännen, som vi vilja kalla Wretman, var i mer än ett afseende Djurbergs själsfrände, men om möjligt ännu mera dyster och ordkarg, hvarför Djurberg tycktes trifvas särdeles väl i hans sällskap.

Under orubbligt lugn och utan att deras samqväm stördes af andra ljud, än då toddiglasen en och annan gång stöttes nlot hvar andra, drucko nu de båda stoikerna toddarne n:o i, 2, 3 och 4. Men då »Quintus Fabius Maximus Cunctator» framträdde på batalj fältet, började vännen Wretmans anlete att skina. Hans ögon började glänsa och hans kinder rodna. Han kände sig med andra ord liksom varm om hjertat och stämd för förtroliga meddelanden, hvarför han lutar sig öfver bordet och säger i en förtrolig, hviskande ton:

»Hör du, bror Djurberg, har du någonsin varit kär?» hvarpå Djurberg utan att ändra ett enda muskelläge i sitt ansigte genmäler, lugnt och nasalt som vanligt:

»Hör du, bror Wretman, vi ä' hitkomna för att dricka toddi, men inte för att prata s-trun-tl»

Och så försjönko de båda vännerna åter i sina tysta studier öfver det gamla romarrikets regentlängder och slutade förmodligen icke förr, än »Pio Nono» lagt sin milda hand öfver deras ögonlock.

Gamle, hederlige Djurberg, må hända var du icke »hit-kommen» blott för att dricka toddi, men i hvilket fall som helst skola vi dock icke längre med onödigt prat förarga din skugga.

Djurberg och Wretman drickande toddi.II.

Glada rumlare,

i. Några mönsterbilder.

Tlada rumlare äro i regeln allt för unga för att kunna kallas öfverliggare. De äro snarare s. k. öfverliggarefrön och tillhöra merendels den klass af studenter, som »både läsa och supa». Men fröet kan på mångahanda sätt utveckla sig. När växten hunnit slå ut i full blomma, framstår han än som toddimartyr, än som en något melankolisk helsopedant, än som omsättare o. s. v., och icke sällan företer fruktsättningen en sammangjutning af de mer eller mindre väsentliga kännetecknen hos alla dessa species. Stundom åter öfvergår den glade rumlaren i uteliggaren, förfaller och försvinner. Rumlaren förtär i regeln stora qvantiteter alkohol, men skiljer sig både från toddimartyren och den egentlige suparen derigenom, att det icke är drufsaftens, utan det är glädjens gudom, åt hvilken han offrar sina libationer. Oftast är den unge rumlaren glad, emedan han dels är liflig, dels tyckes vara i besittning af en helsa och lifskraft, som trotsar äfven de vildaste stormanfall. Undersöker man förhållandet närmare, så upptäcker man dock snart, hvilket häpnadsväckande stort procentantal af dessa lifsglada och, som det ville synas, oförstörbara naturer skördas af döden, innan de uppnått sitt 40:de år. Naturen36 6

tal förmodligen ingen misshandling, äfven om bakslaget någon gång skulle låta vänta på sig.

Naturligtvis äro desse representanter af svenskt skämtlynne ständigt redo till upptåg och mer eller mindre oförargligt okynne. Af det rikhaltiga stoff, som här föreligger, vilja vi för tillfället endast erinra om ett fåtal, hvar på sitt håll välbekanta typer.

Den ene af desse var Axel E. (till sist läkare å Långholmen, der han för några år sedan afled).

E. var under sin studenttid dagen och natten i ända — ty dygnet om kunde han anträffas — en lika orubbligt munter, pratsam och upptågslustig rumlare. Till hans godmodiga natur hörde en stor kärlek till allehanda djur. Som underläkare på lasarettet i Lund, hvilken befattning han under loppet af flere år innehade, var han ständigt omgifven af hundar och kattor, med hvilka han anstälde de besynnerligaste öfningar, guldfiskar, som han lärt att »hoppa bock öfver ljussaxen», men framför allt fåglar af mångahanda art. Till hans nöjen hörde äfven det att taga besökande med sig ut i lasarettsträdgården för att låta dem beundra »hans makt öfver djuren». Så snart han nemligen visade sig bland träden derstädes, hoppade sparfvar, grönsiskor, steglitser o. s. v. ned från grenarne och satte sig på hans hufvud, axlar och armar och åto ur hans händer och mun. Det hela föreföll mycket underbart för den, som ej visste, att han långa tider hyst dessa fåglar i bur eller i sitt rum, der de fått öfva alla dylika idrotter.

En gång hade E. på en hästmarknad i Lund inköpt en s. k. tattare-krake, som förirrat sig bland de många ståtliga »öken». Hästen sattes att beta på den gröna planen å lasarettsgården med fyra medelst konst anbragta stöttor under sig. Då emellertid detta märkvärdiga djur under några dagar blifvit utsatt för så många experiment och tilldragit sig en sådan uppmärksamhet från de unga läkarekandidaternes sida, att de egentliga studierna började på ett betänkligt sätt lida men deraf, så tillsades E. af vederbörande att »hästen icke

längre fick stå på planen», hvarför E. till åtlydnad af denna befallning bortbytte hästkreaturet mot en — kanariefogel. »I alla fall en god affär,» påstod E.

Det var samme Axel E., som en månljus morgon under någon af »småtimmarne» befann sig på det s. k. Mårtenstorget — förmodligen stadd på hemfärd — i sällskap med två andra personer. Den ene af dessa var den städse orubbligt lugne och originelle ryttmästaren X. — han, som plägade säga: »Vår familj har aldrig frambragt annat än storheter, min bror, presidenten, är den störste juristen, min kusin, adjunkten, är den störste fysikern, jag sjelf är den störste ryttaren och den starkaste karlen och min kusin der uppe i Stockholm den störste skojaren i hela Sverige.» Om den i fråga varande fysikerns storhet voro, i förbigående sagdt, meningarne dock mycket delade. Han sysselsatte sig nemligen mest med andeskåderi, och till vittnesbörd om huru långt en dylik gammal öfverliggare på adjunktsstadiet kan drifva sin älsklingsidrott må här anföras följande, som det påstods, fullt sannfärdiga drag. Adjunkten gästade en gång under jultiden hos några slägtingar på skånska landsbygden, och värdfolket märkte med ledsnad och förvåning, huru blek och förstörd han såg ut, när han om morgnarne kom ned till frukostbordet. »Här spökar så förskräckligt,» påstod han. »Andarna hålla ett sådant grymt spektakel der uppe på vinden ofvanför gästrummet, att jag aldrig får en blund i ögonen under hela natten.» Värden, som aldrig hört talas om något »andeväsen» på sin vind, beslöt att närmare undersöka saken och fann då till sin förvåning en mängd med snören sammanfogade stora träklotsar, på ett mycket konstrikt sätt upphängda på en träställning, och vid närmare efterforskning upptäcktes ytterligare, att denna apparat kunde sättas i rörelse, så att klotsarne dunkade dels mot golfvet och dels mot hvar andra, medelst ett snöre, som var nedstucket genom ett i trägolfvet borradt hål ofvanför adjunktens säng. Här låg sålunda den store fysikern och akademiadjunkten natten lång och drog i snöret, så att klotsarne skramlade och dunkade

mot golfvet och försatte sig genom detta medel i den konstgjorda själsspänning, som för honom med åren blifvit ett oundgängligt behof. — Efter denna lilla afvikelse återvända vi till herrarne på Mårtenstorget. Plötsligt får E. syn på en stor fullastad forvagn, förspänd med ett par präktiga hästar, hvilken kom i sakta mak körande framåt

torget. Med vanligt okynne rusar han fram till fordonet och skriker till kusken: »Håll, eljest är du dödens barn!» hvilket hade den verkan, att körsvennen, till fridsstörarnes stora förbluffelse, släpper tömmarne, hoppar af vagnen och i fyrsprång sätter af nedför gatan. E. beger sig efter honom, men fåfängt. Karlen var och förblef försvunnen, och der stodo nu de tre herrarne med ett stort lass och två präktiga hästar! Efter en stunds öfverläggning beslöto de emellertid att föra sitt oväntade byte till polisvaktkontoret, der lasset undersöktes och befans innehålla »smuggelgods v bestående af åtskilliga värdefulla siden- och ylle varor m. m. De tre nattfåglarna hade med andra ord mot sin vilja gjort ett s. k. beslag som inbragte dem ungefär i,800 kr. hvardera! Det var för att göra ett värdigt slut på dessa »orättfärdiga medel», som E. på »Stadt Altona» tillstälde en middag för omkring 100 personer — en festtillställning, som sent glömdes. Till festen inbjödos utom E:s många vänner både rektor magnificus och en mängd af de äldre professorerna, hvilka alla lofvade att komma. Vinerna skulle tagas från Malmö af finaste sorter, hade E. muntligen tillkännagifva. Bjudningskorten voro prydda med förgylda kanter, och blöm-sterutstyrseln i festsalen gränsade nästan till slöseri. Men en sak hade E. icke tillkännagifva, nemligen att från Malmö skulle äfven hemtas någonting annat, och detta andra bestod af 5 stycken s. k. »harpluftsdamer», hvilka kommo åkande i en särskild med blommor festligt prydd vagn samt sedermera i full aftonutstyrsel med djupt urringade klädningar och målade ansigten, uppassade vid bordet. Man tänke sig förbluffeisen hos rektor magnificus vid denna syn!

Men »dagen var glad». Och hvem går dessutom icke på hvilken middag som helst, om han blott får veta, dels att vinerna skola blifva goda och dels att gästerna skola varda så många, att om skammen rättvist fördelas, endast en liten klick skulle komma att vidlåda hans egen person?

lf

- -

(fDagen var glad.»

Underbara äro stundom de vägar, på hvilka vi i vår blinda oefterrättlighet erhålla bundsförvandter emot oss sjelfva. En af de argaste upptågsmakare vi någonsin lärt känna, göteborgaren F., blef räddad från öfverliggeriets faror genom en — relegation.

F:s liksom nästan alla äkta humoristers styrka låg i det orubbliga lugn — man såg honom nästan aldrig skratta, knappt

småle —- hvarmed han framslungade sina qvickheter eller utförde sina streck. Hans medellöshet var lika stor, som hans behof voro ringa, och han vistades nästan ett år i Lund utan att vara känd utom en liten krets af nationskamrater. Men så kom våren och med den studenternas beväringsexercis, som vid den tiden ännu försiggick i universitetsstaden under särskildt befäl, och hvarvid beväringslägret var uppslaget å Tegnérsplatsen. Inryckningsdagen var inne. De beväringsskyldiga studenterna, iklädda antingen egna uniformsfrackar eller kronans persedlar, stodo högtidligt uppstälda för att lyssna till löjtnanten, som med kraftig stämma uppläser valda stycken ur »krigsartiklirne», särskildt betonande de större och mindre straffbestämmelserna allt ifrån enkel arrest till arkebusering. Men löjtnanten hade knappt hunnit sluta denna respektinjagande del af akten, förr än en man utträder ur ledet, marscherar fram till löjtnanten, der han gör honnör och ställningssteg. Det var göteborgaren F. '

»Hvad vill ni?» spörjer löjtnanten något förbluffad.

»Gud bevare löjtnanten,» svarar F., allt jemt iakttagande alla militäriska former, »jag skulle vördsamligen anhålla att bli arkebuserad.»

»Hvad är det herrn pratar?» utbrister löjtnanten i bister ton.

»Gud bevare löjtnanten,» genmäler F. med sitt orubbliga lugn, »jag har nu hört krigsartiklarne, och då jag

omöjligen kan inse, huru jag under dessa fjorton dagar skulle kunna undgå att göra mig skyldig till en eller flere af de förbrytelser, som bestraffas med arkebusering, så tycker jag det vore vigast att så godt först som sist bli arkebuserad.»

Löjtnanten började kallsvettas vid de skrattsalfvor, som nu dånade utefter hela ledet; men då han var en förståndig man och kände sitt folk, redde han sig ur klämman med ett småleende och en vink till rekryten att återtaga sin plats i ledet.

Studentbeväringen lystrade icke blott till krigsartiklarne^ utan hade äfven sina egna ordningsstadgar samt valde sjelf

icke blott korporaler och v. korporaler inom kåren för öfvervakande af tukt och ordning i lägret, utan äfven sina egna »embetsmän», nemligen auditören och läkaren. De qvantiteter af punsch och konjak, som under dessa 14 dagar förtärdes, gränsade till det otroliga, och kostnaderna för dessa värnepligtsöfningar voro rätt betydliga. Så t. ex. afslöts exercisnöjet med en ståtlig bal å Akademiska Föreningen, till hvilken högtidlighet stadens och ortens förnämsta damer inbjödos, och hvilka tillställningar täflade med promotions-balerna, om icke i glans, så åtminstone i »animerad» stämning. Dessutom ingick i programmet för dessa öfningar äfven en punschfest för hela studentkåren. Här flöt nu punschen i strömmar natten lång — och hur det »söps», lika friskt som fritt, ute i den fria, friska majnattsluften!

Men punschkonsumtionen fortgick dessutom hvarje dag mellan rasterna och i synnerhet om nätterna, då hvarje korporal-skap i tur och ordning hade vakt för att värna lägret mot de marodörer, af hvilka det kringsvärmades^ och hvilkas särskilda nöje bestod i försöken att stjäla något eller några af de i tältens närhet kopplade gevären. Lyckades stölden, så störtade vid skyltvaktens högljudda »I gevär 1» vederbörande afdelning af korporalskapet från sitt halmläger inne i tälten för att göra jagt på fridsstörarne, och sedan dessa ertappats, infördes de i korporalstältet, auditören tillkallades och en krigsrätt »nedsattes», hvars förhandlingar och akter ofta hörde till exercisnöjets glanspunkter. Någon gång nöjde man sig icke med att stjäla gevären, utan stal också sjelfva skyltvakten. Detta konstgrepp utfördes bland annat en gång af då varande medicine kandidaten A—d (död för några år sedan som öfverläkare vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg). Till sammans med några andra läkarekandidater gick nemligen A. en månljus natt förbi lägret och igenkände i skyltvakten en ovanligt liten och spenslig yngre medlem af den nation, i hvilken A. var senior. »Posten», som, trött af dagens mödor, stod halfslumrande stödd på sitt gevär, greps om lifvet af den behändige A., som satte af

fullt fyrsprång med sitt byte. »I gevär!» skulle den lille teologen just till att ropa, då han till sin förfäran igenkände sin egen vördade nationssenior och till på köpet hörde denne hviskar »Tyst, herre, eljest kommer ni inför seniorskollegium!» Skyltvakten forslades sedan in till A:s rum, der han så väl undfägnades, att han befann sig i ett mycket betänkligt tillstånd, då han mot morgonen återvände till lägret, der stor uppståndelse herskat vid upptäckten, att både post och gevär voro försvunna. Krigsrätt nedsattes ögonblickligen. Förhandlingarna voro mycket vidlyftiga, ty rättsfallet var lika ovanligt som inveckladt. Den brottslige teologen anklagades nemligen i:o för att han under utöfningen af sin krigsmannapligt hade låtit stjäla bort sig, och 2:0 för att han låtit supa sig full af »civila», hvilken förbrytelse befans vara, om möjligt, ännu mera straffvärd än den förstnämda.

Ett af de otaliga upptåg, som den ofvannämde F. under sin exercistid tillstälde, var äfven följande. I ordningsstadgarna fans en paragraf af innehåll, att om någon förde oljud i lägret, skulle han införas i korporalstältet för att derstädes undergå vederbörligt förhör. En natt befinner sig F. på post, vaken som alltid, ehuru han under denna tid aldrig sof, då i det samma en hederlig brandvakt kom lunkande öfver T^egnérs-platsen och var nog oförsigtig att stanna i närheten af lägret för att ropa sitt: »Klockan är elfva slagen». Men just som brandvakten var i färd med att drilla på första stafvelsen i »elfva», kände han en kittling i ryggen. Det var F., som skyndat fram och angripit honom bakifrån med bajonetten, och innan brandvakten visste ordet af, var han i trots af sina högljudda gensagor injagad i korporalstältet, der F. anmälte: »Här är en, som för oljud i lägret!» Auditören väcktes naturligtvis ögonblickligen, krigsrätt nedsattes, och brandvakten dömdes för öfverträdelse af den omförmälda paragrafen i ordningsstadgan att »arkebuseras» medelst intagande af tolf glas punsch

omedelbart efter hvar andra. Den brottslige, som förmodligen tyckte, att detta var en »söt död», anmälte intet

missnöje mot domen, utan underkastade sig straffet, men med den påföljd, att staden Lunds ordningsstadga denna natt fick öfvervakas honom förutan.

En som för oljud i lägret.

En af F:s närmaste umgängesvänner var den hederlige och ovanligt starke bohusläningen H—m. Under vanliga förhållanden var denne senare lika godmodig som hederlig, men när han tömt för många glas, började vikingablodet sjuda i hans ådror, och han kände sig så förskräckligt stark, att han i dylika ögonblick nödvändigt måste hafva ett föremål, hvarmed han liksom skulle kunna läska sina muskler. Råkade nu detta föremål händelsevis vara en person, så fick denne i regeln mycket stryk. De båda vännerna hade redan en gång varit

utsatta för en »varning» från högre ort, emedan de en afton råkat sparka in hela lerväggen i ett gammalt korsvirkshus, £ hvilket ett sångarsällskap tagit sin bostad, så att »damerna» till sin förskräckelse befunno sig ligga liksom på öppen gata,, och den utanför stående skaran af nattfåglar kunde utan att ens behöfva böja sina hufvud promenera rakt in i sängkammaren. Någon tid derefter hade de båda vännerna varit ute och »småhärjat», men F., som var den förståndige, hade lyckats öfvertala sin vän att begifva sig på hemvägen, innan han blifvit allt för »stark». Så skedde äfven. Anlända till hörnet af Storgatan och torget invid stadens rådhus, får vikingen syn på ett under en ränna befintligt stort bryggkar, fyldt mgd vatten. Här yppade sig en oskyldig utväg till »muskelläskning». Karets innehåll skulle naturligtvis stjelpas i rännstenen. Men bäst som bohusläningen var i färd med att under åtskilliga interjektioner och stönanden utföra denna Her-kulesbragd, utträdde ur rådhusförstugan stadens alla fyra nattvakter för att börja sin »omgång».

»Hvad han hade med karet att sköta? Det angick naturligtvis icke dem. De skulle ropa kl. är 10 slagen — något som för resten hvar enda menniska visste förut. En hvar borde sköta sitU — och i detsamma får karet, som Herkules lyckats ställa på kant mot väggen, en så kraftig spark, att stadens fyra nattväktare blifva genomblötta. Allt tålamod har dock en gräns, äfven hos en gammal nattväktare i en universitetsstad. Fram med saxarna! Vålds verkaren måste »inmanas» åtminstone i polisvaktkontoret. Men detta var lättare sagdt än gjordt. Innan de lugne skåningarne hunnit sansa sig, hade den stridsvane vikingen bemäktigat sig ett af brand vaktsvapnen, medan de öfriga flyga klingande mot gatstenarne för hans väldiga sparkar. »Hvem är det, som skall inmanas?» skriker berserken, i det han drifver fienden framför sig mot förstugan till poiisvaktkontoret. Här få dock brandvakterna undsättning af två bland stadens polismän, som blifvit utlockade af oväsendet. Men förstärkningen båtar till intet. Inom några ögonblick har

bohusläningen inmanat alla fyra brandvakterna och båda poliserna i polisvaktkontoret, mot hvars dörr han nu stälde sin väldiga rygg, så att ingen kunde komma hvarken in eller ut.

»Kom nu, kom!» ropar F., som högeligen förtjust, ehuru overksam, bevittnat kamratens bedrifter.

»Nej,» ropar bohusläningen, hvars blod nu blifvit sjudhett och hvars muskler brunno af verksamhetslust, »nej, de fähundarne ska köras ut igen!» och dermed rycker han upp dörren och störtar sig midt in i brandvakts- och polisvimlet för att utföra äfven detta värf.

Nu uppstod ett förfärligt tumult derinne. Det var sex mot en. F. sjelf var en ovanligt både stark och vig slagskämpe, när så fordrades. Han hade allt för länge lagt band på sin stridslust. Nu stod han ej längre att hejda. Sex mot en och denne ene var hans kamrat! Äfven han störtar in i polisvaktkontoret, der vikingen, som verkligen var nära att öfvermannas, snart åter är herre öfver situationen, så att personer, som händelsevis vid denna tid befunno sig i närheten af Lunds stads polisvaktkontor, fingo bevittna det besynnerliga skådespelet, att poliser och brandvakter om hvar andra hufvudstupa från rådhusförstugan tumlade eller slungades ut på torget, hvarefter de

tvenne berserkarne, visserligen något sönderrifna hvad kläderna angår, men för öfrigt oskadde, med stolta steg marscherade sin väg, medan ordningsmaktens hand-hafvare blefvo »liggande i hög» på valplatsen.

Följderna af denna bedrift kunde icke uteblifva. De både vännerna dömdes till förvisning från universitetet under en termin. Af detta slag drabbades hårdast den medellöse F., som dock fann en gynnare och vän — i stadens borgmästare, den på sin tid mäktige ledaren i borgarståndet, Billström, som, ehuru lidande af gikt och ungkarlsknarrighet — andlig podager — dock ofta lade i dagen en varm välvilja mot slägt, vänner och bohusläningar. F., ehuru relegerad, qvarstannade följaktligen i universitetsstaden under borgmästarens hägn och hade inom ett år efter rådhusbataljen aflagt sin hofrättsexamen.

H—m företog en liten färd till Australiens guldminor, led på vägen dit skeppbrott nära Otaheiti, der han under mycket idylliska förhållanden tillbragte sin relegationstermin. Efter förloppet af ungefär ett år återkom han dock till universitetet.

Huru ordningens väktare utmanas, sedan de förut blifvit inmanade;

Guldskörden hade visserligen utfallit något klent, men han hade emellertid fått blick för lifvets allvarliga sidor, och framför allt hade vikingablodet blifvit så afkyldt, att när han någon gång började känna sig »stark», så företog han vanligen en

liten promenad af en eller två mils längd, hvarvid han alltid tog genaste vägen öfver leråkrarne utåt landsbygden, för att slippa att gå förbi rådhuset. Ett år efter sin återkomst hade äfven han tagit hofrättsexamen. Blott några år derefter afled han dock. Den hederlige, af alla sina närmare bekanta afhållne vikingen var utan tvifvel allt för stark för denna verlden.

En annan skiftning af den glada rumlaretypen representerades af den bekante ordlekaren Kalle S. — vi vilja kalla honom Kalle Spets — i Upsala.

Denne q vi eke ordlekare och upptågsmakare blef på sin tid så beryktad icke blott i Upsala utan äfven i sin födelsestad Stockholm, der han under flere år fortsatte sitt studentlif, att han nästan blef ett slags folkhjelte, med hvars personlighet folksägnen, sin vana trogen, förbundit icke blott sannfärdiga historier utan också en mängd drag, som ursprungligen flutit ur helt andra källor.

Till Spetsens egenheter hörde äfven den att vara lika kitslig och närgången under det s. k. härjningsstadiet, som han under andra förhållanden var godmodig och älskvärd. En annan egenhet bestod deri, att han under det förstnämnda stadiet stundom endast talade i ordlekar, och kunde han icke rimligtvis frambringa en sådan, så teg han. Så t. ex. inträdde han tidigt en morgon i en fältskärsstuga, emedan han sin vana trogen varit ute och »tiggt sig till ett godt kok stryk».

»Får jag be om namnet?» sporde S. något sväfvande på målet.

»Herbert,» genmälte fältskärn.

»Bror-bert, om jag får be,» replikerade S., i det han satte sig ned i den stora länstolen.

»Oh,» utropade den tyskfödde fältskärn, »so micke hol herrn har i hufvet!»

»Alkohol» — ljöd Spetsens lakoniska svar; och så fortsattes samtalet uteslutande under mer eller mindre lyckade ordlekar från S:s sida. Ändtligen hade fältskärn slutat sina bestyr, och patienten aflägsnade sig. Men efter några minuter öppnas dörren å nyo, Spets sticker in hufvudet, nickar åt fältskärn och säger: »Förbunden!» Detta sistnämnda »ordspel» hade han först erinrat sig, sed^an han kommit ett långt stycke nedåt gatan.

Otaliga äro historierna om Spetsens sätt att reta värdshusvärdar, men ingen gick dock fri för hans anfall, när han

befann sig i det rätta lynnet. En afton anländer han efter en genQmrumlad dag till Hasselbacken, der han i folkvimlet upptäcker den lika andryge som impopuläre baron X., som vanligt sittande ensam vid ett bord och med förnämt förakt skådande ned på »mobben». En hvar kände baron X., och en hvar visste berätta, huruledes han en gång, då han frågat efter namnet på en för honom obekant person samt fått till svar, att denne hette Pettersson, utropat: »Fy f—n, hur kan man heta någon ting så svinaktigt!»

Man tänke sig nu de kringsittandes känslor, när Kalle Spets, något vinglig i gången, styr kurs rakt på baronen och slår honom ett duktigt slag på axeln, medan han i förtroligaste ton utropar: »Nä, se go dag, Pettsenl»

»Mitt namn är baron X.,» förklarar baronen, i det han reser sig i hela sin längd och mäter den oförsynte med en blick, som skulle kunnat skrämma äfven den djerfvaste på flykten, men icke Kalle Spets, som full af låtsad förvåning slår ihop händerna och på renaste Munkbromål utropar: »Nä, men dä va då ett as te vara lik Pettsen!»

En annan afton inträder Kalle Spets, allt fortfarande något ostadig i sin hållning, uti .hotell Rydbergs stora matsal, der han upptäcker ett sällskap in- och utländska diplomater i färd med att supera vid ett af borden midt i salen. En af dessa representanter af mot oss vänskapligt sinnade makter var händelsevis mycket skallig. Bakom denne herres stol ställer sigNÅGRA MÖNSTERBILDER. 49

nu vännen Spets och tar »biljardbollen» skarpt och allvarligt i skärskådande, hvarefter han, liksom om han fått en ljus idé, under förtroliga blinkningar och nickningar hviskar till de förvånade och förtörnade diplomaterna:

»Har varit blond 1»

»Har varit blond/»

Då emellertid dessa glada rumlare helst förekbmma i flock, så böra de också rätteligen betraktas under denna form. Se här några prof på arten af det glada rumlarelifvet i Upsala nnder 50-talet.

Vara öfverliggare5°

GLADA RUM LARE.

2. De tre småländingarnes »löfhydda».

En af deltagarne berättar: »Det var i:ste Maj. S—-mT 'gamle Jakob* och jag, som då bodde till sammans, hade varit bortbjudna på middag i familj och begåfvo oss nu fram på aftonen, sådana vi gingo och stodo d. v. s. i festskrud, ut till Eklundshof för att på ett värdigt sätt afsluta dagen. Alla platser voro uppfylda af majgäster, som naturligtvis 'lefde' som turkar. Efter något bråk skaffade vi oss dock bord och stolar och bildade ett s. k. annex. Middagen hade varit något långtrådig, men så särdeles länge dröjde det icke, innan vi hade tagit vår skada igen, och — o, mine herrar, hur man den tiden kunde 'lefva' på 'Hofvet' 1

Vid l-tiden hade de fleste gästerna troppat af, och vid 2-tiden voro vi tre småländingar jemte en stockholmare X. ensamme herrar på täppan. Men varorna hade tagit slut, ut-skänkningslokalen var för länge sedan stängd, och den något oblida morgonluften började tränga sig igenom de svarta frackarne och hade icke ens försyn för alla de varma toddarne der bakom. Alla fordon voro för länge sedan försvunna; att till fots försöka sträfva sig fram till staden kunde ju icke falla någon förnuftig menniska i hågen, och alltså beslöts, att man skulle försöka skaffa sig nattherberge på stället. Man började nu att knacka på fönstren, slå och sparka på dörrarna, men allt var tyst som grafven der innanför. Enligt vanlig otillständig kypare- och up^asserske-sed sof man naturligtvis som mullvadar, sedan man väl kommit i idet.

Slutligen lyckades vi få upp dörren till den nedre förstugan och störtade upp i öfre våningen, der smårummen befunno sig. Ankomne dit funno vi stockholmaren ligga raklång på golfvet, snarkande den oskyldiges sömn, med ett vedträ till hufvud -gärd. Ingen menniska, allra minst han sjelf, har dock seder-DE TRE SMÅLÄNDING ARNES »LÖFHYDDA.» 51

mera lyckats utfundera, huru han egentligen kunnat komma dit. Ett faktum var det emellertid. Men ingen af oss andra, icke ens Jakob, ville låta sig nöja hvarken med en sten eller ett vedträ till hufvudgärd, utan in skulle man i

ett ordentligt rum med en ordentlig säng, om man icke ville riskera att bli alldeles oduglig för morgondagen, och det ville man naturligtvis icke. Nytt bultande på alla dörrar och samma envisa graftystnad der inne. Men tyst! Innanför en af dörrarna förnimmes ett halfqväfdt fnissande och fnittrande. »Här fins det lefvande varelser, och här ska vi in,» förklarade Jakob med vanligt lugn, och dermed satte vi ryggarne mot dörrspegeln och bände med en sådan urnordisk kraftansträngning, att icke blott det gamla låset sprang upp, utan kratsch! — der låg också den gamla dörren, remnad från ofvan till nedan, och i det samma rusade under ett förskräckligt skrikande tre eller fyra halfklädda qvinnogestalter förbi oss och nedför trapporna. Vi hade påträffat husets pigkammare.

Ändtligen hade man nu eröfrat ett rum med bäddade sängar. Man klädde af sig både fracken och den hvita halsduken samt kastade sig på de jungfruliga bäddarne i akt och mening att sofva. Men af denna aktningsvärda plan vardt intet. Luften var qväf, och snart jagades man upp ur paulu-nerna äfven af andra obehag, och man kom nu öfver ens om att man hellre borde stärka sin kropp med en liten frukost, i allsköns anspråkslöshet förstås. Men äfven detta var lättare sagdt än gjordt. Klockan var ännu blott half fyra på morgonen, betjeningen hade å nyo lagt sig i dvala, och efter någon stunds öfverläggning kom man öfver ens om att man kanske icke borde spränga flere dörrar utan hellre söka hjelpa sig på egen hand. Stockholmaren, som ännu låg der ute på vedträt, erhöll en kraftig och, om man får döma efter »interjektionerna», temligen känbar maning att inte ligga och snarka som ett kreatur långt fram på förmiddagen, när andra menniskor redan voro uppe och i full verksamhet. Sedan han emellertid lyckats morgna sig något och gnidit sina ögon jemte en annan kropps-5°

del, förklarade han, att han fann talet mycket förståndigt, ehuru han undanbad sig flere »åtbörder», och med gemensamma krafter samt med tillhjelp af en gammal krökt spik försökte vi nu dyrka upp skåpen i förstugan, i förhoppning om att här möjligen kunde påträffas några matvaror.

»Hemgång och inbrottsstöld!» Ja, väl, mine herrar; men hvad gjorde det? Vi voro alla så gamla kunder hos frun och hade under årens lopp så många gånger fått röna prof på hennes förmåga att å räkningarna sköta rubriken »sönderslaget», att vårt samvete i denna punkt var alldeles lugnt.

Men alla skåp med undantag af ett motstodo våra dyrk-ningsförsök, och i detta påträffades inga andra »matvaror» än en apelsin och en butelj konjak. Tarflig frukost efter ett sådant morgonarbete!

Frukosten skulle dock naturligtvis serveras i fria luften. Nedkomna å den öppna planen framför värdshuset funno vi solen redan hafva hunnit ett godt stycke upp på himlafästet. Den 2:dra Maj hade runnit upp så frisk och solig, att ali dufvenhet var liksom bortblåst. »Vår lilla frukost vi framställa» på ett af borden, der ännu glasen stodo qvar sedan den föregående aftonen. En hvar hade fått sin värmande och stärkande konjak, och nu skulle apelsinen under en mängd formaliteter delas »matematiskt», då det ropades: »Här kommer en till!» Långt ute på slätten syntes en mörk figur, som med snabba steg, men i mycket underliga bugter styrde kosan mot »Hofvet». Han igenkändes snart. Hurrah! Det var d. v. akademiadjunkten X., hvilken då liksom sedermera aldrig gjort sig till slaf af den fula vanan att i otid bryta ett godt lag. Han hade under förnatten varit en af de ståndaktigaste, och äfven han hade förmodligen tyckt hemvägen till staden vara allt för besvärlig, hvarför han i stället företagit en liten morgonpromenad några mil utåt landsbygden.

Med ett fyrfaldigt hurrah helsades den vördade akademiske läraren, som inbjöds att deltaga i frukosten, så att nu apelsinen måste delas i fem delar. Glädjen stod detta oaktadt högt i sky.

Knappt var emellertid »delningen» slutad, förr än S—m får en idé. »Hör du!» ropade han till en hamnbuse, som gick och strök i närheten, och som var en marodör, som också glömt sig qvar sedan föregående aftonens fältslag och sedan förmodligen slumrat in någonstädes bland buskarne. »Hör du, kan du bygga oss en löfhydda, så skall dü få gen-tila drickspengar ?»

»Här kommer en till!»

»Ja bevars!» Härtill förklarade sig busen i hög grad villig och inom en halftimmes förlopp kom han, åtföljd af 3—4 andre »Busenfreunde», släpande med sig en stor mängd med roten uppryckta små granar, som tillgripits någonstädes i närheten. Alla deltogo med lif och lust i detta nya morgon-5°

arbete med undantag af akademiadjunkten, som förklarade, att han helst arbetade i sittande ställning; och vid 7-tiden, när luckorna öppnades och de sömniga värdshusnymferna började visa sig i en anständig morgonklädsel, kunde frukosten med varmt kaffe, sill i papper, sillsalat, gurkor, fläskkotletter och porter m. m. m. m. serveras i den fullt färdiga och med en utsökt smak anordnade »löfhyddan», som hon allt fortfarande benämdes.

Fram på förmiddagen spred sig ryktet i staden, att tre smäländingar bygt en löfhydda på »Hofvet». Skaror af utvandrare började strömma dit ut, och alla och en hvar, som anlände, bjödos på varm toddi, midt på blanka förmiddagen. Man hade knappt tid eller lust att hvarken dinera eller supera ordentligt, men mot aftonen kom man öfver ens med frun om att få nattherberge med egna sängar på »Hofvet», ty hyddan, som kostat så mycket ärligt arbete, och som tilldragit sig en så allmän och välförtjent beundran, kunde naturligtvis icke lemnas i sticket; och så sof man den natten ordentligt under sotad ås.

Fram emot middagstiden den tredje dagen var stor frukost anordnad i hyddan under samma tillströmning, skålar och tal, sång och toddidrickning . . . Men mot aftonen#anlände en flock äldre handfasta smäländingar, som först med »lock» ville bryta laget, men då detta ej halp, helt enkelt med stilla våld bemäktigade sig de tre och hemförde dem till deras egna so£ rum, hvarefter de ordentligt afkläddes och lades i sina sängar, sedan dock alla skodonen försigtigtvis blifvit undanskaffade.

Morgonen derpå, medan vi som bäst höllo på att anställa skallgång efter våra stöflar, inträdde åter våra räddare från gårdagen, visserligen icke medhafvande våra skodon, men deremot ett helt lass med svagdricksbuteljer, samt förklarade i egenskap af nationens seniorer, att intet annat än svagdricka tills vidare finge förtäras.

Våra festdrägter befunno sig nu i ett skick, som lättare kan anas än beskrifvas. I synnerhet var S—ms illa medfaren.

Mot aftonen den tredje dagen hade nemligen den omnämde chefen för busligan närmat sig honom och i vördnadsfulla ordalag erinrat om de der »gentila drickspengarne», af hvilka han påstod sig tills dato icke hafva sett ens röken.

»Pengar har jag icke på mig,» genmälde S—m i Öfverlägsen ton — och han hade i förbigående sagdt aldrig den

»Här kan du få till en mössa.»

varan 'på sig' — »men här kan du få till en mössa,» och härmed ref han af det ena skörtet af sin »festfrack», hvilket han räckte den förbluffade och förstummade löfhyddebyggaren.

Den 4:de Maj hade emellertid nu ingått med regn och kyla, hvarför en stor brasa upptändes i vårt största rum, och kring denna brasa satte sig nu hela sällskapet — så väl räd-4 6

dåre som räddade — i en ring, Jakob och jag i tofflor och nattrock, men S—m i tofflor och »festfrack» alla dock utrustade med hvar sin flaska svagdricka, och så fördrefs denna förmiddag med att vid brasan berätta sagor och äfventyr, ned-

sköljda med svagdricka, och Jakob för sin del bedyrade högtidligt, att detta »nummer» nästan var det roligaste af hela festprogrammet.

Några dagar derefter erhöll jag från frun en räkning, på hvilken utom en mängd andra poster, rubriken »sönderslaget» icke att förglömma, befann sig äfven en, som lydde sålunda: 96 toddar à 16 sk.FÖLJDERNA AF EN LUSTFÄRD PÅ MÄLAREN.

»Detta här är allt något skarpt!» utropade jag, framvisande aktstycket för mina medbrottslingar.

»Instämmer,» förklarade båda med en mun, i det de fram-drogo hvar sin räkning af i alla punkter minutiöst likartad beskaffenhet.

3 x 96 gör 288 toddar! Men så hade vi ju också firat i:ste Maj i nära tre samfälda dygn, den förmiddagen inberäknad, då vi berättade äfventyr och drucko svagdricka.»

3. Följderna af en lustfärd på Mälaren.

»Nå, v. S. som blifvit revisionssekreterare! Nästa steg blir väl taburetten ...»

Och när han sedan vid första lägliga parlamentariska dynamitexplosion slungas ut 'som en boll i det bla, dimper han kanske ned som landshöfding i den här landsändan. Skulle verkligen fägna mig. Han var i sin ungdom en hederspojke, i trots af sin svaghet att alltid hafva på förlag en obehöflig mängd kläder från skräddarmästaren Kæding. . . Det är dock besynnerligt! Näst vår Herre och sig sjelf har den mannen en lustfärd på Mälaren att tacka för en god del af sin lycka.»

»Berätta.»

Det är till mästaren i ett visst, mycket »klart skinande» sällskap som denna uppmaning ställes. Visserligen prydes icke för tillfället hans väldiga bröst hvarken af den stora kedjan eller några andra insegel på hans upphöjda ställning, och4 6

dock är han värd att både se och höra. Betrakta honom blott, hur de rörliga anletsdragen liksom bölja i solljus, medan de lifliga ögonen skjuta stjernskott midt igenom både glasögonen och rökmolnen från den illa medfarne cigarren! Och när hvarken ordet, blicken eller de kraftiga åtbörderna vilja räcka till, så måste blyertspennan fram och göra tjenst på baksidan af en matsedel eller någon annan till hands varande papperslapp. Hvad är dikt och hvad är sanning i hans målningar? Fråga honom i morgon.

Måtte mästaren förlåta oss, att vi denna gång endast förmå framställa några skuggbilder af hans lifsbilder. Så här ungefär lydde berättelsen:

»Det var vid midsommartiden för några och tjugu år sedan. Efter 4—5 års mycket angenäm vistelse vid (jag säger icke uti) lärosalarne uppe vid »Fyris stränder» hade man något hvar erhållit från vederbörande ett ultimatum af den sedvanliga lydelsen: antingen examen till hösten eller också farväl för alltid åt »alma mäter». Hvad var nu att göra? Alla tyckte: »leke skola så vi skiljas», och efter en lika sakrik som uttömmande öfverläggning på »Flustret» beslöts:

1:0 att man borde hedra fader och moder, samt

2:0 att man till vedergällning härför borde ega rättighet att företaga en liten lusttur på Mälaren, innan man på allvar kröp in i läskurran, för att undergå det andliga vatten- och brödstraffet.

Sagdt och gjort. Sällskapet utgjordes af »skepparen junior», en stor bredaxlad bohusläning, en förträfflig bas, hvars förnämsta passion var att sitta, hvarför han också sedermera vann en lysande befordran på ett landskansli, förmodligen emedan, när han en gång var kommen i skrifstolen, så iddes han aldrig gå derifrån, vidare vår elegante vän v. S., »tanternas förtjusning och pigornas ögonlust», som han spefullt och afundsjukt benämdes af vår vän Kalle F., som här sitter, och som då, lika litet som nu, var hvad man kallar »skön»,

men i stället var försedd med en ypperlig baryton. Han var också med och kan intyga...

»Skämclt å sido», afbröt den tilltalade, applicerande det för tillfället mest passande af sina tre stående »bon-

mots».

»Klang!» De öfriga medlemmarne i sällskapet utgjordes af några mycket prydliga tenorer och slutligen af Oskar X., den s. k. »Ormen långe». Med sin långa och stela figur och sitt oroliga, dystra anlete såg denne märklige broder ut som en likbjudare, ända till dess han af ett eller annat skäl uppvärmdes. Vid sådana tillfällen förvandlades han till ett slags Memnonsstod. Det började nemligen att spela inne uti honom, och hvilka melodier sedan! Med den karlens befängda påhitt vid dylika tillfällen skulle man kunna fylla en hel bok.

Jag förbigår nu äfventyren under utfärden och i Stockholm, gästbesöken på herregårdarne, serenaderna, kurtisen och allt det der. Det är nu endast fråga om hvad som hände när vi på återfärden hemsökte Sigtuna*).

Klockan var ungefär half två på morgonen. Natten var ljus och ljum — en af dessa underbara nätter, som man endast finner der uppe i hjertat af det gamla Sverige och — i lifvets vår. Allt så tyst och stilla. Till och med de små envåningshusen tycktes slumra som små snälla barn, inbäddade i massor af fullt utslagna, doftande fruktträd. Som vi emellertid voro något dufne och mycket hungriga, beslöts, att vi skulle stanna qvar. »Ormen långe» tillsades allvarligen att »hålla sig i skinnet», och derefter tågade vi upp till gästgifvaregården.

Efter mycket allarm från vår sida visade sig en halfklädd »jungfru» i det öppna fönstret och frågade i snäsig ton, hvad vi voro för några, och hvad vi ville. »Mat!» skreks det i korus. »Mat midt i natten!» utbrast tjensteanden föraktligt. »I kan gå dit pepparn växer; der fån I mat!» och dermed smälde hon igen fönstret midt för våra mycket förlängda näsor. Hvad var nu att göra? »Ormen långes» ögon började

:) Af flera skäl antaga vi, att det icke var Sigtuna.

spela på ett underligt sätt. Efter ett ögonblick sätter han af åt det håll, der båten låg, och kommer tillbaka med den stora båtshaken. Derefter rusar han in i några af de närmaste

gårdarna men synes snart åter, sparkande framför sig två tomma silltunnor, samt släpande med sig ett par grofva furuplankor. Silltunnorna ställer han upp mot kyrkväggen.

lägger plankorna ofvanpå dessa och ger sedan ett tecken åt skepparen att klifva upp på denna ställning, samt åt en annan att medelst sin person lägga några alnar till skepparens längd. Sjelf klättrar han med en färdighet och vighet, som skulle hedrat en gammal »clown», upp på skuldrorna på n:o 2 och når nu med tillhjelp af båtshaken upp till urtaflan, der visarne omvredos från tre qvart öfver ett till half sju.

»Se så!» utropade »Ormen långe» triumferande, sedan ban stält de lånta sakerna på deras plats. »Nu lyster mig att tacka Skänk-Lotta för senast.» Och så tågade vi af igen till herberget.

Efter att hafva en stund varit nära att slå in dörrspegeln, fick man ändtligen ånyo skåda den sköna, som i allt annat än valda ordalag anhöll att få behålla sin nattro.

»Nattro!» dundrade skepparen med sin djupaste basröst. »Öppna dina sömniga korpgluggar så pass, att du kan titta på stadsklockan!»

»Herr Jess!» ropade Skänk-Lotta förfärad, så snart hennes blick följt fingervisningen. Inom några ögonblick var hon inne i skänkstugan, der snart varmt kaffe och en efter omständigheterna förträfflig frukost bragte stämningen upp till sin höjdpunkt.

»Ormen långe» var dagens eller, rättare sagdt, nattens kringjublade hjelte.

Sedan man sålunda blifvit mätt, beslöts att fira soluppgången med en s. k. brylå samt till festen inbjuda så många som möjligt af stadens honoratiores eller, rättare sagdt, mera framstående källarkunder.

Med tillhjelp af tornuret, åtskilliga serenader samt andra diplomatiska åtgärder hade man snart lyckats få på

benen en den lilla dyrbaraste samling af typer och karakterer, bland hvilka jag för tillfället endast erinrar mig illiterate rådmannen Dillén, organisten och stadsfiskalen Kumlin, veterinärläkaren, doktor Koreander, samt f. d. fanjunkaren vid Jemtlands fältjägarekår Agathon Pamp.4 6

Främsta platsen i denna samling intog obestridligen den sistnämde med sin ofantliga röda näsa, på hvilken tornade en gredelin vårta af en vanlig hasselnöts storlek, sin korta, urblekta sammetsrock, sin f. d. röda väst, sin storrosiga halsduk. Till porträttet hörde slutligen ett par ofantliga, men halfvissnade

Agathon Pamp.

och ständigt fuktiga händer, hvilka vid fanjunkarens broderliga handslag vållade samma känsla, som om man händelsevis råkat få en ofantlig stor groda mellan fingrarne.

Låtom oss icke tala om vältaligheten och brorskålarne vid detta tillfälle. Särskildt hade fanjunkaren med en glödande hängifvenhet omfattat den elegante v. S.

Slutet på morgonglädjen vardt följande.

För att hemta litet frisk luft och aptit till middagen beslöts, att de främmande skulle bese stadens märkvärdigheter.

Just som sällskapet stod i begrepp att lemna den gamla lada, som kallades rådhuset, anhöll »Ormen långe», att fiskalen skulle visa honom stadens »finka», emedan han — »Ormen långe» — såsom blifvande jurist kände ett särdeles varmt intresse för alla dylika inrättningar. Fiskalens invändningar, att der intet var att se, ty allt sedan för några år tillbaka stadens ende tjuf derstädes blifvit ihjelosad, hade finkan stått tom, tjenade till intet. »Ormen» var envis och han erbjöd sig till och med, trots alla protester, att bära den stora tunga nyckelknippan. Slutligen gaf fiskalen efter, men detta skulle han icke hafva gjort, ty just som de efter slutad besigtning stodo i begrepp att gå ut igen, erhöll den intet ondt anande, men på mycket osäkra ben framstultande fiskalen en liten puff, så att han blef sittande på golfvet, hvarefter »Ormen långe» med ett enda språng befinner sig utom den tunga ekdörren, som han slår igen och stänger med dubbla slag.

Och der satt nu stadens fiskal i stadens finka, medan den pligtförgätne »Ormen» på sitt vanliga sätt kom skuttande öfver torget, svängande med den stora nyckelknippan.

»Efter honom,» ropade en af kamraterna, »eljest kastar han stadsnycklarne i Mälaren!» Detta var dock icke meningen. Men när alla hunnit ned till båten, upphäfver »Ormen långe» sitt vanliga reträttskri: »Lägg ut, eljest kommer här nog att vankas smörj!» Befallningen åtlyddes, ty en hvar visste hvad det betydde, när »Ormen långe» tog till flykten. Sedan båten hunnit en kabellängd från land, kastade »Ormen» nyckelknippan till en på stranden stående pojke, under .utropet: »Spring genast till borgmästaren med nycklarne och säg honom, att han ögonblickligen går ner i finkan. Der får han se en gräslig syn — och du får 12 skilling!»4 6

Gräslig måtte synen ha varit i synnerhet för fiskalen. Och så slöts en natt i Sigtuna.

Två år hafva förflutit. Vännerna hafva skingrats, och Axel v. S. är e. o. notarie i Svea hofrätt, mycket firad och

En gräslig syn.

om möjligt ännu mera elegant än någonsin. Han hade derjemte råkat mycket illa fast. Hon är vacker och rik, och då han är fattig, skuldsatt och mycket stolt, så profetera vännerna, att den affären aldrig skall rangera sig. En vacker solig mid-

dagsstund möter emellertid notarien sitt hulda föremål på Norrbro. Ett visst litet förtrollande småleende frestar honom att vördnadsfullt följa henne, blott ett litet stycke förstås, ty hon är ensam. Man går icke allt för fort, och

slutligen stannar man utanför bokládsfönstret, ty man kan väl icke komma i närheten af en så underbar utsigt af Lågo Maggiore utan att stanna.

Notarien är icke i Italien längre, han är i sjunde himmelen, då han plötsligen känner sina ögon betäckas af ett par händer, och o fasa! — hvilka händer! De kunna icke tillhöra mer än en enda menniska i hela verlden. »Pamp!» utropar notarien med förtviflans tonfall i rösten.

Han vänder sig om och känner sig i det samma omsluten som i ett skrufstäd af ett par väldiga armar. Det är Pamp. Det är brodern Pamp iklädd sammetsrock, väst och halsduk i de välkända färgerna. Ansigtet är blott något rödare och den gredelina vårtan har vuxit ut till storleken af en liten rosenpotatis. Och denna omfamning midt på Norrbro, midt under promenadstunden! Med förtviflans styrka sliter sig notarien lös och rusar bort, sedan han dock dessförinnan

märkt, huru »den älskade» skyndar åt motsatta hållet, så fort de små fötterna kunna bära henne.

Allt är slut!

Månader förgingo utan att han och hon utbytte annat än några kalla och flygtiga helsningar. Men en gång ett halft år derefter möttes de under sådana förhållanden, att de ej kunde undgå att samtala och då äfven om mötet vid Lågo Maggiore, och som de händelsevis voro ensamma, så bar det sig icke bättre till än att hon icke kunde låta bli att skratta, åt Sigtuna förstås, och sedan kommo några små tårar, och så måtte de visst hafva blifvit försonade, ty när jag en gång under förlidet år händelsevis träffade dem i Kungsträdgården, hade de blifvit »sju för tu».

Se der följderna af en lustfärd på Mälaren!

4. »Ormen långe.»

Se här ytterligare några drag ur »Ormen långes» korta^ men i sitt slag händelserika lefnad.

En afton i Upsala befinner sig »Ormen långe» på hemvägen från en glad middag, då han upptäcker en starkt upplyst våning i ett hus, tillhörande en af stadens förmögnare borgare-familjer. Man är nemligen i färd med att fira värdens födelsedag medelst en större danstillställning. De unge herrarne, af hvilka flertalet utgjordes af handelsbokhållare och yngre handlande, höllo just på att draga på sig de hvita handskarne, då salsdörren öppnas och in träder en herre iklädd pels, pels-mössa och snöiga skodon, och denne herre träder i denna drägt och med cigarren i munnen helt obesväradt fram till»ORMEN LÅNGE.»

pianot, der han sätter sig ned att med stor färdighet spela en vals, medan han under djupt allvar nickar till sällskapet, liksom han ville säga: »Var så god och dansa! Jag spelar!» »Ormen långe» var känd för sin oförvägenhet. Man ville ej ställa till skandal, och först efter ungefär tre qvarts underhandlingar lyckades man med mildt våld blifva den objudne gästen qvitt. Man drog en suck af lättnad, herrarne framtogo åter handskarne, första valsen spelades upp, då plötsligen hela huset skakas af ett förfärligt ramlande och skramlande i trappan. »Ormen långe» hade hittat på att ur förrådet i den stora, i förstugan befintliga vedlåren uppföra en storartad barrikad vid trappans öfversta kant, hvilken byggnad han sedermera kull-störtat med en väl riktad spark.

Med förfäran rusa alla balgästerna ut i förstugan tids nog för att se »Ormen långe», vig som en katt, slänga sina långa ben öfver vedhögarne i trappan. Då emellertid ännu flere gäster väntades och trappan snart borde göras klar, återstod intet annat för herrarne än att draga af sig handskarne och börja inplocka veden i den stora vedlåren. Ändtligen var detta arbete slutadt. Men nu var det icke rådligt för »Ormen långe» att våga sig dit en gång till! Handskarne påtogos å nyo, första valsen uppspelades för andra gången, då — tyst, hvad var det ? Ett besynnerligt hvisslande ljud vid salsdörren . . . Ursinnige störta nu ungherrarne mot ingången, fullt beslutna att

låta fridstöraren veta hvad hans frid tillhörer, men mottagas vid dörrens öppnande af en iskall dusch, hvars obehag ytterligare stegras af de balklädda damernas jämmerrop. »Ormen långe» hade i ett af nedre våningens skräpkontor påträffat en stor handspruta, med hvars tillhjelp han tillstälde den sista förödelsen. Dagen derpå kallades »Ormen långe» i rektorsförhör, der han visade en uppriktig ånger — och från den dagen vardt »Ormen långe» absolutist.

»Hvad blef det af honom sedan?»

Han dog som assessor i Svea hofrätt. Han var ett mönster för embetsmän och smakade aldrig en droppe af5°

några spritdrycker mer än en enda gång, då han händelsevis påträffade några af sina bästa och äldsta Upsalavänner, med hvilka han nödvändigt måste äta middag. Sedan man framemot »småtimmarne» skilts åt för att gå hvar och en till sitt, erinrade en af vännerna om att man dock vore skyldig tillse, att »Ormen långe» kom ordentligt hem. Man vände derför skyndsamt om och påträffade på Gustaf Adolfs torg tvenne personer, som under djup tystnad, endast afbruten af starka flåsanden, brottades med hvarandra. Det var »Ormen långe», hofrättsassessorn, som på detta sätt lagt sig ombord med en poliskonstapel, emedan han fått i sitt hufvud, att han, med godo eller ondo, skulle lyfta konstapeln upp på hjeltekonungens häst, och det var mot verkställigheten af detta beslut, som konstapeln med ali makt sökte värja sig.

Detta var sista gången det »spelade» i »Ormen långe».III.

Cyniska öfverliggare,

i. Walter.

et var i den sydsvenska universitetsstaden under en af dessa kusliga decemberdagar, då nordan vinden sveper kring den gamla domkyrkan och jagar den gråa dimman framför sig i iskalla hvirflar, som ej tyckas gifva sig ro, förrän de lyckats genomtränga vandrarens kläder, medan den ännu iskallare snösörjan plaskar kring hans fotknölar. Gatorna voro temligen folktomma, hvarför min uppmärksamhet så mycket starkare togs i anspråk af en figur, som stretade fram i dimman och blåsten och fylde mitt ungdomliga sinne med häpnad och medlidande. Mannen, hvars ålder ej var lätt att gissa, kanske 30 år, var af medelstorlek och så mager och tunnklädd, att man utan allt för stora svårigheter skulle kunnat studera hans bensystem utanpå den tunna f. d. svarta, i armhålorna trasiga rocken, som egde endast ett fåtal knäppbara knappar qvar; kring halsen en kringsnodd halsdukstrasa, på hufvudet en f. d. cylinderhatt, som för länge sedan förlorat sin ursprungliga både form och färg, de blåfrusna tårna utstickande genom ett par skodon, som tydligen utgjordes af den förslitna delen af ett par stöflar, från hvilka den förre sparsamme egaren afskurit skaften; ryggen krökt som en sprättbåge, hufvudet sänkt mellan de högt uppskjutna skuldrorna, medan de blodröda.

händerna voro delvis nedstuckna i de uppfläkta fickorna af ett par likaledes f. d. svarta benkläder, som här och der vexelvis röjde något rödaktigt, som utan tvifvel var hans ben, och något svartaktigt, som förmodligen skulle föreställa hans linne. Och så detta ansigte, magert, spetsigt och i yttersta grad rörligt 1 Vanligen höll han hufvudet lutadt framåt nedåt, medan munnen och närliggande muskler nästan krampaktigt vredo sig och den frusna handen samtidigt drogs ur fickan med en åtbörd, som om han varit inbegripen i en häftig ordstrid. Märkte han åter, att han var utsatt för närgångna blickar, så spände han med en snabb och kantig rörelse blicken mot spejaren och sökte afvärja hans näsvishet med ett ansigts-uttryck, hvari arghet, sjelfkänsla och blygsel stredo om herraväldet, men som derjemte på ett slående sätt erinrade om minspelet hos en stackars utsvulten råtta, som plötsligen blir störd under gnagningen af en ljusstump.

Hvem var nu denne man? Han var »Philosophiae doctor och artium liberalium magister» — o, hur skönt du klingar, du gamla latinska humbug! — han var i sina bästa mannaår, i besittning af en omättlig kunskapshunger, ansågs ega en stor beläsenhet inom flere områden och var nu sysselsatt med att bereda sig, påstod man, för teologie kandidatexamen.

Han hade dock icke alltid tett sig i denna skepnad. Jag hade nemligen sett honom under andra förhållanden blott några år före denna tid. Han hade då helt oväntadt fått ett litet arf å några tusen kronor, och jag påminner mig ganska tydligt hans nästan sprättaktiga yttre — promenadfracken, de ljusa benkläderna och sommarhatten ända till kråsnålen och sprätt-käppen — hans lifliga, ingalunda obehagliga ansigtsdrag och de spänstiga språng, hvarmed han flög uppför trappan till det af honom så lidelsefullt älskade tidningsrummet å Akademiska Föreningen. Han lefde då ett gladt, ehuru ingalunda utsväfvande kamratlif, gjorde små utfärder till Köpenhamn och — skref glödande kärleksutgjutelser till en af stadens stoltaste ungmor. Och nu! Rikedomskällan hade för länge sedan

utsinat. Under de sista åren hade han hvarken haft ordentlig bostad eller föda. Välvilliga kamrater vågade af snygghetsskäl icke hysa honom. Vintern igenom låg han på vinden till en af de s. k. studentkasernerna, der en gammal uppasV serska af barmhertighet stack till honom en och annan öfvergifven matbit. leke sällan sågs han plocka upp cigarrstumpar från gatan, och kom han i närheten af ett kärl, der s. k. svinmat förvarades, så blef han, enligt trovärdiga åsynavittnens utsago, ej sällan fången under samma frestelse som fordom den förlorade sonen. Aldrig sågs han tigga och aldrig försökte han låna något annat än böcker ur Föreningsbiblioteket, hvars utomordentligt gode vårdare aldrig nekade honom detta hans egentliga lifsvilkor, i synnerhet som det aldrig hände, att denne låntagare, ehuru alldeles utsvulten, någonsin slarfvade bort en lånad bok. Dessemellan smög han sig upp på tidningsrummet — dit han, som ej mer tillhörde någon nation eller kunde erlägga någon afgift, ej hade rättighet att gå. Tåligt, nästan mekaniskt följde han med, så snart vaktmästaren tyst och med en viss skygghet tog honom i armen för att leda ut honom. Men så snart vaktmästaren hade aflägsnat sig, smög han sig åter upp och blef om en stund åter utledd, och detta kunde upprepas 10—12 gånger om dagen. Fattigvården hade slutligen tagit honom om hand och två gånger afsändt honom till hemorten, men båda gångerna hade han hemligen afvikit från slägtingar, hos hvilka han hade sitt, om också tarfliga underhåll, samt under otroliga försakelser åter tagit sig fram till universitetsstaden, ungefär på samma sätt som då en utsvulten hund instinktmessigt söker upp sin herre, som bortsålt honom till en annan fjerran boende husbonde.

En sista egenhet hos denne man må icke förbigås. Han försummade aldrig någon gudstjenst, men tycktes dock aldrig, ehuru teolog af facket, offra ett enda ögonblicks uppmärksamhet åt hvad som försiggick vare sig på predikstolen eller vid orgeln och altaret. Hvad företog han sig då? Han stod

hela tiden med anletsdragen spända, munnen halföppen och blicken stelt stirrande på fruntimmersplatserna, med ett uttryck, som öfvergick till en nästan förfärande lidelsefullhet, då allt var slut och de kyrkobesökande strömmade förbi honom, der han stod längst ned vid kyrkdörren. Men ingen förskräcktes, ty alla visste ju, hvem han var.

Jag återsåg än en gång denne man. Det var många år derefter och vid utgången från en landsortskyrka. Der stod han, torftigt men snyggt klädd, med blicken fäst på den förbi honom strömmande menniskoskaran. Men för munnen höll han nu med sina båda sammanknäppta händer en uppslagen psalmbok, och i blicken, ehuru allt jemt stirrande, låg dock icke mer någon vildhet, snarare ett drag af vekhet, nästan liknade en bön om förlåtelse.

Arme Walter! Han var icke vansinnig, icke okunnig, icke hemfallen åt den last, som vanligen antages vara den enda, som kan bringa en menniska i ett bottenlöst elände, nemligen fyllerilasten. Hans lifs hemlighet låg inom ett annat område.

2, Den cyniske öfverliggarens utvecklingshistoria.

Visst händer det någon gång, att en stackars förlist students historia skulle kunna utvecklas ur det gamla temat om ett krossadt hjerta på grund af försmådd kärlek eller brutna löften. Nyckeln till hans lifs hemlighet skulle med andra ord ligga i svaret på den gamla frågan: »Oü est la femme?» Vi underskatta icke lidelsens makt öfver ett menniskohjerta utan afseende på personens bildningsgrad eller samhällsställning, och vi bestrida icke, att det ju inom alla lifsområden finne&

hängifna, varmhjertade naturer, hvilkas skaplynne är bygdt af ett så fint och vekt ämne, att ett enda hårdt slag är tillräckligt för att tillfoga det inre strängaspelet en sådan skada, att harmonien aldrig mer kan återställas. Men att en karl blir hvad man kallar förfallen för en qvinnas skull inträffar, enligt vårt förmenande vida oftare inom de lägre samhällslagren eller bland personer, hvilka liksom stå naturen närmare, än bland sådana, som äro i besittning af någon högre bildning eller den högre samhällsställningens förfinande, men också i viss mån förslappande gåfvor. Inom studentverlden deremot inträffar icke så sällan en annan företeelse, som för mången torde förekomma nästan oförklarlig, men som dock är ett lika sorgligt som märkligt faktum. Det är nemligen icke en qvinna, utan det är qvinnan, som här är skulden till olyckan.

Förloppet härvid är ej sällan följande:

En stackars gosse ur torpstugan eller arbetarehemmet på landsbygden är af naturen utrustad med en svag kroppsbyggnad och följaktligen äfven ett något tungt lynne, och då han hvarken orkar leka eller arbeta med sina händer, så läser han — ty något måste han ju taga sig före — och emedan han läser så snällt, så är han ju ett biskopsämne och måste följaktligen inträda i den »lärda skolan». Den stackars lilla plantan från skogen är nu omplanterad i en stadskruka. Han inhyses hos någon enkemadam med många barn eller i någon äfvenledes barnrik s. k. sjelfförsörjares familj, och här i familjens enda rum tillbringar han sin fritid eller pluggar sina lexor under barnskrik, bullret af husfaderns verktyg, och i en dunstkrets, för hvars sammansättning vår skolstatistik icke eger någon sifferkolumn, en atmosfer, som endast lättas allt emellanåt, då husfadern kommer hem rusig och under hugg, slag och svordomar kör ut hela sällskapet på gatan. Utan att man först analyserat både den luft lärjungen inandas i sitt hem och den dagliga föda han njuter eller, med andra ord, undersökt de hygieniska förhållanden, under hvilka han lefver, torde det vara mycket svårt att blott genom vägning och

mätning af hans kropp med och utan läkarebesigtning afgöra den vigtiga frågan om öfveransträngning vid våra läroverk.

Så förflyta några år. Är han hvad man kallar »om sig», så tigger han sig ett eller annat middagsmål i veckan, i annat fall blir hans diner af samma slag som Mårten Holks, innan han kom in i »fältkommissariatet». Han är icke stor till växten och »väger» mycket litet i förhållande till sin ålder samt börjar lida af symptomer som antyda anemi. Han befinner sig nu emellertid i det ödesdigra I5:de året, han läser om aftnarne med småbarn för ro öre i timmen, han skaffar sig följaktligen ett bättre rum af minst io qvadratalnars ytvidd, hvilket han endast måste dela med två andra kamrater i samma förmögen-hetsvilkor som han sjelf — och nu får han fatt i sin första roman. Efter denna barndom utan glädje, efter dessa år så fulla af träldomsarbete, svält, fysiskt och andligt elände — hvilken ny verld öppnar sig icke för hans blickar, hur han njuter och fråssar, anar och längtar! Hemlexorna skötas icke med samma ordentlighet som fordom, han blir något slapp och slarfvig i läsningen. Hans flitbetyg sänkes visserligen, men han blir för hvarje dag allt mera blek och glåmig, i synnerhet sedan han förskaffat sig en pipa, som natt och dag fyller hans lilla kyffe med en olidlig stank af dålig tobak. Han blir med andra ord allt mera »sedig», hans uppförande är städse berömligt, men till hvilka utsväfningar hans trånsjuka fantasi förleder honom derom vet ingen — knappt han sjelf Och så släpar han sig fram genom afgångsexamen och bereder sig efter oerhörda ansträngningar de medel, som erfordras för att komma till universitetet.

Och der står han nu med minnet fullproppadt af en mängd mer eller mindre osammanhängande kunskapsstoff, utan någon egentlig bildning, utan något kraftigare teoretiskt intresse, utan förmåga att söka förverkliga något praktiskt mål, utan hem, ty stugan, der han föddes, är för honom sedan många år till baka föga annat än ett bleknadt minne, utan de väckande och lifvande inflytelserna af kamratlifvet, i hvilket han

hvarken har råd eller lust att deltaga, och slutligen är han frigjord från de hämmande och reglerande band, som lexläs-ningen i skolan medförde. Fantasien är hans enda rikedom, hans sällskap, hans hem, hans hela verld. Han hängifver sig åt de mest otyglade drömmerier om hvad stort han skall uträtta i verlden, han uppgör de mest omfattande studieplaner, han skall taga alla möjliga examina, han skall slå verlden med förvåning och häpnad

öfver sina storartade uppfinningar. Men midt ibland alla dessa osunda och jäsande fantasier fins en medelpunkt, kring hvilken det hela vänder sig, en dröm, till hvilken han städse återkommer, och som icke lemnar honom någon ro hvarken natt eller dag. Det är drömmen om qvinnan, men icke, — såsom ofvan är antydt — en qvinna, som tjusat hans själ eller som han tanker sig som en huld led-sagarinna genom lifvet, utan det är ett slags allmänneligt qvinnoideal, ett foster af hans brännande på naturlig väg otill-fredsstälda sinlighet och utstyrd t med de dunkla dragen från lånbibliotekets romanhjeltinnor. Denna dröm utgör på en gån g hans himmel och hans helvete. Den vaggar hans upprörda sinne till ro och bringar honom att glömma alla lifvets yttre vedervärdigheter, men den tränger sig å andra sidan fram i hvarje af hans tankar, ställer sig i vägen för hvarje kraftigt beslut, stör och tillintetgör hvarje försök till allvarligt arbete. Han kämpar understundom som ett rasande vilddjur för att frigöra sig från den sinlighetsdjefvifl, af hvilken han är besatt. Förgäfves, alltid förgäfves! Han tror sig spana idealets drag uti hvarje ungdomlig qvinnogestalt som han möter pä gatan, skönjer från sitt fönster eller slukar med sina stirrande blickar, der hon sitter i konsertsalen eller i kyrkbänken, men råkar han någon gång komma ansigte mot ansigte med en dylik uppenbarelse af idealet, så är han skygg, stum, olycklig, känner sig till mods som en missdådare och räddar sig så fort ske kan genom flykten. Stundom kan man se honom rusa som en galning genom gatorna med ögonen vildt stirrande, det infallna, utmagrade anletet blodrödt och pannan

med de svällande ådrorna badande i svett. Han kämpar. En annan gång har han beslutit, att han skall läsa. Man finner honom då i skjortärmarne med boken framför sig, pannan begrafven i händerna, medan han satt hvardera af sina blottade armbågar i en skål kallt vatten för att på detta sätt afkyla det feberheta blodet. Allt emellanåt genomilas hela hans kropp af en krampaktig darrning. Då dessa anfall allt oftare återkomma och slutligen blifva outhärdliga, rusar han upp med ett vildt tjut, slungar boken i väggen, sliter af sig håret, slår sönder hvad han för tillfället kommer öfver — och inom några ögonblick är han försjunken i ett tillstånd af djurisk dåsighet, som hvarken är sömn eller vaka, ett slags fånig dvala. Än en gång är han slagen, alltid slagen!

Den, som en gång på närmare håll bevittnat ett dylikt skådespel, glömmer det aldrig. Han har icke i tid hvarken rådfrågat läkaren eller ansträngt sin viljekraft för att blifva herre öfver sin förfärliga fiende — och nu är det för sent.

Men vampyren, som suger hans hjerteblod, skall om sider fullborda sitt verk.

Ett dylikt offer yttrade en gång, att han ofta hade en förnimmelse som om hans ande vore upphängd i en brännhet luft, som upplöste hvarje tanke, hvarje viljeakt uti idel sväfvande, osunda dunster, som dock, af hvad ursprung eller natur de än måncfe vara, alltid till sist antogo de mer eller mindre obestämda formerna af en vällustig qvinnogestalt. Men denna brännheta luft yttrar i lika hög grad och på ett ännu mera åskådligt sätt sina upplösande verkningar uti alla de ädlaste delarne af hans fysiska organism, särskildt hjerna och ryggmärg, som försättas i ett slags jäsningstillstånd, hvilket så småningom öfvergår i ett tillstånd af mjukhet eller »blöthet», hvars verkningar skönjas i den sammansjunkna öfverkroppen, de svaga, darrande benen, det framåtlutade, liksom sjunkande hufvudet eller i de utmerglade, kallsvettiga händernas nervösa rörelser. Ju mer han närmar sig den sista stationen, desto mer tyckes icke blott den yttre verlden utan äfven hans egen

personlighet försvinna för hans blickar. Han är ensam i sin öken, med sina töckengestalter. Han slukar födan liksom djuret utan att fråga efter hvarifrån den kommer eller hvaraf den består. Eger han tak öfver hufvudet och kläder att skyla sig med, så är det bra, hvarom icke, så kan han vara såväl det ena som det andra förutan. Hem och fränder, vänner och bekanta, glädje och sorg, samvete och hederskänsla, ända till sista skymten af blygsel tyckas liksom utplånade ur hans medvetande. Ur detta tillstånd af djurisk slöhet kan han merendels endast väckas genom någon kroppslig sjukdom, åtföljd af stark och ihållande smärta. Fjällen falla i ett sådant ögonblick från hans ögon, och kanske för första gången under många år är han i stånd att med någorlunda klar blick mäta djupet af sitt elände. Men ett sådant uppvaknande är derför också vanligen så förfärande, att om den store frigöraren ej snart inställer sig, så drifves det af dubbla qval hemsökta offret att sjelft taga befrielseverket om händer. Inträffar

deremot icke ett sådant uppvaknande, så finnes dock alltid åtminstone två ställen, der den gamle öfverliggaren till sist får »ligga öfver». Det ena är fattighuset, det andra är dårhuset.

Se här en annan typ af det slägte, som en estetiker möjligen skulle vilja kalla »det förvända qvinnoidealets martyrer». Han är fullt ut lika bedröflig, men må hända mera sympatetisk än den förre.

3. Kandidat Fridolin.

Ännu i början af 50-talet kunde man, i synnerhet om våren eller sommaren, på Lunds gator möta en skepnad af följande utseende. Det var en man af omkring 45—50 år, utan afseende på värmegraden iklädd en gammal illa medfaren vinteröfverrock. Ena foten skyldes af en s. k. »bottfor», den andra deremot skyldes icke af den stöfvel eller kanske rättare den trasiga galosch, som här skulle tjena till fotbeklädnad. Hans hufvudbonad utgjordes af något obestämbart, som dock troligen i forna dagar hade utgjort en pelsmössa. För att liksom maskera denna för årstiden mindre passande men dock delvis mycket luftiga vinterdrägt, bar han på bröstet, hvar helst han gick eller stod, en gammal resväska, som hängde i ett segelgarnssnöre omkring hans hals. Hållningen, ehuru något ansträngd på grund af stommens och framför allt underredets klenhet, är något midt emellan imperator och en om sin värdighet fullt medveten universitetsprofessor, anletsdragen äro till formen regelbundna och bära ännu spåren af en förgången finhet, ehuru kindknotorna, öfverspända af ett slags smutsgult pergament, nu tränga sig fram liksom för att tigga om föda; ögonlocken äro halfslutna som på en förnämt galande tupp, näsborrarna uppdragna till skydd mot den »ignobla» luft de nödgas inandas, ehuru en hvar som råkade komma i hans närhet, måste känna sig frestad till antagandet, att den doft, som utströmmade från personen sjelf, utgjorde förnämsta anledningen till näsrynkningen. Slutligen var den onämnbara hufvudbonaden, kronan på denna i sin stil fullt genomförda företeelse, med en viss behagfull sprättaktighet skrufvad på tre qvart.

Denne man var medikofilologie kandidaten Lars Olsson Fridolin*).

Med stolta, majestätiska steg — ehuru, som ofvan är antydt, något »vinglig» i knävecken — skrider han gatan nedåt. Men i ett nu stannar han, rycker till, ryggar, ungefär som en ung rekryt, då han för första gången skönjer de hotande gapen af ett fiendtligt batteri. I nästa ögonblick är han dock åter herre öfver sig sjelf, gör halft-om och skrider med något förlängda steg rakt in i närmaste portgång. Här ger han med en snabb och elegant rörelse ytterligare en skrufning åt sin hufvudbonad, sätter den bottfor-klädda foten bakom den tillstängda porthalfvan, sticker ena handen innanför rocken under

Kandidat Fridolin.

*) På Fridolins studenttid var den s. k. medikofilen delad i tvenne examina, en medikoftlologisk och en medikofilosofisk.

resväskan och sätter den andra handen i sidan, medan han med lätt »elegans» hvilar på det ben, hvars fot prydes af den trasiga galoschen. I denna förföriska ställning och med en glasbit inklämd i venstra ögonvrån afbidar han den antågande fienden — en ung, välklädd flicka. Med ett obeskrifligt uttryck à la Don Juan stirrar han henne i ansigtet och följer henne med blicken, så länge hon befinner sig inom synhåll, hvarefter han med en slängkyss och ett af den varmaste förtjusning genomandadt: »Ah, c-h-a-r-mante!» åter drar till sig den bottfor-klädda extremiteten och fortsätter sin vandring, till dess ett nytt skönhetsbatteri nödgar honom att förnya den omförmälda manövern.

Mannens historia var i korthet följande. Han var ursprungligen en halländsk bondgosse, som blifvit inkastad på studiebanan. På tretiotalet hade han kommit till Lund, der han vardt medlem af den äfven då välaktade och delvis såsom mycket fin ansedda göteborgska nationen. På grund af sitt hyggliga utseende, sitt städade sätt och sin estetiska bildning, fick han snart tillträde till vissa kretsar inom universitetsstadens sällskapslif, der hans ridderliga beundran för qvinnan visserligen inbragte honom åtskilliga sympatier från den delen af damverlden, som hunnit anlända till det sentimentala stadiet, hvaremot det yngre slägtet städse med ett visst gäckande Jöje mottog de lass af blommor, som kandidat Fridolin strödde för dess fötter. Fridolins egentliga glansperiod inföll

emellertid under den tid han var informator i åtskilliga förnäma familjer. Fridolin var nemligen icke blott en god stilist i obunden stil utan äfven en poet vida öfver medelmåttan, och med tillhjelp af en icke ringa beläsenhet kunde han med stor sakkännedom enligt den tidens sed föra en konversation icke blott om Frithiof och »Axel och Maria» utan äfven om Werther och »Die Jungfrau von Orleans», ja till och med om »Lalla Rookh» och »The Bride of Abydos». På grund af dessa och dylika egenskaper kunde Fridolin med rättmätig stolthet minnas deKANDIDAT FRI DO LIN.

»säsonger», han tillbragt i Ramlösa, då för tidén samlingsplatsen om somrarne för den fina verlden i Skåne, samt huruledes han derstädes spelat rollen af en bland sällskapslifvets mest firade hjeltar, den sjelfskrifne festpoeten och talaren samt framför allt de skönas outtröttlige beundrare.

Men tiden gick. Kandidatens skönhetsdyrkan började öfvergå till exaltation, och samtidigt började estetiken urarta till en i ögonen fallande slapphet. Kandidat Fridolins blommor icke blott vissnade, utan började till och med att lukta illa, och snart befann han sig på den ståndpunkt då man ingenting är och ingenting orkar blifva, och kandidat Fridolin började fundera öfver huru vida det icke var någonting ruttet inom samhället. Ju mer en person bleknar af svält, desto mer rodna i regeln hans politiska åsigter. Så äfven med Fridolin. Med oförminskad hänförelse för den charmanta Charlotte Corday, kunde han dock icke undgå att bemärka, att hennes uppförande mot den store Jakobinen i badkaret icke var hvad man kallar riktigt »qvinligt». Fridolin hade blifvit en af de »oförsonlige».

Så förgingo ännu några år. Samhällsförbättraren började ruttna i kapp med samhället, och snart var han omöjlig och måste försvinna. Nu lefde han sedan flera år till baka någonstädes på landsbygden i Halland, ingen visste rätt hvar, huru eller af hvad. Men hvarje vår, när lundarna knoppades, tog han sandalerna på sina fötter, band resväskan om halsen och vandrade af till sin ungdomsglädjes och sina förhoppningars förlofvade land. Kanske lydde han härvid ett slags flyttfågelsinstinkt, kanske drefs han också af behofvet att erhålla en måltid god och kraftig föda, ty detta behof hade länge utgjort en af kandidatens svaga sidor. Visserligen påstår Thackeray, att det ej fins en vänskap, som håller stånd vid förlusten af en fempundsnot. Detta är möjligt; men visst är, att den i studentåren ingångna vänskapen stundom visar en förunderlig seghet — i synnerhet om inga »fempundsnoter»

mellankomma. Den gamle f. d. öfverliggaren fann derför allt jemt vid sina besök i universitetsstaden någon gammal vän, som hade en liten vindskammare, en särskild säng och ett godt mål mat till den forne kamratens förfogande, och sedan Fridolin på detta sätt under en veckas tid stärkt sin utsvultna kropp och uppfriskat sin själ under vänliga samtal om gamla minnen, tog han åter farväl och vandrade af, som sagdt är, Gud vete hvart hän.

Begäret efter mat hade af mycket naturliga skäl utgjort en af kanditens svagheter äfven under hans sista studenttid.

fullmakt in blanco att förse sig med så många smörgåsar han behagade vid det stora smörgåsbordet, som enligt gammal svensk värdshussed stod dukadt från tidigt på morgonen till sent på natten och underhölls med lika stor samvetsgrannhet som fordom elden i de gamles tempeltjenst. Men i fullmakten fans en ledsam klausul: kandidaten fick endast breda smör på brödet, men icke röra hvarken osten, korfven eller sillen och, hvad värre var, icke ens titta åt den stora bränvinsflaskan. Denna senare del af förbudet kostade kandidaten så stora strider, att han stundom icke kunde låta bli att duka under

Så länge emellertid den gamle värdshusvärden »Thor Anders» — han som var så artig, att han alltid bad sina gäster om ursäkt för att det regnade — hade sin rörelse qvar i det ståtliga huset midt för domkyrkan, behöfde Fridolin aldrig svälta i hjel, ty han hade en gång för alla af gubben fåttKANDIDAT FRI DO LIN.

för frestelsen. Vanligen blundade gubben för dessa felsteg, men upprepades förseelsen allt för ofta, så kunde det väl hända, att han på sitt vanliga artiga sätt gick fram till denne gäst och yttrade, medan han lätt vidrörde hans axel: »Herr kandidat, var så utomordentligt obligeant och kom ihåg: så många smörgåsar som helst, men inga agremanger—jag ber!» Och så trippade gubben Thor till baka till sin disk, medan kandidaten, som åhört detta tal med en förnäm och förströdd min, som om han omöjligen kunde förstå, hvarom frågan handlade, med förnyad matlust åter började mumsa på sin stora smörgås.

Gerna lät han bjuda sig på »varm mat» af gamla vänner, men icke var det värdt för någon främling eller någon yngre student att taga sig en dylik frihet. Hvarje sådant tilltag afvisades med förnämt, stundom satiriskt förakt. Mången ung spjufver roade sig emellertid med att låta på värdshusbordet framsätta en ljufligt doftande kalfkotlett eller biff med ägg för nöjet att höra kandidaten förtälja, huruledes han alldeles nyss intagit en charmant middag eller frukost hos sin vän professor N. N., medan han samtidigt med ögonen slukade lockbetet och med vidgade näsborrar, ungefär som en utsvulten rapphönshund, inandades doften. Äfven för andra puts i samma väg var han ej sällan utsatt under det sista skedet af sin studenttid. Så t. ex. möter han en dag på gatan en yngre nationskamrat, som säger till honom: »Nej, se Fridolin! Skulle du icke ha lust att äta litet matsäck tios mig i dag — bara en kall gås, litet medvurst och prestost, du förstår? Jag har nyss flyttat till 'Locus'*), dörren n:o 8. Gå du före, tag på dig nattrocken och gör dig hemmastadd. Jag kommer strax efter.»

Efter några svaga invändningar af det vanliga slaget skyndade kandidaten, som just var ute på »matjagt», till ort och ställe, tar på sig den varma stoppade nattrocken, placerar sig

*) »Locus peccatorum» är ännu i dag en bekant s. k. studentkasern i Lund, beryktad bland annat såsom det ställe, der den olycklige studenten Blomdahl på 20-talet mördade sin vän och kontubernal.

midt i soffan och har nästan »expedierat» hälften af den sköna gåsen då en groflemmad småländing inträder i rummet. Mållös stirrar denne på den syn, som möter honom i soffan. Det är nemligen hans rum, hans nattrock och matsäck, medan Fridolin

En oförsynt fredsstörare.

med sin förnämaste blick och med munnen full af den ypperliga gåssteken mäter den oförsynte fredsstöraren från hufvud till fotabjell. Stor tablå!

Låtom oss draga ett täckelse öfver hvad som nu följde. Vare det nog sagdt, att den oskyldige Fridolin kom ned för

de smala trapporna i »Locus» vida fortare, än han klifvit upp för de samma.

Med stor godmodighet glömde Fridolin alla dylika puts utom ett enda, då nemligen en okynnig och något rå kamrat hade stängt honom inne på ett studentrum till sammans med en mindre välkänd qvinsperson. Detta kunde han aldrig förlåta. Aldrig hade någon sett kandidat Fridolin öfverlastad, -och hans åsigter om qvinnan voro orubbliga. »Mannens mod är qvinnan kärt,» brukade Fridolin säga, »men hon skall respekteras, så länge hon respekterar sig sjelf, och när hon upphör att göra detta, så upphör hon också att vara qvinna».

*

Se här en liten episod från Fridolins sista studentår.

Han kom en afton ännu mera dyster i hågen än vanligt upp till Thor Anders. Ingen bekant anträffades, men borta i ett hörn satt vid en enslig toddi en ung man, hvars svårmodiga uppsyn på ett märkvärdigt sätt afstack mot det af naturen fylliga och lefnadsfriska anletet. Fridolin kände sig vid denna syn helt underlig till mods. Han började slå sina lofvar kring den obekante, och inom några ögonblick sutto den bleke och den rosenkindade misantropen vid samma bordr lifligt samspråkande. Samtalet blef så småningom allt lifligare, allt innerligare, allt varmare och

toddarne likaså, och när väktaren i det närbelägna tornet förkunnat midnattstimmen medelst de välkända 12 tutningarne genom hvardera af tornets fyra gluggar, så hade två af verlden hittills oförstådda själar funnit hvarandra och slutit fostbfödraskap i lif och död. X. — så vilja vi kalla den rödblommige — föreslog att en tredje man, hans intill denna märkliga afton ende vän på jorden, skulle upptagas i broderskapet, hvaremot Fridolin hade intet att86

invända, i synnerhet sedan han fått veta, att vännen Z. hade hvad de öfriga saknade, nemligen ett litet kapital. Han skulle bestå oljan, utan hvilken hvarken den rena vänskapens eller någon annan lampa kan i längden hållas brinnande.

Sagdt och gjordt. Redan nästa dag hade de tre vännerna flyttat in i några små rum i Thomægap, vid en af stadens utkanter. Här drogo de sig ifrån allt annat sällskap, och hit hopsamlade de från alla möjliga håll ali den medeltidsliteratur, de kunde komma öfver, historia och filosofi, men framför allt poesi. Nutiden var icke värd att lefva uti. De drogo ut till den heliga grafven med Gottfried och Richard Lejonhjerta, de dyrkade qvinnoidealet med Trubadurer och Minnesänger, studerade medeltidsfranska för att åtkomma kärnan i de gamla riddarromanerna, sväfvade, så godt de förmådde, i mystikens underbara rymder med mäster Eckart och Böhme, Tieck och Novalis och öfverlade på mellanstunderna om det bästa och mest praktiska sättet att ända från roten sönderbryta det eländiga nutidssamhället, med hvilket en hvar af dem ansåg sig hafva en särskild gås oplockad.

Så förgick nästan en hel termin — en af de lyckligaste i Fridolins lif — då en vacker morgon de båda vännerna F. och X. gjorde den upptäckten, att fostbrödraringen var bruten, att vännen Z. lemnat dem i sticket och, hvad som var det allra värsta, tagit »oljan» med sig. Omedelbart derefter uppträdde i en af vårt lands då för tiden mest konservativa tidningar en ny penna, som med stor skärpa utfor mot de i vårt land allt mer sig utbredande samhällsomstörtande tendenserna. Särskildt var universitetsstaden Lund härden för en propaganda i denna riktning, och bland de personer, som der förskaffat sig en sorglig ryktbarhet som ungdomens förförare, anbefaldes särskildt en åt vederbörandes uppmärksamhet, en narr, om man så vill, men en narr, hvars bjellerkåpa ej var tillräckligt lång för att skyla fullblodsjakobinen. Och härefter följde en i enskildheter gående beskrifning, som till alla delar passade in på mediko-filologie kandidaten Lars Olsson Fridolin. Pennan

igenkändes snart tillhöra Z., den utbrutna länken i fostbrödra-kedjan.

Slaget drabbade Fridolin mycket hårdt; det krossade en af hans lifs sista illusioner. Men han samlade dock sina sista krafter och svarade på detta anfall med en uppsats i Hiertas Aftonblad, så ädel och fin i sin hållning, men tillika så full af förkrossande förakt, att Z. sedermera bekände, att han under de många och heta publicistiska strider, han i sitt lif utkämpat, aldrig mottagit en skarpare och mera välriktad stöt.

Z., som tagit prestexamen och var en i sitt slag rikt begåfvad, ehuru problematisk natur, utbytte om sider tidnings-mannaverksamheten mot ett stort pastorat i Skåne och efterlemnade vid sin död en betydlig förmögenhet. X. — den rödblommige — följde snart vännen Z:s exempel, blef efter åtskilliga öden utgifvare af en sedermera mycket betydande landsortstidning, hvilken han dock lemnade för en liten lugn plats i tullverket, som då för tiden lydde under den oberäknelige' Gyllenhaal spira. Från detta sitt Tusculum utvecklade den till publikan förvandlade publicisten en lika mångsidig som medelmåttig skriftställareverksamhet och förblef hela sitt lif igenom en oförarglig och godmodig — öfverliggare. Fri-doli.n blef ensam qvar. Han kunde ej, i likhet med de båda vännerna, sätta spetsen af sitt goda svärd mot Nornans bröst; han kunde blott knäböja vid hennes fot. Vampyren hade

redan sugit allt för mycket af hans bästa hjerteblod.

*

En vacker vår i slutet af 50-talet stod redan den stora boken på Lundagård i fullt grönskande skrud, men' ingen Fridolin syntes till. Hvart hade han väl tagit vägen? Han hade — så spordes det många år derefter — verkligen som vanligt begifvit sig å stad på sin flyttfågelsfärd, men krafterna88

hade svikit honom. Öfverväldigad af en brinnande feber, hade han dignat ned på landsvägen och sedermera blifvit förd till en barmhertig familj i närheten. Kampen var hård nog, men så småningom blef allt så lugnt och tyst, de förvridna anlets-dragen mildrades, veknade, klarnade, liksom de hade genomstrålats af något inre ljus, öfver de bleka läpparne smög sig ett knappt hörbart »Ah, charmante!» och så tog den arma, vilsekomna själen, hoppas vi, vägen till de rätta idealens hemland.IV.

Kollegiigifvare, studentfabrikanter oeh samlare.

i. Hvad är en kollegiigifvare?

et är en lika allmänt gängse som grundfalsk fördom, att en öfverliggare nödvändigt måste vara en person med dåliga affärer, en stackars föraktlig hund, som får löpa fritt på gatorna utan att någon vederbörande bryr sig oin att undersöka, huru vida han eger något skattemärke kring halsen. Detta är emellertid ingalunda förhållandet. Det fins öfverliggare, som icke blott äro hvad man kallar välbehållne, utan som äfven räknas bland universitetsstadens kapitalister. Vanligen hafva dessa aktade medborgare börjat sin bana som kollegiigifvare.

Hvad vill det nu egentligen säga »att gifva kollegier»? Det kan helt enkelt betyda det samma som att handleda den akademiska ungdomen uti elementen inom en viss vetenskapsgren, men för deras räkning, som ej äro närmare förtrogne med våra universitetsförhållanden, skola vi söka att i korthet tydliggöra det egendomliga i denna akademiska idrott.

Den högsta statsmyndigheten eger, som bekant, rättigheten att utfärda förordningar angående de akademiska examens-profven, men universitetens professorer hafva, en hvar för sig och alldeles oberoende af alla de öfriga inom samma fakultet,108 KOLLEGUGIFVARE, £ TUDENTFA BR] KAN TER OCH SAMLARE.

den ännu betydelsefullare rättigheten att bestämma kunskapsfordringarna i sitt ämne. Denna lika gamla som visa inrätt-ning utgör enligt professorernas försäkran »den urgamla grundvalen för den akaderhiska friheten» (»libertas academica»). Alla professorerna äro i denna punkt frihetens apostlar. Nu händer det sig, att en mer än vanligt sakkunnig ecklesiastikminister utfärdar en förordning angående en viss examen, t. ex. den nu gällande, så bittert förkättrade filosofie kandidatexamen. Upphofsmannens mening var utan tvifvel, att den skulle utgöra en s. k. allmänbildande förberedelse till de egentliga fackstudierna för den s. k. filosofiska licentiatexamen. Nå väl, den förberedande examen var beräknad att tagas på ungefär två år. Men så fingo professorerna fatt i honom. Den ene efter den andre fann vid närmare undersökning, att ingen kunde blifva »allmänbildad» i hans ämne — som naturligtvis var det vigtigaste — på någon mindre kurs än den, som kunde medhinnas under ett år, de öfriga, som voro lika »intresserade» för sina ämnen, tyckte på samma sätt, och den som var riktigt »varm» för sin vetenskap, utsträckte approba-turskursen, så att studierna för den samma skulle upptaga ett och ett halft år. Då nu emellertid examen omfattade 5—7 ämnen, af hvilka största delen utgjorde »tvångsämnen»^ så hade professorerna nu förvandlat denna oskyldiga tvåårsexamen till ett litet nätt tvångsarbete på 6—7 år — om allt skulle gä rätt till. Men lyckligtvis lär icke allting gå »rätt» till hvarken i denna eller i den andra verlden, ty eljest blefve vi helt visst olyckliga allesamman — professorerna icke undantagna.

Men hvad göra nu de stackars studenterna? De skaffa sig 20 kronor och gå med dem till en kollegiigifvare.

Kollegiigifvaren har kanske aldrig sjelf tenterat för professorn, men han har under många, långa år, termin efter termin, bevistat professorns föreläsningar och samvetsgrant skrifvit upp hvart enda ord, som gått af hans mun. Men icke nog härmed, utan han har också under många års tid passat på att »omtentera» alla, som förvillat sig in i vilddjurets kula, hanHVAD ÄR EN KOL LE GI1GIFVAR E ?

har på det noggrannaste tagit reda på hvilka frågor de fått, hvilka svar de gett, och 'framför allt, hvilka svar de borde hafva gett. Utrustad med denna skatt, bestående 1:0) af »kursen», 2:0) af alla professorns »lif- och husfrågor» jemte svaren i de rätta ordalagen, slår han upp butiken, annonserar sig som kollegiigifvare och öfversvämmas snart af massor af kunder, hungrande och törstande efter 2okronors-vetande.

På sex veckors tid förmår nu denne hedersman att »slå i kandidaten», som icke behöfver göra något annat än gapa, en kurs, som han eljest icke under loppet af ett helt år, ja, kanske icke under hela sitt lif skulle kunnat tillegna sig med anlitande af blott sina egna krafter.

En kollegiigifvare är sålunda en räddande engel, som mot en moderat kontant ersättning till ett minimum förkortar det tvångs- eller straffarbete, som en laglös professor, hos hvilken friheten öfvergått till det grufligaste sjelfsvåld, behagat ådöma den arma akademiska ungdomen.

Ära vare kollegiigifvarne!

Men intet ljus utan skugga, och ju klarare det förra är, desto skarpare är också den senare här i ändlighetens verld. Att studera och att blifva »matad» som en kalkon under gödningstiden innebär icke alldeles samma lifsgerning. Och dock, hvem skulle icke under sex veckor af sitt lif gerna vara kalkon för att sedermera kunna i lugn och ro vandra upp kanske till statens högsta äreställen eller också åtminstone få hamna i någon från ali verldslig äflan frigjord läroverksadjunktsbeställning under stilla förbidan, att lifstråden icke måtte spinnas så lång, att lifassuransen ej räcker till för att betäcka den genom nya tillskott för hvarje år växande studentskulden ? Eja!

2. Reform!

Komité i fem akter.

Men hvarför reformera vi icke? Hvarför rödja vi icke upp i de gamla klassiska skräpkamrarne och torka möglet af professorerna, så att de bli »tidsenliga»? Ja, säg det!

Tänk!... Tänk, om riksdagen, som sedan anno 1824 konstituerat sig som ett stående oväderscentrum gent emot våra lärda skolor, nu folie på den idén att för omvexlings skull på fullt allvar urladda sig i en underdånig skrifvelse till K. M:t af innehåll, att K. M:t, af skäl, som riksdagen ej så noga kan specificera, täcktes i nåder taga i öfvervägande behofvet af tidens kraf motsvarande ändringar i vissa universitetsförhållanden samt för detta ändamål förordna om nedsättandet af en komité? Riksdagen vore för sin del villig att bestå fiolerna. Men det skulle icke vara en sådan der i andra europeiska länder bruklig »enquéte», bestående af landets mest sakkunnige män i ämnet, med hvilken regeringen rådför sig för att derefter uppgöra ett förslag, för hvilket den vill både stå och falla, utan det skulle vara en äkta svensk, »stor», allra helst »parlamentarisk» komité. Denna är nemligen en oskattbar uppfinning. Ty om komiténs förslag »går», så har departementschefen gjort det, men går det icke, så har komitén gjort det. leke kan han rå för hvad komitén gjort?

Alltså, låtom oss gripa verket an!

Sammansättningen varder i hög grad knipslug. Medlemmarne bestå nemligen af två slag: sakkunnige och icke sakkunnige, och rollerna dem emellan äro så fördelade, att de sakkunnige skola diktera besluten och de icke-sakkunnige — som alla äro framstående kammarledamöter — genomdrifva dem

på riksdagen. Urvalet är gjordt med utomordentlig omsorg. Kombinationen är lika fyndig, som konstellationen är glänsande.

Ja, går icke detta, så går väl ingenting!

Men nu börja förtreterna — alla afsägelserna.

»De vilja icke vara med!»

»Vilja de icke vara med? För 6—10 kronor om dagen och maten — under minst tre middagar?»

»Nej, de tycka de bli allt för många för att en hvar skulle kunna få en orden.»

»Åhå!... Nå — förkommer 'primavexeln', tillgriper man 'sekundan'. Valutan blir ju den samma. Lass basen!»

Så drabba ändtligen andarne samman. Första akten. Andra förtreten. De icke-sakkunnige, som blifvit ditsatte för att hålla munnen, äro till en början de allra oregerligaste. Herrar X., Y., Z., A., Ä., Ö. hafva hvar sin ofelbara idé till frågans lösning; en hvar låter derför sin käpphäst paradera, galoppera och piaffera i ändlösa banor; en hvar får af alla de sakkunnige i mer eller mindre förtäckta ordalag höra, att han fortast möjligt bör »slå igen pratklaveret», emedan han är ickesakkunnig; en hvar får slutligen af sina icke-sakkunnige medbröder uppbära den ännu mera hårdsmälta tillvitelsen, att han och hans idé äro lika opraktiska, och slutet blir att X., Y., Z. etc. till sist varda så ordkarga, att de en lång tid bortåt inlägga endast blanka sedlar i rösturnan. Sedan nu en hvar af de icke-sakkunnige blifvit i tur och ordning på detta sätt bragt till tystnad, så vidtager andra akten. Det tunga artilleriet beherskar slagfältet — tills vidare. De sakkunnige äro fullt ense i en punkt, nemligen om »lönerna», men för öfrigt delade i minst tre eller fyra flockar. Dessa besätta nu hvar sin höjd, och så börja de beskjuta hvar andra af hjertans lust. De icke-sakkunnige sitta och gnugga sina händer eller bilda tiraljörkedjor och krypa fram på magen för att plocka bort artilleristerna. Och så går qvarnen utan rast eller ro i sju och sjuttio veckor, med undantag af kristna kyrkans högtider

samt i:ste Maj. Under sommarmånaderna går hon med saltvatten vid Lysekil.*)

»Slut!» ropar ändtligen ordföranden, i det han slår klubban halfvägs genom bordskifvan. Hans fru skall till Carlsbad, och han sjelf måste ned till Lund för att söka en berömd öron-läkare. Tredje akten. De definitiva besluten. Alla hufvudpunkter afgöras medelst kompromiss och alla bipunkter efter omröstning, hvarvid de icke-sakkunnige i samlad trupp kasta sig än hit, än dit, så att det definitiva förslaget till sist ter sig som ett kokreatur, sönderslitet af vargar. Så utkommer betänkandet: i:o) en stor tjock lunta i qvartformat — »pudelns kärna» — sjelfva förslaget, som icke representerar någon enda komitéledamots verkliga mening, 2:0) en ännu digrare volym, det är reservationerna — allas reservation mot alla — »bellum omnium contra omnes», säga komiténs klassiskt bildade ledamöter. Tredje delen — siffrorna — kommer »sedermera». En vacker dag synas tre stora fullastade flyttgodsvagnar, hvardera förspänd med två percherongshästar, som hålla på att sparka sönder stenläggningen å det fredliga Riddarhustorget. Det är betänkandet — alla tre delarne, som skola utdelas bland kammarledamöterne — i bokhandeln utdelas de försigtigtvis aldrig. Och så vidtager fjerde akten. Ingen af komitéledamöterne vill lyfta hvarken hand eller fot för att på allvar kämpa för förslaget. Departementschefen gör ett vältaligt försök att betäcka reträtten, hvilket helsas med bifall, och så faller detta opus i stor 4:0, »efter en lång och glänsande debatt» — står det i morgontidningarna —med en förfärande röstöfvervigt, medan alla komiténs ledamöter på läk-tarne eller golfvet sitta och ironiskt nicka till hvar andra: »Ja, var det inte det jag sa' ?»

»Ja, men riksdagen har ju sjelf begärt...»

»Begärt? När alla lifsförnödenheter fallit på ett så rent af skamligt vis! Tretton kronor för hvetet! Begärt? Man kan ju bli galen för mindre»!

*) Undantag. Om frågan gäller Sjölagen, så »går hon» under denna tid på året någonstädes uppe bland de norska fjellen, t. ex. vid Modum.

»Ja men ...»

»Inga men! Hvad kostade komitén? Ett hundra sextio tusen kronor. Ska' vi kanske kasta flere pengar ned i det hålet? Hva sa?»

Se der den glänsande debattens röda tråd i kort sammandrag och i ärliga svenska ord!

Femte akten. En hvar går hem till sitt för att njuta den fridfulla sömn, som städse åtföljer känslan af att hafva gjort något.

3. Huru man skrifver i hjel ett statsråd.

Men hvarför i ali verlden skall man gå som katten kring den heta gröten? Hvarför tager icke regeringen initiativet i frågan? Hvarför riktar icke departementschefen stöten rakt mot professorerna i stället för att sitta och se på huru man år ut och år in bultar den gamla läroverkspelsen ?

Tycker någon det? Visserligen har man någon gång hviskat om att en utrikesminister burit våldsam hand på sig sjelf, men en ecklesiastikminister — aldrig! Saken förhåller sig nemligen på följande sätt. En ecklesiastikminister är nästan utan undantag en universitetsprofessor, och så snart han röjer den allra oskyldigaste lust att förgripa sig på det häfdvunna, »det gamla goda» inom universitetet — och allt inom universitetet är gammalt och godt, kanske med undantag af lönerna, eller kanske när allt kommer omkring, så äro äfven de »goda»? — ja, om han blott understår sig att sticka ett lillfinger åt det hållet, så sammangadda sig alla professorerna och komma öfver ens om att karlen är smittad af hufvudstadsluften, han är vorden en »bondkurtisör», en popularitetsjägare, ja, en »rabula», och så dömes han af det höga tribunalet att undergå visser-96 KOLLEGUGIFVARE, £ TUDENTFA BR] KAN TER OCH SAMLARE.

ligen icke det qvalfullaste, men bestämdt det tråkigaste af alla dödssätt, nemligen att skrifvas i hjel i tidningarna. Detta tillgår på följande sätt.

Alla professorer äro icke skrifkunniga utom — förstås — inom sina egna ämnen; men det fins alltid en och annan, som kan haspla ur pennan huru mycket och huru långt som helst om hvad som helst. Denne utses till bödel. Sedan gör man upp med någon hufvudstadstidning af den rätta färgen, och en vacker dag få denna tidnings läsare med förvåning se en »ledare» på två alnar, utan s. k. utgångar — en tjock, svart pels, i hvilken hvarje hår glänser som på en nyslickad katt. Man mäter den förfärliga företeelsen först uppifrån nedåt och sedan nedifrån uppåt och kastar en skygg blick in i »tjockan» för att få veta hvad som är å färde. i

»Aha, statsrådet N. N.l Ja, det är nog en klen karl,» heter det, och så öfvergår man helt lugnt till »Konungafamiljens resor», »utländska ordensdekorationer», börsnotiser och kriget i Sudan. Ledaren skulle varit fullständigt oskadlig, om den varit allenastående. Men — nästa dag, då läsaren öppnar sin tidning, står der en till af precis samma sort, lika lång, tjock och slät. Man undrar, huru vida man icke af misstag fått fatt i den otäcka gårdagstidningen. Nej, det är artikeln II. Man börjar blifva orolig. Men då man sedermera dag ut och dag in får skåda samma syn, så säger man med Hamlet: »Gräsligt, öfvermåttan gräsligt!» Oron öfvergår i vrede, vreden i raseri, och då man slutligen kommit till artikeln VIII, nära tre alnar i längd, så hjelper det icke att under den samma står: (Slutet följer). Hela den stora tidningens läsarkrets befinner sig i ett tillstånd af fullständigt uppror, icke mot tidningen, icke heller mot uppsatsföljdens författare, utan mot den jemförelsevis alldeles oskyldiga anledningen till dessa förfärliga utgjutelser, af hvilka ingen menniska läst ett enda ord — d. v. s. möt statsrådet N. N.

En ordentlig opinionsstorm är frambesvuren. »Han för-derfvar ju hela vår tidning! Karlen är omöjlig!» heter detSTUDENTFABRIKANTERNAS UPPKOMST.

IOI

från alla håll, och slutligen börja dessa ödesdigra ord att genljuda inom sjelfva konseljen. Mannen är störtad.

Professorerna gnugga sina händer, papporna svärja, mammorna qvida, och kollegiigifvarne blifva kapitalister.

Sens moral i. Rör ej bilan! Låt bli professorerna!

Sens moral 2. Vill du skrifva i hjel ett statsråd, så skrif ej skarpt, ty då är du en skandalskrifvare och såsom sådan i detta fall oskadlig, utan skrif långt, så långt, att du för-derfvar tidningen!

Skola vi vänta universitetsfrågans lösning från en stor parlamentarisk komité?

Nej ?

Från regeringen?

Nej!

Hvarifrån då?

Den som lefver, får se.

4. Studentfabrikanternas uppkomst.

I mångahanda stycken behöfva våra läroverk förbättras, särskildt i fråga om lärometoderna, ehuru man på senare tider nästan oaflåtligt hållit på att reformera »i den * galna ändan» eller trott sig kunna lösa problemet genom att lägga till eller taga bort ämnen och timmar på läsordningen — och dock hvilka stora förbättringar har icke vårt offentliga undervisningsväsen i många hänseenden undergått under de senaste 20—30 åren både med hänsyn till undervisning och tukt! Ty huru taga sig i sjelfva verket de gamla kära gymnasierna ut, sådana de voro mot slutet af 40-talet, om man betraktar

Våra öfverliggare.

dem fördomsfritt eller icke genom de bedårande gymnasistminnenas glasögon? Döda språk fick man visserligen till lifs enligt den gamla innötningsmetoden, som till en stor del qvarlefvor ännu, men den klassiska » andan» var försvunnen, tron på latinets öfvernaturliga bildningskraft var rubbad, men nästan intet annat fick man lära, så vida man icke lärde sig det sjelf, ty man hade tid till öfverlopps och mycken sjelfständighets-anda. Några af dessa gymnasier motsvarade visserligen alla billiga fordringar och kunde till och med under vissa tider kallas goda, men de flesta voro underhaltiga. Mot en duglig lärare funnos vanligen 2—3, som voro mer eller mindre odugliga, antingen af för mycket eller för litet lärdom, antingen af ålderdomssvaghet, lätja eller — icke så sällan — fylleri. I synnerhet i fråga om modersmålet och lefvande språk var det, såsom en hvar vet, klent beställdt och ännu sämre om möjligt stod det till med disciplinen. Se här några få exempel på den senares beskaffenhet. Vid Göteborgs liksom vid öfriga gymnasier fans på fyrtiotalet ännu ingen lektor i lefvande språk utan endast en lärare på extra stat, magister X. Denne var, såsom det ofta händer med lärare i lefvande språk, en mycket fin man i yttre måtto, visserligen en smula »pronon-ciationssnobb» — såsom klassiska lärare stundom benämna sina moderna medbröder — men han var ingalunda oskicklig och dertill en ganska vänlig och human man, om man tog honom rätt. Men han hade äfven sina små fel, för hvilka han naturligtvis fick hårdt böta. Han begick nemligen först och främst det oförlåtliga misstaget att vilja vara »qvick i klassen» och — hvad värre var — att visa belåtenhet när lärjungarne skrattade åt hans ofta något krystade och »filade» ordlekar.

X. led af en kronisk strupkatarr, hvarför han ofta harklade sig med ett visst egendomligt ljud, som förlänade honom vedernamnet »Schritten». En eftermiddag skulle »Sch ritt en» på grund af en annan lärares sjukdom läsa med de båda nedersta gymnasialafdelningarna på en gång. Den nedre »ringen» hade försett sig med stora qvantiteter punsch, som dracks ur

butelj mer eller mindre öppet, så att de flesta af lärjungarne voro mer än halfrusiga innan första timmens slut. »Läsningen» tillgick sålunda, att hvar gång läraren öppnade sin mun, om också blott för att säga: »Läs du!» eller »hvar har du din bok?» o. s. v., utbrast hela samlingen i en skallande skrattsalfva, som dock på ett gifvet tecken tvärt afstannade, och då läraren ej längre vågade tala, men dock måste harkla sig, instämde samlingen med ett förfärligt »schrittande», som dock icke tog slut, förr än han tvangs att ropa »tyst!» då oljudet förbyttes till en skrattsalfva; och då han till slut hvarken vågade tala eller »schritta», utan blott »pekade», och det hela sålunda började blifva tråkigt, brast munterheten å nyo ut ur alla lungor, då en tom punschbutelj kom dansande öfver golfvet, tagande vägen midt emellan magisterns ben. Men han teg och led. Ingen efterräkning, ingen undersökning följde på detta ofog.

Vid denna tid tjenstgjorde vid Göteborgs gymnasium, om också blott som rättare af latinska stilar, en gammal gymnasii-adjunkt L., som icke blott af gymnasisterna utan också af hvarje yngre eller medelålders värdshuskund i

Göteborg var känd under namnet »farbror L». Farbror L. hade i sin ungdom tillhört Vadmans förtroligare vänskapskrets, i hvilket brödralag han uppöfvat en qvickhet, hvars cynism icke kände några gränser, och denna ådra flödade icke sällan ut i nidvisor, som skulle kunnat kallas qvicka, om de icke varit så skamlöst osnygga. Ett sådant qväde, författadt till en af Béranger mycket använd »chanson-melodi», och som hade till skottafla den på sin tid så omtyckte schartauanen och fattighuspredikanten Hallén i Göteborg, skrålades icke blott af stadens hamnbusar och gatpojkar, utan var under de närmaste åren efter sin tillkomst känd och af sitt publikum högt värderad vida omkring i landet. Men farbror L. var derjemte en mycket praktisk man. Hvar helst han en afton infann sig på något af stadens värdshus, omringades han genast af en mängd yngre »bröder», som alla önskade hans sällskap och bjödo honom på toddi. Alla dessa toddar mottogos nådigt, och för den händelse L. ej under118 KOLLEGUGIFVARE, £ TUDENTFA BR] KAN TER OCH SAMLARE.

aftonens lopp orkade med hela antalet, så tillsåg han dock med stor samvetsgrannhet, att alla blefvo betalda, men framför allt att de icke förtärde ordentligen bokfördes på kredit-sidan i hans konto. Följden af detta affärsmessiga sätt att gå till väga var också den, att farbror L. aldrig råkade i skuld till någon värdshusvärd, utan att tvärt om staden Göteborgs alla värdshusvärdar år ifrån år häftade i skuld till sin flitigaste kund. Af detta sitt praktiska påhitt skördade dessutom farbror L. den stora fördelen, att då han inträdde på något värdshus om förmiddagen eller så tidigt på eftermiddagen, att ingen af stamgästerna ännu infunnit sig, så behöfde han aldrig betala hvad han förtärde utan endast »draga» på sitt konto.

Till tjenstgöring i klass vågade dock vederbörande icke använda farbror L., allt sedan gymnasisterna upprepade gånger företagit sig att vid svansen af en lefvande råtta binda en segelgarnsände försedd med en liten metkrok, hvilken apparat sedan på lämpligt sätt fastgjordes vid nedre delen af gubbens benkläder, just då han skulle bestiga katedern. Stor var farbror L:s förskräckelse, såsom man lätt kan föreställa sig, för detta slags djur, men ännu större vardt lärjungarnes jubel vid åsynen af gubbens förtviflade försök att stödd på det ena af sina svaga och af den myckna konjaksförtäringen darrande ben med andra foten och under de förskräckligaste utrop af förfäran och raseri frigöra sig från det lilla sprattlande odjuret. Farbror L:s tjenstgöringsskyldighet inskränktes derför, som sagdt är, till rättandet af latinska stilar, hvilka af gymnasisterna skulle hos honom både inlemnas och af hemtas. Men vid hvilken tid på dagen man i sådant ärende inställde sig i hans hem, så påträffades alltid ett uppdukadt och med många rara saker försedt bränvinsbord, och för den händelse lärjungen icke gjort sig skyldig till allt för många »bockar» eller eljest föll gubben i smaken, så erhöll han icke sällan såsom premium en smörgås med kaviar och — en sup. För denne klassiske ungdomslärare, som i mer än ett hänseende lär varit okunnig om rätta tolkningen af satsen »Maxima debetur pueris reve-STUDENTFABRIKANTERNAS UPPKOMST.

rentia», insöpo sålunda Göteborgs gymnasister en del af sitt latin.

Ännu vildare, om möjligt, tillgick det vid småstadsgymnasierna. Så t. ex. lara gymnasisterna i Skara ungefär vid samma tid hafva vid ett marknadstillfälle nedrifvit stånden och kastat dem i en dam samt dervid rätt grundligt piskat upp alla »ståndspersoner», som satte sig till motvärn. Då anlände under värsta tumultet en af lärarne — som dock dagen till ära var något »påstruken» — för att afstyra oväsendet, men med den påföljd, att han sjelf fick göra samma resa som marknadsstånden eller med andra ord kastades hufvudstupa i dammen.

»Må hända var det i sedlighetens intresse?» yttrade i mycket len ton en mycket klok sydsvensk eforus, när en vestgöte en gång för honom berättade detta drag af Skaragymnasisternas sätt att vaka öfver tukten hos sina lärare.

Vid Kalmar gymnasium funnos vid samma tid icke mindre än två lektorer, som voro så godt som förfallna på grund af dryckenskap. En eftermiddag infinner sig plötsligt gymnasii-rektorn, den hederlige och aktade Nils Petter L—n hos några gymnasister, hvilkas bostad för tillfället är skådeplatsen för ett dryckesgille med ty åtföljande skrål och oväsen. Rektor bestraffar i stränga ordalag de brottslige, men gör efter straffpredikans slut ett uppehåll för att iakttaga dess verkan. Under den tystnad, som nu följer, öppnas sakta en garderobsdörr, ett hufvud framstickes försigtigt, och en röst hviskar: »Är Nils Petter gången?» Det var rektorns kamrat, lektorn och konsistoriiledamoten X., som deltagit i dryckeslaget, men vid rektorns inträde smugit sig in i garderoben.

»Ja så, du är här, du också,» sade Nils Petter i djupt melankolisk ton, i det han aflägsnade sig.

Från dessa så beskaffade offentliga läroverk, från massor af något bättre, men stundom ännu sämre enskilda skolor i städerna eller »pensioner» på landsbygden och slutligen från den privatundervisning, som beståtts af enskilda lärare, ström-120 KOLLEGUGIFVARE, £ TUDENTFA BR] KAN TER OCH SAMLARE.

made skaror af mogne och omogne ynglingar till universiteten för att derstädes medelst^tudentexamen förskaffa sig det fribref, för hvars trollord alla samhällslifvets portar öppnade sig på vid gafvel — så trodde man åtminstone. Några af dessa omogne voro sådana, som icke hade kunnat uthärda undervisningens snäckgång vid det offentliga läroverket; andra åter, det stora flertalet, hade lemnat läroverken, ofta gymnasiets nedersta afdelning eller till och med den förberedande skolans högsta klass, emedan de af okunnighet befunnits obeqväma till uppflyttning i en högre klass eller också på grund af någon mycket grof förseelse blifvit förvisade från läroverket. Men alla och en hvar mottogos med öppna armar af studentfabrikanterna, vanligen äldre eller halfgamla öfverliggare, som förhöllo sig på samma sätt till de yngre akademiska lärarne, hvilka examinerade i studentexamen, som de egentliga kolle-giigifvarne till professorerne. De hade lärt sig studentkursen i ämnet både fram- och baklänges och derjemte under årens lopp hopsamlat . examinatorns alla s. k. »kuggfrågor» jemte svaren i de rätta ordalagen, och denna skatt af vetande indrefs nu i de ouppodlade ynglingahjernorna med samma kraft och ofta med samma framgång som käringen i sagan, hvilken skulle kränga skjortan öfver hufvudet på pojken, ehuru hon glömt att göra någon öppning i plagget upptill. De flesta af dessa ynglingar hunno sitt mål, om också med sju sorger och åtta bedröfvelser. Man behöfde nemligen endast sex betyg för att »komma igenom», och man kunde följaktligen taga studentexamen med t. ex. laudatur — som gälde för tre betygsenheter — i botanik och hebreiska samt admittitur d. v. s. det betyg, som var närmast »underkänd», i alla öfriga ämnen.

En synnerlig oro vållades af de »skärpta» fordringarna i modersmålet, som kommo till stånd vid början af 50-talet, om vi ej missminna oss. Studentprofvet i detta ämne skulle bestå dels af ett rättstafningsprof efter diktamen, dels af en »kria» öfver ett af flera uppgifna ämnen. Det förstnämda af dessa prof förutsatte ett kunskapsmått i modersmålets stafning, som nuSTUDENTFABRIKANTERNAS UPPKOMST. IOI

för tidén eges af nästan hvarje liten gosse i läroverkets tredje klass, men alla dessa fina och märkvärdiga skilnader mellan e- och ä- • o- och å-ljud, supinets »t» och det passiva participiets »dt» m. m. voro lika många »snaror», som till en början vållade otaliga kuggningar. Upplästes nu detta diktat till råga på olyckan af någon examinator med lågmäld eller otydlig stämma, så. föllo de arma kandidaterna som höstens löf. Ett dylikt språkprof, uppläst under sistnämda ogynsamma förhållanden och började med orden:

»Vid stranden af hafvet satt landsflyktingen, bräckt af år» etc.

återgafs af en bland de längst bort i rummet sittande studentkandidaterna på följande sätt:

»I sanden af hafvet satt lannshöfdingen knäkdt» etc.

Krian blef ett ännu vanskligare prof för de många, som aldrig i sitt lif försökt att knäcka en dylik nöt. Så t. ex. erinrar sig den som skrifver dessa rader, följande drag från sitt eget prof. Han var nemligen som bäst sysselsatt med en vältalig utredning af frågan: »Äro revolutioner under alla förhållanden fördömliga?» hvilken »kria» i förbigående sagdt inbragte honom ett ovanligt högt betyg, då han plötsligt fick en stöt i sidan af den bredvid honom sittande kamraten, som, röd, svett-drypande och med ansigtet nedsmordt af bläck, höll på att skrifva »Om det trojanska kriget». »Hur stafvas 'häst'?» hviskade han med nervöst darrande stämma. »H-ä-s-t, ditt nöt!» genmälte den stötte. »Ja, men när det är en trähäst!» hviskade än en gång den olycklige, som förmodligen menade, huru vida han skulle skrifva »trähäst», eller »trädhäst», men under inflytelsen af sin starka feber ej rätt visste hvarken hvad han sade eller skref.

En annan olycksfågel hade suttit och svettats öfver sitt kriaämne från klockan S på morgonen till 12 middagstiden, och då den vakthafvande slutligen erinrade honom om att nu skulle dörrarna stängas, hvarför han måste aflemna sitt opus, så hade han medhunnit jemt två ord, och dessa voro: »Menniskan han ...»104 KOLLEGUGIFVARE, £ TUDENTFA BR] KAN TER OCH SAMLARE.

En tredje sådan ovan kriaskrifvare, en skånsk fullblods-baron, hade valt till ämne: »Yfs ej af fädrens ära, en hvar har dock blott sin», hvilket han utredde på följande näpna sätt: »Om jag hade några förfeder, hvilket jag också har, så, skulle jag icke yfas af deras ära; vilket jag heller inte gör.»

Men var nöden stor, så voro också hjelparena både talrika och verksamma. Den utan tvifvel förträffligaste, mest nitiske och outtröttlige bland dessa studentfabrikanter hette — eller borde ha hetat — Stafvenius.

5. Stafvenius,

Stafvenius var en oförderfvad, starkt bygd vestgöte med anletsdrag, visserligen genomhederliga, men tillika så egendomligt urkraftiga, som om Stafvenii ansigte ursprungligen hade blifvit endast grofhugget af någon mörkbrun granit och sedermera, utan någon tillstymmelse till finputsning^ fått en längre tid stå ute i fria luften och vittra. Hufvudet var betäckt af en oöfverskådlig mängd svartbruna, tagelstrida »knorrar», som kors och tvärs voro motstälda liksom för att »rätta» hvar andra,, ehuru detta aldrig lyckades. Äfven långt fram på våren uppträdde han i en tjock, likaledes mörkbrun s. k. »friskavaj». Gången var i hög grad »lidande», och när han på detta sätt kom kilande utåt gatan, med ena handen instucken i kavajen, öfverkroppen något lutad — för fartens skull — det rödbruna ansigtet stelt framskjutande på sin nästan orörliga hals och ögonen skarpt stirrande, som om de vore på jagt efter staffel, så kunde man i en hastig vändning tro sig se galjonen på en holländsk smack, som tillsatt alla klutar i förhoppning om att kunna göra elfva knop.

Stafvenius var medelpunkten för ett helt system af lägre kroppar eller s. k. underfabrikanter. En hvar af dessa hade till uppgift att »slå i» vederbörande ett eller flera ämnen, men sjelf hade han förbehållit sig fabrikationens finaste och svåraste del, nemligen rättstafningen, och detta sitt värf fylde han med en kraft och en skicklighet, som icke lemnade något öfrigt att önska. Stafningen hade så småningom blifvit icke blott hans lefnadsmål utan äfven hans lifslust. Han lefde och andades endast i och för rättstafningen. Han stafvade, när han uppstod — och hans dag började vanligen kl. 4 om morgnarne — han stafvade, när han ilade på gatorna, han stafvade, när han om aftonen »lade i hop» sina — aldrig trötta — ögonlock, och i hans drömmar sväfvade förmodligen »d» och »dt», »n» och »ng» »e» och »ä», »o» och »å» om hvar andra, men städse i skönaste ordning eller utan att någonsin löpa öfver sina utstakade gränser. Var Stafvenius bortbjuden, så tog han alltid fast i några af familjens yngre medlemmar, om sådana funnos, och började med dem anställa mer eller mindre skämtsamma staf-öfningar, och nödgades han någon gång tilltala de mera försigkomna unga damerna, så började samtalet vanligen så här: »Hm, hvad tycker mamsell om Tegnér?» Mamsellen tyckte naturligtvis »bra» om honom. »Ja, visserligen,» fortsatte Stafvenius, »Tegnér var onekligen en stor skald, men märkvärdigt inkon-seqvent i sin stafning. Kan mamsell tänka sig, han stafvar »fogel» på tre ställen med o och på två ställen med å!» Och så fick mamsellen till sin förfäran höra alla dessa fem ställen citeras, hvarefter Stafvenius på samma sätt behandlade de ännu värre inkonseqvenser, som denne skald tillåtit sig angående e- och ä-ljudet o. s. v. Någon gång lyfte Stafvenius sina vingar både till ljud- och formläran, och han kunde då, när han kom riktigt »i tagen», reservationsvis hemställa, huru vida en skald, som icke känner sitt modersmål, verkligen förtjenar att kallas en stor skald, och om t. ex. Runeberg verkligen är en stor skald, så hade han åtminstone icke bort rimma med »hem» och »dem», och allra minst hade han då

bort skrifva: »Gala, min käcka gök», »ty,» slöt Stafvenius sin framställning, »sådant gränsar nästan till oanständighet».

När Stafvenius om aftonen kom in på ett värdshus för att stilla sin hunger, sedan han mången gång varit i arbete ända från kl. 4 på morgonen utan »att hafva smakat ett Guds lån», drog han först upp en blyertspenna ur västfickan och började rätta den illa stafvade matsedeln från ofvan till nedan, sätta »bockar» och »dubbelbockar», ändra och förtydliga, och först sedan matsedeln på detta sätt blifvit gjord, »ren och snygg, så att en kristen menniska kunde läsa den», bestälde sig Stafvenius oföränderligt samma måltid, nemligen biff med ägg och potatis samt en halfbutelj öl.

Stafvenius var oöfverträfflig i konsten att författa rättstaf-ningsöfningar, i hvilka nästan hvarje ord utgjorde en s.

k. »snara». Stafvenii inbillningsgåfva kände i detta hänseende inga gränser. Så här ungefär lydde de:

»Ett tjenstehjon vid namn Jon hade blifvit ombedt att hemta jäst till presten, söm fått i sin hjerna, att han gerna ville hafva en gäst på the. Ja så! Ja, så kan det te sig. Men ingen skulle hafva lett, om hjonet blifvit sedt, dignande på den slingrande gångstigen, lunka sig till en lungkatarr, och under åska och regn samt utan hägn, ja, utan att kunna skilja mellan mitt och ditt, midt i en helg flämta som en bälg för att hemta den välsignade jästen åt presten med gästen» o. s. v.

Jemte detta slags idrott fingo lärjungarne flitigt sysselsätta sig med s. k. kakografiska öfningar eller àtt rätta hvar andras illa stafvade scripta eller sådana som Stafvenius för detta ändamål sjelf författat. Men då detta stoff snart började tryta och Stafvenii tid ej räckte till för att förfärdiga nya »kako-grafier», så hittade han på råd. Han hade nemligen sedan mer än tio år till baka varit förlofvad med en visserligen något till åren kommen, men mycket varmhjertad prestdotter någonstädes uppåt landet. Stafvenii kärlek hade för länge sedan bleknat för en annan flamma, nemligen rättstafningen, hans bref hade blifvit allt sparsammare och kyligare, hvaremot hon,8

som satt så ensam der borta i den ensliga prestgården, allt fortfarande hvarje vecka sände honom tvenne bref, hvartdera om 16 sidor, flödande af ömhet, men — o ve! — äfven öfversållade af staffel. »Och det blir värre med åren,» yttrade Stafvenius dystert, när han talade om denna sin hjertesorg. Till en början hade han försökt att bibringa henne några af sina »hufvudregler», men fåfängt. Så hade han måst inskränka sig till att rätta hennes bref, innan de »bundtades», men under senare , åren hade hans tid icke ens medgifvit detta.

»Hevreka!» utropade en dag Stafvenius, då han öfverhopad af arbete stod alldeles utblottad på »kakografiska öfningar». Derpå rusar han till den stora kistan, i hvilken kärleksutgju-telserna sedan mer än tio år till baka voro instoppade. Han griper den tjockaste, orättade bundten och fördelar innehållet mellan de kakograftörstande lärjungarne. Han har slagit två flugor i en smäll och märker dessutom till råga på sin förtjusning, att aldrig hade hans lärjungar utfört ett arbete med sådan lust, ett sådant sprittande lif som detta.

Så långt allt väl. Men en dag, sedan han, märkvärdigt nog, ej på en -hel månad fått emottaga något kakografiskt bidrag från vederbörande, erhåller han ett litet paket jemte ett kort bref. Paketet innehåller hans egna bref, ringen jemte åtskilliga starkt knollriga hårlockar, och i brefvet underrättas han kort och godt derom, att »hennes hjerta kalnat på grund af hans allt mera issnande kölld». Hon hade beslutat skänka sin hand åt församlingens komminister och återfordrade nu sin ring, sina hårlockar och sina bref.

Jo, der stod nu Stafvenius vackert i klämman! Men hvad var att göra? En sådan grannlaga begäran måste efterkommas, hvarför Stafvenius måste anskaffa en större packlår och afsända utgjutelserna såsom fraktgods. »Kostade mig ändå S: 75>:N tillade Stafvenius med en komisk suck, när han beskref förloppet.

Man tänke sig nu f. d. fästmöns förvåning vid åsynen af sina bref! Men intet ondt utan något godt i släptåg. Ung-

domskärleken är en efterhängsen gäst, som ofta nog, sedan brasan är utbrunnen och bordet afdukadt, sitter qvar i ett hörn af hjertkammaren och gör min af att bli liggande der öfver natten, äfven om han skulle få sofva på bara golfvet. Så äfven här. Komministern hade städse tyckt, att der stod liksom en skugga mellan honom och föremålet. Men nu vid åsynen af dessa bref, rättade och åter rättade, fullklottrade med anmärkningar och till och med penn-ritningar af den mest indelikata beskaffenhet, utropade hon: »Det sista band af ömhet briste!» Staf-venius hade med ett enda slag utplånat sin bild ur hennes hjerta och komministern kunde hädanefter sofva säkerhetens lugna sömn.

Stafvenius behöfde under sina första studentår ofta »vigilera», men

då han var i besittning af den mest mönstervärda punktlighet, så var också hans kredit glänsande. En dag sågs Stafvenius med mer än vanligt strålande uppsyn kila utefter

»Det sista band af ömhet briste!»8 TAFVENIUS.

gatorna, och hvarje mötande bekant helsades med orden: »Angenämt att råka dig! Kom till mig i afton på Föreningen. Betalte min sista skuld i går middag. En liten enkel 'skuldfrisexa', förstår du! Skall bara in till 'brackan' här och låna mig en 'femtia. Allt skall hädanefter betalas kontant, begriper du. Glöm ej kl. 8.» Och så försvann han in i närmaste handelsbod.

Stafvenius var ute på »vigilans» efter en femtia för att kunna ställa till en »skuldfrisexa».

Vigilansen hade emellertid blifvit för Stafvenius ett kärt behof, så att när han ej behöfde låna för egen räkning, så vigilerade han för nästan en hvar af sina »käre gossar», när hans egen kassa händelsevis var tom. Men hans faderliga omvårdnad sträckte sig vida längre. Han trädde till nästan hvar och en af dem i ett personligt förhållande, tog noga reda på deras skaplynne, kunskapsmått, enskilda förhållanden o. s. v. och bistod dem med råd och dåd, så långt hans förmåga sträckte sig. Han tog väl betaldt för sin möda, men var ingalunda »närig» och gaf hundratals flera koppar kaffe, toddar m. m. än han mottog. De vigtiga dagarne under sjelfva examen och omedelbart efter den samma, innan den officiella betygssättningen egt rum, var han i synnerhet outtröttlig. Man såg honom .då i rörelse från morgon till afton, han sköt som en spole mellan de olika examinatorerna, skildrade ömmande omständigheter, öfvertalade, bönföll och besvor. »Han behöfver blott ett enda betyg till, det sjette betyget —• och så är han räddad.» På detta sätt kunde han stundom tigga »det sjette betyget» hos sex olika examinatorer. Otaliga voro de kandidater han på detta sätt »arbetade igenom».

Mest stämningsfull var dock Stafvenius omedelbart före sjelfva hufvuddrabbningen eller på morgonen af »skrifnings-dagen». Under de närmast föregående 48 timmarna hade han vanligen exercerat och tränerat de klenaste af sina skydds-lingar så att säga både natt och dag, och sjelf var han vid dylika tillfällen icke trött -— nej, ett sådant ord fans ej i hansIIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

ordlista — men dock en smula nervös. På morgonen innan de skulle »gå upp», samlade han vanligen sin skara omkring sig och tog af den ett farväl, som om de aldrig mera skulle råkas här i verlden. Särskildt vid ett af dessa tillfällen var han allvarligt gripen. Gossarne voro nemligen mer än vanligt klena. »Kommen i håg», yttrade han ungefär som amiral Nelson vid Trafalgar, »att edra fäder, edra mödrar, edra lärare, att jag väntar, att en hvar af eder gör sin pligt — tned 'g',» tillade han för säkerhetens skull, »i annat fall skolen I kanske få plikta — med 'k' förstås — för denna eder ouppmärksamhet med förlusten af hela eder framtid, och edra fäders, edra mödrars, edra systrars tårar...» Här vardt Stafvenius öfverväldigad af sin egen rörelse, så att han måste -taga fram den blå näsduken, och endast med en af snyftningar afbruten stämma förmådde framstamma: »Ja — — Gud — — väl-sig-ne Eder». Men i det samma fick han sigte på en stor, tjock dragonfanjunkare vid namn Mannerström, en olycksfågel, som alltid hakade sig på ng-ljudet och senast dagen förut hade i en kria behagat skrifva: »lungn som en bondvangn». Utan att ändra en ton i sin röst utsträcker nu Stafvenius ett pek-STAFVENIUS.

III

finger och fortsätter, allt jemt halfqväfd af snyftningar, sin välsignelse på följande sätt:

»Och — hör — du — Man-ner-ström--hur stafvas

väl-sig-na ?»

Sedan studentexamen blifvit förlagd från universiteten till läroverken — i förbigående sagdt en af de förnuftigaste reformer på detta område, som de senaste femtio åren haft att uppvisa — drog sig Stafvenius liksom nästan alla mera framstående »fabrikanter» till baka med ett litet nätt kapital. Han erhöll nu en ordinarie adjunktsplats, blef en förträfflig* lärare och en nitisk kommunalman på sin ort. Han halp väsentligen till att vigilera både jernväg och gasverk åt sin stad, vakade öfver sparbanken som sin ögonsten och vardt med ett ord en ansedd man. Han gifte sig aldrig, emedan han, efter sitt eget påstående, aldrig lyckats finna en qvinna, som på ett fullt konseqvent sätt kunnat skilja mellan »pligt med g» och »plikt med k», men deremot drog han alltid fram sin blyertspenna hvar gång han fick syn på en matsedel. Nästan aldrig fick han dock tillfälle att begagna detta vapen, emedan alla uppassare på de värdshus, han besökte, hade af fruktan för den förfärlige mannen skaffat sig hvar sitt

exemplar af hans från trycket utgifna »Rättstafningslära», hvilken de flitigt studerade. Blott en enda gång under loppet af många år inträffade ett undantag. På stadskällaren hade en gång de gamle uppassarne lockat en nykomling att skrifva matsedeln. Men detta skulle han icke hafva gjort. Han hade nemligen bland annat ditskrifvit: »Pankacka med syllt». Stafvenius kom, såg och kallade med stentorsstämma syndaren att stå till rätta för hvad han gjort.

»H-ö-r-r du, din erkeåsna,» röt Stafvenius med ljungande blickar, medan den arme kyparen var nära att segna genom golfvet, hur stafvar du till 'pannkaka med sylt' ?»IIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

Hederlige, gamle Stafvenius, om alla de f. d. unge män i verken, alla de löjtnanter, kaptener och majorer, som du lärt stafva och lägga i hop, nu i sin ordning ville »lägga i hop» hvardera blott 5 kronor till en äreskänk åt dig, så skulle du, för så vidt du ännu lefver, kunna på din ålderdom få fröjda dig åt en silfverkaffekanna lika stor som en vanlig bryggkittel!

6. Strump-Frisenberg.

Frisenberg var af samma ull som Stafvenius, eller han var med andra ord en hårdför, idog, utomordentligt sparsam, nykter och i sin »kurs» väl hemmastadd vestgöte. Men ehuru uppränningen i dessa båda ärliga knallnaturer var densamma, så var dock inslaget betydligt olika. Frisenberg var lika seg som kamraten, men vida mera blid och stillsam än denne, en skiljaktighet, som äfven afspeglade sig i deras yttre. Hos Stafvenius gick allting i rödbrunt eller mörkbrunt, hvaremot grundfärgen i Frisenbergs yttre menniska var genomgående ljusgul med en dragning åt ljusrödt. Han hade ljusgult hår, ljusrödt skägg, gul ansigtsfärg, gult linne — som dock förmodligen någon gång varit rent hvitt — samt bar i likhet med Stafvenius en friskavaj, men af gul färg. Öfver hans anlete bredde sig ständigt, som »en tunn ostskifva öfver en smörgås», ett blidt leende. Det var med andra ord »sol deri» — ljusgul förstås — han bar alltid hatten en smula på tre qvart och förde sig icke utan ett visst ledigt behag.

Frisenberg tröskade förnämligast i naturalhistorien, liksom Stafvenius i modersmålet. Från tidigt på morgonen, vanligen kl. 5 eller 6, mottog han sina studentkandidater och alltid liggande i sin säng, och här förblef han dagen i ända, medanS TR UMP-FR1SENBER G.

113

timme efter timme nya skaror aflöste hvar andra, och på detta sätt gick tröskverket ända till kl. 5 eller 6 på aftonen. Då steg Frisenberg upp och sade förmodligen, i likhet med den gamla goda drottning Desideria, när hon gjorde sin promenad i vagn kl. 6 e. m.: »Hvilken skön morgon!» Dock är att märka, att Frisenberg icke steg upp utan att han blifvit »bjuden på något»; skedde icke detta, nöjde han sig med »en pott mjölk» och en skifva groft skånskt bröd samt blef helt lugnt qvarliggande i sängen. Då »lektionanterna» emellertid väl kände hans små svagheter och Frisenberg dessutom var en angenäm sällskapskarl, så blef han oftast bjuden, liksom han på grund af sin verldsvana städse förstod att länka dessa små artigheter på det för honom behagligaste sättet. Så t. ex., om någon bjöd på sexa, så inföll Frisenberg genast med ett illparigt leende: »Varm mat och porter?» »Ja, naturligtvis!» Och kom någon liten oskyldig ungdom fram med den blygsamma frågan, huru vida han icke fick bjuda hr Frisenberg på en kopp thé, så klappade Frisenberg honom på axeln och svarade: »Jo, tack min lilla vän, men jag skulle för min del hellre föredraga en liten sexa med toddi till.»

Ett bland de mest betecknande dragen hos Frisenberg var dock följande.

Han var ursprungligen en fattig yngling och hade kommit till Lund med föga annan utrustning, än den han gick och stod uti samt sex par splitternya, långa ullstrumpor. Dessa strumpor begagnade Frisenberg aldrig på fötterna, utan de fingo tjena såsom medel för ett vida högre ändamål. En dag då Frisenberg hade medelst lektioner samlat sig några silfver-specier och icke visste, hvar han bäst skulle förvara sin skatt, lade han dem i bottnen på en af strumporna, och denna utväg befans särdeles praktisk. På silfverspecierna följde sedlar, stora och små, och sedan dessa multiplikationer fortgått en tid bortåt, så kunde den ena långstrumpan »stå för sig sjelf». Till en början gick

det visserligen något trögt med »stoppningen», men med tidén förmådde Frisenberg stoppa en strumpa

om året, och när tröskverket kommit riktigt i gång, kunde han stoppa två, så att efter ungefär tio års förlopp kunde Frisenbergs alla tolf långstrumpor stå för sig sjelfva.

Frisenbergs andaktsstund.

Denna sin skatt förvarade han i en omsorgsfullt tillstängd garderob.

»Hvad i ali verlden har du i strumporna?» sporde honom en gång en kamrat, som händelsevis kom att kasta en blick i den eljest tillästa skattkammaren och fick se något, som glittrade i en strumpfot.

»Pst,» sade Frisenberg, som var en smula kemist, »det är bara litet knallsilfver!» hvarefter han omsorgsfullt stängde dörren och stoppade nyckeln i fickan. Sedermera vågade aldrig någon titta in i Frisenbergs garderob.

»Han laborerar hemma,» heter det.

»Om sommaren sköna, när marken hon gläds», och då lektionerna ej voro så talrika, plägade Frisenberg egna en eller annan stund åt hvila och njutning. Detta tillgick sålunda, att han steg upp ur sängen, läste sin dörr, tog på sig nattrocken — tofflor hade han icke — tände sin pipa och tog fram alla sina tolf strumpor, dem han stälde på bordet i sluten kolonn. Och der satt han nu och ville icke byta bort sin verld mot ett kejsardöme.

Och när han efter en sådan andaktsstund åter trädde ut på gatan, lyste solen klarare än någonsin, hatten satt nästan på det ena örat, skägget strålade i guldglans, och friskavajen tycktes vara besatt med guldgaloner.

En egendomlig tillfällighet bidrog väsentligen att göra ett slut på Frisenbergs öfverliggarelif. Han var nemligen en ifrig brädspelare, och alla älskare af detta beskedliga spel blifva märkvärdigt nog mycket hetlefrade, så snart de en stund dunkat med brickorna, äfven om de under alla lifvets öfriga förhållanden äro de frommaste varelser under solen. C. F. Dahlgren har på något ställe skildrat en gammal hederlig prost, som hade en adjunkt vid namn Fahlenderlein — af bönderna för vighetens skull kallad Fallallelej — samt en gammal tjock, lat mops. När nu prosten och adjunkten spelade bräde — hvilket alla prostar och alla adjunkter göra — låg mopsen under brädspelsbordet och sof, men så snart prosten höll på att blifva »Jan», började moppe morra och detta desto ilsknare, ju mera kritisk ställningen blef för prosten. Han hörde nemligen på »smällarne», hvad som försiggick i husbondens själ. I en af de sydsvenska städerna fans för några år sedan en läkare — kanske han lefver ännu — lika skicklig i sin konst som ovanligt fin och älskvärd i sitt yttre väsen. Nästan hvarje afton plägade doktorn spela bräde med en gammal kamrer, som på ett visst klockslag instälde sig hos honom. Vann nu kamrern ett parti, så aflopp det hela utan vidare följder, men var han nog lycklig att vinna två partier

å rad, så kunde han vara förvissad om att dels komma hufvudstupa ned för trapporna och dels få brädspelet efter sig. Aftonen derpå voro dock de båda vännerna åter på sin plats vid brädspelsbordet, som om ingenting passerat.

En liknande våldsamhet lät Frisenberg en gång komma sig till last. Han var nemligen en vacker sommareftermiddag sysselsatt med brädspel hos en gammal kamrat, som var minst lika skicklig i denna idrott som han sjelf. Frisenberg råkade då att blifva »Jan» tre gånger efter hvar andra,och häröfver vardt han så ursinnig, att han tog den stora tunga brädspelslådan och slungade henne ut genom fönstret — och utan att i sin hetsighet beräkna riskerna. Vännen bodde nemligen i tredje våningen af det enda trevåningshus, som

fans vid »Kraftstorget», och under fönstret vandrade i det förfärliga ögonblicket helt lugnt en gammal hederlig s. k. »kakkäring», som icke heller kunde beräkna, att hon i ett visst ögonblick jemte sina begge tunga korgar skulle få en stor tung brädspelslåda öfver nacken, hvarför hon vid beröringen

af Frisenbergs projektil störtade till marken jämmerligen tilltygat!.

Frisenberg blef för detta dåd stämd inför rätta och dömdes att ersätta gumman för sveda och värk samt betala en dryg ersättning för gummans vård å sjukhuset under flera veckors tid.

Detta allt gjorde ett betydligt hål i en af Frisenbergs strumpor, hvilket till den grad grämde honom, att han en vacker dag packade in »alla tolf» och begaf sig till en annan marknad. Någonstädes uppåt landet blef äfven han en ovanligt framstående lärare, men ingen kommunalman. Han fortsatte i stället att »laborera hemma» och förde för resten det angenäma lif, som höfves en oberoende kapitalist.

Regelbundet hvarje vår under flere års tid derefter kom Frisenberg till Lund på genomresa till Paris, Hamburg eller Schweiz och var då alltid klädd efter senaste »mode-journalen» och med en finhet, som nästan gränsade till yppighet. Endast ett fåtal af hans närmare vänner kände dock den hemlighet, om hvilken vi här sqvallrat.

»En underlig karl den der Frisenberg med sina pengar och alla sina fina kläder,» plägade emellertid hans bekanta från en senare tid yttra om honom.

»Hur så då?»

»Jo, han begagnar ju aldrig strumporl»

7. »Sten-Petter.»

I några anspråkslösa rum i »Malmros' kasern» vid Skomakaregatan i Lund bodde i början af 50-talet en öfverliggare, till hvilken nykomlingen, som icke ville eller behöfde anlita de vanliga studentfabrikanterna, gerna begaf sig, kanske icke så mycket för att taga undervisning i »naturalhistoria», utan snarare

för att taga reda på den då varande examinatorns i studentexamen, adjunkten Dahlboms, »kuggfrågor». Mannen kallades vanligen »Sten-Petter», men bakom denna förtroliga benämning dolde sig, till skilnad från de flesta öfriga kollegiigifvare, en i sitt slag framstående vetenskapsman. Det var nemligen den som geolog och framför allt såsom paleontolog berömde och bland Europas vetenskapsmän på detta område väl bekante Nils Petter Angelin.

Angelin var född i Lund 1805. Som ung student egnade han sig företrädesvis åt humanistiska studier och lär till och med under några år varit en ifrig hegelian, en ungdomsförvillelse, om hvilken han under en mera framskriden ålder ej gerna hörde talas. På grund af sina goda studier, sitt godmodiga sätt och sitt mycket fördelaktiga yttre var Angelin en gerna sedd gäst i de bästa sällskapskretsar icke blott i Lund utan äfven i Köpenhamn, der han bland sina bekantskaper räknade sådana män som Martensen och Johan Ludvig Heiberg, och då man någon gång äfven under en långt senare tid händelsevis mötte Angelin på Köpenhamns gator, var det svårt att i den välklädde mannen med den prydliga hållningen igenkänna »gamle Sten-Petter». Så småningom öfvergaf han dock dessa studier och drogs med i den väldiga strömfåra, som på sin tid framvälde genom det sydsvenska universitetslifvet och på sin rygg bar sådana kölar som Anders Retzius, Elias Fries och Sven Nilsson. Från nutidsfloran, som han studerade till sammans med Fries — en af de få storheter, om hvilka Angelin städse talade med välvilja — leddes hans uppmärksamhet öfver till forntidsfloran och öfriga i sten förvarade minnesmärken af lifsformer från förgångna verldsperioder. För detta ändamål genomforskade han större delen af södra och mellersta Sverige samt delar af de öfriga skandinaviska länderna, förvärfvade sig storartade samlingar och offentliggjorde slutligen resultaten af sina forskningar dels i »Palæontologia suecica» (1851) dels i »Palæontologia scandinavica» (1854).

Enligt en redogörelse i k. böhmiska vetenskapssällskapets handlingar af den framstående forskaren Barrande hade Angelin upptäckt 11 genera och 71 species Trilobiter ur den äldsta geologiska formationens fauna, ur 2:dra faunan 29 genera och 176 species samt ur 3:dje faunan 21 genera och 99 species. Men han hade gjort ännu mera, i det han i företalet till det sistnämnda arbetet framstält grunddragen till en systematik af hit hörande geologiska förhållanden eller en på omfattande iakttagelser grundad framställning af den skandinaviska öfver-gångsformationens olika afdelningar, och hvilken i och för sig skulle varit tillräcklig att gifva Angelin en plats

bland stormännen på detta område.

Redan på 40-talet — den 17 december 1846 — hade Lunds studentkår firat hans 25-åriga studentjubileum, då Afzelius, Göthe Thomée och Otto Lindblad, deri senare med en särskild för tillfället komponerad kantat, i sång och tal tolkade kårens känslor för den äldste högt värderade studenten. Skånska nationen valde honom till sin kurator, en heder, som han dock afböjde, liksom han mer än en gång afslagit anbud från utländska universitet, som ville hedra honom med doktorsdiplom. Vid flere magisterpromotioner i Lund hade »promo-vendi» ingått till fakulteten med anhållan att »kreera» Angelin till hedersdoktor. Detta »gick emellertid icke an», men då han slutligen gick in på att från det ansedda universitetet i Breslau mottaga ett dylikt diplom (1857), »gick det an» att utnämna honom till docent i paleontologi och någon tid derefter till akademiadjunkt. O, du gamla, vördnadsvärda akademiska perukpuder! Nu var »Mårtens lycka gjord». Anslagen till geologiska undersökningar började från flera håll utfalla allt mera rikligt, och slutligen utnämdes Angelin år 1864 till intendent vid riksmuseets paleontologiska samlingar, som erhöllo en betydlig tillökning både i qvantitet och värde derigenom, att Angelins egna samlingar med dem inför-lifvades. Och så slöt den gamle öfverliggaren sin bana med

titeln af professor. Professor Angelin lefde sedermera i Stockholm, der han afled 1876.

Sådana voro grundlinierna af vetenskapsmannen Angelins yttre lif. Se här några smådrag, som studenthistorien har att förtälja om den vänlige, hederlige, i mångahånda stycken egendomlige gamle »Sten-Petter».

När man vid den tid, om hvilken här är fråga, eller vid början af 50-talet, inträdde i den ofvannämda bostaden i studentkasernen, fann man en medelålders man med ett ovanligt vackert och lifligt ansigte, men iklädd en förskräckligt ruskig röck och sittande vid ett stort bord, betäckt af böcker, manuskript, dyrbara planschverk och stenar af allehanda slag. På samma sätt såg det ut icke blott på de öfriga borden utan äfven på soffan och stolarne, den inbegripen på hvilken Petter sjelf satt. »Var så god och sitt!» sade emellertid värden vänligt pekande på en stor hög af vetenskapliga planscher, och denna vänliga inbjudning åtlydde man i regeln icke utan en viss tvekan, emedan öfver hela detta kaos bredde sig ett lager af dam, som delvis härstammade icke blott från den andra och tredje, utan också från den allra äldsta faunan. »Man kan omöjligt låta ett otäckt gammalt murmeldjur till uppasserska röra vid sina saker», förklarade Angelin liksom ursäktande, när en sådan tvekan af honom bemärktes. Genom den half-öppnade dörren till ett annat rum kunde man slutligen skönja massor af lådor och hyllor, alla fullproppade med stenar. Stundom kunde han också tillägga: »Herrn skall inte vara rädd! Vet herrn hvad Filip Åberg svarade den der högfärdige Sven Nilsson, när denne en gång der uppe på museum frågade honom: 'Nå, hvad tycker kandidaten om naturaliernat* 'Ah jo', sa' Åberg, 'naturalia non sunt turpia'.»

Samma oreda, som förefans i boningsrummen, tycktes äfven — åtminstone för en ytlig betraktare — råda i Petters hjernkontor. Han talade mycket otydligt och suddigt, vanligen i afbrutna, mef eller mindre osammanhängande meningar och tycktes alltid tänka på något helt annat, än hvad han talade

om, medan de vackra, nästan alltid nedslagna ögonen oaflåtligt irrade fram och åter, som om de sökte efter trilobiter. Utan tvifvel var Angelin en kunskapsrik och god lärare, när han påträffade någon, som var värd att lära något, men de lektioner, han gaf åt studentkandidater, bestodo hufvudsakligen deri, att han lät dem afskrifva och lära sig utantill den af honom icke författade men redigerade s. k. »Dahlboms katekes», innehållande en kort framställning i frågor och svar af det kunskapsmått, som denne examinator i studentexamen i första rummet fordrade af den blifvande studenten. Så t. ex. heter det i denna katekes: »Hvad inandas djuren? Svar: Syre. Hvad utandas djuren? Svar: Kolsyra. Hvad inandas växterna om dagen? Kolsyra; om natten? Syre» o. s. v. Dessa torra öfningar afbrötos emellertid kanske alltför ofta af osammanhängande, men alltid lustiga utfall mot den stackars Dahlboms vetenskaplighet. Dahlbom var en framstående entomolog och stod i denna sin egenskap i vetenskaplig samfärdsel med alla verldens berömda vetenskapsidkare på samma område. Angelin var visserligen för mycket naturforskare för att angående Dahlboms vetenskap hysa samma åsigter som en bekant humanistisk professor, hvilken, när talet föll på entomologien, plägade yttra: »Att sitta och peta i loppor och löss — jo, det är just en

skön vetenskap!» Tilläggas bör dock, att det var samme skarpsinnige humanist, som under en af sina offentliga föreläsningar skulle vederlägga Darwins lära om arternas uppkomst och dervid bland annat skall hafva yttrat: »Sir ni, mine herrar, om man kastar en katt i vattnet, så blir han icke derför förvandlad till en fisk».

Det var med andra ord icke mot entomologien, utan blott mot den Dahlbomska katekesens Mårten Luther, som han riktade sina hvassa pilar — samma katekes, för hvars inlärande han under loppet af många år uppbar femton riksdaler af hvarje lektionant! Men voro sålunda lektionerna icke så särdeles lärorika, blefvo de i stället så mycket mera nöjsamma.

Angelin tycktes alltid hafva mycket godt om mynt, ehuru största delen af hans inkomster härstammade från försäljningen af stensamlingar åt utländska vetenskapsmän. Så t. ex. berättades, att han för en dylik samling skulle af en rik engelsk privatsamlare hafva erhållit ända till 1,000 pund sterling. Men för penningar liksom för så mycket annat af denna verldens goda tycktes Angelin hysa det mest afgjorda förakt. Helst umgicks han bland något mera försigkomna yngre studenter, och som han var mycket vänsäll, var han nästan alltid den bjudande.

Omgifven af en dylik krets glada ungdomar, som han efter intagen middag samlat omkring sig vid kaffebordet, kunde det hända, att han plötsligt ur ena fickan af sina benkläder drog upp en hel bundt af skrynkliga sedlar. »Får väl bjuda på punsch i dag», hette det. »Hittade i morse der uppe bland stenarne en hel hop pengar. Kypare, ta hit! Måtte väl vara mina, kan jag tro. Ingen menniska ...» (Slår i glasen) »Fy tusan, sådan smörja! Tror herrarne, att någon menniska, Bjuda aktade akademiska lärare på sådant här. . .» (Han hade nyss blifvit konstituerad som docent.) »Ingen menniska i verlden . . . Kalle Björck (punschfabrikanten) håller på att bli moraliskt förderfvad . . . Lägger sina pengar bland mina stenar! Besynnerliga menniskor! Ä väl inte galna heller! . . . Stjäla kunna de . . . Inte lägga pengar bland andras stenar ... T. ex. denne här» (nu nämde han ett vidtfrejdadt naturforskarenamn). »Aldrig värdt att släppa honom in i ett rum, der det fins några saker af värde . . . stoppar dem i fickorna. Han är en tjuf, mina herrar, intet annat än en stortjuf... Lasse-Maja och Lilja bara fuskare mot den karlen . . . fuskare, mina herrar. . . Tro herrarne verkligen, att menniskorna äro galna ?» Sedan nu herrarne med en mun intygat, att de icke hyste någon sådan åsigt, förklarade den vänlige värden under en mängd atbrott och mellanmeningar, att han nu tilltrodde sig att för de der penningarne taga in ytterligare en butelj af den der moraliskt förderfvade Björckens tillverkning.

Om Angelins trilobit-utflykter berättade studenthistorien följande. När färden icke skulle sträcka sig längre än till Skåne, der Angelin var känd och hemmastadd, så att säga, i hvarje stuga, plägade han om våren köpa sig en gammal hästkrake, så billig som möjligt, samt en liten kärra af liknande värde. Denna kärra lastades med cigarrlådor, fylda af Kockums välkända »fläckiga La Fama» samt med nödiga gräfningsverktyg,

En vetenskapsman på sitt arbetsfält.

hvarefter Angelin, i en utstyrsel, fullt öfverensstämmande med åkdonets stil och sjelf körande sin häst, begaf sig ut på landsbygden. Här kunde man under sommarens lopp få skåda den outtröttlige vetenskapsidkaren än här, än der, »stående på hufvudet» i dikena, gräfvande, rotande och rökande »La Fama», medan han underhöll den mest rapsodiska konversation med de rundt omkring stående gapande bondbarnen. Så snart en

cigarrlåda var »utrökt», var den i regeln också färdig att fyllas med de dyrbarare fynden, men om någon fyndort visade sig mer än vanligt gifvande, så kunde det allt hända, att cigarrerna fingo maka åt sig fortare än vanligt, och mer än en låda utstjelptes vid sådana tillfällen i diket för att gifva plats åt trilobiterna.

Vid höstens annalkande drog åter Angelin in genom någon af universitetsstadens tullar, med sin häst oeh sin kärra samt rökande sin sista »La Fama», ty alla lådorna voro nu fylda af nya species. Fordonet stannade vid kasernporten, och sedan Angelin sjelf uppburit de dyrbara lådorna på sitt rum, gick han åter ned för att spänna ifrån, och sedan detta var gjordt, gaf han den trogne reskamraten —- Rolf Krake, såsom han vanligen benämdes — en väldig klatsch, så att han, så fort benen ville bära honom, galopperade nedåt gatan. Kärran lät han stå, der

hon stod, och sedan detta var ordentligt uträttadt, gick han åter upp på sitt rum, tvättade och klädde sig samt gick sedan ut för att få sig en aftontoddi och åter börja »lefva som en civiliserad menniska».

Hände det sig nu så, att någon efter ett par dagars förlopp fäste Angelins uppmärksamhet på en i »Lunds Weckoblad» införd annons af t. ex. följande lydelse:

»Tillvarataget

Ett äldre hästkreatur, som kan återfås hos arbetskarlen N. N. med bläs i pannan och en fläck på högra bakfoten», så förklarade Angelin med bestämdhet, att han icke egde förmånen af någon personlig bekantskap med någon sådan arbetskarl, ej heller med ett sådant hästkreatur — och dervid blef det.

Se här ännu en liten studenthistoria, betecknande för den godmodiga hänsynslöshet, som utgjorde ett så framstående drag i Angelins skaplynne.

Angelin hade en gång träffat öfverenskommelse med en annan akademisk lärare, att de skulle till sammans inköpa ett»STEN-PETTER.»

125

parti ved. Den andre, som var en praktisk man, åtog sig att ombestyra saken, men efter fördelningen af varan befans den inköpta veden vara i hög grad sur och dålig, och Angelin underlät icke att, hvar och när helst han påträffade sin bolagsman, låta denne i de mest osminkade ordalag få veta, att han »var en åsna». Då emellertid dessa upprepade försäkringar i längden började blifva besvärliga, så beslöt den sålunda

Huru en vetenskapsman behandlar en trogen stallbroder.

förföljde inköparen att försöka på något passande sätt blidka den oförsonlige Angelin. För detta ändamål infann han sig hos honom en afton, då Angelin som bäst var i färd med att under allehanda interjektioner röra om i sin sura och rykande aftonbrasa.

»Jag är mycket ledsen,» började den beskedlige vännen, »öfver att ofrivilligt ha vållat dig både skada och förargelseIIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

genom det der vedinköpet, men för att i någon mån hålla dig skadeslös, ber jag dig hålla till godo med det här» — och dermed tog han en stor börda med böcker, som bars af en medföljande springgosse, och lade bördan i Angelins armar. »Det är,» fortsatte han, »ett exemplar af min salig fars samlade skrifter, hvilken, som du vet, var en mycket läst romanförfattare.»

»Tusan!» sade Angelin förbluffad, i det han vägde bördan på sina armar, hvarefter han med vanlig hetsighet utbrast: »Ja, men detta här räcker ju inte till mer än en enda brasa!» — och slungade så hela samlingen in i den stora kakelugnen.

Nu vardt det emellertid slut med vännens tålamod, och den oförsonlige blef utsatt för en sådan storm af förtrytelse, att han såg sig nödsakad att bedja om ursäkt, att bjuda på middag till följande dag samt slutligen lofva att aldrig mer om bolagsmannen begagna några fula ord.

I Stockholm försökte Angelin att lefva såsom fordom i Lund. Han umgicks mest med yngre vänner och blef med åren allt mera frikostig, ja till och med slösande med bjudningar icke blott på vin och andra goda saker utan äfven på teaterbiljetter o. s. v. Men han var tydligen bragt ur sitt rätta element. Stockholmsluften passade honom icke. Han blef allt mera förströdd och retlig, och hans gamla lust att till hälften på skämt anklaga vetenskapliga storheter för stöld började öfvergå till en fix idé af oroande beskaffenhet. Ja, det lär till och med gått så långt, att han en gång gjorde en formlig anmälan hos polisen, att en af vetenskapsakademiens mest aktade och frejdade medlemmar — stulit hans ytterrock.

Hvad Angelin kunnat blifva, om han i tid erhållit en mera ordnad verksamhet, är svårt att säga; men visst är, att ingen kan tillbringa ett nära fyratioårigt öfverliggarelif vid ett småstadsuniversitet utan att på något sätt taga skada till sin själ, vore han också af naturen ännu rikare utrustad än den gamle, hederlige, vänlige, kunskapsrike

8, Korén.

Vi försätta oss ännu ett par tiotal af år tillbaka i tiden.

Alla den gamla goda tidens seder och oseder på kyrkans och skolans områden skulle öfversmetas med latin, på samma sätt som när man hvitmenar en gammal med alla de sju dödssynderna bemålad kyrkvägg för att göra den »snygg», äfven om följden skulle blifva den, att de starkt färglagda synderna lysa igenom både här och der. leke må man dock inbilla sig, hvad mången gammal latinsvärmare så ofta upprepat, till dess han sjelf börjat tro det, att en hvar studerad man i forna dagar kunde skrifva och tala latin blott emedan han offrat mer än hälften af sin skoltid åt läsningen af döda språk. Hvarje mera framstående eller med språksinne begåfvad yngling nödgades visserligen med eller mot sin vilja att tillegna sig en större eller mindre färdighet i denna konst, hvilken kan vara mycket svår, men också skäligen enkel. Samuel Ödmann, Tegnér, Agardh, Heurlin, Wingård och de flesta öfriga storheter inom samma område, voro stora latinare, men Geijer var det icke, hvilket han också fick veta af, i synnerhet sedan han uttalat de ödesdigra orden, att latinet måste »maka åt sig». Den unge förläste studenten var stolt öfver sitt latin; den gamle prosten, i synnerhet om han var en f. d. universitets-eller läroverkslärare, kunde visserligen också gå omkring bland sin omgifning af två- och fyrfotingar och belåtet slå sig för magen hvar gång han citerade någon af det halftjog latinska fraser, han ännu erinrade sig. Han hade på långt när icke samma nytta af sin lärdom som Per Degn, som icke ville »miste sin Latin for hundrede Rixdaler», men det var dock hans ära att en gång hafva kunnat det, en ära, som ingen i hela hans hjord kunde göra honom stridig. Men hela den öfriga hopen af medelmåttiga studenter eller olärde prester behöfde ej frukta att

falla offer för »Hammarspiks» frestelse, ty de kände icke latin och icke heller något annat språk, icke ens grunderna för sitt eget modersmål.

Till bevis på första delen af denna sats vilja vi för tillfället blott framföra ett enda vittne, den hedersmannen Korén, hvars minne — ehuru under ett annat namn — ännu qvar-lefver vid det sydsvenska universitetet.

Korén var vid början af 40-talet, om vi ej missminna oss, docent i österländska språk, men hans förnämsta lifsgerning bestod uti att »handleda» de stackars prestmän, som kommo in till stifts- och universitetsstaden för att aflägga pastoralexamen, och hvilka för att rätt klart och tydligt ådagalägga sin duglighet för själasörjarekallet nu skulle disputera på latin. Men det kunde de icke. Häraf borde utan tvifvel en sund logik hafva dragit slutsatsen: Ergo dugde icke dessa själasörjarekandidater för det kall de eftersträfvade. Men här var icke fråga om logik utan om latin, och så länge Korén fans till, så kunde kandidaterna också både fabricera, orera och disputera på latin. Handledningen tillgick nemligen sålunda, att Korén skref icke blott den latinska afhandlingen eller teserna, utan äfven försvaret. Den insigt och färdighet, som kandidaten i detta lärda prof ådagalade, skulle följaktligen inskränka sig till konsten att läsa innantill. Men saken var dock ej alldeles så enkel, som den möjligen för en och annan kunde synas. Ty visserligen hade »præses» framför sig alla de skrifna svaren på de förnämsta möjliga invändningarna mot hvarje tes, men då nu opponenten antagligen ej »gick i ordning med frågorna» och præses dessutom ej förstod hälften af den förres invändningar, så kunde det ju hända, att han läste upp svaret N:o i i stället för N:o 2 eller tvärt om. Huru skulle man bära sig åt för att förebygga dylika för præses' framtid högst menliga »god dag yxskaft» ? Korén visste råd för allt. Han uppfann nemligen ett slags telegrafspråk, som skulle rädda delinqventen ur hvarje klämma. Koréns finger på näsan betydde svaret N:o 1, på munnen N:o 2, på högra örat N:o 3,

på det venstra N:o 4, räckte mästaren upp alla fem fingrarne, så betydde detta naturligtvis N:o 5, nop han sig i högra örat var det N:o 6, och nöp han sig i venstra, så var det N:o 7, som skulle läsas upp. »Studierna» för det lärda disputations-profvet på latin för pastoralexamen bestodo följaktligen i inlärandet af Koréns telegrafsystem.

Allt detta gick nu förträffligt en tid bortåt, ända till dess en af Koréns vänner beslöt spela honom ett litet spratt. Vid nästa teologiska disputationsakt tillsade han några af sina medbrottslingar att sätta sig på hvardera sidan om Korén och så tätt, att denne endast med svårighet skulle kunna företaga några vidlyftigare rörelser, och för den händelse han bytte om plats, så skulle de göra sammaledes. Vännen, som hade en nästan lika bred rygg som Korén sjelf, satte sig midt framför denne — och så började den märkliga akten. Sedan præses vederbörligen uppläst den latinska bön, han hade i hatten, samt i de prydligaste vändningar — likaledes gömda i hatten — dels anropat opponenten om nåd och förbarmande, dels uttryckt den innerliga önskan, att hvad som nu komma skulle, måtte bidraga till Guds namns ära och hans kyrkas sanna välfärd i denna tid så full af allsköns ondska, lögn och bedrägeri — riktade opponenten — likaledes på den mest prydliga latin —« en salfva mot den första tesen. Præses begrep nästan icke ett ord, utan stirrade endast förfärad bort till telegrafstationen. Svaret N:o 7 skulle nu lämpligen kunnat appliceras, hvarför Korén just var i begrepp att nypa sig i venstra örat, då den framför honom sittande vännen reser sig upp och lägger pekfingret på näsan. Præses var något närsynt och dessutom starkt angripen af disputationsfeber, hvarför han vid åsynen af en stor tjock karl med finger på näsan helt käckt rabblar upp svaret N:o 1, som handlade om något helt annat än opponentens anmärkning. Stor uppståndelse! Korén reser sig upp ursinnig och rycker i öronlappen, så att den är nära att fläkas, i det han vrider sig än till höger, än till venster, men vännen med fingret på näsan följer troget alla hans

rörelser. Nu vet Korén ingen annan råd än att vifta med handen för att ådraga sig præses' uppmärksamhet och söka leda honom på rätta vägen. I det samma råkar præses blicka upp från sitt papper, och då han nu får se fem fingrar viftande i luften, så kunde han väl näppeligen tro annat, än att

han nu skulle uppläsa svaret N:o 5. Men nu begaf det sig så, att N:o 5 innehöll en skarpsinnig tolkning af uttrycket »den babyloniska skökan», men icke innehöll ett enda ord om frågan: »Blifva de barn osaliga, som utan döpelse dö?» hvarom den första tesen rätteligen handlade. Skandalen hade nu nått sin höjdpunkt. Man skrattade och jublade i salens alla

hörn, så att præses sjelf till sist anade oråd och började i sin tur att från sin upphöjda ståndpunkt företaga de besynnerligaste krumbugter för att få syn på den rätte telegrafisten, som, skymd framtill och klämd från båda sidor, slutligen ej såg någon annan utväg än att medelst ett väldigt knytnäfslag i nacken på motståndaren tvinga denne, som var nära att kikna af skratt, att sätta sig ned.

Och så fortgick detta högtidliga lärdomsprof. »Äran», som deraf inhöstades, torde dock ha varit skäligen klen, icke minst för præses, som fick hålla till godo med ett »Facillime admittitur» i stället för det »Cum laude», han eftersträfvat, och på grund deraf under långa tider icke kunde söka annat än 3:dje klassens pastorat.

Sedan emellertid Korén något lugnat sina upprörda känslor, stälde han så till, att fridsstöraren blef bjuden på disputations-frukosten. »Hör du,» sade Korén, sedan stämningen nått sin tillbörliga höjd, »inte ska du vara kitslig! Inte kan du, som annars är en så god kamrat, vilja lägga hinder i vägen för dina medmenniskors framtid?» Så lofvade vännen bot och bättring, och — så fortgingo Koréns disputationer sedermera i ostördt lugn.

Nu är att märka, att icke blott hvarje prest i stiftet och hvarje student vid universitetet, utan äfven hvarje medlem af den teologiska fakulteten kände till beskaffenheten af den »handledning», hvarmed akademidocenten Korén betjenade stiftets blifvande kyrkoherdar. Hade disputationen försiggått på svenska, så skulle utan tvifvel ett sådant sätt att gå till väga stämplats som en grof skandal, men nu var allt b sin ordning under en tid, då disputationerna »pro exercitio» inom den filosofiska fakulteten tillgingo sålunda, att professorn i ämnet skref disputationen och satt i den öfre katedern och försvarade den, medan kandidaten fick stå i den nedre katedern och allt emellanåt insticka några ord, som ej sällan professorn skrifvit åt honom, och slutligen fick kandidaten sätta sitt namn på afhandlingens titelblad mot det att han betalade

tryckningskostnaderna för det hela samt — disputationsfrukosten. Detta allt var icke lögn och bedrägeri, icke

»humbug», nej, det var blott — latin l

Man förtäljer om en engelsk vältalighetslärare mot slutet af sjuttonhundratalet, som för de värdefulla lärdomar i föredragets konst, han meddelade unga prester, betingade sig dels ett drygt honorarium, dels ett skriftligt tysthetslöfte angående sättet att få stämman stark och klar och slutligen en revers på ioo guinéer, betalbar i den händelse lärjungen skulle blifva biskop. Korén var både mera blygsam och mera praktisk än denne engelsman. Han nöjde sig nemligen med ett måttligt honorarium samt en revers på en efter disputationsbetyget afpassad — ko, betalbar, så snart sedelutgifvaren erhållit pastorat. Detta betalningssätt hade den förträffliga verkan, att Korén vid något mera framskriden ålder och sedan han sjelf erhållit ett godt pastorat, kom att drifva en ganska indrägtig kreaturshandel som binäring. Men saken hade dock äfven sin skuggsida, ty Korén lyckades aldrig att i sin ladugård få hvad man kallar en »jemn besättning». Ty visserligen kunde man här och der skönja en ståtlig »Laudaturs-ko», några få, som kunde göra sig förtjenta af ett »Non sine laude», men de allra flesta voro knappt approbabla, ja, en och annan företedde till och med en bakdel, som Korén dyrt svor på icke på långt när nådde upp till det betyg, hvarpå reversinlösaren dock erhållit ett ganska indrägtigt tredje klassens pastorat, nemligen »Vix pæne ægerrime admittitur».

Men utom disputationsnäringen dref Korén äfven ett annat yrke nemligen som antiqvarisk bokmånglare. Såsom bevis på hans förmåga inom detta senare område berättade en gång en af hans närmaste vänner följande. De reste en gang till sammans till Köpenhamn. Vid afresan hade berättaren med sig ioo riksdaler — en stor summa på den tiden —hvaremot Koréns tillgångar endast bestodo af öfverfartsafgiften samt en stor kista med gamla böcker. Vid Toldboden skildes de åt och träffades ej förr än vid återresan eller efter ungefär enKORÈN.

veckas förlopp. En hvar berättade då sina öden. Den ene hade besökt museerna och lustslotten samt rumlat om med vännerna på »Regentsen», hvaremot den andre, Korén, endast hade umgåtts med bokvänner och antiqvariska bokhandlare och under veckans lopp ej gjort annat än sålt, köpt och bytt. Men så hade också resultatet af de båda vännernas sätt att tillbringa tiden blifvit mycket olika. Den njutningslystnes kassa var inskränkt till afgiften för återresan, hvaremot Korén hade mer än 100 riksdaler kontant i kassan och dessutom hela kistan full med ny förvärfvade böcker hem med sig igen.

Se här slutligen ännu ett drag af denne mans begåfning. En vacker söndagsmorgon under högsommaren träffade Korén sin vän X., biskopens prebendekomminister i »Fjelie, Flädie och Lomma». »Har du icke lust att följa med till landet i dag?» sporde komministern. »Du skall slippa att höra mer än en gudstjenst, och så skall du få en så god middag, som huset förmår.» Korén tackade för så väl det ena som det andra af den utlofvade välfägnaden och följde med. Efter slutad gudstjenst i den ena kyrkan, der Korén suttit bland åhörarne, och då vännen gjorde sig redo att begifva sig till annexkyrkan, sade Korén:

»Nu kan du vara trött, bror X.; vill du icke låta mig predika i andra kyrkan, så kan du gå för altaret?»

»Men du har ju icke beredt dig på någon predikan i dag?» sporde komministern något förvånad.

»Ah, det gar väl ändå,» genmälte Korén, småleende; och komministern, som kände sin väns förmåga, tvekade ej länge att mottaga denna i sommarhettan mycket välkomna hjelp. Efter altartjenstens slut besteg derför Korén predikstolen, då den i en af åhörarebänkarne sittande komministern till sin häpnad får höra Korén ord för ord, men utantill, framsäga den predikan, han sjelf nyss uppläst från papperet.

På återvägen sutto de båda vännerna en lång stund alldeles tysta. Korén teg som en mur, och komministern sadeIIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

heller icke ett ord, icke ens tack. Slutligen utbrast komministern på en gång både förlägen och förargad: »Ja så, du hade också läst den der!» »Aha, der knep jag dig!» utropade Korén skrattande. »Jag ville blott veta, hvar du 'lånat' din förträffliga predikan.»

Korén hade med andra ord icke läst »den der». Endast med tillhjelp af sitt glänsande minne och sin makt öfver

ordet var han i stånd att nästan ord för ord upprepa en predikan, som han icke hört mer än en enda gång.

Hvilka djup skulle icke en man med dessa gåfvor hafva mätt, hvilka höjder skulle han icke kunnat bestiga, om han blott velat ransaka skrifterna i stället för att samla ko-reverser!

9. Pott-Askman.

Huru aktningsvärda, ja, huru afundsvärda äro icke sådana gamla studenter, som i likhet med de båda förstnämda i denna grupp af öfverliggare, kunna, om också efter många år af mödosamt släparbete vid universitetet, dock till sist draga sig undan till ett annat verksamhetsfält icke blott fria från studentskulder, utan försedda med ett litet kapital, som gör dem i yttre hänseende oberoende, och sedan de dock under tiden förvärfvat sig ett mått af kunskaper och skicklighet, som tillförsäkrar dem aktning och erkännande i deras nya samhällsställning! Men förvärfsbegäret kan stundom gå till öfverdrift, och öfverliggaren af nödtvång utvecklar sig under sådana förhållanden lätt till en girighetsöfverliggare. Se här en märkvärdig typ af detta slägte, hvilket af helt naturliga skäl behöfver en rikare jordmån för att kunna slå ut i full blomma och derför företrädesvis, om också endast sparsamt, kan påträffas vid vårt studentrikaste universitet.POTT-ASKMAN.

13 7

Vi vilja kalla honom Askman. Må ingen tro, att han är en myth. Tusentals vittnen kunna intyga, att bakom de efter vanligheten något färglagda »lynnesdragen» står en verklig person.

Askman var till en början mycket fattig, utomordentligt ihärdig och mycket flitig under de mellanstunder, då förvärfs-begäret lemnade honom i fred. Han lefde under sin första studenttid hufvudsakligen på sina mera förmögna eller gif-milda kamraters bekostnad, men han lånade aldrig, utan han »bad» och »fick». Särskildt passade han alltid på, då någon kamrat — mer eller mindre nära bekant — skulle för alltid afresa från universitetsstaden. Vid sådana tillfällen instälde han sig alltid vid packningen och lagade ständigt så, att han fick till skänks alla de saker, som den afresande ej kunde eller ville föra med sig, framför allt hans kommod-porslin, och när sålunda alla de öfriga vännerna med sorgsna hjertan stodo samlade kring skjutskärran —jernvägen fans då ännu icke till — och sjöngo:

»Ack, våra banor skiljas åt just här!

Farväl!»

och viftade med sina hvita mössor, så var äfven Askman med i flocken. Äfven han var rörd. Men då han nu händelsevis stod med den bortilande vännens gamla pipa och tobakspung kring halsen, hans gamla spegellåda under armen och händerna fulla af porslin, så kunde han ju omöjligen komma åt sin mössa, utan var så godt som tvungen att vinka farväl med — »porslinet». »Farväl! Farväl!»

Häraf fick mannen sitt »nom de guerre» —Pott-Askman.

Så småningom hade Askman på detta sätt samlat i sitt lilla studentrum en hel arsenal af de märkvärdigaste bohagsartiklar, mest dock porslin, och här satt han nu, sjelf det märkvärdigaste föremålet i hela samlingen — och läste kyrkohistoria, och skref predikouppsatser och öfversatte Job från grundspråket, icke utan stolthet tänkande på huru rik den armeIIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

Job skulle hafva känt sig, om han blott en enda gång i sitt lif hade egt så många »käril».

Men arsenalen var »Ei blot til Lyst». Askman visste nog, hvad han skulle göra med »kärlen»; ty så snart någon ung student anländt till staden, mottog han besök af Askman, som, ehuru han icke åtnjöt äran af en närmare bekantskap, dock

Askman sitter omgifven af »käril» och studerar »Job».

tog sig friheten spörja, huruvida icke nykomlingen händelsevis skulle vara i behof af något »porslin». Utom det allra nödvändigaste kunde han »af en händelse» se sig i stånd att af-låta äfven en vattenkarafin med glas, och om så skulle åstundas, så funnos äfven en tobakspipa med »pung och ask» till salu mot ett särdeles moderat pris. Af

pur öfverraskning antog nykomlingen ofta detta anbud, fick betala varorna dyrare, änPOTT-ASKMAN.

om han köpt dem nya, och så hade Askmans lilla »Geschäft» snart urartat till en verklig »affär».

Men härvid stannade det icke, utan när nykomlingen sedan stod färdig att lemna Upsala, så instälde sig naturligtvis Askman och tyckte, att »vännen» gerna kunde skänka honom »de der småsakerna». Askman kände sina kunder, och då han låg många år vid universitetet, så kunde han på detta sätt tigga, sälja och åter tigga samma »porslin» tre eller fyra gånger, och ju oftare han återfick samma »kärl», desto mera svälde hans hjerta icke blott af stolthet, utan också af dessa ömmare känslor, med hvilka man återser en dyr och länge saknad vän.

Mot feriernas annalkande plägade Askman vanligen för* söka att erhålla någon s. k. predikokondition på landsbygden. Dock är att märka, att sådant, i trots af prestbristen i erke-stiftet, aldrig lyckades mer än under de första åren af hans studenttid, eller innan han hunnit blifva riktigt känd i orten, äfvensom att han aldrig, så vidt man vet, någonsin erhållit anbud att för andra gången återkomma till samma ställe. Saken var nemligen den, att han var i besittning af en nästan fabelaktig matlust, så snart han råkade komma till ett främmande bord. Alla de historier, som man i detta hänseende förtäljer om Askman såsom feriepredikant, äro visserligen icke tillförlitliga, men några lära vara det. Sålunda t. ex. lär det verkligen varit om Askman, som prostinnan haft det bekanta yttrandet, då han vid middagsbordet råkade få något i vrångstrupen, och sedan han »hostat ut», vördsamligen bad om ursäkt för det han råkat »sätta något i den galne halsen». »Bäckman du», ropade nemligen prostinnan, i det hon slog i hop. händerna, som om hon plötsligen hade fått lösningen på en hittills för henne olöst gåta, »der ha vi det! Karlen har två halsar!»

Likaledes lär det varit Askman, som gaf den hederlige prosten X. anledning —till hans icke mindre bekanta oartighet. Askman hade anländt tidigt på förmiddagen till det nya stället*IIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

men detta oaktadt hade han dock först efter ett långvarigt trugande kunnat förmås att sätta sig till frukostbordet. Väl ankommen dit, syntes han dock vara liksom fastvuxen vid platsen. Sedan nu prosten en stund med stigande häpnad skådat den förödelsens styggelse, hvartill Askman gjorde sig saker, yttrade han slutligen:

»Vet herrn, herrn är allt bra lik min stora so der ute.»

»Hva' falls?» sporde predikohjelparen förbluffad, i det han för ett ögonblick lät tuggmaskinen afstanna.

»Jo,» fortsatte prosten, »man får dra henne i öronen till bon och i svansen från hon.»

I allmänhet var det också vida lättare att draga Askman till än att få honom bort ifrån ett godt presthus, när han en gång väl var kommen dit. Han syntes nemligen alldeles fullkomligt döf för sådana fina antydningar, som t. ex. att man nu tackade för hans hjelp, att hans biträde icke längre var af nöden, att hans kammare måste utrymmas, emedan man väntade en slägting o. s. v. Askman hade samma åsigt som general Mac Mahon på den underminerade skansen vid Seba-stopol: »J'y suis et j'y reste». Här var han, och här blef han. Först i det ögonblick kärran stod för dörren och han i mycket bestämda ordalag tillsades, att nu måste han ge sig i väg, tycktes han begripa, hvarom frågan egentligen handlade. Dock bad han alltid först att få taga med sig såsom ett minne af ett för honom oförgätligt ställe några äpplen eller litet potatis eller allra helst båda delarne, och då denna anspråkslösa anhållan gerna beviljades, kom Askman vanligen efter en stunds förlopp släpande med sig en stor tunnsäck fyld med äpplen och en ännu större med potatis, och derjemte inpackade han i vagnen en stor bytta med smör, en säck bröd jemte andra lemningar efter de frukostar, som han anhållit få »spisa på sitt rum». Ljusen hade han också visligen sparat och gömt i den stora smörbyttan.

Och så for han till baka till Upsala, der han under hela den följande terminen lefde af rofvet, handlade med porslinPOTT-ASKMAN.

och lånade ut pengar, ty Askman var för mycket finansman för att stoppa sin skatt i strumporna. Räntan var visserligen icke fri vid den tidén, men Askman var långt före sin tid. Han hyllade Manchesterteorierna. Handeln måste vara fri, påstod han, penningen är icke blott ett bytesmedel, utan äfven en vara, och varans pris måste väsentligen rätta sig efter tillgång och efterfrågan.

Men boken lemnade han dock under dessa mångahanda praktiska bestyr aldrig ur sigte, och följden var, att han efter ungefär femton års förlopp kunde säga farväl åt Upsala — med en vemodets tår i sitt öga vid tanken på allt det porslin, han måste lemna i sticket, men efter att hafva tagit icke blott prestexamen, utan äfven filosofiska doktorsgraden och teologiekandidatexamen samt med en liten nätt förmögenhet af, som man påstår, omkring 20,000 kr. eller ungefär samma belopp, hvartill kostnaderna för en dylik akademisk kurs vanligen pläga beräknas!

Låtom oss icke betrakta denne man ur en ensidig, sen-timentalt-estetisk, utan äfven ur praktisk synpunkt, och vi skola då gifva Askman, hvad honom med rätta tillkommer — icke blott ett försmädligt smålöje, utan också en gärd af uppriktig beundran.

Hans senare öden höra icke hit. Sedan våra hjeltar vändt ryggen åt universitetsstaden, tillhöra de i regeln icke längre studenthistorien. Så mycket tilltro vi oss dock att säga, att han lät sitt affärssnille utveckla sig i både små och stora merkantila företag. Alla lyckades visserligen icke. Det gick upp och ned för honom liksom för så månget annat snille på detta område, men till slut blef han dock en mycket rik man. Hade hans vagga stått i Brooklyn, i San Francisco eller New Orleans, så skulle Amerika utom Jay Gould och Vanderbilt i detta ögonblick haft en tredje »hundramillionär» —Askman. Hans lif bar dock städse samma prägel af arbetsamhet som fordom. Blott ett enda litet nöje, en enda liten lyx unnade han sig, och hvari denna bestod är lätt att gissa. Han blefIIO KOLLEGIIGIFVARE, STUDENTFABRIKANTER OCH SAMLARE.

dock ej en vanlig samlare af gammalt porslin, utan han slog sig som alla äkta samlare på en viss specialitet, och denna bestod i ett slags låga vida »urnor», med ett eller tvenne handtag, af en. högst besynnerlig form. En sådan urna af äkta Sèvres, men med blott ett enda handtag, det andra hade under tidernas lopp gått förloradt, stod ständigt på hans skrifbord. På den fäste han alltid sina blickar, när han höll på att utveckla ett svårare finansielt problem, ur den hemtade han liksom sina inspirationer. En annan sådan »kruka»^ som påstods hafva tillhört en ättling af Holstein-Gottorpska huset, stod på hans chiffonier, en tredje af kinesiskt porslin och en fjerde, ett japanesiskt arbete, prägladt af den utsöktaste delikatess i rundningen, prunkade på hans skåp o. s. v. Askmans samling var vida berömd. Men då Askman händelsevis var bosatt i en stad, bekant för sina djerfva »witzare», så fick snart denna egendomliga sig allt mera utbredande lust att hänga upp gamla tallrikar på väggarne och pryda alla bord och skåp med gamla kaffekoppar och urnor också sitt egendomliga namn. Den kallades »Pott-Askmani».v.

Feghets- oeh högfärdsöfVerliggare.

i. Bidrag till dessa öfverliggares analys.

äldre en student blir, desto svårare faller det sig för honom att komma till rätta med förutsättningarna för examenstagandet. För att kunna taga en vanlig akademisk examen fordras i första rummet inlärandet af en viss kurs, och detta kan ske med tillhjelp af ett godt minne, flit och vanligt sundt förstånd. Det senare vilkoret är dock ingalunda alldeles oundgängligt, ty i sådant fall skulle månget lärdomsljus, som brunnit eller runnit ned i våra universitetssalar, redan från begynnelsen blifvit satt under en »skäppa». Men fliten är nödvändig. Fliten är å ena sidan en naturlig följd af intresset. Hvar helst vi äro intresserade, der äro vi också flitiga. Men det är i allmänhet omöjligt att hysa intresse för den mångfald ämnen, som ingå i de flesta examina, och under sådana förhållanden förutsätter fliten ett viljande, som är kraftigt nog att under en viss tid hålla uppmärksamheten och arbetskraften spänd inom ett visst område för vinnandet af ett bestämdt mål, utan hänsyn till den olust, som en dylik ansträngning åtminstone till en början måste väcka. För att taga en vanlig akademisk examen fordras sålunda icke någon glänsande begåfning, icke heller några djupa eller omfattande142 FEGHETS- OCH HÖG FÄ RDS ÖF VEKLIG GARE.

studier, men det fordras karakter eller åtminstone den viljefasthet, som är en af karakterens förnämsta förutsättningar. Öfverliggaren eller den, som ej i någorlunda rätt tid tar den examen, han föresatt sig att taga, utan att yttre förhållanden nödga till dröjsmålet, är derför också i regeln på ett eller annat sätt karakterslös. Slutligen är det tydligt, att den som raskt och lätt skall taga en examen, måste vara i besittning af ungdomens mod, det vill med andra ord säga, sjelfförtro-ende och förhoppningsfullhet. Ju djupare man arbetar sig in i ett ämne, desto tydligare klarnar insigten om hvad man icke vet, och desto mer stegras anspråken på en sjelf. Mod och hopp sjunka — man blir feg. Och när man vet sig veta så litet i det ämne, der man studerat grundligt och vetenskapligt, huru skall man då djerfvas att framträda inför en vetenskaplig domare med sina kunskaper i ämnen, der man blott hunnit inhemta elementen? Nej, man måste studera alla de erforderliga ämnena på vetenskapligt sätt, och så drifves man in på den väg, som en gång trampades af Jerusalems skomakare. Eller också har man så länge sysslat med enskildheterna inom en viss vetenskapsgren, för hvilken man blifvit intresserad, att det ensidigt utvecklade andliga muskelsystemet blifvit mer eller mindre odugligt för hvarje annan verksamhet än den en gång invanda, och denna svårighet medför en olust, som stundom stegras nästan till vämjelse för hvarje annat slag af verksamhet. Men i hvilket fall som helst befinner man sig på vägen till öfverliggeri. Det är lika svårt för den, som användt sina kraftigaste ungdomsår uteslutande åt studiet af matematik, kemi, botanik o. s. v. att taga i tu med elementen i en språklära eller för den ensidige språkmannen att börja studera matematik och naturvetenskaper, som det är för den gamle grofsmeden att lära sig urmakeriyrket eller den gamle arbetaren i en knappnålsfabrik att tillegna sig den på trigo-nometri, fysik, anatomi och estetik grundade högre skrädderikonsten*).

*) Sådan den studeras vid t. ex. skräddareakademien i Dresden.

Men motsatserna slumra som oftast i syskonsäng. Den i känslan af sin svaghet eller till följd af sina stora anspråk på sig sjelf fege öfverliggaren ser med stigande misstämning massor af ynglingar och bland dem ofta sina egna lärjungar genomgå tentamen och examen med vackra betyg i hans ämne, ja, han finner kanske till sist på professorsstolen inom det i fråga varande vetenskapsområdet en yngre man, i hvars »afhandling» han, öfverliggaren, funnit betänkliga fel och svagheter. Under inflytelsen af dessa och dylika känslor och med tillhjelp af den drift, som manar oss att i det längsta söka uppehålla vårt personliga värde inför oss sjelfva, i samma mån detta värde synes sjunka inför våra medmenniskors blickar, börjar öfverliggaren så småningom att anse sig som en misskänd och förbisedd storhet, som ytterligare uppblåses af det hat och den förbittring, han känner mot en hvar, som blifvit »sparkad fram» på lyckans vädjobana, och en hvar, som ej blifvit öfverliggare, har naturligtvis varit föremål för denna angenäma fortskaffningsmetod. Nu kan det ännu mindre falla honom in att vilja utsätta sin dyrbara personlighet för att blifva »ut- och in-på-vänd» af en sådan der okunnig och högmodig professor, som kanske till och med skulle kunna under-stå sig att rent af personligen förolämpa honom —honom! Feghetsöfverliggaren har blifvit högfärdsöfverliggare.

Stundom är en sådan öfverliggare verkligen en lärd man, men oftast består hans s. k. lärdom i en hopad mängd af specialkunskaper utan vetenskapligt sammanhang. Men just i känslan af sina brister arbetar han sig upp i högfärdsstadiet på samma sätt, som när den puckelryggige stundom så länge framför spegeln advocerar för sitt utseende, att han till sist tror sig vara en tjusare, eller när den, som af naturen blifvit utrustad med bristfälliga talverktyg, ej ger sig rast eller ro, förr än han vunnit anställning vid något kringresande teatersällskap.

Till denna art af öfverliggeri bidrager i hög grad det föråldrade s. k. tentamensväsendet. Såsom ofvan är anmärkt,

har den enskilde professorn vid våra universitet rättighet att ensam bestämma examenskursen i sitt ämne eller med andra ord makt att förrycka hela den officiela examensstadgan. Det gamla Polen, inom hvars riksförsamling hvarje adelsman egde absolut veto, »ist noch nicht verloren» — det lefver än, vid våra gamla svenska universitet. Offentliga fakultetsexamina finnas nemligen hos oss strängt taget endast på papperet, de under senare tider på mera europeiskt sätt anordnade civila embetsexamina icke undantagna. Den egenliga kun-skapspröfningen försiggår under en s. k. tentamen i professorns enskilda rum, hvilken innebär, att den må hända i nattrock och

tofflor klädde cigarrökande eller ur sin pipa bolmande professorn eger rättighet att godtyckligt utfråga, »hunsa» eller låta sin nådesol bestråla, näpsa eller släppa det arma festprydda tentamensoffret. Det heter visserligen, att examina skola afläggas inför vederbörande fakultet, men så eländigt osammanhängande och murket patriarkalisk är ännu organisationen af våra universitet i denna vigtiga punkt, att examen i de allra flesta fall blott är en ceremoni, under hvilken hvarje professor, stundom utan att någon annan af fakultetens medlemmar är närvarande, framställer några frågor, som icke ens behöfva besvaras, om blott professorn af sin anteckningsbok finner, att personen blifvit approberad i tentamen. Den gamle öfverliggaren X., som ändtligen låtit tentera sig och af en bekant tillfrågades: »Nå, X., du skall ju gå upp i examen i morgon?» kunde derför icke utan skäl svara: »Ja, om det icke blir fult väder, ty i sådant fall skickar jag upp mitt kort.» Det är emellertid hårdt för en person, som hunnit öfver goss-åldern att först, iklädd svart frack och hvit halsduk, inställa sig hos professorn med ödmjuk förfrågan, när denne finner det för sig lägligt att utsätta tentamen — kanske i morgon, kanske flere månader derefter utan afseende på tentandens beqvämlighet — och att sedan inställa sig å godhetsfullt utsatt timme för att, såsom ofvan är nämdt, blifva icke blott godtyckligt utfrågad, utan också må hända ohöfligt bemött eller till och med personligen förolämpad.

När och huru skola dylika missförhållanden undanrödjas? Från professorerna kan man ej vänta något uppslag i denna riktning och ännu mindre från den af löpande ärenden öfverhopade högsta myndigheten. Stöten måste komma från annat håll — från ett nytt universitet i hufvudstaden.

2. Hvad som händt, händer och kan hända.

Vi medgifva gerna, att nutidens professorer, i synnerhet af det yngre slägtet, i allmänhet äro icke blott lärde, utan äfven bildade män, som med samvetsgrannhet sköta sina åligganden och med humanitet bemöta den studerande ungdomen. Men undantag från denna regel finnas äfven. Ingen är dessutom helt och hållet oberoende af tillfälliga stämningar, och ju äldre en sådan vetenskaplig »småkonung» blir, desto mer utvecklar sig ej sällan hos honom envålds- eller sjelfs-våldslustan, och fall liknande dem, som inträffade i forna tider eller för blott 15—30 år sedan, kunna också inträffa i våra dagar.

Se här några exempel. För några tiotal af år sedan in-stälde sig en mycket begåfvad och i de klassiska språken väl hemmastadd tentand hos professorn i grekiska språket vid det södra universitetet. Denne professor, Tegnérs efterträdare, hade sina både goda och svaga sidor. Han tyckte händelsevis icke om tentandens utseende, smädade och gycklade med honom samt affärdade honom slutligen med betyget Admit-titur. Kandidaten, som följaktligen icke blifvit godkänd i ett af sina hufvudämnen, besvarade detta professorns beteende genom att på klingande latinsk vers öfversätta och från trycket utgifva ett fragment af en grekisk författare, hvars tolkning förutsatte icke obetydliga studier i ämnet. Professorn

som sjelf satte sin berömmelse uti att vara en stor »latinsk poet», vardt utom sig af förtjusning och ruelse, omfamnade kandidaten och bad honom under tårar — den gamle var lika lättrörd som brutal — om förlåtelse för sitt felsteg. Men betyget kunde emellertid icke ändras, utan måste stå qvar.

Mer än tio år efter denna händelse hörde man talas om huru några af »gubbarne» »bytt Laudatur», men då dessa berättelser beröra död mans heder, vilja vi här lemna dem å sido.

Professorn i grekiska vid det norra universitetet var en allt för äkta antik och nobel natur för att göra sig skyldig till dylika felsteg. Han begick icke några misstag af karak-terslöshet, utan blott af för mycket grekiska.

»Nej förb—a mig, om jag någonsin hört talas om en sådan person som herrn!» utbrast han till en tentand, som veckan derefter skulle upp i examen och nu frågade, om hans betyg finge »stå».

Kandidaten vardt het om öronen och bedyrade, att han tenterat.

Professorn svor än en gång dyrt på att lian aldrig i sitt lif hvarken sett eller hört talas om en person med det namnet. »Besynnerliga menniska!» utbrast slutligen den gamle. »En komplett idiåt! Kom med mig hem, skall han

sjelf få se, att han ej fins i min bok.» Kandidaten följde med, och professorn slog upp sin anteckningsbok.

»Se sjelf! Ni står här inte! Nej, förb—a mig, om Ni det gör!»

»Står jag icke?» ropade kandidaten, i det han darrande af triumf och förtjusning med pekfingret slog ned på en rad, som lydde så här-

»3/2 • • Potamander — Non sine laude.»

Kandidaten hette kanske Flodman, och professorn hade råkat vid anteckningen öfversätta hans namn på grekiska. Kontroll på grekiskan!

Långt fram på 50-talet hände det det sig, att tre »kandidater», iklädde sin högtidsskrud, inträdde hos en professor för att blifva tenterade. »Herrarne kunna taga plats i soffan,» hette det, hvilket herrarne också gjorde. Men de stackars kandidaterne befunno sig för tillfället i ett af dessa själstillstånd, som den berömde professor Jäger påstår sig kunna utforska endast med tillhjelp af sin näsa, och till professor X:s framstående egenskaper hörde nu olyckligtvis ett ovanligt fint utveckladt Jägerskt luktorgan. Professorn började först rynka på näsan och fnysa, under det han slungade allt annat än välvilliga blickar på de olyckliga lärdomsljusen. Ljusen »osade». Doften var må hända blandad, men huvudbeståndsdelen utgjordes naturligtvis af gammal piprök, hvilken för professorn var en styggelse. Härefter gick tentatorn bort och öppnade alla fönstren på vid gafvel, och sedan detta var gjordt, tog han sin eau de cologne-flaska och började bestänka de tre martyrerna i soffan från hufvud till fot, och sedan dessa förberedelser voro undanstökade, satte slutligen professorn den välluktande flaskan under sin egen näsa och framstälde frågan: »Kan nu hr. H.» (det var han, som osade värst) »göra reda för hvad som menas med — personlighet?»

Ingalunda var dock denne professor någon hyrkanisk tiger, men icke kunde han väl rå för, att han af naturen blifvit begåfvad med ett luktorgan — som behöfde kontroll ?

Granskar man deremot något närmare hans samtida inom samma vetenskapsgren vid ett annat af våra universitet, så torde man kanske påträffa en eller annan, om hvilken de tusentals tentander, som han obarmhertigt nedmejat, sedan han först klufvit alla deras hufvudhår med sin logiks lie, »qvida» en drap a af ungefär följande innehåll: »Han tror icke på Darwinismen, men detta oaktadt har han, ehuru ursprungligen endast danad för vetenskapligt gräsbete, dock under årens lopp lyckats erhålla ett helt »garnityr» af rofdjurständer. Han har under 30—40 år vant sig vid att anse sig ej vara någon, ej ens »Gud allena» ansvarig för sina ger-

ningar. Han gnisslar och skär tänder, hvar gång han får syn på en svart frack och en hvit halsduk; han »påhittar»,

En tentator, som samtidigt rakar sig sjelf och t en tan den.

såsom konung Gustaf II Adolf yttrade om jesuiterna, »allt subtilt, som till intet dåger», för att dermed plåga och hundsvottera de arma tentanderna; han gisslar och hudflänger dem, strör

salt i såren och skickar dem sedan till baka gång på gång, termin efter termin. Det är hans förnämsta glädje här i jämmerdalen.»

Hvar ligger nu felet hos denne förfärlige man ? Han är sjelf ett skarpt hufvud och fordrar att hvarje ung student skall vara metafysiskt anlagd; men framför allt är han ej belåten med tentander, som blott lärt sig kollegiilexan utantill. Han har må hända rätt i sak, men felar i formen. Han är med andra ord ej rätt beqväm för okontrollerad verksamhet.

I synnerhet lär han vara mycket farlig, när han utsatt tentamen under sin raktimme. Ju värre knifven »biter», desto värre biter professorn, och skulle han händelsevis råka skära sig — så kan kandidaten »helsa hem till sina föräldrar».

Papporna svärja, mammorna gråta, offren qvida och sända hela lass af klagoskrifter till »departementschefen».

Men hvad skall han göra, arme man? Han måste väl i alla helgons namn respektera »libertas academica»! Han har icke blott sin buse i hvarje riksdagsman, utan också sin mästrare i hvarje professor, och med en suck stoppar han klagoskrifterna i den bekanta papperskorgen, tyckande, att »det är tungt att vara konung utan krona» och maktinnehafvare i en till den grad »inskränkt monarki».

Vår s. k. »libertas academica» består sålunda väsentligen deruti, att den akademiska ungdomen är i en för dess framtida väl eller ve så maktpåliggande angelägenhet som examensväsendet beroende af den enskilde akademiske lärarens godtycke, emedan denne eger rättighet att bestämma icke blott tentamenskursens omfång, utan äfven tentamenstiden och tentamenssättet!

För icke så länge sedan förnummo vi .ur fullt trovärdig källa, att en i sedligt hänseende oförvitlig person, som offrat 7—8 år och antagligen dubbelt sä många tusen kronor på studiet för teologie kandidatexamen, och som i alla tentamina visat sig hafva inhemtat de erforderliga kurserna, dock hindrades från att aflägga examen, emedan en enda af fakultetens

medlemmar ansåg sig böra handla enligt en maxim, hvilken han meddelade kandidaten under följande form: »Jag medger, att Ni kan kursen, men jag anser, att Ni ej eger tillräcklig intelligens för en så hög examen».

Var nu denne tentator orättfärdig? Tvärt om. Han var en hedersman i mer än ett hänseende, och hans aktning för rättsidén öfvergick nästan till svärmeri. Han var en tänkare som få; men han hade förmodligen aldrig tänkt på att rätts-idén, lösryckt ur sitt inre sammanhang med billighetens och välviljans idéer, med personlighetsidén i högre mening, vid sin tillämpning i det verkliga lifvet kan »slå öfver i sin motsats» och gifva upphof till mycket orättvisa handlingar. Hvarje annan tänkande menniska inom universitetsstaden tyckte, att om kandidaten visat sig ega tillräcklig intelligens för att inhemta kursen, så egde han också tillräcklig intelligens för att blifva approberad i examen. Professorn befann sig sålunda i minoriteten — alldeles ensam — »men», sade han med Henrik Ibsen, »minoriteten har alltid rätt». Behöfde han må hända icke kontroll?

Nu frågas: Borde icke hvarje examen vara en verklig fakultetsexamen, och borde icke hvarje fakultet söka skydda studenten mot rättslös behandling från en enskild fakultetsmedlems sida?

Se här ännu ett drag. Vid vårt norra universitet tilldrog sig för icke länge sedan följande händelse. En student, som instält sig hos en viss professor för att begära tentamen, erhöll af denne följande svar: »Jag skall sända bud till herrn om fjorton dagar, om jag då lefver». De tjorton dagarne förgingo samt ännu någon tid utan att dock det utlofvade budet afhördes. Studenten, som väl visste, att en påminnelse från hans sida skulle af professorn på ett mycket onådigt sätt upptagas, fick då det infallet att skaffa sig en s. k. begrafnings-krans, hv lken han sände till professorns fru jemte sitt visitkort, på hvilket han uttryckt sitt beklagande öfver professorns dödliga frånfälle. Efter denna händelse hade den i fråga varande

tentamen naturligtvis blifvit en omöjlighet, hvarför också studenten lär tills vidare lemnat universitetet.

Omdömet om detta infall må nu blifva hvilket som helst, så frågas dock: Var det i denna sak studenten ensam, som gjort sig förtjent af en »admonition»?

En och annan torde nu icke draga i betänkande att beskylla oss icke blott för hänsynslöshet, utan också för det vi utslungat anklagelser utan annat bevis än obestyrkta student-historier. Härpå kunna vi endast svara, att det enligt vår öfvertygelse finnes missförhållanden, som icke kunna undanrödjas utan att man går dem in på lifvet, men att detta stundom icke kan ske utan att man samtidigt stöter på personer, som äro väsentligen förbundna med den sak, hvilken frågan gäller. För det andra spörja vi: Skulle man i denna sak, som ligger icke blott oss, utan framför allt så många studenter, föräldrar och målsmän om hjertat, hellre önskat, att vi offentliggjort de många tentamensberättelser, som stå oss till buds, med utsättande af de verkliga namnen samt åtföljda af intyg från deras sida, som blifvit offer för en dylik behandling? Sådant torde dock, om så fordras, ännu låta sig göra.

Huru skall nu en så behandlad student vinna upprättelse ? Genom att begära s. k. »offentlig tentamen»? Men ett sådant steg innebär i sjelfva verket en anhållan, att fakultetens öfriga medlemmar måtte underkänna och genom denna handling, så att säga, bestraffa en af sina medlemmars åtgöranden. Tydligen måste ett sådant försök i

regeln ej kunna påräkna framgång, och vi kunna för tillfället ej erinra oss mer än ett enda fall, då det lyckats."1*)

Hvad återstår då för att bringa en dylik laglös och oefterrättlig småtyrann att taga skeden i vackra hand? Intet annat än det gamla »pereatsropet». Från flere håll har man i pressen under senare tider plägat uttala skarpa förmaningar till den

*) En bland de få, som genomgått detta eldprof, intager för närvarande en lika hög som — vill det synas — välförtjent ställning inom vårt statslif.

studerande ungdomen att afhålla sig från detta slags råa och otidsenliga demonstrationer. Ja, vi medgifva gerna, att skrik och skränande på gatorna är otidsenligt; men vi påstå, att den bristfälliga organisationen i vårt akademiska examensväsen är, minst sagdt, lika »otidsenlig) , och vi gå ännu ett steg längre. Under hela den tid, vi tillbragt vid universitetet både som student och yngre akademisk lärare, kunna vi ej erinra oss ett enda fall, då denna urgamla studenträttighet missbrukats, och, hvad mera är, intet enda fall, då ej ett välförtjent pe-reatsrop gjort åsyftad verkan för längre eller kortare tid äfven på det eljest mest flinthårda professorssjelfsvåld. Men om ett »pereat» icke hjelper? »Vill du, att någonting skall »gå», så gif en middag», plägade gamle erkebiskop Reuterdahl yttra, »och går det ändå icke — så gif en till». Hjelper icke ett pereatsrop, så gif honom ett till, men icke under den förfinade formen eller medelst deputationer, utan ett riktigt gammaldags ärligt pereat, så det klingar i knutarne! Men kom väl i håg: missbruka icke denna tum skruf, använd den icke utom i sådana fall, då hvarje tänkande menniska i universitetsstaden —- professorer och poliser inberäknade — ljudligt eller i djupet af sina hjertan säga: »Rätt! Sådant läder skall sådan smörja ha!» Och låtom oss slutligen icke glömma, att hvarje sådan yttring af ungdomens kränkta rättskänsla är ett pereat ej blott för den enskilde professorn, utan framför allt för den eller de myndigheter, som af okunnighet, loj het eller feghet fördraga ett dylikt tillstånd af rättslöshet inom vårt universitetslif.

Vida värre gick det dock till i forna dagar. Vare detta en, om också klen tröst! Hvem har icke t. ex. hört talas om den gamle qvicke matematikern X. i Upsala och hans sätt att tentera kameralister? Det gick så långt, att vederbörande till och med lära anordnat dylika examina såsom led i den

kedja af festliga tillställningar, med hvilka man skulle roa furstliga personer, som hedrade universitetsstaden med sitt besök; och då vid ett sådant tillfälle en stackars »hunsad» kameralist, som dock förmodligen hade gjort sig reda för begreppet personlighet, reste sig upp och sade: »Jag är ditkommen för att examineras, men icke för att taga ovett», så genmälte gamle X.; »Ah strunt! Ett hår mer eller mindre, när man skållar en sugga — det gör ingenting till saken!»

Ännu grymmare misshandlades dock de arma kameralisterna af en gammal matematiker i Lund. Han plägade nemligen steka dem vid sakta eld på en kopparcyl. . . Dock — låtom oss icke gå händelserna i förväg. Denne förfärlige kannibal var i sjelfva verket ett bland de vänligaste, godmodigaste och tillika egendomligaste gamla akademiska original, vi någonsin påträffat. Han var en studentvän i ordets bästa bemärkelse. Hans egenheter gåfvo anledning till otaliga historier, man skrattade åt originalet, men den lärde vetenskapsidkaren, den hjertlige och godmodige mannen, den varmhjertade studentvännen stannade qvar i kärt minne hos en hvar, som med honom råkade i någon närmare personlig beröring.

Denne man var den på sin tid berömde matematikern — vi vilja kalla honom — Hök. Men icke blott i sin egenskap af märklig tentator förtjenar han att här omnämnas, ty om detta lärda original ej i rätt tid blifvit särdeles lyckligt gift och husfader i en god och vänsäll familj, skulle han genom sitt obegränsade sjelfförtroende i alla riktningar samt sina öfriga egenheter utgjort en fulländad typ för en gammal högfärds- öfverliggare, i trots af både sin lärdom, sin professorstitel och sin kommendörskraschan. Som lärd matematiker tillhör han vetenskapens historia; studenthistorien bevarar af honom följande drag.

3. En gammal vänlig tyrann.

Gubben Hök var ovanligt liten till växten, men dock kraftig och senfull eller hvad man kallar »satt». Såg man honom ute, klädd i sin hvita halsduk, stora glasögon med guldbågar och en blå s. k. slängkappa, försedd med den gammalmodiga lilla rundskurna kragen, så såg han visserligen något märkvärdig, men dock mycket respektabel ut. Uppträdde han deremot som »rector magnificus» i den kostliga guldsirade hatten, och sammetsmanteln med guldbroderier — hvilken, som det påstods, för hans skull måste afklippas, så att den sedermera på mera storväxta rektorer tog sig ut som en s. k. regnkrage — så har väl aldrig en figur i något karnevalståg gjort en mera storslagen verkan, och såg man honom i hans arbetsrum, iklädd en gammal grå nattrock, med en stor grön skärm bunden i ett bredt band kring det väldiga, lurfviga, gråa hufvudet, så såg han ut som en liten trolsk dvärg, som af någon anledning förirrat sig ur bergets innandömen, bäst han var sysselsatt med att smida någon Tirfing eller Angur-vadel. Hök var, som nämdt är, en grundlärd matematiker, men begick det felet att upptäcka ett nytt matematiskt teckensystem, som under årens lopp allt mera utvecklades eller invecklades, så att största delen af hans lärda verk, ehuru för öfrigt skrifna på latin, förblifvit en tillsluten skattkammare, emedan yngre vetenskapsmän ej haft lust eller mod att söka nyckeln till alla dessa gåtfulla stjernor, cirklar med punkter uti, liknande s. k. »mångubbar» o. s. v. I sammanhang med detta system hade han genomforskat alla möjliga skrifteckens-systern och hade mycket att förtälja om hvad kineser, egypter, assyrier, araber o. s. v. i detta hänseende hade uträttat. Skada blott, att man icke förstod en fjerdedel af de ord, som härvid begagnades. Gubben Hök hade nemligen den

vanan att dels tala i näsan och låta alla öfriga ljud, som icke kunde komma ut på denna vag, »stanna innanför läpparne», så att hans offentliga föredrag, i synnerhet då han stod med ryggen åt åskådarne och ritade sina märkvärdiga tecken på den svarta taflan, endast tycktes utgöra en följd af små half-qväfda grymtningar. Äfven till modersmålets skriftecken hade han sträckt sina reformatoriska sträfvanden. »Man skulle spara en hel hop både tid, papper och bläck», påstod han, »om man bara ville antaga mitt system». Kärnan i detta märkvärdiga system bestod deri, att man skulle läsa bokstafs-tecknets namn med uti skriften och sålunda bespara sig ned-skrifningen af en hel mängd vokaler. »Hvarför skall jag skrifva »hårdt», när jag vet, att h läses som hå? Det är ju alldeles tillräckligt att skrifva »hrt.» Och på samma sätt förhåller det sig ju med »är», som bör skrifvas med bara r, och »det», som bör tecknas »dt», emedan e-ljudet ju ligger i namnet på bokstafven d ?»

»Alltså menar farbror att man borde skrifva så här?» sporde åhöraren, i det han satte, sig ned och skref på någon af de mångfaldiga små papperslappar, som lågo kringströdda på gubbens bord:

»C dr xmpl, o ftrvrd!

'Z v!' sa Pttr Sn, hppa i ldn.»

Gubben skrufvade på glasögonen och tog hieroglyferna i skärskådande. »Se der», läste han, »exempel, o efterverld!» »Ja det är ju alldeles förträffligt — ä det inte, hva' sa?» utbrast han förtjust, »men hvad knäfveln ä det du klottrat dit sedan? Z v!»

»Kära farbror, der står ju tydligt: Sätt af! sa Petter Essén, hoppa i elden.»

»Ja, min själ, står det icke,» inföll gubben under en oräknelig mängd små gnäggningar och grymtningar samt andra dylika uttryck af stor belåtenhet. »Ditt z kan visserligen blifva något omtvistadt,» fortsatte han, »men du har i alla fall

mera- vett i din lilla fårskalle än alla de andra jönsarne till sammans.) Och så fick han åter ett anfall af sm ågrymtningar, medan de små ögonen bakom de stora glasögonen glittrade och glimmade under de buskiga ögonbrynen, men på ett sådant sätt, att man icke kunde undgå misstanken, huru vida icke gubben helt enkelt velat med sitt stafningssystem drifva en smula gunstigt gyckel med »fårskallen».

Genom sparsamhet och enkla vanor, i synnerhet i ungdomsåren, hade gubben Hök samlat en ganska vacker förmögenhet. Han var dock på intet sätt girig, utan i vissa fall snarare tvärt om, gästfri och vänlig mot de

studenter, med hvilka han kom i beröring, och som han både gerna och ofta undfägnade i sitt hem. Han var dessutom i hög grad hjelpsam mot en hvar, som han ansåg vara i verkligt behof af ett större eller mindre penninglån, och denna hjelpsamhet kom ej blott studenter till godo, utan äfven andra personer af allehanda yrken och stånd, små husegare, som ej kunde få en inteckning belånad i bankerna, fattiga handtverkare, som behöfde ett litet förlagslån, arbetskarlar och gamla qvinnor, som händelsevis saknade arbete och bröd för dagen. Der de öfriga bankernas verksamhet slutade, der vidtog gubben Höks lånerörelse. Alla kände honom, och han kände alla. Otaliga voro de, som på sådant sätt blefvo af honom hulpne, och otaliga voro de små förluster, af hvilka han drabbades, hufvudsakligen emedan han hyste den orubbliga öfvertygelsen att »ingen kunde lura honom».

En gång var gubben med anledning af någon större affär sjelf i behof af lån och for för detta ändamål in till Malmö för att med någon bank derstädes uppgöra sin lånetransaktion. Men som den gamle i eget tycke oöfverträffade finansmannen aktat sig för att medtaga sina bästa inteckningar, så blef hans ansökan afböjd. Högeligen förargad öfver denna motgång, reste han dagen derefter åter in till Malmö, men då utrustad med en hel nattsäck innehållande inteckningar å 50—100 kr. samt en ofantlig mängd skuldsedlar å 5, 10 ända till 15 och 20 kr. från alla sina kunder i Lund samt frågade, huru vida

icke bankherrarne ville hålla till godo med den panten; den var af flere - tusen kronors högre värde än det begärda lånet. »Men det ville de fårskallarne heller icke,» och så hade han till råga på motgången den förargelsen att nästa dag få i tidningarna införa en så lydande annons: »Hederlig vedergällning utlofvas åt'den rättsinnige tillvaratagaren af en äldre något nött och delvis trasig nattsäck, innehållande värdepapper etc. Gubben hade glömt »panten» i någon af väntsalarne i Malmö eller Lund, han visste ej så noga hvilketdera. Efter den dagen var den gamles verksamma själ ifrigt sysselsatt med uppgörandet af de mest vidtomfattande och märkvärdiga förslag till omstöpning af hela det svenska bankväsendet, och ännu några år sedan författaren lemnat Lund, mottog han af sin gamle vän en längre uppsats i ämnet, med anhållan, att den måtte införas i en viss namngifven landsortstidning. Detta var dock omöjligt, icke minst af det skäl, att aktstycket dels var nedskrifvit med »systemets» skriftecken och dels med en sådan handstil, att blott en enda menniska i hela verlden, nemligen en gammal sättare i det Berlingska tryckeriet i Lund, skulle kunnat dechiffrera kråkfötterna.

Mycket hade gubben Hök studerat, men i likhet med alla personer af hans skaplynne trodde han sig icke blott förstå allt, utan också kunna praktiskt utföra allting bättre än andra dödliga. Framför allt ansåg han sig vara oöfverträffad på hvarje område, der mekanik på ett eller annat sätt kunde användas. Så t. ex. var hans bord uppfyldt af allehanda de mest »trubbiga» och otympliga småsaker, som han med egen hand förfärdigat. För många år till baka bildade sig ett bolag för anläggning af — om vi ej missminna oss — ett sockerbruk i mindre skala nära Lund. Äfven gubben Hök var delegare i detta bolag och hade särskildt förbehållit sig att få — utan någon ersättning förstås — konstruera vissa delar af maskineriet, särskildt ett vattenuppfordringsverk, som skulle inbespara en otrolig qvantitet af arbetskraft. Vattnet skulle nemligen icke medelst pumpning förflyttas från den stora på

gården gräfda brunnen, utan genom en lika enkel som sinnrik mekanism kastas in genom ett häl i muren på .fabriksbyggnaden. När nu allt var färdigt, inbjöds lottegarne jemte andra för saken intresserade personer för att taga inrättningen i skärskådande. Maskineriet sattes i gång, och allt var förträffligt. Äfven den Hökska kastmaskinen kastade sitt vatten, men olyckligtvis så, att hela vattenmassan nedstörtade jemt halfvägs mellan brunnen och fabriksbyggnaden, utan att en enda droppe förmådde leta sig väg genom hålet.

»Vänta bara!» sade gubben lugnt. »För beräkningarna ansvarar jag. Här är fel i tekniken. Kom igen om åtta dagar, så skola vi få se på annat!»

Åtta dagar derefter voro delegarne åter församlade. Maskinerna sattes i gång, och kastmaskinen började kasta vattnet — tvärs öfver taket på fabriksbyggnaden, men icke en enda droppe in genom hålet!

På äldre dagar beslöt Hök att vid sitt lilla anspråkslösa hus vid Skomakaregatan företaga en större prydlig

tillbyggnad af sten. Någon särskild byggmästare behöfde naturligtvis icke anlitas, utan det hela skulle i minsta enskildheter anordnas och ledas af gubben sjelf. Att huset nästan var färdigbygdt, då man upptäckte, att trappa till öfra våningen blifvit alldeles bortglömd var en småsak, en liten olycka, som drabbat flere husbyggnads-amatörer, än den gamle professorn. Men det nya huset företedde dessutom en mängd egenheter, af hvilka här endast tvenne må omnämnas. Midt i den märkvärdiga triangel, som krönte byggnadens framsida, lät gubben af vanlig tegelsten uppmura en »basrelief», föreställande två figurer af vanlig manshöjd, och hvilkas ansigten, skuldror o. s. v. på grund af tegelstenarnes form endast företedde räta vinklar. Hvad dessa märkvärdiga figurer i fornegyptisk eller fornetruskisk stil skulle betyda, kunde aldrig någon menniska utfundera. En och annan gissade, att gubben ansåg sitt nya hus som ett paradis, och att figurerna der uppe i triangeln skulle föreställa Adam och Eva, men den förnuftigaste lösningen af detta problem

ansåg man dock hafva framstälts af en flock danskar, som kommit på besök till Lund, och sedan de besett stadens öfriga märkvärdigheter, slutligen stannat utanför gubben Höks nya hus, der de vid åsynen af de underliga figurerna slogo samman sina händer och fulla af häpnad utropade: »Hillemænd!»

Sedan huset ändtligen blifvit färdigt, upptäckte byggmästaren, att källaren af någon outredd anledning städse stod full af vatten. Men för ett sådant byggmästaringenium som Höks fans inga svårigheter. Så snart sommaren kom, passade han på att låta gräfva en stor trumma med förträffligt fall tvärs öfver gatan och i riktning mot den midt emot honom boende professor 0:s källare. O. befann sig naturligtvis för tillfället ej i staden. Men fröjden vardt af kort varaktighet, ty så snart O. återkom samt lyckats utspana, hvarför hans källare nu blifvit förvandlad till en insjö, stämde han H. till laga ansvar samt lät skyndsamt igenmura den Hökska trumman, så att byggmästaren än en gång fick se sitt källarvatten stiga upp i husets bottenvåning. Högligen förgrymmad öfver en sådan oförsynthet genstämmer Hök sin genbo professor O. inför Lunds rådhusrätt att stånda till laga ansvar för det han bland annat gjort sig skyldig till förbrytelse mot 17 kap. 4 § Byggninga-Balken, der det heter: »Ingen bygge så fiskeverk, att han dermed stänger kungsådra, eller farled, och annans fiskeverk ofvan eller nedan onyttiga gör. Sker det; tage upp, och böte tio daler, fylle ock upp ali skada.»*)

Den andra märkliga egenheten i detta hus var den varmvattensapparat, med hvars tillhjelp hela huset skulle uppvärmas. Vattenbehållaren, bestående af en stor kopparcylinder, var dock ingalunda förlagd i källarvåningen, utan i det ena af gubbens arbets- och mottagningsrum. Första gångerna, då denna märkvärdiga maskin uppeldades, blef hela huset så fullt af rök, att invånarne höllo på att qväfvas. Inga klagomål hjelpte. Kalkylen var exakt och maskinen måste följaktligen vara förträfflig. »Maskinen är bränslebesparande, och röken

*) Se Domboken för civila mål vid Lunds Rådstufvu-Rätt den 12 och 26 Januari samt 5 Mars 1863.

värmer, det kan ju hvarje fårskalle begripa,» tillade gubben under mångahanda små missbelåtna grymtningar. Då emellertid maskinkonstruktören några dagar derefter reste bort, passade man på att bedja hans gamle vän, den lärde byggmästaren Brunius komma in för att tillse, hvar felet kunde ligga. Sedan B. undersökt inrättningen, utbrast han: »Kors för sju tunnor etc. etc. den gamla åsnan har ju glömt att göra något rökhål!» Med tillhjelp af några af sina murare stälde Brunius snart saken till rätta, och när gubben Hök sedan kom hem och märkte att maskinen värmde, utan att husets folk lupo fara att qväfvas af rök, smågrymtade han förnöjd och triumferande: »Var det inte det ja sa'? Var inte kalkylen exakt kanske? Man är väl ingen fårskalle heller. Hva sa?»

Denna märkvärdiga värmeapparat torde emellertid hafva qvarstannat i mången kameralists smärtfulla erinring. I allmänhet var den välvillige gubben icke någon krånglig tentator, och det var dessutom lätt att bringa honom på villospår, om tentanden var i besittning ej af kunskaper, men af någon fyndighet eller kunde hitta på något roande upptåg. Derom vittnar den bekanta historien om huru blekingen S—g slapp igenom sin tentamen för »medikofilen». Han hade nemligen fått till uppgift att uträkna kubikinnehållet af en »kanna» under vissa gifna måttförhållanden, hvarefter professorn enligt sin vana begaf sig in i ett annat rum, hvarifrån han först efter förloppet af några timmar återvände för att granska lösningarna af de gifna problemen. Vid professorns återkomst befans S—g, som var klen i matematiken, men deremot en ovanligt skicklig tecknare, hafva på ett helt

ark papper uppritat en etruskisk vas med en mängd prydliga utsirningar samt slutligen försett konstverket med en i besynnerliga bugter krökt pip, hvilken ingalunda hörde till stilen. »Är det en sådan kanna hr professorn menar?» sporde S—g med djupaste allvar. Gubben skrufvade upp glasögonen för att bättre kunna taga konstverket i skärskådande. »Det var mej en besynnerlig pjes,» smågrymtade gubben, »och riktigt bra ritad! Nu ska' vi se, hvad hon rymmer» — och dermed satte sig tentatornned och löste problemet inom några minuter. »Se så!» sade gubben förnöjd. Men den oförsynte S—g, som fruktade, att tentamen möjligen skulle komma att fortsättas, utropade: »Men pipen, herr professor, den ha vi ju icke tagit med i kalkylen!» »Nej, det har herrn min sann rätt uti,» mumlade gubben betänksamt; men då pipen, som ofvan är nämdt, företedde de mest invecklade kurvor, måste gubben företaga en så vidlyftig konstruktion, att den höll honom i strängt arbete ända till långt fram på aftonen. Men när slutligen den gamle öfvertygat sig om att »kalkylen var exakt», utropade han förtjust till kandidaten, som under tiden suttit med armarne i kors och gäspat: »Ja, *herrn* är approberad, men de andra få komma igen i morgon!»

Kameralisterna, som af många af den tidens professorer behandlades som ett slags Parias-kast, som ej kunde göra anspråk på vanliga mennniskorättigheter, blefvo äfven af den gamle Hök strängt »hunsade» åtminstone under de första tentamenstimmarne, ehuru han sedermera, på grund af sin naturliga välvilja, lät dem gå och tentera för sig flere timmar dagligen under 4—6 veckors tid, »på det att de åsnorna skulle lära sig åtminstone något,» såsom han uttryckte sig. Sålunda försökte han att i dessa ouppodlade kameralisthjernor inplanta den s. k. »trappräkningen», alla sina märkvärdiga aritmetiska genvägar o. s. v., och ehuru de fleste af dessa hans lärjungar, vid tentamenstidens slut utan tvifvel voro lika stora räknemästare som vid dess början, hyste gubben dock den orubbliga åsigten, att de efter en sådan lärokurs, *borde* hafva inhemtat det nödvändigaste och följaktligen kunde släppas med ett Admittitur eller Approbatur.

Men sedan värmeapparaten kommit till stånd, tillkom ett nytt moment i kameralisternas »tränering». När nu de arma offren vintertiden inträdde i gubbens rum, helsades de af ett i barskaste ton framgrymtadt: »Sitt!» hvarvid gubben samtidigt pekade på — kopparcylindern. Darrande af förskräckelse veko de arma offren upp frackskörten och sänkte sig vördnadsfulltned på den anvisade platsen, men foro ögonblicket derefter i vädret, som om de blifvit ormstungna. Cylindern var nemligen fyld med kokhett vatten.

Kameralister, som stekas vid sakta eld.

»Sitt!» röt gubben åter, medan de små ögonen glimmade af någonting helt annat än vrede, och så nödgades de stackars kameralisterna med fasan målad i sina anleten åter vika upp frackskörten och kröka sina knän så mycket, att den misshandlade delen af deras lekamen kom att stanna några tum ofvan om »risten» och i denna ställning fingo de nu en god stund uthärda den dubbla elden, från gubbens förberedande frågor och kopparcylindern!

En gång var detta gamla vänliga universitetsoriginal, ett af de många från »den gamla goda tiden», nära att blifva förevigadt af en på sin tid berömd målares pensel. Då vi nu emellertid äro i färd med att berätta, så är det så godt att förtälja äfven denna märkliga händelse och de med den sammaförbundna omständigheterna eller med andra ord, huru Marcus Larsons stora tafla i Akademiska Föreningens i Lund konstsamling kom till ståndDå förf. vid den tid, hvarom här är fråga, var »studentkårens ordförande och sociala afdelningens förman», såsom titeln lydde, erinrar han sig åtskilliga med denna händelse sammanhängande enskildheter, hvilka må hända torde intressera en och annan konstvän. . Detta åter nödgar oss till några ord om

4. En stor högfärdsöfverliggare på konstens område.

En vinter mot slutet af 50-talet ankom Marcus Larson till Lund stadd på en färd genom landet för att i de större städerna utställa en samling af större och mindre dukar, fylda af fyrtorn och brinnande ångbåtar, orkaner och åskväder, vilda landskapsbilder med brusande vattenfall, öfver hvilka kullfallna jättefuror lågo vräkta, kringyrda af skummet o. s. v., de flesta utförda i det för Larson egendomliga »klatschmaneret». En af dessa taflor var så stor, att den upptog nästan hela den kortare sidan mellan läktarne i Akademiska Föreningens festsal, der utställningen var anordnad. Larson stod nu på höjdpunkten af sin ryktbarhet. Några år dessförinnan hade han

begifvit sig till utlandet, knappt ännu bemärkt utanför konstvännernas krets i sitt fädernesland, men orubbligt öfvertygad om att han var ett jättesnille, och att han måste göra lycka. Han hade heller icke svikits i denna sistnämda förhoppning. Nu hade han i Paris förvärfvat »verldsrykte», sålt taflor till 10,000, ja, ända till 20,000 francs stycket samt naturligtvis omedelbart derefter gjort slut på den förvärfvade skatten med den storslagna förstörelselust, som är så egendomlig för oss svenskar, till skilnad från de fleste bland våra stamfränder, danskar, tyskar, holländare o. s. v., denna lust, som under en eller annan form kan spåras hos så mången svensk folkhjelteoch naturligtvis icke minst hos den mest svenske af dem alla. »Här lefva vi lusteliga,» skrifver en gång Karl XII från Polen, »bränna städer och hänga borgmästarena.»

Tydligast framlyser dock denna ursvenska egendomlighet hos Marcus Larson i ett drag från hans sista lefnadsår. Han hade nemligen för någon tid slagit ned sina bopålar i en naturskön trakt af nordöstra Småland. Här hade han bland annat byggt sig en atelier genom att stapla trenne lador ofvanpå hvar andra, den största nederst och den minsta i toppen, från hvilken senare man egde den präktigaste utsigt öfver den kringliggande nejden. I denna märkvärdiga byggnad hade Larson förvarat icke blott en del af sina egna alster, färdiga taflor, utkast och studier, utan också en massa mer eller mindre dyrbara konstsaker af annan art, som han samlat under sina resor. En dag hade Larson begifvit sig in till den närbelägna staden för att tumla om med sina vänner. Han var nemligen ingen enstöring, allra minst någon from eremit, derom vittna de många ännu i friskt minne lefvande sägnerna om honom i denna trakt. Midt under festglädjen anländer emellertid ett ilbud med underrättelsen, att atelieren stod i ljusan låga. Ögonblickligen och så snabbt hästarne kunde löpa skyndar egaren till brandstället, der det från alla håll uppbådade folket som bäst var i färd med att försöka hejda eldens framfart. Larson störtar in i byggningen, får fast i en duk, färger och pensel, förbjuder strängeligen alla vidare släckningsförsök och sätter sig derefter helt lugnt att afmåla det praktfulla skådespelet, fullkomligt obekymrad om alla de konstskatter, som blefvo lågornas rof.

Det var »stil» i Marcus Larson, om också stilen var något rå.

Man berättade på den tidén om honom ett drag, för hvars sannfärdighet vi dock ej vilja ansvara. I Paris skulle han nemligen en dag besökt en stor fransk bataljmålares atelier, hvarvid han skarpt nagelfor ett af konstnärens nyss fulländade mästerverk. I synnerhet hade han mycket att anmärka motmästarens sadlar, som Larson påstod vara rent af fuskverk. »Det der måtte jag begripa bättre än Ni,» afbröt honom fransmannen öfverlägset småleende, »jag har varit ryttmästare vid ett dragonregemente.»

»Men jag har varit sadelmakaregesäll!» utropade Larson med en käckhet, som icke medgaf några ytterligare invändningar.

I det enskilda lifvet var Larson allt fortfarande den gamle sadelmakaregesällen, framfusig ända till råhet, hänsynslös i fråga om alla vanliga höflighetsformer, skrytsam och storordig, lika oförbehållsamt läggande i dagen sin okunnighet om de vanligaste förutsättningarna för allmän bildning som sin öfvertygelse, att han var en af verldens förnämsta konstnärer. Han hade naturligtvis läst en del poesi, och det var i hög grad komiskt att höra hans storordiga och käcka omdöme öfver Shakspeare och Byron, hvarvid han uttalade dessa skaldenamn enligt svenska stafningsregler. I synnerhet var »Byrån» ofta föremål för hans estetiska föreläsningar.

Han hade lärt sig allting sjelf, påstod han, kanske med undantag af konsten att »måla en bölja». Den sistnämda färdigheten erhöll han på följande sätt, enligt hans egen beskrifning. En dag i början af sin målarebana, då han lyckats sälja en tafla, for han till Köpenhamn, inträdde i den berömde marinmålaren Melbye's atelier, der konstnären just satt och drack vin med några vänner. Utan ett enda ord till företal går Larson fram till sällskapet, kastar på bordet en börs innehållande några guldmynt, medan han i befallande ton utropar: »Se der! Lär mig att måla en bölja!»

»Hvem er De?» sporde dansken förbluffad. »Marcus Larson,» blef svaret. »Ja, men hvem Fanden er Marcus Larson?» genmälte Melbye, resande sig för att kasta Marcus Larson på dörren. Då vardt Marcus storm ovettig, men på ett sådant sätt, att den danske konstnären snart fann, att han hade framför sig ett ingalunda vanligt original. Larson inbjöds att sitta ned och dricka vin, och inom en qvarts timmevoro de båda konstnärerna de

bästa vänner i verlden och Larson fick lära att »måla en bölja».

En gång satt Larson inne på Akademiska Föreningen vid ett fönster som vette ut åt gatan, och drack punsch i sällskap med några bekanta studenter. »Se der,» sade en af sällskapet, »går professor X., 'en af de aderton i Svenska Akademien'.» »Kypare!» ropade Larson, »spring ut och säg till den der karlen, att han kommer in till mig!» och det var endast med stor möda, som man kunde klargöra för den förvånade Larson, att man ej kunde skicka dylika bud till »En af de aderton». Men dessa sadelmakarens små egenheter uppburos å ena sidan af en naturfrisk godmodighet och en nästan barnslig öppenhet, å den andra sidan af en viss storslagen öfverlägsenhet i ton och hållning, som väckte förargelse hos den ene, åtlöje hos den andre, beundran och förtjusning hos en tredje, allt efter personens skaplynne, men ingen undgick intrycket, att man här ingalunda hade framför sig en s. k. hvardagsmenniska.

Af studenterna mottogs den berömde konstnären naturligtvis med öppna armar, och sedan brorskålen vederbörligen var undanstökad, kom man öfverens om att Larson utan tvifvel var en löjlig, men på samma gång en mycket lustig kurre, som visserligen skröt, skräflade och ville beundras, men som minst lika gerna ville »festa», som sjelf ofta nog var den frikostigaste värden, och som aldrig bröt ett godt lag, förr än sol rann upp. Han var ingen helsopedant, utan lefde lusteliga, härjade och brände »sin lekamens stad» enligt gammal svenskmannased med fröjd och gamman och lär, i synnerhet mot slutet af sitt lif, ej sällan befunnit sig i lägen, som kunnat fresta honom att äfven »hänga borgmästaren».

Men den halfvilda naturkraft, som på detta sätt rasade mot sig sjelf, kunde i andra ögonblick förvandlas till ett lika lydigt som mäktigt redskap i mästarens hand, blifva »lampans ande», som på Aladdins befallning utförde underverk.

För att få den rätta synen på hvem och hvad Marcus Larson egentligen var, måste men se honom arbeta. Ett sådant tillfälle yppade sig snart. Några dagar efter sin ankomst inbjöds han till en festtillställning, bevistad af flere hundra studenter. I varma och vältaliga ordalag föreslogs hedersgästens skål af den vid dylika tillfällen så ofta anlitade och alltid stämningsfulle professor B., och talet åtföljdes af sång och hurrarop i oändlighet. Larson vardt hänförd. I sitt svar förklarade han, huru han under dessa få dagar lärt sig älska och högakta Lunds studenter, och till bevis tör dessa sina känslor erbjöd han sig att till Akademiska Föreningen skänka hvilken af de der uppe i stora salen utstälda taflorna, man sjelf behagade välja. »Detta är ta mig f-n inte något löst prat! Välj bara!» Med dessa ord, som naturligtvis besvarades med dånande hurrarop, slöt han sitt lika korta som kraftiga vältalighetsprof. Under de väldiga tonerna af »Dåne liksom åskan, bröder» bars nu festens hjelte kring i salen, och så nya skålar och svar, sång och hurrande till långt fram emot morgonen.

Andra dagens förmiddag samlades emellertid åtskilliga af Föreningens och kårens »målsmän» till enskild öfverläggning angående den föregående aftonens stora händelse, och man enades snart om åsigten, att grannlagenheten förbjöd utkräfvandet af ett löfte, afgifvet under för handen varande omständigheter. Konstnären hade sjelf förklarat, att i samlingen funnos dukar, som betingade ett pris af 20,000 kr., samt att ingen af dessa taflor kunde säljas under 5,000 kr. Han vore ju nu dessutom stadd på en s. k. utställningsfärd i de skandinaviska länderna, hvarför hans samling ej heller borde utsättas för minskning.

Denna åsigt meddelades Larson, som var något »dufven» efter den stormiga natten och må hända i denna sinnesstämning tyckte, att han lofvat mer än han med tillfredsställelse kunde hålla. Icke utan belåtenhet utropade han derför med vanlig storordighet: »Ja så, I viljen inte välja! Då skall jagi stället måla er en tafla, en stor tafla, begripen I, mina herrar, en tafla, hvars like man skall få söka efter, ty den skall målas på 10 timmar!»

Sagdt — men icke så lätt gjordt. Mästaren förde, betecknande nog, icke med sig någon tillstymmelse till måleriredskap, hvarken duk, penslar eller färger. Allt sådant skulle nu hemtas från Köpenhamn, men samfärdseln i sundet mellan Malmö och det danska landet var för tillfället afbruten af ishinder. Larsons afresa var i enlighet med hans utställningsplan bestämd till fjerde dagen derefter — och hade den dyrbara fågeln en gång flugit sin kos, så kunde det väl hända, att Akademiska Föreningen finge vänta på sin tafla. Här voro goda råd dyra. Man beslöt emellertid, att studentkårens ordförande skulle å dragande kall och embetets vägnar telegrafera i ärendet

till den alltid vänlige generalkonsul Ewerlöf i Köpenhamn, och med aftontåget dagen derefter hade man glädjen mottaga de begärda sakerna, som måst sändas öfver Helsingör.

Nästa dag skulle slaget stå. Konstnären bjöds naturligtvis på frukost, hvilket han dock bestämdt afböjde, och begärde endast till sitt förfogande några flaskor godt Rüdesheimer. Man samlades i det sydvestra hörnrummet i andra våningen af Akademiska Föreningen, hvilket var utsedt till atelier. Underverksmannen, som sofvit hela den föregående natten — antagligen hans första »sofnatt» under loppet af en hel vecka eller mera — var i sitt allra förträffligaste lynne. Den oputsade sadelmakaregesällen hade fått lemna plats för konstnären, som fullt medveten om sin kraft och sin egendomliga begåfning, strålade af inspiration, lifslust och segervisshet. Kl. 9 f. m. var man samlad på bataljfältet, och de nödiga förberedelserna, såsom dukens spänning i ramen m. m., och hvilka försiggingo under skämt och hvarjehanda upptåg, togo ungefär 1½ timme i anspråk. Först inemot kl. 11 tog det egentliga arbetet sin början. Mästaren gick nu bort till kakelugnen och grep ett kol, med hvilket han å den spända duken drog två lodräta streck, liknande konturerna af enfabriksskorsten, vidare derunder en kroklinie, och slutligen någonting, som liknade grundlinierna till de båtar, som småbarn pläga frambringa vid sina första försök i ritkonsten. Man anade nu, hvad man hade att vänta: en brinnande ångbåt i närheten af ett fyrtorn, bygdt på en klippa. Derefter kastade han kolet i kakelugnsvrån och grep en af de grofva penslarne, med hvilken han började stryka minst två tredjedelar af duken i svart, till en början med ungefär samma ledighet som en vanlig plankstrykare »spattlar» en vägg eller dörr, ehuru så småningom allt finare penslar kommo i bruk och penseldragen blefvo mera beräknade, så att man började förstå, att ur detta kaos skulle utveckla sig en mycket svart natt. Utan detta lilla konstgrepp och utan att konstnären valt till ämne den brinnande ångbåten i storm invid fyrtornet, hvilket motiv han behandlat så ofta, att han hade det, så att säga, på sina fem fingrar, hade naturligtvis problemet äfven för honom varit olösligt.

Under tiden hade ryktet spridt sig i staden, att Marcus Larson höll på att måla den utlofvade taflan, och studenter, äldre och yngre akademiska lärare började snart strömma ut och in i konstnärsverkstaden, som stundom var alldeles öfverfyld af folk. Larson helsade på alla, lät presentera sig för en och annan hedersgäst, som han ej förut kände, skämtade och språkade med alla och en hvar samt var outtömlig på historier och mer eller mindre uddhvassa utfall i synnerhet mot danskarne, som han i egenskap af »ärlig svensk omöjligen kunde tåla». »De äro ena räfvar, inte sant, go' herrar? Illmariga som hin onde och högfärdiga sen! T. ex. den här Höyen?» (Larson kom nemligen från Danmark, der han sammanträffat med H., som då var direktör för konstakademien och den teoretiske målsmannen för den s. k. nya danska målareskolan. H., som utan tvifvel var ej så litet ensidig, hade, såsom det ville synas, gått alldeles för långt i sin förkastelsedom öfver Larsons konstnärsskap, men detta fick han nu umgälla!)

Bäst han nu var i farten att låta sina pilar hagla öfver Höyen, medan han med otrolig snabbhet och säkerhet arbetade, fick han en ny idé. Han hade nyss grofmålat »en bölja», som hvälfde sig och fräste, så att man var färdig att hisna vid dess blotta anblick.

»Här är ett Herrans väder, go' herrar!» ropade han, »just lagom åt Höyen! Här ska vi ha en dansk!» Inom en kort stund hade han midt i värsta vågsvallet målat ett litet fartyg, som med skamfilad rigg drifver vind för våg och skjuter nödskott. »Och här skall Höyen sitta!» ropade han vidare, i det han målade en figur, som med alla tecken till förskräckelse klängt sig fast vid toppen af stormasten. »Här kan han få betrakta 'naturen', om han aldrig sett den förr, den åsnan!» jublade han, alldeles utom sig af förtjusning öfver sitt påhitt. Längre fram på aftonen blef dock Höyen befriad ur detta betänkliga läge och fick lemna plats för den danska flaggan, som ännu fladdrar från stormasttoppen, ty *dansk* skulle dock flaggan vara.

Nu hade mästaren fått färdig taflans glanspunkt, den brinnande ångbåten, hvilken tydligen tog alla hans krafter i anspråk, och särskildt fordrade den glödande nedre delen af skorstenen en spänd uppmärksamhet, »ty här skall det vara så f—dt hett, att ingen käft skall våga peka dit med fingret en gång,» förklarade konstnären; och nu fick han en ny idé.

»Nu skall jag göra något, som jag aldrig i mitt lif gjort förr,» ropade han, »en blixt, förstår Ni, här bredvid

månen!»

Detta gick emellertid icke så lätt som de öfriga enskildheterna, med hvilka han var så fullt förtrogen, men efter några misslyckade försök förklarade han emellertid, »att det dock icke blef så tokigt, ehuru, förstås, nog hade det *kunnat* blifva bättre.» Bredvid månen, som tittar fram bakom de af stormen sönderslitna skyarne, hade han i ett mörkt moln försökt att framtrolla en blixt, icke en sådan der slentrianmessig zigzag-figur, som ingen menniska skådat utom på gamla taflor, utanen verklig explosion midt i molnmassan, och försöket måste anses som i sitt slag ett snilledrag, om än icke fullt lyckadt.

En af de muntraste episoderna under loppet af denna dag var dock följande.

Bäst som konstnären var i färd med att stryka natthimlen, inträdde plötsligt i rummet »gubben Hök», som äfven fått reda på hvad som försiggick der uppe och liksom alla andra fått lust att se Larson måla. Vid den tystnad och det skrapande, som uppstod vid den gamles inträde, vände målaren sig om, men såg i det samma ut, som om han vore nära att tappa både pensel och palett af ren förbluffelse. Han blef naturligtvis formligen presenterad, och den gamle matematikern smågrymtade en hel hop vänliga frågor, som Larson antingen icke förstod eller af allt jemt stigande förvåning ej kunde besvara. Han blott strök och målade af alla krafter, medan han allt emellanåt kastade en skygg, men obeskrifligt komisk blick på den märkvärdiga företeelsen. Men knappt hade gubben lemnat rummet och hunnit stänga dörren efter sig, förr än Larson kastade sig i en stol och utbrast i ett skallande gapskratt, som höll på att aldrig taga någon ända. »Nej, se det var då den trefligaste gamla kurre, jag någonsin i mitt lif skådat?» ropade han. »Så här ser han ut!» Och dermed hoppade han å nyo upp på sin arbetsstol och målade i ett slags blå färgton öfverst i taflans högra hörn midt uppe i den svarta natten en bild af gubben med slängkappa, glasögon och öfriga tillbehör, visserligen något »vrängd», men på samma gång af en så lifslefvande likhet, att hela åskådareskaran utbrast i jubelrop. Men bäst man jublade, öppnades dörren å nyo, och in träder än en gång gubben Hök, som, nedkommen på Tegnérsplatsen, antagligen hört skrattsalfvorna och undrat, hvad som var å färde.

»Hvad tar han sig nu före?» frågade gubben.

Larson hade vid åsynen af den å nyo inträdande professorn hastigt utplånat bilden, och detta med samma uppsyn, som när en okynnig ungdom gripes på bar gerning vidutförandet af något tjufpojksstreck, samt under djupaste allvar börjat att på samma ställe måla någonting annat.

»Jo, herr professor,» genmälte målaren mycket belefvadt, »jag håller på att här uppe i hörnet måla en himlasyn — den der kometen, som visade sig i går afton» — och dermed började han med stor omsorg måla den lilla kometen, som än i dag alldeles isolerad och omotiverad sitter der uppe i hörnet midt i becksvarta natten.

Konstnären till ära måste dock nämnas, att han ville utstryka äfven denna märkvärdiga syn från taflan och endast på de närvarandes enträgna böner lät den stå qvar.

Under dagens lopp hade målaren ej förtärt annat än några glas vin. Vid 5-tiden på aftonen såg det mycket tvifvelaktigt ut, huru vida konstnären skulle kunna infria sitt löfte. Men nu först blef det också allvar i leken. Han sjelf hvarken talade eller skrattade längre, och en hvar förstod, att han icke finge störas. Det blef alldeles tyst i rummet, och svårt är att säga, hvilket som var det märkligaste i detta skådespel, antingen konstverket, der det ena partiet efter det andra liksom framtrollades för blicken, eller konstnären, der han stod i belysningen från de många tända ljusen i fönsterkarmen, med sitt bleka inspirerade ansigte, läpparne fast sammanslutna, ögat strålande och hvarje nerv spänd till det yttersta, i synnerhet då det gälde att få fram det fina skummet, som fräser kring fyrtornets fot, och som må hända utgör taflans glanspunkt.

Men kl. ½ 10 på aftonen kunde mästaren med ett »Se så!» och ett långt djupt andedrag lägga penslarne ifrån sig. Han hade infriat sitt ord och på tio timmar målat en stor tafla, ungefär 2 alnar hög och 2½ aln bred, föreställande en stormig natt på hafvet, med en brinnande ångbåt och ett annat fartyg, som lossar nödskott invid den tända fyren, och med följande ljuseffekter: skenet från fyren, månljus, blixt i molnen och blixt från den aflossade kanonen å den danske seglaren, i midten af det hela den brinnande ångbåten och der uppe i hörnet — den Hökska

kometen.

Akademiska Föreningens konstsamling hade erhållit kanske icke sitt största, men utan tvifvel sitt märkvärdigaste konstverk.

Konstnären var visserligen något matt efter dagens mödor, men natten vardt detta oaktadt mycket glad.

Hade Marcus Larson i tid fått syn på den enkla sanningen, att den som i förmätet öfvermod tror sig hafva uppnått idealet, ej blir annat än en högfärdsöfverliggare på konstens liksom på vetandets fält, och att endast den varder stor, som förmår att med ödmjukt sinne rastlöst arbeta sig fram mot det i fjerran strålande ljuset, så hade han må hända blifvit hvad han trodde sig vara — en af sin tids förnämste konstnärer.

*

5. En ful fisk.

Zackleben hette han och var en bland de oregerligaste och minst tilldragande högfärdsöfverliggare, vi någonsin påträffat. Kalmarbo, född 1812, student i Lund sedan 30-talet, »stor latinare», som det hette, och den studerande ungdomens handledare i latinsk stilskrifning, hade Zackleben redan i början af 50-talet uppnått den ståndpunkt, att han, som ej sedan många år varit inskrifven i någon nation, njöt laga försvar genom att, tvärt emot tjenstehjonsstadgans oförtydbara förbud, låta skrifva sig som »dräng» hos en af stadens handlande. I denna lifsställning meddelade han handledning åt en hvar, som deraf var i behof, och dessa behöfvande voro många. Det latinska stilprofvet utgjorde nemligen då i vida högre grad än nu det oundgängliga vilkoret icke blott för den filosofiska kandidatexamen o. s. v., utan för hvarje förberedande examen. Ju mer och ju längre man betraktar dylika bestämmelser, desto djupare förefaller den afgrund af gammalakademiskfördomsfullhet, på hvars botten alla våra vederbörande så länge legat på sin rygg, försänkta i orörlig åskådning af den klassiska fornålderns natthimmel.

En person med verklig klassisk lärdom, en lärdom, som sträckt sig till antikens odling och ej stannat vid insigten i blott dess språkformer, är i regeln också en bildad man, human i tanke och känsla och ej sällan en »gentleman» i sitt yttre uppträdande, hvaremot den, hvars vetande är inskränkt till latinsk eller grekisk språklära, till glosor och skolklassiker, rätt ofta är en rå menniska, som går och blåser upp sig i högfärd öfver sitt i teoretiskt hänseende lika obetydliga som ur praktisk synpunkt i och för sig nästan värdelösa vetande — ett vetande, som dessutom kan af hvilket dumhufvud som helst med någon flit snart nog inhemtas.

En typ för detta senare slägte var Zackleben. Medveten om sin stilskrifningslärdom och de klassiska författare, han läst eller icke läst, nästan obevandrad inom vetandets öfriga områden, lefde han i den öfvertygelsen, att han var en förbisedd och misshandlad storhet, och denna känsla utvecklade sig i hans råa eller halfvilda skaplynne till gallsjuk afund och ilskefullt hat mot allt och alla, till hvilka han trädde i något slags förhållande. Särskildt glödde detta hat mot universitetet i allmänhet samt äldre och yngre målsmän för de klassiska studierna i synnerhet.

Studenthistorien förtäljer, att Zackleben verkligen någon gång skulle hafva funderat på att taga examen samt för detta ändamål instält sig hos professorn i grekiska, Brunius, för att undergå tentamen. Brunius, som var arkitekt och konstkännare, fann emellertid föga smak i den stil, i hvilken tentandens yttre person var genomförd, och då denne senare till råga på olyckan sade sig heta Zackleben var den munvige professorn genast färdig att utropa: »Nej, hör nu herre, det måtte vara ett dj—a lif att lefva i säck!» Öfver detta yttrande lär Zackleben blifvit så förbittrad, att han från den dagen slog alla examenstankar ur hågen.

EN FUL FISK.

Der näst vände sig Zacklebens hat mot Skåne och skåningarne. Det fins väl få personer, som efter någon längre tids vistelse i Skåne ej känt varm tillgifvenhet eller åtminstone uppriktig aktning för denna präktiga landsdel med dess hederliga, arbetsföra, praktiska och godmodigt humoristiska befolkning. Men den gamle högfärdsöfverliggaren hatade, som nämdt är, särskildt den fläck af jorden, som under nästan ett halft århundrade burit obehaget af hans tillvaro. Detta hat gick så långt, att när en gång hans gamle uppassare vid nedklättrandet

från den trappstege, som ledde till Zacklebens rum; en mörk vintermorgon halkade och qvidande blef liggande pä golfvet med ett afbrutet ben, så stälde sig Zackleben i dörren till sitt rum och öfveröste den gamle mannen med hån och skymford, emedan han var skåning, utan att taga minsta steg för att bistå honom. Han hade fått alldeles för liten näpst, påstod Zackleben. »Alla förbannade skåningar borde bryta halsen af sig!»

Ett liknande ohöfviskt bemötande rönte dock en hvar, som råkade i något slags beröring med honom. En gång hade en af Skånes stoltaste baroner, S—n, som om vintrarne plägade bo i Lund, fått lust att återupplifva sina latinska studier, hvarför han i detta syfte begaf sig till Zackleben, om hvars skicklighet han hört åtskilligt talas. Sedan baronen med den honom egendomliga älskvärdheten framstält sitt ärende, mätte honom Zackleben hånfullt från hufvud till fot och utropade: »Kors, sådana dumheter en skånsk baron kan hitta på!»

Så länge stilskrifningarna stodo i full blomstring, saknade Zackleben ej bröd för dagen, och öfverskottet, när något sådant fans att tillgå, åtgick till de bränvinsorgier, som Zackleben under kannibaliskt tjut och skrål, omvexlande med vilda förbannelser öfver lefvande och döda, plägade fira till sammans med några likasinnade. Men så småningom började tiderna förändras. Dels kom man nu till universitetet med bättre under-byggnad äfven i latinsk språklära, dels hade yngre krafter

öfvertagit brorslotten af denna handledning. Zackleben började svälta, och öfningen i denna konst plägar ej vara egnad att förmildra bittra känslor. Hvad skulle han nu taga sig före? Sista skedet i hans öfverliggarelif är utan tvifvel mest betecknande för hans skaplynne.

Zackleben var en lång, mager och gänglig figur, ryggen krökt, hufvudet på sitt långa, något krökta »skaft» ovanligt rörligt, ögonen ilsket stirrande med ett uttryck, som erinrade än om en arg bandhund, än om en utsvulten hyena. Ständigt såg han ut, som om han sökte gräl, och merendels fann han det också. Men hade han nu lyckats att få denna sin önskan uppfyld, så hof han upp en stämma i ilskans mest skärande falsettregister och öfveröste motparten med en sådan störtflod af otidigheter, att denne endast hade att välja mellan tvenne utvägar: att rymma fältet eller att gifva Zackleben stryk. Zackleben var en ful fisk, som dock icke fått styrka i någon annan kroppsdel, än sin utomordentligt elaka tunga. För slagsmål i vanlig mening var han sålunda af naturen mindre väl anlagd, hvarför han hyllade samma åsigt som den gamle ryttmästaren B., hvilken en gång i sällskap med sin vän, den starke och städse slagfärdige baronen och ryttmästaren W., blef öfverfallen af en flock gesäller på en gata i Malmö. B. stälde sig nämligen då med ryggen mot en vägg och ropade: »Slå du, bror W. —jag skall skälla 1»

I forna dagar, till hvars enkla seder äfven hörde den, att man mot en »spottstyfver» i plikt kunde slå hvem som helst, kanske med undantag af ordningsmaktens upprätthållare, en örfil på öppen gata, uppbar Zackleben ofta sin välförtjenta gärd af stryk, utan att detta medförde vare sig hans sedliga förbättring eller någon »laga påföljd». Men så kommo förelöparne till den nya strafflagen. Zackleben hade, sin vana trogen, en afton arbetat sig till ett kok stryk och stämde nu sin vedersakare med den verkan, att denne, som ville undvika domstolsskandal, nödgades till Zackleben utbetala 75 rdr i förlikning. Nu var det ingen konst att lefva! Zackleben hade hittat på ett

näringsfång, fullständigt öfverensstämmande med hans skaplynne och klassiska bildningsgrad. Hvar enda afton begaf han sig nu ut på krogar och värdshus, smädade och skymfade hvar enda menniska, han påträffade, fick stryk, stämde vålds-verkarne och mottog ersättningar för det han skulle nedlägga målen. Men om sider började man dock komma under fund med detta Zacklebens illfundiga knep. Man teg och led eller rymde fältet. Men då ingen ville slåss längre, började Zackleben åter att slita ondt, i synnerhet emedan han för sitt nya näringsfång börjat alldeles försumma sitt gamla eller stilrättningen. Zackleben svalt. När han icke längre kunde få sin dagliga stryk, kunde han icke heller få sitt dagliga bröd. Att blifva genompryglad utgjorde för Zackleben »kampen för tillvaron».

Tryckt under de försämrade konjunkturerna och ännif mera gallsjuk än vanligt, emedan han befann sig »på fastande måge», sitter Zackleben en afton pä Stadshuskällaren, der han plötsligt får syn på en ståtlig, välbehållen

slagtare. Zacklebens ögon började tindra, det vattnas honom i munnen, på samma gång han börjar erfara en viss sötsur känsla af klåda i de kroppsdelar, som under vissa kritiska förhållanden mest äro utsatta för åverkan.

Om hvad som nu följde, hade studenthistorien mycket att förtälja, men ur denna i faktiskt hänseende mindre tillförlitliga källa skola vi dock icke nu hemta våra uppgifter, alldenstund officiela handlingar här föreligga. I Naumanns ur så många synpunkter förträffliga »Tidskrift för lagstiftning» m. m., andra årgången (1865), 2:dra afd. N:o 110, finner man en redogörelse för ett i Högsta Domstolen afgjordt mål mellan studeranden A. Z. och slagtaren August L. Detta mål blef nemligen en följd af f. d. studeranden Zacklebens jagt efter stryk den i fråga varande minnesvärda aftonen (den 5 Jan. 1863). Ur den ofvannämda redogörelsen framgår, att Z., enligt egen berättelse, befunnit sig i källarsalen, då slagtaren L., dit inkommen, gått innanför disken och språkat med skänk-

jungfrun, med anledning af hvilket tilltag Z., förmodligen upprörd i sitt sedliga medvetande, tagit sig anledning yttra, att »L. måtte vara mycket hemmastadd på stället, och att endast bönder så kunde uppföra sig». uppbragt häröfver, gick

utom disken, fattade Z. om lifvet och satte honom upp på disken samt ryckte honom derefter så våldsamt ned, att Z. föll omkull på golfvet och skadade högra knät, så att han ej kunnat hålla sig uppe. Med läkarebevis styrkte Z., att ena knäskålen vid tillfället bräcktes; att han derför vårdats å lazarettet omkring fem månader, och att Z:s knäskador för framtiden komme att qvarlemna ett icke obetydligt, men, samt att han i nämde ledgång ständigt blefve ofärdig. På grund häraf yrkade nu Z., att slagtaren L., utom annan skadeersättning, måtte åläggas att under Z:s återstående lifstid till honom utbetala ett årligt understöd af 400 rdr., i synnerhet som han, Z., hade varit betänkt på att söka anställning vid statens jernvägar, en plan, som dock nu måste gå om intet, emedan för hvarje dylik befattning »rörlighet» vore af nöden.

Svaranden L. genmälde, att då han gått inom disken för att köpa en cigarr, Z. kommit dit och kallat honom »bonde». L. hade då gått utom disken, fattat Z. om lifvet och satt honom på disken. Dervid fattade Z. uti rocken på L., som då drog sig till baka, hvarvid Z. föll till golfvet. L. vore således icke vållande till den timade skadan.

Vittnenas berättelser öfverensstämde deruti, att Z. gått innanför disken och kallat L. för »bonde». Tvenne vittnen intygade, att sedan L. satt Z. på disken, Z. fattat L. i kragen^ men ingen kunde på ett tillfredsställande sätt upplysa, huru Z. egentligen kommit ned på golfvet. Detta hade skett på ett för de tvenne ofvannämda vittnena »obekant sätt».

På grund af hvad sålunda förekommit, ansåg rådstufvu-rätten L., i hvilket fall som helst, hafva varit vållande till skadan och profvade för ty, jemlikt 18 och 61 §§ i K. F, den 29 Jan. 1861 samt 5 kap. 4 § Straffbalken, sådan den lyder i K.. F. den 10 Juni 1841, rättvist döma L. att bötaEIV FUL FISK.

30 rdr. till stadgad fördelning, hvarjemte L. skulle gälda kostnaden för Z:s vårdande å lazarettet med 236 rdr. samt ersätta Z. dels för sveda och värk samt tidspillan med 150 rdr., dels för det stadigvarande men, Z. kommer att lida, samt för hinder i hans näring med 100 rdr. årligen, räknadt från den 11 Juni 1863, då Z. utskrefs från lazarettet, och fortfarande under hans lifstid, dels ock lösen af rådstufvurättens utslag med 2 rdr. allt rmt. Deremot kunde L:s ansvarsyrkande mot Z. icke bifallas.

v I detta rådhusrättens utslag var utan tvifvel det Zackleben på grund af läkareintyget tilldömda lifstidsunderhållet den tyngst vägande delen ; och ehuru intet af vittnena och ej heller någon annan menniska gittat intyga, vare sig att studeranden Zackleben rättat latinska stilar med knäskålen, ej heller medelst denna kroppsdel utöfvat sitt andra näringsfång, nemligen att öfverösa sina medmenniskor med otidigheter, så blef dock rådstufvurättens dom äfven i denna punkt stadfäst både af Hofrätten och Högsta Domstolen den 21 Mars 1865.

På detta sätt hade sålunda Zacklebens onda tunga under medverkan af gällande lagbestämmelser förskaffat honom en lifränta!

Till en början såg det också verkligen ut, som om rättvisan genom denna obilliga dom lyckats kasta något solljus öfver den gamle öfverliggarens återstående lefnadsdagar. Långt före den tid, då målet slutligen afgjordes, var nemligen Zackleben, i trots af läkarebetyget, åter på benen och derjemte både friskare och spänstigare än någonsin. Han vardt sedan räntetagare, och i denna sin nya ställning samt möjligen för att undvika alla vidare efterräkningar från herrar slagtare i Lund, flyttade han till Malmö, der han med tillhjelp af sina skadeersättningsbelopp, sin pension samt åtskilliga biförtjenstef började lefva ett jemförelsevis mycket angenämt lif. Hela hans yttre person undergick en märklig förändring. Han uppträdde i en snygg drägt, kunde äta sig mätt hvarje dag och hade ändock alltid något öfver till en oskyldig aftonförströelse. Han blef rak i ryggen och nästan en smula fetlagd. Med ett ord,i8o FEGHETS- OCH HÖ G FÄRD SÖ F V ER LIG GA RE.

han > embellerade». Hyenan försvann och lemnade rum för en gammal rätt hygglig och sedesam babian. Ty, märk väl, han kunde sitta hela aftonen inne på »hotell Svea» i Malmö och läsa sin tidning utan att ofreda någon enda menniska. Han såg tvärt om nästan blid ut, der han satt vid fönstret med det något skalliga hufvudet kringgjutet af den nedgående solens sista strålar. Att menniskorna äro så elaka här i verlden beror kanske helt enkelt derpå, att de i allmänhet icke åtnjuta några lifräntor ?

Men denna Zacklebens lycka varade endast några korta år. Skadeersättningsrofvet var snart förtärdt, den årliga lif-räntan räckte i och för sig icke långt, och då förmodligen icke rätt många af staden Malmös börsmagnater hyste någon utpräglad smak för latinsk stilskrifning, så blefvo biförtjensterna klena. På grund af sitt läkarebetyg kunde Zackleben icke heller rätt gerna ställa sin »rörlighet» till jernvägens förfogande, men först och sist lockade väl lärdomsstaden den gamle öfver-liggarens håg med sin vanliga underbara makt. Han återvände sålunda till Lund, men kunde här icke å nyo börja hvarken det ena eller andra af sina gamla näringsfång — »Gjentagelsen er umuelig», säger gamle Sören Kierkegaard — och slutet vardt, att f. d. studeranden Zackleben den i Sept. 1870 intogs på Lunds fattighus, i hvilken fristad han sedan tillbragte återstoden af sitt lifs hösttermin.

Att Zackleben detta oaktadt icke ändrade skaplynne, utan förblef sig lik, derom vittnar följande för honom mycket betecknande drag, som godhetsfullt blifvit oss meddeladt af en med staden Lunds kommunala förhållanden mycket förtrogen person. Aret innan han dog, mottog han en dag besök af en gammal vän, som tillstälde honom ett belopp af 70 till 80 kronor, som vännen insamlat bland den gamle öfverliggarens forna kamrater. Utan att säga ett ord till tack — ett sådant ord hade förmodligen icke under de sista 50 åren banat sig väg öfver Zacklebens läppar — ryckte han till sig listan, som upptog gifvarnes namn samt de af dem skänkta beloppen,EIV FUL FISK.

181

medan han i sin vanliga ilskna ton utropade: »Tag hit listan och låt se, huru långt de 1-shundarne sträckt sig!»

Hvarje år honorerade den hederlige slagtaren de oqvä-dinsord, han uppburit, med den lifränta, hvars utbetalning blifvit honom ådömd, ehuru beloppet under de sista sex åren uppbars af fattigvården. Zackleben afled den 8 Jan. 1876.

O vanitas vanitatum! Huru fåfängelig är icke ali vår äflan! leke ens latinsk grammatika kan värna vår själ mot högfärden och vår kropp mot fattighuset!VI.

Småbestyrsöfverliggare.

i.' Uteliggare, tidningssugare och kalenderbitare.

iho, som i »Våra Öfverliggare» endast efterjagar fåvitska historier utan att offra en enda tanke på sin egen och sina medmenniskors, framför allt sina vid akademien liggande söners, bröders, syskonbarns eller sysslingars andliga och lekamliga välfärd, må saklöst förbigå denna afdelning, som icke blott är en akademisk, utan äfven en moralisk studie.

Alla »enkla seder» i den gamla goda tidén, d. v. s. då vi voro unga, voro icke helt och hållet förkastliga. Huru lefde icke blott den medellöse, utan äfven den bemedlade, men flitige studenten endast för 20—30 år sedan? Han

steg först och främst upp på morgonen, ej fram på förmiddagen. Var han mycket flitig eller låg han under tentamen, så höll han sig med en »väckare», ej en sådan der liten skramlande förargelseväckare, som man nu för tiden köper hos urmakaren för 10—12 kronor stycket, utan med en ordentlig, ytterst pålitlig gammal väckare på två ben — vanligen den gamla uppasserskans äkta hälft — som aldrig gjorde någon förtret, utan blott sade: »Nu ä ho fyra» eller »fem», allt efter som väckningsordern lydde, hvarefter han skramlade något litet med vedträna, innan han satte

dem i kakelugnen, så vida unge herrn händelsevis var något tungsöfd. Visserligen gäspade man något litet, när man för att morna sig framstälde den vanliga frågan: »Hvad är klockan?» — oaktadt väckaren nyss lemnat alla nödiga upplysningar i detta ämne — men man steg dock upp och klädde sig, så vida man icke under nattens lopp gjort sig skyldig till samma fel, som en viss hederlig skåning, vanligen kallad Schlatan. Namnet fick han, emedan han, utom egenheterna i sitt egentliga landsmål, af en nyckfull natur äfven blifvit begåfvad med ett tjockt värmländskt »schl» i stället för vanligt högsvenskt »si»

— förmodligen var han något slags bastard af värmländing och skåning. Denne »Schlatan», som var mycket glad och »frisk», hade nemligen den fula vanan att spela vira långt ut på nätterna, hvarför han, då väckaren om morgonen instälde sig, aldrig sporde: »Hvad är klockan?» utan i stället sade: > Hva' äfarj?»

— borde rätteligen heta »färg» — samt åter insomnade. Alltså

— man steg upp, och strax derefter kom den gamla upp-passerskan och tillredde varmt kaffe, till hvilket man förtärde några smörgåsar, om man var hungrig. Smör, bröd och ost hade man i skåpet eller, i brist af skåp, uti nedersta byrålådan. Medan rummet städades, hemtade man frisk luft, hvarefter man satte sig till boken samt höll i med läsningen till kl. 11 eller 12, då man bevistade en föreläsning och tog sig en stunds rörelse i fria luften. Härefter åt man sin middag antingen hemma ur »hemtaren» eller borta på något hyggligt ställe, der man, såsom t. ex. hos den hederlige Löf i Upsala eller på »Föreningen» i Lund, köpte middagspoletter till 50 ore stycket. Senast kl. 3 satt man äter vid läsningen och höll i dermed till kl. 6—7 på aftonen, då man afslöt dagsarbetet, gjorde eller mottog besök, läste tidningar, promenerade o. s. v. samt var i säng vid 1 o-tiden.

»Mat i sitt rum! Fy, ett sådant snusk! utbrister nutidens fine student, förnämt rynkande sin binocleprydda näsa. Ja, men detta »snusk», hvars obehag dock kunde drifvas på flykten genom att några minuter öppna fönsterventilen, då man på

samma gång gjorde sig qvitt en hel mängd tobaksrök, medförde dock den i psykologiskt hänseende oskattbara fördelen, att man skred till morgonarbetet med friska krafter, som icke behöfde mattas i en lång och ofta fåfäng kamp med främmande eller störande morgonföreställningar. Med dessa hemseder kan man utan öfveransträngning och utan nattvak åstadkomma ett hemarbete af 8—10 timmar dagligen, och sådant bär frukt i längden. Att i likhet med många af nutidens studenter, som tro sig vara flitiga, arbeta 3—4 timmar om dagen och sedan roa sig, är i de flesta fall föga annat än raka vägen till öfver-liggeri. ».Middagshemtaren» kan visserligen icke mera bringas på bordet och bör det icke heller. Ungdomen behöfver ett kraftigt och närande middagsmål, och den gamle hemtaren var i detta hänseende en gammal skälm, som icke på långt när höll hvad han lofvade, men kaffefrukosten och den enkla aftonmåltiden hemma i studentrummet är icke blott ur ekonomisk, utan, som sagdt är, framför allt ur rent psykologisk synpunkt ett af de förnämsta yttre vilkoren för ett kraftigt och planmessigt ordnadt studentarbete.

Låtom om något närmare skärskåda denna vigtiga punkt. Vi äro hvarken så gamla eller så förstockade, att vi skulle förbise den mängd af flitiga studenter, som utgör kärnan i nutidens, liksom i alla tiders studentlif. Men forna tiders råhet har efterträdts af en förfining i yttre lefnadsvanor, som hotar att göra den sista villan värre än den första. Ty huru lefver flertalet af nutidens mera bemedlade eller i lånerörelsen mera hemmastadda studenter? Man stiger upp kl. 8, men helst närmare kl. 9, och beger sig derefter omedelbart till värdshuset eller kaféet för att intaga sin kaffefrukost, »medan rummet städas» — naturligtvis. Detta är nu i och för sig eller sub-stantielt betraktadt ingenting farligt, men faran lurar i acci-denserna. Man måste nemligen på samma gång läsa morgontidningarna och kanske äfven de sista aftontidningarna antingen på kaféet eller nationssalen. Men så väl

på det ena som det andra stället påträffar man kamrater i skiftande morgonstäm-

ningar. Den ene har »svyckat» aftonen förut och är i starkt behof af sill och porter, den andre är vid ett bedröfligt lynne, ty han måste ut och vigilera en borgen, den tredje befinner sig deremot i »high spirits», emedan han händelsevis är vid god kassa och gerna skulle vilja se sin vän på en liten »frukostrisp» eller åtminstone på en »enkel förmiddagskonjak». Men dessförinnan måste man naturligtvis skaffa sig några cigarrer, och detta kan åter icke gå för sig utan att på samma gång skämta en liten stund med lilla »cigarr-Mina» och hjelpa henne med att damma af lådorna — och så är kl. 11. Nu skulle man egentligen ha gått på en föreläsning, men alldenstund man försummat en så dryg del af förmiddagen, så besluter man att hellre gå hem och läsa. Man måste tänka på sin framtid. Sagdt och gjordt — ja, och der ligger nu det Boströmska kollegiet jemte »Grundlinierna», eller Sjölagen eller fader Homeros bredvid det tjocka lexikonet på bordet; men i magen ligger konjaken, i hjertat eller på något närbeläget ställe ligger »cigarr-Mina» och i hjernan tumlar sig morgon-och aftontidningarnas spaltfylnad i brokigaste virrvarr. »Fy för hundra l» säger man med en blick af afvoghet på fader Homeros. »Den der är då rent af 'qväljelig'. I dag tror jag man läser litet estetik. Någon gång skall man väl ha rättighet att förädla sin själ! Man är väl ingen åkarhäst heller! Och så tar man på sig nattrocken, tänder sin cigarr, får fatt i »Nana» — tryckt i Upsala på N. N:s förlag utan tryckfrihetsåtal — och sträcker sig sedan raklång på soffan för att »förädla sin själ», ända till dess vissa angenäma sugningar i maggropen erinra om att middagstiden är inne. Man störtar upp, kastar af sig nattrocken, tvättar händerna — Nana måtte visst ha varit något »smutsig» — hvisslar en glad strof ur »Tiggarstudenten», under det man framför spegeln icke utan en viss känsla af välbehag »stiliserar» luggen. Derefter beger man sig till det förträffliga middagsbordet, sedan man tagit halfvan och naturligtvis med en half butelj öl nedsköljt de magförderfvande gaffel bitarne vid den lemning af samtidasi

osnygghet och förfaderns dåliga mathållning, som kallas det svenska smörgåsbordet. Efter middagen måste man hafva sitt kaffe och till kaffet ett litet oskyldigt glas punsch—- »konjaken är så dyr» — så befinnes klockan snart vara 6 e. m., och då kan det väl icke falla någon förnuftig menniska in att gå hem och sätta sig att läsa. Nu har det dessutom just börjat att blifva

»Rullan».

trefligt. Man sitter på »Taddis»*) eller »Rullan». Alla bord äro fulla, gästerna halffulla, stämningen lifvad, gaslågorna flämta matt i den tunga tobaksröken, en hvar, som har en krona på fickan, är »intagande», men mest af alla dock den tjocka unga

*) Ett omtyckt studentkafé i Upsala, så benämdt efter kaféets grundläggare, en tvsk vid namn Taddei.

damen med det kortklippta håret der borta vid disken. Ju mer man med dimmiga ögon stirrar på den realism i former, som skymtar genom molnen, desto mer börjar man undra, huru vida hon icke är en ny Nana, äfvenledes tryckt i Upsala — allt erinringsbilder från förmiddagens estetik. Och så förflyter aftonen. Kl. 2 befinner man sig på torget för att medelst ett »stilla gruff» afsluta dagen och för att njuta af det efterlängtade nöjet att höra polismästaren X. för ioo:de gången under årets lopp uppläsa »upprorsplakatet».

Fortsätter du nu med detta lif en lämplig tid, så blir du hvad man kallar uteliggare i Upsala eller Lund, men var nu väl på din vakt, min vän, ty innan du vet ordet af, är du må hända »uteliggare» i Stockholm.

Så kan det tillgå i Upsala och ungefär på samma sätt i Lund, ehuru de yttre anordningarne på det senare stället hvarken äro så stilfulla eller så frestande som i den nordliga universitetsstaden*). Upsala eger i sitt »Gästis» ett kafé, som i fråga om byggnadssätt och solid komfort lemnar långt bakom sig de små förgylda rökhål, som i vår svenska hufvudstad benämnas kaféer, för att nu icke tala om den likaledes förgylda korridor, som kallas Blanchs kafé, eller det af aldrig utvädrad tobaksrök, skurluft, konjaksos och »musik» — likaledes sällan utvädrad — genompyrda vintertillhåll, som kallas Berns salong. (Sommartiden är dock detta ställe med sina verandor utan

tvifvel mycket tidsenligt för en hvar, som ej är så fin, att han ej tycker om folklif) Och när man en höstafton ser på afstånd »Flustret» och »Rullan» strålande i full belysning, så skulle

I sammanhang härmed kan anmärkas, att man pa senare tider försport klagomål äfven från Lund öfver en osed, som redan länge förefunnits i Upsala, nemligen att icke blott förmögne, utan äfven medellöse, men i lånerörelsen mera försigkomne studenter inreda sitt eller helst sina rum med egna möbler och hvarjehanda annan prydlig utstyrsel. »Skall man trifvas i sitt hem,» heter det, »måste det vara trefligt», och derför går man icke på värdshus om aftnarne, utan mottager sina vänner i sitt »trefliga hem» till små festliga tillställningar med kortspel, hvilka räcka till långt fram på morgonen och stundom åtföljas äfven af andra »nöjen», som svårligen kunna förekomma på något värdshus. Vi ha ej haft tillfälle att under senare åren närmare undersöka dessa förhållanden, men vilja i det längsta tro, att de nu som förr äro begränsade inom de s. k. »rötäggs-kotterierna».i 88

man i en bräd vändning kunde tro sig förflyttad väl icke till »Champs Elysées», men dock till L'Alcazar derstädes.

Endast under sommarmånaderna eger Lund i det s. k. Parkbolagets värdshus en inrättning, som kan täfla med, eller som i fråga om de yttre omgifningarnes täcka anordning till och med öfverträffar de berömda studentkaféerna i Upsala.

Parkbolagets sommarvärdshus i Lund.

Men nu är du hvarken någon frukostätare eller förmid-dagssupare — sådant der är i våra dagar »icke sed». Men sina morgontidningar måste man ju dock läsa. Ja, välan! Nu ha vi ju icke mindre än sju dagliga huvudstadstidningar och minst två förträffligt redigerade platstidningar. Alla kan man väl icke genomläsa, blott några. Men man känner icke den gamle förhärdade tidningsläsarens konst att med en enda blick på spalten lik en hök slå ned på hvad som duger, lemnande det öfriga åt sitt öde, utan man genomläser samvets-UTELIGGARE, TIDNINGSSUGARE OCH KAL EN D ERBIT ARE. 189

grant allt hvad spalterna innehålla, ledare, inrikes, utrikes, hvarjehanda, ja, till och med en hel hop annonser, och huru ser det nu ut i den arma hjerna, som skulle taga ihop med kollegiihäftet eller lagsamlingen? Der ser till en början ut som i en myrstack. De små djuren vimla om hvar andra i laglös oordning. Först ha vi efterdyningarna af en större hufvud-stadsskandal •— »rafflande» — så en konsul i Pernambuco, som fått »Vasen» och en löjtnant, som hugnats med furstens af Monaco husorden — > afundsvärde löjtnant I» — så den beklagliga underrättelsen från franske utrikesministern om den olycklige Gordons frånfälle den 21 November kl. 8 på morgonen, sammanlagdt med samme generals egenhändiga bref till den engelske understatssekreteraren, dagtecknadt jemt på dagen en månad derefter kl. 10 på aftonen — »ja, hvad skall man nu tro?» — så en stackars käring, som brutit af sig båda benen i ett tröskverk i Vernamo — »de' va' styft, men hvad hade också käringen att göra med båda benen i tröskverket ?» — så den olycklige förfalskaren Granberg, för hvilken > styrelsen», som skolat öfvervaka hans räkenskapsföring, anhåller om lindring i straffet, emedan bemälde Granberg glömt att inbespara några af obligationerna för den afresa till Amerika, som styrelsen i det längsta påräknat — »olycklige Granberg! o. s. v. o. s. v.

Så småningom blir det stilla i myrstacken. De små djuren krypa ned i sina gömslen såsom vid ett annalkande störtregn. De brokiga, osammanhängande föreställningarna sjunka, försmälta hvar på sitt håll, lemnande efter sig en massa af oklara erinringsbilder, som likt en tjock tung dimma med otaliga atmosferers tryck lägga sig ofvan den del af föreställnings-verlden, der Homeros, Sjölagen eller läran om menniskokroppens anatomi och fysiologi hade sin plats. De senare föreställningarna sträfva med ali makt att arbeta sig fram och upp, men tidningsdimman är för tjock och tung. Kampen är tröttande. Men till råga på olyckan har den under natthvilan samlade kraft af koncentreradt intresse, som skulle drifva fram190

dagsarbetet, under tidningsläsandet uttömt sig i en massa små-explosioner. Vid hvarje intressant notis har det

sagt putti putt! i den otäta ångpannan. Nu är pannan tom, hjernan dimmig, kroppen trött, och för att få ett slut på det tryckande tillståndet, lägger man sig på soffan och läser — »estetik». Resultatet blir detsamma som i förra fallet.

Ja, men skall då icke en yngling, en fri svensk student ha rättighet att följa med sin tid, att läsa tidningar? Jo, det både skall och bör han, men han skall följa med sin tid om aftnarne, efter dagsarbetets slut, icke om morgnarne.

Man varnar ungdomen för öfverdrifven romanläsning, och ali öfverdrift skadar, men ingenting kan å andra sidan vara mera uppfriskande för själ och sinne än njutningen, icke slukandet, af en god roman efter ett ansträngande förstånds- eller minnesarbete. Öfverdrift i romanläsning förekommer, enligt vår erfarenhet, endast sällan hos den till en mognare ålder hunne ynglingen eller mannen. Han vämjes snart vid den lösa maten. Öfverdrift i tidningsläsning är deremot både vida allmännare och vida farligare. Mången söker inbilla sig, att han gör något, blott derför att han läser. Här är naturligtvis icke fråga om tidningsmannens tunga, tröttande nerv-förstörande arbete, då han inom en viss knappt tillmätt tid skall ur ett hundratal små och stora tidningar utplocka de ofta sparsamma intressanta nyheterna. Tidningsrumlaren börjar som tidningsslukare och utvecklar sig så småningom till tid-ningssugare. Han suger tidning efter tidning, spalt efter spalt, löst och fast, som boaormen sitt halfslukade byte, och blir med hvarje stund allt tjockare, allt dummare och dåsigare, allt mera obeqväm för hvarje ansträngande eller sammanhängande arbete.

Nära beslägtad med tidningssugaren är kalenderrumlaren eller kalenderbitaren, ty, strängt taget, är han ett slags andlig krubbitare, som på grund af någon inneboende sjuklig drift förstör sin andliga tuggmaskin på samma gång som spiltan. Vi tala naturligtvis här icke om det aktningsvärda kalender-

studiet för biografiskt och statistiskt ändamål, utan om det fullkomligt ändamålslösa kalenderinlärandet hos en viss klass öfverliggare, som är vida talrikare, än man i allmänhet föreställer sig. Kalenderslukningen eger många rötter, men tidningssugningen är en bland de förnämsta. När tidningssugaren är vorden mätt, så sträcker han sig gäspande efter en kalender för att efterforska några intressanta biografiska uppgifter angående de personer, om hvilkas befordran, hädangång o. s. v. han nyss läst, och då nu alla tidningarna för dagen äro slutbehandlade; och då han ju dock måste göra något, så fortsätter han kalenderläsningen, hvilken så småningom väcker ett intresse, som slutligen stegras till lidelse. Denna lidelse underhålles af två slags bränsle. Ju odugligare, ju slappare en student är, desto mera fantiserar han om sig sjelf, desto lifligare drömmer han om allt hvad stort i verlden han skall blifva eller uträtta. Snart utväljer han i kalendern sina mönsterbilder, hvilka han skall uppnå eller öfverglänsa. Han tager först och främst med den största noggrannhet reda på dessa storheters födelse- och befordringsårtal, deras titlar och framför allt deras ordensdekorationer. Men då han nu icke blott kan blifva professor eller biskop utan äfven president eller justitieråd, ja hvarför icke general eller amiral — i våra fredliga tider! — hela verlden står ju öppen för en ung student! — så har han snart tillegnat sig en hel samling af dylika mönsterbilder med ty åtföljande yttre utmärkelser, och så kommer turen till deras underhafvande, ty naturligtvis måste ju en hvar gå igenom graderna äfven om han vore än så viss om den fältmarskalks-staf, han bär i sin tornister. På detta sätt umgås han i fantasien dagligen och stundligen i de finaste kretsar, står på den förtroligaste fot med serafimerriddare och diplomater och fråssar i titlar och ordensband, på samma gång han dag för dag blir allt mera oduglig att i verkligheten eröfra sig den obetydligaste plats i den statskalender, i och för hvilken han lefver sitt bedröfliga fantasilif.

Den andra näringskällan för hans lidelse är likaledes en art af fåfänga. När han händelsevis befinner sig i något sällskap bestående af personer utan kalenderstudier — han umgås för detta ändamål helst med icke-studenter— så underlåter han aldrig att på något mer eller mindre fint sätt bringa samtalet in på sina kalenderbekantskaper, och innan sällskapets medlemmar veta ordet af, regnar det öfver dem en sådan massa af generaler, presidenter, titlar och ordensdekorationer, slägtförbindelser och årtal, att det allvarsamt börjar svida i ögonen, de äro, med ett ord sagdt, bländade. Hvilken karl han är, denne N. N., hvilka kunskaper och hvilka bekantskaper 1 Utan att någonsin hafva läst »Corinne» har hän instinktmessigt tillegnat sig madame Staëls gyllene regel: »Vill du

beherska samtalet, så led det in på ett område, der ingen mer än du sjelf vet något». Den utmärglade, slappe, glåmige öfverliggaren synes i sådana ögonblick förvandlad till en helt annan menniska. Ögat glänser, kinden rodnar, stämman stiger upp i skräflandets register. Han firar ett af sitt lifs skönaste triumfer, han är något — och i detta ljufva medvetande går han hem och studerar sin kalender under den återstående delen af natten. Nästa dag är han åter sig sjelf, en gammal ruin, i hvilken allt murbruket lossnat och alla stenarne äro förskjutna af det öfver allt framstickande ogräset.

För en äkta grundförderfvad kalenderbitare finnes ingen annan bot än Amerika.

»Vägen till afgrunden är stenlagd med goda föresatser», men den kan också vara stenlagd med statskalendrar och stiftsmatriklar.

2. Kaffekokare, stekpannsmörjare och piprensare.

Af ofvanstående utredning tilltro vi oss nu att härleda följande lefnads- och sederegel för unga studenter, hvars plan-messiga efterlefnad skall inbespara otroliga summor för dem sjelfva, deras fäder eller deras fordringsegare, bidraga att minska det svenska embetsmannaståndets ekonomiska beroende och sålunda öka nationalvälståndet med hundratals millioner blott under de närmaste hundra åren.

Denna sederegel lyder sålunda:

Ät din frukost hemma, men bry dig icke om att personligen lägga hand vare sig vid kaffekokning eller téberedning, och försök framför allt icke att söla med tillagning af s. k. gaffelfrukost — ty då är du i nio fall af tio förlorad.

Men då du förmodligen efter frukosten vill röka, så lämpar det sig väl att här bifoga ett så lydande appendix:

Röka, om du ej kan låta bli, men inskränk bruket af cigarren till ett minimum och håll dig till pipan, ty först och främst verkar den kallnade röken ur det långa skaftet — den korta pipan är ett otyg — vida mindre skadligt på dina nerver, särskildt din synnerv, än röken af den eländige cigarr, du köper för 10 öre. Lägg vidare icke blott på sinnet, utan på hjertat — ty hjertat är, när allt kommer omkring, vår bästa sparbössa — att 1 skålpund »Gefle Vapen» kostar mindre än fjerdedelen af hvad du betalar för en låda af dina vanliga usla cigarrer, men räcker vida längre.

Håll slutligen din pipa ren, liksom allt hvad dig tillhörer, men akta dig för att sjelf blifva piprensare, utan lär din tjenste-ande att medelst en glödgad ståltråd befria ditt pipskaft från den surnade nikotinen.

Se här, hvartill öfverträdelsen af dessa sedebud kan leda.

* *

Jfi

SMÅBES TYR SOF VERLIG GARE.

Österman var en hedersman af första ordningen. Kring hans breda, präktiga, oförderfvade panna hvälfde sig likt en gloria ett rikt svall af små, små blonda lockar, som aldrig klipptes, och som derför vid hvarje hans rörelse vaggade upp och ned, så att när Österman gick — han satte alltid foten i marken på det bestämda sätt, som anstår en karaktär, men tillika med en stark knäböjning — så såg det ut, som om han burit på hufvudet någon stor, tam fågel, som vid hvarje steg han tog, fridsällt viftade med sina ljusa vingar. Österman var också zoolog. Och när han tryckte din hand på sitt egendomliga, kraftiga sätt och samtidigt såg dig in i ögonen med sin ärliga blick, så skulle du utan annan säkerhet än denna handtryckning och denna blick kunnat anförtro honom alla dina millioner, om du haft några. Österman åtnjöt också ett stort anseende inom sin nation, blef tidigt senior och stod städse i spetsen för en mäktig meningsflock inom den samma, som gemenligen kallades »Hallands bataljon». Sina yngre kamrater bistod han med både råd och dåd, och när ingen annan hade ett öre i kassan, så hade han det, den ene fick låna 20, den andre 10, den tredje kanske blott en »etta» o. s. v., men det var i alla fall en hjelp i

nöden.

Men Österman hade två fel: han var först och främst allt för god och för det andra allt för ordentlig, och till dessa båda fel sällade sig nu en olycka. Hans onda öde lurade nemligen på honom under form af fyra långa pipor med pors-linshufvud. Saken förhöll sig så, att hvarje eftermiddag vid 4-tiden började »bataljonen» att samlas i hans rum och sedan en hvar afbördat sig sin skuld eller »vigilerat» sin andel, så skulle man prata litet och röka en pipa, ty ingen hade maken till Östermans pipor. Dessa pipor utgjorde också hans stolthet, kanske också ett icke ovigtigt vilkor för hans maktställning inom »bataljonen», och följden häraf blef, att sedan Österman om morgonen med egen hand tillagat sitt kaffe och sin frukost, så tog han i tu med rengöringen af sina fyra pipor, och som han var ytterst ordentlig och noggrann i allt hvad han före-KA FF EKO KA R E,

tog sig, så räckte detta morgonarbete precist till kl. 11, då han skulle besöka föreläsningen i zoologi. Mellan 12 och 1 gaf han sjelf ett kollegium, kl 1 åt han sin middag, och derefter skulle han naturligtvis koka sig en kopp kaffe, och så var klockan 4, då »bataljonen» kom och surrökade hans pipor. Så gingo 8 år, och Österman skulle ha blifvit en helöfver-liggare af obotligaste slag, om icke händelsevis en »katt» — vi erinra oss icke hvilken — jagat honom ur buren.

Han tog hastigt och lustigt ett Laudatur i zoologi, ett högt betyg i botanik' och halp sig för resten fram i kandidatexamen förnämligast med sina grundliga skolstudier — något som på den tiden kunde låta sig göra — fick en god anställning vid telegrafverket, befordrades hastigt på grund af sitt genomärliga väsen och sin utomordentliga ordentlighet, blef riddare af flere ordnar och åtnjöt ett obegränsadt kommunalt förtroende inom orten.

Men så en vacker dag vardt det samhälle, der han åtnjutit så mycken heder och vänskap och så mycket förtroende, slaget af häpnad. En stor offentlig kassa, som Österman haft under sin vård, befans nästan fullständigt ruinerad. Han hade icke kunnat undvara sin »bataljon» äfven i denna sin nya samhällsställning; han hade lånat ut pengar till höger och venster, men icke »tior» och »ettor» utan hundra- och tusentals kronor under form af »ficklån» och lagt sina egna reverser — alltid med den största ordentlighet — såsom säkerhetshandlingar i kassan. Den nya bataljonen hade lånat hans och hans kassas penningar, men glömt att betala, och så hade de rökt hans lefnadspipa sur, så sur, att den aldrig, aldrig mer kunde rengöras. Stackars gamle Österman 1

Men en menniska tillbringar icke ostraffadt 8 år af sin kraftigaste ungdom med att koka kaffe och rengöra fyra gamla pipor.

Min son, akta dig för kaffekokning och piprensning!

Wahlström var äfvenledes, likt Österman och »Joachim uti Babylon», »en genomärliger man». Han skulle blifva prest, och blef det också efter 22 — säger och skrifver tjugotvå — års teologiska studier. Men det giller, som en nyckfull natur utlagt för hans fot, låg dock icke i en pipa, utan i en stekpanna. Bland de trosartiklar, som djupast genomträngt Wahlströms teologiska medvetande, var också den, att menniskan nödvändigt måste hafva stekt fläsk till frukosten, och då han nu derjemte var »möcke fattig» och »möcke sparsam», som han städse sjelf plägade bedyra, så upptogs största delen af dessa 22 studieår af att koka kaffe och steka fläsk. Men sina teologiska studier ville dock Wahlström under dessa öfningar icke försumma, och derför låg alltid Reuterdahls Encyklopedi uppslagen på hans frukostbord — och hur det osade af den Encyklopedien — det kan ingen tro! Och så kokade han sitt kaffe och stekte sitt fläsk och satte stekpannan ofvanpå Reuterdahl med en suck af fromhet, och så kokade, stekte och åt han, som sagdt är, i två och tjugo runda år och vardt för hvarje dag, som gick, allt mera lik en pelare i äldsta rundbågsstilen, en pelare, visserligen utan kapitäl och kanske något tjock i »basen», men dock en pelare, rund, tjock, slät och, framför allt, fast.

När man derför någon gång en förmiddag, då Wahlström glömt att taga nyckeln ur dörren, råkade titta in i hans »studerkammare», tedde sig för blicken följande syn:

Wahlström midt på golfvet i skjortärmarne eller kanske rättare i s. k. stricktröja, med rundbågsformer, som borde kommit sjelfve jätten Finn der nere i domkyrkokryptan att spricka af afund, med den fräsande stekpannan i ena handen och Reuterdahl, som han i hastigheten tillgripit för att bemantla sitt förehafvande, upp och ned vänd i den andra, de af stekoset något glåmiga ögonen fåfängt stirrande för att leta reda på några bokstäfver, medan de frodiga, flottskinande kinderna med ali makt streta för att antaga uttrycket af ett salfvelsefullt beklagande öfver denna »verldens ondsko».

»God dag, bror Wahlström, jag tror du håller pä att läsa Reuterdahl?»

»Jaha, du!» genmälte W. halfargt utan att släppa stekpannan och utan att lyfta ögonen från boken.

»Och förmodligen repeterar du, efter som du håller boken upp och ned?»

»Nehej, du!» utbrast W., hvars tålamod nu var uttömdt, i det han slängde Reuterdahl i soffan och försigtigt insatte stekpannan i kakelugnen, »och för resten ska' jag säga dej,

Wahlström läsande »Reuterdahl».

att det är inte värdt du kommer hit och 'späktaklar' med den, som är fattig, du, och inte har råd, du, att gå på dyra värdshus och ata sina frukostar, du.»

Efter några ögonblick och sedan man kommit öfver ens om att efter middagen träffas hos »Mutter Schylander» för att dricka kaffe »med kakor till», sken solen åter klart öfver det godmodiga anletet.

(»Mutter Schylander» eller, som hon i hvardagslag vanligen benämdes, »Mutter», höll ett i synnerhet af teologie studerande

mycket omtyckt »schweizeri» i den s. k. Malmroska kasernen i Lund. Gumman redde sig förträffligt i alla lifvets lägen utom en gång, då en gammal spjufver sade till henne i en mycket inställsam ton:

»Hör nu, fru Schylander lilla, frun skulle lägga litet cikoria i sitt kaffe, så blefve det bättre.»

»Ih, nej du min skapare,» utbrast Mutter förfärad, »det är ju cikoria nästan allt ihop!»)

Dock var Wahlström ursprungligen icke hvad man kallar dum, utan tvärt om kunde man, särskildt i praktiska angelägenheter, känna sig frestad att om honom säga: »Der sidder ett Fandens Ho ved paa den Per Degn». I alla hänseenden var han ej att jemföra med en af sina samtida, som vi vilja kalla Gråberg, och som också skulle studera Reuterdahls Encyklopedi. Gråberg blef i Lund kuggad i dimissionsexamen icke mindre än sju gånger, men han höll i sig. En gång under den senare tiden af hans vistelse derstädes beslöt en af hans gamla bekanta, som under tiden svingat sig upp till docent, att försöka lära honom något i den der svåra Ency-klopedien.

»Nu, Gråberg,» sade han, »skall du först och främst lära dig begripa, hvad encyklopedi är för något.»

Ja, det ville Gråberg bra gerna.

»Encyklopedi,» fortsatte vännen, »är ursprungligen ett grekiskt ord, sammansatt af 'paideia, som betyder lärobyggnad, 'kyklos', som betyder ring, och 'en', som betyder i — alltså en lärobyggnad, som går i en ring eller bildar en sluten krets af vetenskapsgrenar. Begriper du det?»

Ja, det begrep Gråberg, men blef detta oaktadt än en gång underkänd, hvarför han förlorade tålamodet, men icke hoppet, samt begaf sig till Upsala, der man på den tiden ansågs kunna lättare slippa igenom skärselden, om man blott förstod att sätta hufvudet i den rätta »hängställningen». I en tentamen anmälde sig Gråberg äfven för Reuterdahls Encyklopedi.

»En svår bok,» anmärkte professorn något betänksamt.

Ah ja, menade Gråberg, men i den hade han tagit privatlektioner.

»Nå,» fortsatte professorn, »kan herrn då säga mig, hvad som menas med encyklopedi?»

»Jo,» genmälte Gråberg på sitt breda halländska bondmål, »dä ä la naunting, som gaur rundter i kring, dä.»

Så hade Gråberg förstått privatlektionerna!

Till sist kröntes dock äfven Gråbergs ansträngningar med framgång, ehuru han på sin kurs ej offrat mer än 7—8 år. »Ett dåligt hufvud hade han» — men han hade ingen stekpanna.

Wahlström var för öfrigt i sitt lefverne mycket oförvitlig, och intet kunde förarga honom mera än en antydning om motsatsen, och just derför måste han allt för ofta värja sig mot dylika angrepp.

Så t. ex. påstod en gång en ung spoling på en nationssexa, att han med egna ögon sett ett visst mycket dåligt fruntimmer utträda från Wahlströms »studerkammare».

»Nehej, du,» utbrast Wahlström förtörnad, »ja' kommer aldrig att umgås med något dåligt fruntimmer, du» (men i det samma han nämnde ordet fruntimmer, rann det tydligen upp i hans själ en bild af något litet komministersboställe med ty åtföljande älskvärda tillbehör, hvarför han med ett ljufligt

skimmer öfver sitt anlete fortsatte), »förr än ja' blir geft, du!»

*

Ungefär ett halft dussin år efter Wahlströms skilsmessa från Reuterdahl — stekpannan vardt han trogen intill sin sista suck — nemo nisi mors — träffades vi på en af X.- stads gator. Stor ömsesidig belåtenhet!

»Nå, bror Wahlström, har du tagit pastoralexamen ännu?»

»Nehej, du bror,» svarade han i den halft förargade, halft jämmerliga ton, han brukade antaga, då han misstänkte, att någon ville »späktakla» med honom, »ja ä inte äregirig, du!»

Men komministersbostället hade han, och »geft» var han också, men icke med ett dåligt utan med ett — att döma efter hans dråpliga hull och klart skinande uppsyn — särdeles förträffligt »fruntimmer». Och huru hade detta tillgått? Jo, han hade blifvit missiverad till en gammal komminister, som hade sex oförsörjda döttrar. Wahlström hade — såsom det sedermera förspordes — haft ett godt öga till den yngsta, men gubben var obeveklig och yrkade i likhet med Laban, att man borde gå i ordning med frågorna, och så måste Wahlström hålla till godo med den äldsta. Hon var visser-ligen 35 år, tnen han ångrade sig aldrig.

»Och nu mår jag så bra, så bra,» fortsatte han med strålande anlete och ett sakta smackande, som antydde, att saliv-körtlarne voro i stark verksamhet.

»Nå hur gick det med dina fem svägerskor?»

»Jo, se saken förhöll sig på det viset,» förtäljde Wahlström, »att gubben var och förblef krasslig, och så måste han begära den ene adjunkten efter den andre, och de gjorde snart rent hus i bostället. Och nu sitta de der hvar på sitt håll och ha det så bra, så bra.»

Af denna enkla lefnadssaga kunna vi nu draga två praktiska slutsatser:

1:0. Låt bli stekpannan!

2:o. Skulle du händelsevis med tiden blifva komminister eller kyrkoherde med sex oförsörjda döttrar, så skall du, så vida du eger ett fadershjerta, paradt med ett sundt praktiskt förstånd, oförtöfvadt gå in till Domkapitlet med anhållan om adjunkt, icke »för sjukdom» om du ej är sjuk — ty man bör aldrig ljuga — utan du skall begära adjunkt »för vårdandet af enskilda angelägenheter».

3, Planlösa läsare, konst- och offentlighetsöfverliggare.

Vi kände för några år sedan en mycket allvarlig och sedig student, som hette t. ex. Axel Bergström, och hvars fader var postmästare i — låtom oss säga — Värnamo. En gång, dagen före julafton, anlände unge Axel hem från

universitetet och påträffade vid inträdet i faderns rum postmästaren jemte köpingens apotekare sittande framför en flammande brasa bolmande ur stora sjöskumspipor, och framför sig hade gubbarne en stor rykande vattenkanna, en väldig sockerskål, en jätteflaska fyld med gammal rom och en tvillingbroder till denna, fyld med arrak — glas hade de också framför sig.

»God dag, min käre Axel!» ropade postmästaren fryntligt. »Kom nu och sätt dig här vid brasan och laga, att du får något varmt i din stelfrusna lekamen!»

»Nej, jag tackar,» svarade Axel med en bugning. »Jag dricker aldrig toddi.»

»Hvad för något!» ropade gubben. »Mor, tag hit litet punsch åt pojken!»

»Nej, jag tackar, min far,» svarade Axel än en gång med en bugning. »Jag dricker aldrig punsch.»

»Hvad tunnor...» utbrast poåtmästaren med vidt uppspärrade ögon, men längre hann han icke af pur förbluffelse.

»Ja,» inföll apotekaren, i det han medlidsamt klappade sin gamle vän på axeln, »ä det inte hva' jag alltid har sagt dej, bror Bergström, af den pojken får du aldrig någon glädje!»

För mycket och för litet skämmer allt här i verlden. Af de öfverliggaregrupper, som nu närmast föreligga till betraktelse, kan ej heller hemtas mycken »glädje».

Den blifvande läkaren, juristen och presten hafva vanligen hvar sin kurs och läsordning på förhand temligen noggrant

utstakade, hvarför frestelsen till planlösa studier i regeln ej är så stor inom dessa områden. De »planlösa läsarne» påträffas vanligen inom den filosofiska fakulteten. Stundom är det kemien, som vållar olyckan. Man börjar nemligen »laborera», och då man ej egentligen har någon håg för stillasittning, så går man på laboratoriet och småsölar med »sammanställningar» till dess man dels blir intresserad — ty denna vetenskap är mycket frestande — dels allt mera afvand från alla bokliga öfningar i sittande ställning. »Norrländingarne måtte vara särdeles väl utrustade å hufvudets vägnar, efter som de i allmänhet taga sådana förträffliga examina,» yttrade någon en gång till Geijer. »Nej,» svarade Geijer buttert, »norrländingarne ha ej bättre hufvud än andra menniskor, men de ha ett säte af järn!» Att laboratoriesölaren så ofta blir öfverliggare, beror kanske derför icke så mycket på riktningen af hans intelligens som fast mer på beskaffenheten af hans »säte». Ja, hvem vet?

Kemisten lär sig dock alltid något, som icke blott eger teoretiskt, utan äfven praktiskt värde, och äfven om han ej kan något annat än kemi, så tar han sig dock alltid fram i verlden, om han blott är klok nog att i tid lemna universitetet. Låtom oss derför ej förskräckas för laboratoriet!

Farligare äro botanik, zoologi och särskildt den gren af sistnämda vetenskap, som kallas entomologi. Man är visserligen i våra dagar hvarken botanist eller zoolog blott derför, att man samlat eller i en hastig vändning druckit brorskål med så och så många hundra individer af växt- eller djurslägtet utan att man om dessa individer fått veta mera än namnet; men i sjelfva samlandet, för att nu icke tala om »umgänget med naturen», ligger ej sällan en oemotståndlig retelse. Det finnes intelligenta, älskvärda menniskor, som offrat nästan hela sin ungdoms- och mannaålder åt samlandet af arter eller varieteter af Hieracieslägtet, hvilka hvarken de eller någon annan menniska på jorden förmått »konstant» särskilja, förmodligen af det enkla skäl, att detta nyckfulla slägte, i likhet med de

s. k. tattarne, behagar växa och frodas under fullkomligt laglösa förhållanden eller utan att det ringaste bry sig om hvarken Hartmans eller Areschougs flora, huru förträfflig än den senare må vara. Vi ha känt en gammal zoologisk öfverliggare, som slagit sig på »fåglarne», och som i ali sin tid knappt gjorde annat än gick på museet och härmade fåglar, ända till dess han sjelf blef hvit i hufvudet som en dufva. Larsson »umgicks med naturen». Vi ha känt tvenne gamla entomologer, som voro de bästa vännerna i verlden, men dock kunde det hända sig, att A. under deras gemensamma exkursioner ej ville säga ett enda vänligt ord till B. på hela dagen — för resten den

skönaste sommardag i verlden — blott derför att B. varit nog lycklig att påträffa ett praktexemplar af Calosoma, då deremot A. ej varit i stånd att hitta något annat än två medelmåttiga individer af det förargliga slägtet Donacia.

»Lafontaine var i sällskap med djuren bättre än en menniska, men i sällskap med menniskor sämre än ett djur.» En äkta förderfvad entomolog är sämre än ett djur, antingen han befinner sig i sällskap med menniskor eller kreatur.

Och så denna infernaliska förtjusning, med hvilken han sitter och betraktar de små glänsande, oskyldiga kräken, som flaxa och spritta på nålspetsarne i den der lådan, der han be-graft sin själ! Men vänta du, Caligula! En dag kommer, då kreaturens suckan skall hafva en ända, och det blir din tur att flaxa på nålspetsen, der din ande skall omsvärmas, om-surras af alla dessa småkräkssjälar, söm du i lifstiden tillfogat så många nålstyng! De skola förfölja dig, pina och plåga dig utan rast och ro och på ett språk vida begripligare än det, som både du och de i edra köttsdagar begagnat, fråga dig: »Hvarför satte du oss på nålspetsen utan att dessförinnan begagna hvarken kloroform eller annat kristligt bedöfningsmedel, hvarför?» Och det skall till intet båta dig, att du söker likt en fördömd advokat reda dig ur klämman med blotta fraser, sägande: »Ja, men I både åten och drucken och gjorden åtskilligt annat också på nålspetsen,» ty de skola genmäla:

»Hvad vi gjorde, angår icke dig, men hvad du gjorde, var både elakt och, hvad värre är, onödigt, och ondt gjorde det, lita på det! Och trodde du verkligen, att ètt lif icke hade någon själ blott emedan det var så litet eller en gång i verlden tillhört ett stackars litet flygfä, som aldrig varit i tillfälle att tillegna sig hvarken din intelligens eller den »elementarbildning», som så oförskyldt kommer så många stora fän till godo, så misstog du dig storligen, käre Caligula! Och är det nu så, att en själ icke kan dö, så skulle vi ju också en gång, både stora och små, träffas der uppe, på alla själars dag, vid det stora »Räfst- och rättaretinget», der vi sjelfva sitta till doms öfver oss sjelfva och icke kunna lägga fingrarna emellan, emedan det är oss platt omöjligt att, såsom i forna »bättre» dagar, lega djefvulen till rättegångsbiträde i processen mot vårt eget samvete. Och kom slutligen i håg, du hederlige storinqvisitor öfver alla Guds skapade flygande och krälande djur på jorden, att det var vi, vi stackars små kräk, som gjorde dig till öfverliggare! Ja, straffet följer i brottets spår, kom detta och dylikt annat i håg, du djurplågare!»

Vårt hjerta har aldrig kunnat inrymma en gnista af medlidande med en entomolog, som blifvit öfverliggare.

Farligast är dock den planlösa läsningen inom de rent teoretiska vetenskapsgrenarne. Så t. ex. kan du någon gång i det praktiska lifvet påträffa en man, som sköter sina åligganden med den största ordentlighet och punktlighet, men som ständigt ser ut, som om han gick i sömnen, utom någon gång, då du kan inlocka honom i en ordtvist, der han utvecklar en oerhörd logisk klyftighet. Men han har också legat 24 terminer vid universitetet och studerat Boströmska kollegier. Han hyser ännu i denna dag den orubbliga öfvertygelsen, att det absuluta är »enhet i och af mångfald» och att »staten är

en personlighet», och detta oaktadt är han städse dyster och melankolisk, den besynnerliga menniskan! Så påträffa vi t. ex. den stackars Svensson. Äfven han kom till universitetet för att taga filosofie kandidatexamen, äfven han skulle studera filosofi, men började icke med Boström, utan tog i stället i tu med hans »föregångare», Plato. Han var i hög grad flitig, stilla och sedig samt arbetade sig med outtröttligt tålamod igenom dialog efter dialog. »Men, käre Svensson,» sade både hans äldre kamrater, hans kurator och inspektor till honom, »detta är icke 'sättet', du måste först skaffa dig en öfversigt af elementen; tag ett kollegium, innan du fortsätter med Plato.»

»Nej,» genmälte Svensson mildt, men med orubblig envishet, »skall man studera riktigt grundligt, så måste man börja ifrån början, och så lär jag mig ju dessutom litet grekiska på köpet.»

Så förgingo tre år, efter hvilken tid Svenssons ekonomiska hjelpkällor voro totalt uttömda, hvarför han nödgades lemna universitetet och långt borta i en afsides liggande landsbygd söka sin utkomst som renskrifvare på ett länsmanskontor. Här satt han nu med sin Plato och sin grekiska i fulla tio år, till dess händelsevis en liten

ljusning efterträdde den långa natt, som i mörker insvept hans ungdom, hans intelligens, hans mannakraft och hans lifs bästa förhoppningar.

Den planlöse och opraktiske grundlighetspedanten störtar sig lika säkert i förderfvet som den kring vetandets ljus ytligt fladdrande bokmalen.

* *

Konstöfverliggaren påträffas oftast bland studentkårens sångare. Stundom är han en individ, som på grund af oblida yttre omständigheter råkat komma i en skef ställning. Så var t. ex. förhållandet med den s. k. Lugnquist. Fadren ville med ali makt hafva honom till prest, ehuru naturen på det2oS

otvetydigaste sätt bestämt honom till klockare, och der låg han nu år efter år och blef med hvarje dag allt mera slö och apatisk, utom då han någon aftonstund fick i sin hand anförarepinnen under nationskörens sångöfningar, ty i sådana ögonblick förvandlades Lugnquist till en sprakfåle, full af eld, kraft och hänförelse. Allt emellanåt beslöt den stränge fadren att söka drifva på hans studier derigenom, att han icke sände honom några penningar. Men Lugnquist både frös och svalt, utan att någonsin rubbas i sitt jemnmod, och han var alldeles för lat att någonsin begifva sig ut på viligans. När han i — 30° Celsius icke hade någon ved, så tog han helt lugnt sin pläd och alla sina gamla kläder ur sin garderob och bredde öfver sig, och så blef han liggande, ända till det började blifva allt för tråkigt, då han steg upp, klädde på sig så många rockar och benkläder, han möjligen kunde draga utanpå hvar andra, samt satte sig att med blåfrusna fingrar skrifva af en gammal älsklingsvals, af hvilken han slutligen hade så många afskrifter, att de till sammans bildade två stora packor, hvardera omkring tre fjerdedels aln i genomskärning.

Till sist randades dock bättre tider. Fadren gaf ändtligen med sig, och Lugnquist fick lof att begifva sig till Konserva-toriet, der han arbetade som en karl och inom en jemförelsevis kort tid aflade en vacker examen. Innan sin hemresa skulle han naturligtvis göra en liten tripp.till Upsala för att »äta en festmiddag» med sina gamla öfverliggarekamrater. Oföränderligt lugn som vanligt, ehuru något mera blid, inträdde han till hvar och en, och antingen han tog dem på sängen eller icke, tilltalades de med oföränderligt samma hels-ningsord: »Ja så, ligger du här ännu, ditt svin! Hvarför går du inte in vid musikaliska akademien?» äfven om Lugnquist väl visste, att vännen aldrig kunnat frambringa en sångton eller aldrig i sitt lif varit i stånd att skilja »Gubben Noak» från ouverturen till »Don Juan».

Han var emellertid räddad.

Vanligen är dock den s. k. konstöfverliggaren en i både teoretiskt och praktiskt hänseende mycket otjenlig person. Han inbillar sig uppenbarligen hafva kommit till universitetet endast för att sjunga qvartetter. Är hans röst verkligen god, och är han för öfrigt »gjord att ha inne i rum», så kan han, om han är Upsalastudent, möjligen blifva medlem af »O. D.» (»Orphei Drängar»), denna quintessence af Upsalasång, der han städse träffar godt, ofta mycket fint sällskap, och der han får höra god solosång och deltaga i en körsång, hvars like icke fins i Skandinavien, kanske icke ens i hela vida verlden. Men vanligen går hans bana i helt andra kretslopp. Han blir »uteliggare», stamgäst på »Taddis», och utvecklar sig så småningom från serenadsångare till s. k. »matsångare». Han mottager bjudningar af hvem som helst, den der önskar sång till maten eller drycken. Han får många bekantskaper, anses gemenligen såsom mycket »glad» och har följaktligen mycket lätt för att låna penningar, men han blir aldrig »omsättare», ty han betalar aldrig hvad han lånat. Han låter låna eller hyra sig till allehanda sångarfärder för »nationela» byggnadsändamål, följer med norrländingarne till Piteå och smålän-dingarne långt öfver Skånegränsen, och har på detta sätt inom loppet af ett halft dussin år »festat» i hvar enda svensk stad eller köping från Haparanda till Ystad, ej sällan dock mot kontant ersättning från resefonden. Allt emellanåt anmäler han sig att debutera som Max i »Friskytten», men utan åsyftad framgång. Rösten börjar nu att sjunka och trotsar med en oroande envishet alla klarningsförsök med varma alkoholsdrycker. Han beträder nu den ena banan efter

den andra, utan att någon leder till något mål, till dess slutligen — förr eller senare — hans musikaliska hänförelse öfvergår i fullt utbildadt »delirium tremens»/

Huru gick det t. ex. med den stackars T. Norquist? Han hade legat tio år i den norra universitetsstaden, och frukten af hans akademiska studier bestod deri, att han lärt sig utantill 2:dra tenorstämman till ungefär 100 sångqvartetter.2oS

Men hans kurs hade kostat omkring 30,000 kronor, och detta gör jemt 300 kr. för hvarje qvartett, hvilket ingalunda kan kallas något »smörköp».

Han sjunger i månljuset i Odinslund.

Femton till tjugo år hafva förrunnit. Instrumentet är för länge sedan sprucket, men han fortsätter dock alltjemt af gammal vana att »klara» sin strupe. Skulle du händelsevis

en tidig vårmorgon befinna dig vid Skinnarviksbergen eller något liknande ställe i någon af hufvudstadens utkanter, så skall du må hända återse honom. Men han sjunger icke mer, han spelar — och de öfriga medlemmarne i denna hans nya qvartett utgöras af trenne hamnbusar, lika försupna och trasiga som han sjelf.

Samordnad med konstöfverliggaren är den offentlige öfverliggaren, som dock vanligen lutar åt literatursidan. Han börjar sin bana som festtalare och författare till humoristiska qväden vid nationsgillen samt befordras snart till klubb- eller sexmästare. Duger han till något, så erhåller han så småningom allt flere och allt större offentliga förtroenden, åt hvilka han vanligen offrar så mycket af sina krafter, att föga eller intet återstår för de mera grundliga studierna, och sina triumfstunder firar han, då han ändtligen med det röda skärpet kring sin något fylliga eller något spinkiga lekamen — i förra fallet är han sångare, i det senare skrifver han små nätta uppsatser till julen i »Blåsippan», »Hvitsippan», »Förgät-mig-ej» eller »Rosenbladet» — fungerar som marskalk vid de stora studentfesterna. Det är han, som står i spetsen för alla palats-revolutioner inom nationen eller kåren; han, som anför hurra-basarne eller hyssjarne på »Taddis», när något »händt» i hufvudstaden; han, som offrar en hel termin för att springa omkring med namnlistor för studentkårens meningsyttring i fråga om qvinnans utvidgade rättigheter — en meningsyttring, som aldrig blir af. Men det är också han, som stundom för kårens runor med den äran och utgör en af de stora artererna i studentlifvets organism.

Ur denna fjäril utvecklar sig stundom ingenting, stundom en stor larv — utvecklingen inom menniskoverlden går stundom baklänges — en stor, ståtlig larv, som hufvudsakligen lefver af morgon- och aftonblad, som han med otrolig glupskhet

och färdighet slukar, medan han under sina mödosamma utvidgningar och sammandragningar allt jemt väntar en ny metamorfos, då äfven han skall få sola sig på sin »Täcka udde» eller om vintrarne uppfriska sin trötta själ med utsigterna från Mentone eller Capri, medan det stora maskineri, han satt i gång, hvälfver sina hjul honom förutan och kastar högar af guld åt aktieegarne, bland hvilka han är den förnämste. Kunde blott dessa sköna utsigter förverkligas för en hvar af de många intelligenta, kunskapsrika och idoga krafter, som, ofta osedda och för den stora allmänheten föga kända, offra sitt lif i denna allmänhets tjenst!

Stundom utveckla sig slutligen ur detta slags öfverliggare våra bästa skriftställare, våra kraftigaste kommunalmän och våra mest framstående riksdagsmän. Skolan kan vara mycket god, men är ej sällan för individens framtid mycket ödesdiger.

Konstöfverliggaren behöfver dock ingalunda nödvändigt vara sångare; han kan också råka in på denna bana, blott emedan han en enda gång, med eller utan anlag, råkat få uppträda som skådespelare vid någon dramatisk

studentföreställning. Vi ha känt flitiga, »snälla gossar», som på grund af sina mjölkansigten blifvit öfvertalade att uppträda som älskarinnor vid dylika tillställningar och blifvit så berusade af sina framgångar eller rättare sagdt af ali den »courtoisie», alla de verkliga kyssar de i sina fruntimmerskläder skördat af förtjusta kamrater, att de blifvit fullständigt yra i hufvudet, kastat boken öfver bord och endast lefvat och andats i hoppet om en ny triumf af samma slag. (Må ingen inbilla sig, att det ligger någon öfverdrift i talet om de ofvan nämda kyssarne. Fantasien hos en student, i synnerhet sedan han blifvit eldad af ett tillbörligt antal glas punsch, är ofta till den grad liflig, att han råkar i erotisk förtjusning vid blotta åsynen af ett

vackert sminkadt ansigte, tillhörande en figur i fruntimmers-drägt, äfven om han vet, att denna figur är en karl.)

Så gick det t. ex. med vännen Kållund, som städse var och förblef en mycket anständig, nykter och sedig yngling och derför i det längsta bibehöll sitt fina bleka ansigte. Sedan han under loppet af flere år icke gjort annat än uppträdt dels som älskarinna, dels som älskare vid studenternas teaterföreställningar, brände han på allvar sina skepp och tog anställning — icke vid Kungl, teatern, såsom en och annan begåfvad studentskådespelare någon gång gjort — utan vid en kringresande teatertrupp. Här uppnådde han snart en framstående ställning och vardt inom några år en pelare uti den ambulerande Thalias tempel. Någon tid derefter återsågo vi honom såsom innehafvare af hjelterollen i ett stort femaktsskådespel. Han stod då i blomman af sitt konstnärsskap och hade på ett förvånande sätt utvecklat alla de fel, som vi en gång i vår egenskap af regissör vid studentskådespelen efter bästa förmåga sökt hos honom bortarbeta: samma oemotståndliga lust att med öfverarmen tryckt mot sidan göra åtbörder blott med underarmen, »amma nyckelbensandning och oförmåga att hushålla med luftförrådet, samma glappning i röstspringan med ty åtföljande hesa biljud vid hvarje röstansträngning, samma stela benrörelser, som om Kållund haft ett par styltor innanför benkläderna, och när han sedan i »det glada lustspelet» skulle sjunga sina älskarekupletter, samma lust att med spända halsmuskler sätta näsan i vädret efter mönstret af en drickande ankbonde. Men Kållund svärmade för sin konst, och detta svärmeri gaf åt hans spel ett slags stämningsfullhet, som städse grep och gjorde kol på småstadsdamernas hjertan.

Slutligen efter många vexlande öden lär dock äfven Kållund — efter hvad vi en gång hörde berättas — tagit sig fram här i verlden.

Fattigvårdsstyrelsen i Landskrona eller någon annan sydsvensk stad, vi erinra oss ej hvilken, fann sig en gång föranlåten att annonsera efter en fattighusföreståndare. Nittiofem

sökande anmälte sig. Men ingen af alla nittiofem kunde motsvara den fordran, som styrelsen uppstält såsom ett hufvudvillkor, nemligen att den sökande skulle ega »vana och erfarenhet vid skötandet af ett fattighus» — ingen mer än Kållund, som kunde visa klara papper på att han under de fem sista åren »skött» icke mindre än tre kringresande teatersällskap. Så stod det åtminstone i tidningarna. Kållund blef också den lycklige och skötte platsen på ett sätt, som i allo hedrade hans under en följd af år utvecklade administrativa förmåga. Han lär till och med ha umgåtts med reformplaner af hvarjehanda art. Så t, ex. lär han en gång, då fattigvårdsstyrelsen på inga vilkor ville förorda inrättandet af en fattiggård, emedan »sådant der aldrig bär sig i städerna», föreslagit, att man till lättande af kommunens fattigvårdstunga borde försöka tillställa några societetsspektakler i fattighusets festsal. Han åtoge sig inöfningen. Han hade nemligen bland »gubbarne» lyckats upptäcka dels en verklig »père noble», en f. d. vice häradshöfding — mycket konsterfaren i detta rollfack på sin tid i Upsala — dels en f. d. medikofilare, som Kållund bestämdt trodde ännu skulle kunna upptvättas till förste älskare. Denne kände Kållund sedan gammalt, ty han hade mer än en gång spelat älskarinna mot honom och bedyrade, att medikofilaren på den tiden åtminstone vida öfver-glänste alla de individer af detta fack, som Kållund under sina direktörsdagar påträffat, individer, som dock kostat honom ända till 12 kr. i veckan.

Med stor spänning afvaktade fattigvårdsstyrelsen utgången af detta föreståndarens förslag. Men en vacker dag instälde sig emellertid Kållund med mycken nedslagen uppsyn och förklarade, att planen måste uppgifvas, emedan han icke var i stånd att i hela sin samling finna en enda »ingénue», »det vill säga», upplyste Kållund, »en

riktigt brukbar första älskarinna». Han hade visserligen i det längsta satt sin förhoppning till en medelålders, men ännu — särskildt i tungmusklerna — mycket rörlig f. d. studentuppasserska, som efter många skif-

tände öden slutligen, äfven hon, förirrat sig till detta ställe. Han kände henne väl. »Transit N:o 1», som hon i sina glansdagar nämdes, egde mycken dramatisk »routine», hade ständigt vid studentskådespelen biträdt både med påklädning och sminkning samt äfven fått utföra mången statistroll, alltid till publikens stora belåtenhet, men — här drog Kållund en djup suck — han misstänkte — och han hade grundade skäl till dessa sina misstankar — att »Transit», med den uppfinningsrikhet, som är för qvinnan så egendomlig, icke ens under sjelfva representationerna skulle underlåta något tillfälle att åtkomma bränvin — och sålunda förderfva allt i hop — »på samma sätt som den opålitliga van Zandt vid Opéra Comique», tillade han. Och så gjorde Kållund en åtbörd af dramatisk rysning vid tanken på denna olyckliga dam, hvars felsteg att taga något för mycket till bästa vid en middag jagade henne sjelf i landsflykt ur det i sitt sedliga medvetande djupt upprörda Frankrike och kostade pressen i gamla och nya verlden bortåt två millioner francs i telegramporto.

Kållunds »père noble», förste älskare och »van Zandt».

4. Putsare, pigtjusare, helsopedanter och omsättare.

1. Hvad är en putsare?

Gode läsare, skulle du händelsevis ha lust att för en gång skull med egna ögon blicka in i en putsares själ? Detta är mycket lätt gjordt. Du behöfver blott öppna dörren till hans garderob. Här är hans själ. »Här är min valplats, här min verld», sjunger han med Frithiof. Det ser, med andra ord, på pricken likadant ut i dessa båda gömslen. Först en rad af gamla och nya skodon, några utslitna, nedkippade och dammiga — förgängelsens stoft öfver det förgångna — andra nya, blanka och skinande — nydaningens blanksvärta öfver det närvarande; rundt omkring hänga sommar-, vinter-, höst-och vårbenkläder, rockar och västar i alla former, färger och qvaliteter, likaledes gamla och nya. De gamla äro hans minnen, de nya hans förhoppningar, malarne, som flaxa från de gamla till de nya benkläderna, äro hans sorger, malhålen i ryggen på den nästan nya fracken hans motgångar och äggen, som dessa odjur behagat lägga i hans nya ljusa > sommarpantalonger», hans bekymmer. Han är nemligen i regeln temligen bemedlad och har aldrig, sedan han kommit öfver myndighetsåldern hyst någon ömmare känsla för någon eller något annat i verlden än benkläder.

Hans minne för historiska tilldragelser är otroligt godt, emedan det städse underhjelpes af en egendomlig erinringskonst. Så t. ex. kan han aldrig se den der svarta fracken utan att lifligt erinra sig, huru roligt han hade »i den» på den der balen hos professor X. den 27 Jan. 1865, samma dag han fått fracken från skräddaren; och äfven ännu vigtigare tilldragelser äro på samma sätt fasttråcklade vid ett eller annat beklädnadsstycke. Han har alltid svärmat för fransmännen på grund af deras

»élégance», och han erinrar sig, som om det varit i går, det olyckliga slaget vid Gravelotte, emedan han just samtidigt fåtft en ny väst, som skräddaren bortfuskat, så att det var både synd och skam åt det; Garibaldis intåg i Rom är förbundet med den broderade rökmössa, han eger ännu, och som kläder honom så förträffligt, och minnet af kronprinsparets bröllopsfest försätter honom ännu i dag i stämning, blott han tänker på den nya bruna höstkostym, i hvilken han på den dagen prunkade, och med hvilken han så gerna skulle velat knyta ett band för lifvet.

Putsaren är i regeln icke hvad man kallar »en vacker karl». Ursprungligen har hans hår ej sällan varit brandrödt, ehuru det efter mångåriga och om otrolig flit vittnande försök med allehanda hårfärgningsmedel så småningom antagit en smutsröd färgton efter att under dessa öfningar otaliga gånger ha skiftat i brunrödt, rödsvart och grågrönt samt dessemellan varit än strimmigt med dragning åt blått, än skäckigt med gult till bottenfärg. Ansigtshyn är i stil med håret, vanligen något fräknig samt öfversållad af Bellis perennis, och dessa tusenskönor

sträfva med otrolig envishet att blomma i alla väder och utan afsende på årstiderna. Figuren är merendels gänglig, spinkig och muskelsvag, öronen något stora, och för sina nedre extremiteter hyser han samma känsla som Holbergs »Paafugl»: »Naar han seer paa sine Födder, saa skämmer han sig». Men det är just denna naturens styfmoderlighet, som förvandlar honom till putsare. Han kan hvarken »forandre sin Kubik», som den något för mycket afrundade danske rekryten anmärkte, då löjtnanten först kommenderat: »Ind med Maven!» och sedan fordrade, att han äfven skulle draga in det motsatta partiet, ej heller kan han omgestalta sitt ansigte, sina öron eller sitt hår, och derför blir nu hans lifsuppgift att medelst skräddarens mästerstycken söka uppfernissa naturens sjelfförsörjningsarbete.

Hans morgonpåklädning utgör för honom dagens vigtigaste händelse och räcker vanligen till långt fram på förmiddagen.2 16

SMÅ BES TY RSO F VERL1G GARE.

Först skall han nemligen på det noggrannaste undersöka väderleksförhållandena, granska molnformationerna, gatstenarne och termometern för att afgöra, hvilka benkläder, skodon o. s. v. han bör välja för dagen, och i April, då väderleken är ostadig, hinner han knappt göra annat än byta om benkläder. Sedan kostymvalet försiggått, vidtager sjelfva »toiletten» under en otalig mängd tvättningar, smörjningar, gnidningar, borstningar och putsanden, medan han väntar på barberaren, ty han har aldrig i sitt lif försökt att taga en rakknif i sin hand, och skulle barberaren händelsevis svika honom, så sitter han hellre hemma hela förmiddagen, än han riskerar att visa verlden ett ansigte, som ej blifvit rakadt sedan gårdagen, ehuru det aldrig haft något skägg.

Då han emellertid ej har någon smak för kamratlif och icke heller besöker hvarken baler, supéer eller promenader, om icke för att visa sina kläder, så återstår alltid någon stund på dagen, då han ej vet, hvad han skall företaga sig. Då läser han vanligen i sina examensböcker och tar på detta sätt stundom någon mindre examen, hvarefter han skaffar sig någon liten befattning, som ej fordrar stort hufvudbry eller mycket arbete, och der lönen, sammanlagd med räntorna af hans kapital — ty han är i de flesta fall en smula kapitalist — lemnar honom mer än tillräckliga medel att allt fortfarande lefva för sina »fadermördare», skjortveck och benkläder, ända till dess han händelsevis börjar skralna, i hvilket fall han öfvergår i ett nytt stadium: han blir nemligen antingen helsopedant eller girigbuk — och i senare fallet vanligen otroligt cynisk och smutsig. Får han deremot behålla helsan, så bibehåller han äfven sin kärlek och fortfar ända till sitt 6o:de eller 70:de år att vara samma myskdoftande, pomaderade, slickade, riystärkte, i hvit väst prunkande benklädersöfverliggare, som han var vid 20 års ålder.

»Men kan det verkligen finnas sådana öfverliggare?» frågar du må hända något misstroget. Jo, lita på det! Och har du riktigt goda ögon, så skall du återfinna dem uti en mängdPUTS ARE, PIGTJUSARE, HELSOPEDANTER OCH OM SÄTT ARE. 217

mer eller mindre underordnade befattningar vid våra embets-verk, som kammarskrifvare vid tullverket, som kamrerare och sekreterare i räkenskapsverken och öfriga kollegier eller belastade med den ansvarsfulla befattningen att sy i hop handlingar i vederbörande embetsverks arkiv — ett åliggande, som de vanligen utföra med stor och berömvärd skicklighet.

»Signor Pomada.»

En afart af putsaretypen igenkännes på ett par röda kinder, mörkt, pomadaglänsande hår, ett par små mörka mustascher samt ett i ögonen fallande småsliskigt sätt. Han förefaller ständigt, som om han nyss blifvit uppdragen ur en sirapskruka och sedan fått lof att springa sin väg, innan den sega vätskan hunnit att drypa af. Äfven han har sin själ i garderoben och garderoben i sin själ och egnar sig åt puts-ningen såsom hufvudnäring, men drifver derjemte gerna litet fjesk, beskedligt bakdanteri och allehanda småsqvaller som binäring.

Du skall aldrig påträffa denne älskvärde yngling på något värdshus, men så mycket oftare hos en eller annan gammal hushållerska, i hvars enskilda kammare han om eftermiddagarne undfägnas med kaffe och färska kringlor samt allehanda små-nytt. Kringlorna förtäras på stället, men den öfriga delen af »doppet* föres, så snart sådant ske kan, till sin bestämmelseort, någon gammal enkenåd eller enkeprofessorska, hos hvilken han bor, och

som aldrig nog kan prisa »den hyggliga ynglingen, så olik alla andra otäcka, rumlande studenter, som af bara elakhet behaga att kalla honom »signor Pomada», bara derför att han alltid är så proper!»

En gång sågo vi »signor Pomada byta om drägter fyra gånger på samma dag mellan kl. 8 — 12 f. m. Det var vid en större eldsvåda. Om morgonen klockan 8, då branden nått sin höjdpunkt, kom han ditrusande, klädd i en stor slokig hatt, »stärkskjortan» dold i en ytterhalsduk samt för resten iklädd2 J 8

en gammal röck samt ett par benkläder, i hvilka målen anstält svåra härjningar. Med förvildad uppsyn stirrade han på det hemska skådespelet, hvarefter han i fullt fyrsprång satte af hem till enkenåden för att redogöra för ställningen och lugna hennes upprörda nerver. Efter ungefär en timmes förlopp syntes han åter vid olyckstillfället, men då klädd i en något mindre slokig hatt, en något bättre röck samt något smutsiga »fadermördare», samma stirrande och samma manöver! Hem till enkenåden igen! Kl. ii, då ali fara var öfverstånden, hade han hunnit raka sig och derjemte taga på sig en ännu bättre röck och rena manschetter. Nu fördubblades emellertid farten på återvägen, ty nu gälde det att fortast möjligt frambära den hugnesamma nyheten till enkenåden, som varit sjuk af förskräckelse, ehuru hon bodde i andra ändan af staden, och slutligen kl. 12 kom han i ali sin glans, nystärkt, smord, doftande samt iklädd en splitter-ny promenaddrägt — med ett ord »putsad» — för att inhemta de intressanta enskildheterna i denna tilldragelse.

»Tockna baler göra vår ruin.»

Fransen var en af de jemförelsevis kärnfullaste putsare, vi någonsin påträffat. Visserligen hade äfven han haft den svagheten att en gång för alla inqvartera sin själ i sina benkläder, och tvärt om, men i detta hans andliga klädskåp fans dock en del små afskrankningar, innehållande äfven andra föremål af värde, såsom t. ex. ett ej så litet förråd af sundt förstånd, redbarhet och vänfasthet, hvilken senare egenskap af mången ansågs utgöra den eljest ingalunda bemedlade Franséns bästa tillgång.

Fransén var, i likhet med nästan alla äkta putsare, utrustad med ett par ovanligt smala och stela ben, ändande med ett par fötter, hvilka städse ingåfvo åskådaren den föreställning, att han gick och sprätte i två par lädergaloscher, det ena utanpå det andra. Det var nu denna naturföreteelse, som skulle påPUTS ARE, PIGTJUSARE, HELSOPEDANTER OCH OM SÄTT ARE. 219

konstens väg förädlas, och då ali konst bör sträfva att, så vidt möjligt är, närma sig naturen — såsom det så vackert heter i den populära estetiken — så sträfvade städse vännen Fransén att dels skaffa sig så smala benkläder, som modet för dagen medgaf, dels att hålla dem ej blott så fläckfria, utan äfven så veckfria som möjligt. När derför Fransén satt hemma i sitt rum och läste »Revue des deux Mondes» — ty Fransén »höll i det längsta på fransmännen, d. v. s. ända till dess de blifvit så splitter-galna att de infört republiken, då ju ingen menniska kunde stå ut med dem» — så hängde vanligen benkläderna i skåpet. »Revue des deux Mondes» lästes — »reverenter talt» — i blotta underbenkläderna.

Men Nemesis vakar. Det var detta slags dyrbara plagg, som en gång skulle vålla Fransén följande ofärd.

Fransén hade nemligen jemte en flock yngre kamrater blifvit inbjuden till en stor sommarbal på ett af de stora ickeadliga godsen nära Lund. Huset var väl kändt såsom både förmöget och gästvänligt, midsommarsvädret var strålande, och allt lofvade en mycket glad dag. Fransén dansade visserligen icke, dels emedan benen icke kunde, och dels emedan benkläderna icke finge »vecka sig», men han var likväl en gerna sedd gäst vid dylika tillställningar, emedan han var en outtröttlig och ofta ganska lyckad talare, i synnerhet sedan han »fått ångan upp*, såsom det heter på konstspråket. Dagen till ära hade han också från Malmö skaffat sig ett par »utsökta» ljusgrå benkläder, så smala, att Fransén måste använda hela sin »konstfärdighet» för att »komma uti» dem. De ljusgrå hade lyckligen anländt flere dagar före festen, och så snart någon bekant kom på besök, gick Fransén under djup tystnad och med högtidlig uppsyn bort till skåpet, tog fram sina oskattbara, och sedan han — fortfarande under tystnad — låtit dem några ögonblick dingla framför den bländade åskådarens blickar, upphof han slutligen sin röst och sporde: »Hvad säger du om dessa.2» Sedan nu denne förklarat, att hans beundran vore

»inexpressible», drog honom Fransén med ena handen bort220

till fönstret utan att taga ögonen från sin skatt, som han allt jemt höll dinglande i den andra handen, och här började nu ett föredrag, lika vältaligt som sakrikt. Hvilket stoff, hvilken »délicatesse i färgen, hvilken snitt och hvilket pris sedan — rent af ett röfvarepris! (Fransén hade många, många obetalda skräddarräkningar.) Så böjde han hufvudet än åt venster, än åt höger, än bakåt, medan han samtidigt utsträckte armen för att tydligare kunna iakttaga plaggets verkan på afstånd — allt under djupa pannrynkningar och de högtidligaste miner. Och sedan nu intet mera återstod att tillägga, så smekte han sin skatt än en gång med ögonen, så nöp han nästan med ömhet hvarje damfjun frän den läckra väfnaden, och så bar han slutligen sina ljusgrå till baka till skåpet och hängde upp dem med en försigtighet, som om de varit blåsta af glas. »Har du sett Franséns nya ljusgrå?» ljöd det snart som ett olycksbådande varsel bland en hel hop unga »valpar , för hvilka ingenting är heligt, icke ens ett par splitter-nya ljusgrå sommarpantalonger.

Ändtligen randades den stora dagen. Man hade skaffat sig en s. k. wurst, och som vädret var vaéfcert och vägen ej så särdeles lång, voro alla festklädda — och först och främst Fransén, som ordentligt »sken» i sina nya, finputsade kläder. Damrock och pläd hade han med sig, den stora hvita halsduken var gömd i hattfodralet — men hur skulle han nu bära sig åt för att under en hel mils åkning bevara sina ljusgrå i hela deras vecklösa fägring? Äh jo, äfven detta var på förhand uttänkt. »J'ai mon plan», sade Fransén i likhet med den berömde fältherre, som skulle försvara det belägrade Paris mot tyskarne. Sedan man väl kommit utanför stadens tullar, började Fransén helt enkelt lossa den del af den manliga klädedrägten, hvars »syftning är en högre lyftning» eller, med andra ord, hängslena samt att under ett omätligt jubel från de medresandes sida mycket försigtigt draga de ljusgrå nedanför knäna, der de lades i lätta veck, hvarefter han svepte pläden om sitt underrede, allt under det han i bästa lynnePUTS ARE, PIGTJUSARE, HELSOPEDANTER OCH OM SÄTT ARE. 221

parerade de hugg, som haglade öfver honom. Reskamraterna, som till största delen voro s. k. valpar, hade emellanåt vexlat betydelsefulla blickar, och vid nästa rastställe uppgjordes s am m an s v ä rj 11 i n gsp 1 an en.

»Äro vi icke snart framme?> sporde allt emellanåt Fran-sén, som ej förut rest den vägen.

»Ali, du kan vara lugn», ljöd det, »ännu ha vi en god half mil qvar» o. s. v.

Ändtligen svängde vagnen in bland en mängd träd, som nästan liknade en park.

»Vi måtte väl aldrig vara nära stället? sporde Fransén å nyo en smula ängsligt.

»Ännu återstår minst en fjerdingsväg», hette det, och Fransén tände sig en ny cigarr. Men han hade knappt hunnit kasta bort tändstickan, innan vagnen gjorde en ny svängning, och för hans förfärade blickar utbredde sig en stor ståtlig hvitmålad herregårdsbyggnad, sandade gångar, gräsplan, blommor och påfåglar. I alla de öppnade fönstren i första våningen stodo unga fest kläd da damer, och då några af dessa, som hade »kusiner» bland de så ifrigt väntade dansörerne och sångarne, började vifta med näsdukarne, så började naturligtvis alla de öfriga också att vifta, medan den gamle fryntlige värden skyndade ned för trappan för att riktigt hjertligt välkomna sina »glada gossar».

»Sakramentskade valpar!» gnisslade Fransén, medan han blixtsnabbt förde händerna nedåt för att få fast i sina ljusgrå. Men i det samma greps han om handlofvarne af två jernfasta ramar pä hvardera sidan, och innan han hunnit sansa sig, och just som vagnen stannade framför stora ingången, upplyftes han af åtta kraftiga armar och så godt som slungades i famnen på den fryntlige värden, medan damerna viftade, »valparne» — o, hur de valparne gläfste! — och täckelset d. v. s. pläden kring Franséns ben föll till marken! Damerna försvunno visserligen från fönstren, men från det inre af rummen hördes halfqväfda explosioner af skratt, och balen blef i högsta måtto222

glad för alla, med undantag af vännen Fransén, som icke återfann sig sjelf förr än långt fram på aftonen vid

bålen, der han icke blott i prydliga vändningar blomsterströdde damerna, utan äfven med en nästan mördande kraft svängde satirens gissel öfver »valparne».

De »ljusgrå» gingo ett sorgligt öde till mötes; de hängdes längst in i garderoben. »De komma aldrig på mina ben mera»y

Välkommen!

sade Fransén i en fast beslutsam, men dyster ton, och ännu många år derefter, då han vid letandet i sin benkläderssamling händelsevis kom att få syn på den delikata färgen, kunde han icke låta bli att taga fram dessa smala, men ödesdigra »ljusgrå» och skaka dem, i det han mellan sammanpressade tänder frammumlade: »Sakramentskade valpar!»

2. Pigtjusare.

»Om man betraktar en skalbagge ofvanifrån, så sönderfaller han i tre delar», stod det en gång att läsa i en entomo-logisk afhandling. För en dylik »skarpblick» sönderfaller äfven det slags »skalbaggar», som kallas pigtjusare i tre stora afdelningar: Adoniska (må hrr språkmän förlåta oss detta djerfva ord!), platoniska och demoniska.

En vanlig »pig-Adonis» är antingen en något fetlagd, röd-kindad ungdom med ett par glänsande ögon och ett blandadt uttryck af enfald, sjelf belåtenhet och lifsglädje i sitt beskedliga anlete — han har åtminstone vid yngre år vanligen en mycket god matsmältningsförmåga; eller också är han en lång, likblek herre med svart hår — någon gång äfven utan något hår — små svarta mustascher, trött och förnäm, d. v. s. helt och hållet uppgången i sjelfåskådning, sålunda något »hemsk» att åse, men utstyrd i vackra kläder, en tjock urkedja och ringar på fingrarna. Svårt är att säga, hvilken af dessa båda typer, som ställer till den värsta oredan i ett stackars pig- " hjerta. Förmodligen beror det på i fråga varande hjertas ursprungliga anläggning eller dragning antingen åt det »hemska» eller det »glada».

O, I gode fäder och mödrar, som deklameren så ljudligt mot »sedeförderfvet i hufvudstaden», om I blott tillnärmelsevis kunden ana, hvad som kan tilldraga sig i våra små »jemförelsevis oskuldsfulla universitetsstäder», så skulle snart deklamationerna fastna eder i strupen!

Detta öfverliggarefrö kan nu utveckla sig på mångahanda sätt. Aftonlöpningarna, de ömma mötena i portgångar och mörka förstugor m. m. medföra vanligen starka afton- och morgonmål eller med andra ord en allt för hög diet. Är tjusaren utrustad med en god måge, så blir han vanligen efter några års förlopp tjock, pussig och obeqväm, lusten att löpa aflöses så småningom af lusten att njuta i sittande ställning; i motsatt fall eller om magen »strejkar», börjar tjusaren

snart att skralna, blir blek, mager och skelettartad. I förra fallet har fröet vuxit upp till en toddimartyr, i det senare till en helsomartyr.

Men utvecklingen kan äfven taga en annan väg. Liksom det fins Messalina-naturer bland qvinnorna, så fins det äfven manliga naturer, hvilkas krafter på det i fråga varande området synas nästan outtömliga, åtminstone till en viss tid, och sedan vanan att tillfredsställa det omåttliga begäret alstrat en hvarje annan tanke, känsla eller intresse beherskande lidelse, så framstår denna under tvenne former. Den ena af dessa motsvarar det djuriska fråsseriet, som endast fäster sig vid qvantiteter^ utan afseende på qvaliteten eller utan att ta hänsyn till ålder, utseende eller andra omständigheter af estetisk natur. Den bedagade matronan och den ungdomliga qvinnan, den förderfvade gatnymfen och barnet, hvars kränkning strafflagen belägger med 2—8 års straffarbete — det ena med det andra helsas med ungefär samma begärlighet af denna djuriskhet, som under gynsamma omständigheter kan öfvergå till verklig blodtörst; såsom t. ex. hos Österlandets, de afrikanska negersamhällenas eller det gamla romerska kejsarrikets välbekanta tyrann-typer. Vi behöfva dock icke gå öfver ån efter vatten, vi behöfva blott forska i våra egna brottmålsannaler, för att finna otaliga bekräftelser på tillvaron af denna psykologiska lag, att

djurisk liderlighet förr eller senare öfvergår i djurisk grymhet, och om qvinnan egde något begrepp om denna psykologiska hemlighet, så skulle hon icke, såsom nu så ofta är fallet, blifva föremål för mer eller mindre råa misshandlingar från mannens sida.

Den andra utvecklingsformen af detta slags liderlighet motsvarar den s. k. gourmandismen, som förnämligast söker läckerheter och hellre svälter än håller till godo med husmanskost. Ur denna typ utvecklar sig vanligen vid en mera framskriden ålder dels utöfvaren af de onaturliga lasterna, dels den »demoniske» tjusaren, som i första rummet finner sin lust i att fånga själar, hvarvid medlen och vägen ofta äro meraPUTS ARE, P1GTJUSARE, HELSOPEDANTER OCH OM SÄTT ARE. 22$

frestande än målet. Här hafva vi framför oss den egentlige förföraren, som gamle Sören Kierkegaard på sin tid analyserade med ett sådant lif och intresse, att mången frestades till det antagande, att denne »religiösa reformator» i sin bekanta skrift blott utgifvit några blad af sin egen »Dagbog». I den egentliga Don Juanstypen sammanfalla dessa båda sistnämda former, fråssaren och läckergommen, kropp- och själfångaren, och ingenting kan vara mera psykologiskt sant, än att hjelten i den gamla Don Juanssagan så småningom utvecklar hos sig en djefvul, som med oemotståndlig makt drages till sitt rätta hemland — afgrunden.

Vi behöfva väl icke tillägga, att de mera utvecklade formerna af detta slags liderlighet endast högst sällan förekomma bland ungdomen vid våra universitet; Men vi fasthålla vår sats, att både hel- och halföfverliggaren igenkännes derpå, att de vid mera framskriden ålder och äfven sedan de lemnat universitetet, fullfölja och utveckla det intresse eller den lidelse, som ursprungligen gjorde dem till öfverliggare. Försök sålunda att följa några af dessa »glada» eller »hemska» pig-tjusares väg genom lifvet, och du skall må hända påträffa alla eller nästan alla af de ofvannämda utvecklingsskedena och detta i ett omfång, som kanske skall fylla dig med häpnad.

Äfven den s. k. »Adonis» är, såsom ofvan är antydt, oftast mera ett frö till ett eller annat slag af öfverliggare än en verklig sådan, hvaremot den typ, som vi kallat den platoniske pigtjusaren, ej sällan blir liggande på valplatsen eller hängande i den snara, han för ro skull lagt kring sin hals. Han är nemligen merendels en beskedlig och sedig natur med estetisk anläggning och underkastad en stark dragning åt »das ewig Weibliche», som han i brist af fruntimmersbekantskaper inom de mera bildade umgängeskretsarne nödgas söka bland värdshusjungfrur, cigarrfröknar och framför allt barnflickor, ty han är städse så ofantligt barnkär. Han kan aldrig gå förbi en liten barnvagn med en sådan der liten slumrande engel uti, utan att stanna och med det största intresse förskaffa sig

Våra öfverliggare. 1522 6

SMÅBES T YRS ÖF VER LIGGA RE.

underrättelser om det lilla förtjusande barnets namn, föräldrar, ålder, tandsprickningssymtomer o. s. v., och hur det går, ja, innan han vet ordet af, så har denna varma »kärlek till de små» öfverflyttats på den lilla barnflickan. Han gripes af ett oemotståndligt begär att undervisa, förädla, uppfostra denna oskyldiga barnflicka, att rädda lammet undan de glupska ulf-varnes klor, och som dessa menniskovänliga sträfvanden vanligen understödjas och försötmas af karameller, en och annan liten ring eller »brosch», ja, till och med något klädningstyg, om kassan är god, så förfelar hans tjusningskraft icke sin verkan, oaktadt i detta fall »tjusaren» egentligen är den förtjuste. Hon tycker, att »han är så fasligt beskedlig», och detta hennes tycke fortfar ända till dess antingen någon »ulf», hvars karameller äro ännu sötare, eller hvars klädningstyg äro ännu vackrare än välgörarens, mellankommer, eller också någon skomakaregesäll med hederliga afsigter infinner sig samt hastigt och lustigt gör slut på »platonismen». Men den platoniske tröstar sig temligen lätt. »Mister du en, stå dig tusende åter», tänker han såsom en äkta filosof egnar och anstår, och snart är han i färd med att förädla ett nytt föremål, nästan alltid med samma slags upplösning af intrigen. Vid en mera framskriden ålder har den platoniske vanligen mycket att förtälja om den eller den berömde. mannens personlighet, hemvanor och familjelif, ty han har under en längre tid haft tillfälle att på »nära håll» iakttaga allt detta, ehuru smädare påstå, att han aldrig anstält sina personliga iakttagelser på något annat ställe än i den store mannens kök eller kökskammare. Inträder du händelsevis i en cigarrbutik, der fröken är någorlunda ung — hon behöfver alis icke vara vacker — så skall du ej sällan upptäcka en herre, som sitter på lokalens enda stol utanför disken och öfver den tidning, i hvilken han låtsar sig läsa,

»utslungar ursinniga förbannelser med ögonbrynen» mot de unga glopar, som på det mest oförsynta sätt glamma med nymfen på detta slags offentliga ställen, medan hon, tydligen än mera eggad af stolsittarens hemska uppsyn, för-

dubblar sin älskvärdhet mot »gloparne». Denne Othello, denne dystre stolsittare är den »platoniske».

I Cigarrbutiken.

leke alltid aflöpa dessa öfverliggarefröns glada äfventyr utan menliga följder af ett eller annat slag. Stundom synes lusten för denna art af akademiska studier vara ett arf på fädernesidan, mindre ofta — lyckligtvis — på mödernet. Så t. ex. berättade en gång en dylik bekant Adonis, huruledes han under en tillfällig vistelse i sin födelsestad varit utsatt för ett mycket »stiligt» äfventyr. Han befann sig nemligen ute på en af sina vanliga aftonlöpningar, då han i den mörka förstuga, som för tillfället utgjorde skådeplatsen för hans »hångel», råkade i strid med en mansperson, som tydligen

befann sig stadd i samma ärende som han sjelf. »Helena» befann sig visserligen icke »på muren», utan öfverst på trappan till andra våningen, der hon med stor spänning afvaktade stridens utgång, dock förmodligen i samma själstillstånd som hjeltinnan i »Fågelleken»: »Hur det går, får hon en man». Sedan emellertid de båda kämparne en längre stund trumfat på hvar andra af hjertans grund, hvarvid dock Adonis, som var både stark och vig, tydligen hade öfvertaget, upptäckte den senare slutligen vid någon interjektion, som motparten utstötte, att han var i färd med att trumfa på — sin egen far. Trumfningen skedde här alldeles oafsigtligt »i sedlighetens intresse». »Vill du bli en riktigt god menniska,» säger den amerikanske humoristen, »så skall du först uppfostra din mormor.»

En annan idkare af dessa idrotter berättade en gång historien om huruledes han blifvit helsomartyr. Detta tillgick på följande sätt. Han hade en söndagsafton påträffat en ungmö, som ännu befann sig i detta oskyldighetens tillstånd, som ej tillstädjer ömma möten på något annat ställe än i portgången. Efter en herdestund af ljufva hviskningar och ömma handtryckningar skulle den lilla begifva sig hem, »emedan frun annars blef så rysligt ond», hvarjemte hon äfven var så rädd om sin kappa — en skänk af Adonis — emedan det började regna. Men att gå hem var lättare sagdt än gjordt. Adonis hade nemligen råkat att knyta ömmare band dels med »innepigan» i huset midt emot och dels med köksjungfrun i andra våningen i det hus, han bebodde, och i hvars port han för tillfället befann sig, och slutligen hade till råga på olyckan hans halfgamla uppasserska blifvit angripen af de kärleksbakterier, som alltid frodas i den dunstkrets, som omgifver hvarje äkta pigtjusare. Som emellertid denna senare låga endast kunde på ett mycket ofullständigt sätt besvaras, så slog Majas kärleksglöd ut i svartsjukans flamma, hvilken hon dock i likhet med alla dylika gamla hederliga »Major> sökte dölja under sedlighetens täckelse samt de ihärdigaste

försök att värna kandidatens dygd mot alla främmande angrepp. För detta ändamål tillgrep dock Maja hvarken dolk eller svafvelsyra, utan nöjde sig med diskbaljan, med hvars innehåll, ackompagneradt af de mustigaste uttryck af sedlig förtrytelse, hon undfägnade hvarje »otäcka», som understöd sig att närma sig hans bostad. Välan, när nu den lilla skulle skynda ut genom porten, blef hennes nya kappa nästan halfdränkt af en störtflod ofvanifrån. Det var kökspigan i andra våningen, som stått på utkik. Till sin förfäran upptäcker Adonis derjemte, att »innepigan» midt emot skymtade i ett halföppnadt fönster och likaledes beväpnad med ett stort vattenämbar. Nu återstod ju ingen annan räddning än att söka lä undan stormen i kandidatens rum, och den lilla, halft medvetslös af skrämsel, förklarade sig slutligen villig att tillgripa denna farliga utväg. Men här, i trappan, stod Maja med diskbaljan och med gnistrande ögon färdig att lära en och hvar >sin bästa exercis». Nu återstod ej någon annan utväg än att genom en afvak-tande ställning i portgången söka uttrötta fienden, Men timme efter timme förgick, höstaftonen var kall, portgången blåsig och utsatt för motdrag, och ändan af historien blef den, att lilla Mina till slut fick sin nya kappa förderfvad och kandidaten ådrog sig en lungkatarr, hvars kroniska följder ännu spåras i den torrhosta, af hvilken hans berättelse allt för ofta afbrytes.

Men äfven på andra mer eller mindre snöpliga sätt slocknar ej sällan »tjusärens» raketbana. Huru t. ex. förklara det välkända, men för mången så »besynnerliga» faktum, att en vacker karl, i synnerhet om han ej är lika lyckligt

utrustad ur intelligensens synpunkt, så ofta ingår äktenskap med ett fult och obehagligt fruntimmer? Huru ofta kalla vi icke en företeelse besynnerlig blott derför, att vi ej känna lagarne för den samma! I detta fall är dock gåtan ej så särdeles svårlöst. Ju skönare en dum eller halfdum karl är, desto egenkärare är han också i regeln. Men ju egenkärare en menniska är, desto svårare är det för henne att blifva kär i någon annan

än sig sjelf, och hvad en sådan person kallar kärlek är i allmänhet ingenting annat än det behag, han förnimmer i den qvinna, som på ett bestämdt och tydligt sätt tillkännager, att hon vill hjelpa honom i hans angenäma lifsuppgift att älska sig sjelf. Men ju fulare och obehagligare en qvinna är, desto mindre har hon att förlora genom att rätt tydligt lägga i dagen sin förtjusning med hänsyn till en vacker karl, och ju mera oförskräckt hon härvid går till väga utan att dock blifva hvad man kallar efterhängsen — ty sådant tål ingen karl, huru dum och skön han än må vara — desto säkrare skall hon blifva om sitt byte. I detta afseende står qvinnan vida öfver mannen. Äfven den vackraste qvinna är sällan så egenkär, att hon ej kan blifva kär i en man, och när en vacker och i ekonomiskt hänseende oberoende qvinna gifter sig med en ful karl, så är hon gripen icke företrädesvis af hans hyllning, utan af hans manlighet, hans karakter eller intelligens.

Detta är, som ofvan är antydt, det lyckligaste sättet att släcka raketen, ty en qvinna, som förstår att taga hvad hon vill, förstår också i allmänhet att behålla hvad hon tagit. Men ofta, allt för ofta fastnar Adonis i en annan snara, som han sjelf utlagt. Bland de otaliga ömma förhållanden, han knutit och åter brutit, påträffar han vanligtvis något, i hvilket han får leka den gamla leken: »När jag säger släpp, så skall du hålla». Han säger »släpp!», men hon »håller», och då vännen Adonis aldrig varit hvad man kallar en jernvilja, så ger han efter och fortsätter förbindelsen af gammal vana, — utan att dock derför uppgifva öfriga gamla vanor. Han diktar visserligen icke några sonetter till sin Laura, men han är dock, liksom Petrarca, »realist i praktiken» och dyrkar idealet i många former. Men en vacker dag försvinner han dock, till vännernas stora förvåning både från klubben och kaféet — och förblifver borta.

»Hvar i all verlden håller du hus nu för tidén, bror X. ?» säger vännen A., som händelsevis en gång möter honom på gatan. X. ser något »slokörad» ut. »Jo», svarar X. med en

förlägen min, »jag är gift», och dervid »slokar han med öronen» till den grad, att vännens påbörjade »åh etc.» fastnar honom i halsen. Men vännen X. har icke blott fått sig en hustru, utan på samma gång en hel fullfärdig barnskara, till hvilken han sjelf — det vågar han nästan svärja på — är den lycklige fadern.

Vännen X. har utfört samma konststycke som den der snälla hönan, hvilken en vacker dag plötsligt försvann — ingen visste hvarthän, man trodde hon blifvit räfbiten — men som flere veckor derefter lika plötsligt kröp fram under vedstapeln, åtföljd af en hel flock små kycklingar.

Både X. och hönan se något »ruggiga» ut efter framkomsten ; skilnaden är blott den, att han icke känner någon frestelse att »skrocka».

»För barnens skull, förstår du, bror A.», säger X. Ja, det förstår A. mycket väl, i synnerhet som han sjelf i dagarne börjat fundera på, huru vida icke äfven han borde uppföra sig som hederlig karl — »för barnens skull».

Don Juan-Adonis, som under hela sitt förflutna lif endast svärmat för qvinnan, gifter sig till sist för barnens skull!

Stundom kunna sådana äktenskap blifva ganska lyckliga, ty goda qvinnor finnas inom alla samhällsklasser. »Man lefver dessutom så billigt i ett sådant hjonelag», påstår X. Hon fordrar hvarken umgänge eller sidenklädningar, och han blir icke störd i sina ungkarlsvanor. Hon är tacksam, och han har ett dunkelt medvetande om att han dock för en gång skull burit sig hederligt åt mot en qvinna. Stundom går det bra till en tid, men så komma en vacker dag ekonomiska olyckor, sorger, nöd, och vännen X., som visserligen alltid haft ett hjerta, men dock aldrig på rätta stället, börjar känna sig så öfvergifven, så ensam, så mod- och hopplös, att han slutligen går bort och köper sig en revolver, dock förmodligen icke — »för barnens skull».

3. Helsopedanter.

Helsopedanten eller helsomartyren förhåller sig till sin egen kropp som putsaren till sina kläder. Största delen af dagens bästa arbetstimmar sysselsätter han sig med att känna efter, hvar han har något ondt, och återstoden af dagen egnas åt småbestyr med piller, maggördlar, badningar, smörjningar och promenader, och följer han riktigt med sin tid, så går han dessutom klädd i en Jägersk flanellsdrägt så länge, tills han håller på att förgås af hvarjehanda obehag — allt för helsans skull. Helsopedanten är en dagtjuf af första ordningen. Han känner intet om förhållandet mellan själ och kropp. Han har aldrig hört talas om att äfven en frisk menniska kan blott genom att ihärdigt fixera sin uppmärksamhet på en viss kroppsdel åstadkomma cirkulationsstörningar i den samma, ja, att en berömd vetenskapsman genom denna metod lyckats ändra rytmen i sina egna hjertrörelser, så att hvart sjette hjertslag liksom uteblef. Han har aldrig velat sätta tro till den gyllene regeln: Vill du blifva frisk, så skaffa dig ett intresse, som hjelper dig att glömma din kropp, men vill du blifva sjuk, riktigt sjuk, så skall du blott börja på att »lefva för din helsa». Ar nu en sådan helsopedant nog olycklig att antingen ega någon förmögenhet eller att hafva erhållit en befattning, som ej ger honom tillräckligt att göra, så kan han till sist hafva, utsigten att blifva lik den gamle utomordentligt hederlige

Professor Tobias,

som lefde i mer än sjuttio år för sin helsa, utan att han detta oaktadt lyckades rå på henne. Men han var också professor.

Statistiken har nemligen kommit till det märkliga resultat, att näst grufarbetare finnas inga mindre seglifvade yrkesmän än folkskollärare och näst slagtare — n. b. sådana som icke dö af delirium tremens — inga mera seglifvade samhällsmedlemmar än professorer — n. b. sådana, som icke dö af öfveransträngning. Tobias var ett lefvande vittnesbörd om sanningen af denna statistiska naturlag. Allt ifrån sitt femtonde år hade Tobias, som alltid haft en mycket svag helsa, lefvat på följande sätt. Kl. 6 f. m. steg han upp och läste ett visst bestämdt antal sidor i en viss skolbok, som han redan vid sitt 20:de år kunde nästan utantill; kl. half 8 drack han kaffe, och kl. 8, på minuten, tog han sin första promenad; kl. 9 lästes åter vissa sidor i skolboken, kl. 10 lästes ett visst antal sidor i en roman, och kl. 11 tog han sin andra promenad; kl. 12, på slaget, åt han sin middag, derefter lästes åter vissa sidor i skolboken och romanen, kl. 5 tog han sin tredje promenad, kl. 7 åt han sin mjölgröt och läste vissa sidor i romanen till kl. 9 e. m., då han, trött af dagens mödor, kröp i säng. Som han emellertid måste, för sin svaga helsas skull, taga sina promenader i alla väder, så tillhörde det hans lefnadsvanor, att han hvarje år — åtminstone under de sista åren af sitt lif — regelbundet promenerade sig till en lunginflammation i Mars och en i September, och under riktigt gynsamma år undgick han sällan att promenera sig till äfven ett recidiv i slutet af Maj och ett i slutet af Oktober. Men Tobias var, som sagdt är, utomordentligt seg — han var extra ordinarie professor. Han hade under sitt långa lif aldrig mer än två slags bekymmer, det ena, att han under ett visst år, då det blifvit ordinarie professorns tur att vara universitetsrektor, skulle nödgas förestå professionen*). Ar 1856, då Tobias ännu stod i blomman af sin medelålder, kunde han under mycket

*) Rektorsembetet vid våra universitet gick ända in i senare tider i tur bland professorerna.

pustande yttra: »Jo-jo, år 1877 blir allt ett svårt år för mig, ty då skall ju 'han' bli rektor». Det andra bekymret var de löneförhöjningar, med hvilka han icke mindre än två gånger under sin tjenstetid af vederbörande trakasserades. Han hade nemligen på öret uppgjort sin inkomst- och utgiftsstat, och hvar han nu skulle göra af öfverskottet vållade honom så mycken oro och förargelse, att han gemenligen påstods under dessa »hårda» år hafva ådragit sig en extra lunginflammation utom recidiven.

För hvem eller för hvad lefver en gammal helsopendant ? För sin helsa? Ja, men hvartill duger den? Dock, låtom oss icke döma för hårdt. Kanske har äfven han sin lifsuppgift, kanske kom han till verlden för att i likhet med den supige drängen, som åtföljde nykterhetspredikanten, »resa med som det varnande exemplet».

Följande lilla drag skulle dock ensamt vara tillräckligt att bereda Tobias en plats i detta vårt anspråkslösa galleri af mönsterbilder, en plats, som icke, så vidt vi känna, kan på ett fullt tillfredsställande sätt fyllas af någon annan än af honom.

Man rustar sig till Karl XILs-festen. Under någon af festdagens förmiddagstimmar promenerar Tobias till sammans med några andra akademiska lärare, som naturligtvis samtala om dagens hjelte.

»Gud vete,» utbrast slutligen Tobias, »hvarför folk nu för tiden skall göra så mycket väsen af den der Karl XII!»

»Hvad säger du, Tobias,» genmälte vännerna, »en af våra store konungar, en af de märkligaste personligheter, historien känner!»

»Ja, men,» fortsatte Tobias, »han var ju så grufligt lättsinnig ?»

»Var Karl XII lättsinnig?»

»Ja, visst var den lättsinnig,» fortsatte Tobias i en ton af ända till kokpunkten stegrad förargelse, »han var ju så

fas e lig t vårdslös om sin helsalt,

Karl XII, modellerad af prof. Molin. Karl XII, modellerad af prof. Tobias.

4. Omsättare.

Med en omsättare mena vi icke en sådan student, som »omsätter penningar», utan en sådan, som omsätter lån. Vi hafva härmed för våra blickar utan tvifvel en af de mörkaste sidorna af vårt universitetslif. Nästan alla slag af öfverliggare med undantag af den bemedlade kollegiigifvaren, putsaren och helsopedanten utmynna i omsättaren, hvars småbestyr lägga den tyngsta stenen på den redan förut allt för tunga bördan. Men det fins äfven s. k. rena omsättare, fattiga, förhoppningsfulla studenter, som icke skulle önska något hellre än att få

vara flitiga, ehuru de på grund af yttre omständigheter, kanske någon gång i förbund med ett bristfälligt näringssinne, drifvas in på denna olyckliga väg. Omsättarne uppenbara sig i skiftande former allt ifrån den gamle utfattige, halftiggande grå-hårsmannen, som »till följd af en diabolisk konflikt af fatala omständigheter ser sig nödsakad att supplicera om en försträckning af 25 öre på någon kortare tid», ända till den »elegante vivören», som lefver med i de dyraste umgängeskretsar, och som med en min af älskvärd nedlåtenhet anhåller om ett namn »på ryggen — blott på ryggen och sålunda utan tillstymmelse till risk — af en liten oskyldig tremånadersvexel å 1500 kronor». Äfven den fattige och ordentlige omsättaren är ofta förlorad för allt grundligare studiilif. En stor del af hans dag upptages af funderingar, »hvart han skall vända sig», och återstoden offras åt mer eller mindre lyckade försök, omvexlande med mellantider af grämelse och känslor af bitter förödmjukelse. Lån- och borgenstiggeriet kan ej under någon längre tid öfvas utan att undertrycka sjelfständighetskänslan, locka till hyckleri och lögn, till blida miner och förhoppningsfulla ord och löften, som man vet sig ej kunna hålla, medan hjertat skälfver af blygsel och förbittring, af sorg eller hopplös förtviflan. Äfven den som eger en kraftig vilja och ett klart hufvud, måste anstränga sina krafter till det yttersta för att under en dylik kamp ej blifva demoraliserad, och den, som ej eger dessa egenskaper, måste finna sig uti att hans personlighets bästa och ädlaste krafter så småningom och nästan utan att han sjelf märker det — hvilket är det icke minst farliga — domna och dö. När förhållandena vid universitetet blifva allt för outhärdliga, söker sig en sådan stackars öfverliggare en s. k. kondition. Här tillbringar han ett eller flere år, men den lilla lönen räcker kanske ej till att betäcka räntorna å hans skuld, och vid konditionstidens slut är han lika arm som förut och har kanske dessutom delvis förlorat minnet af gamla och hågen för nya studier. Så begifver han sig kanske till hemorten för att härstädes bland gamla vänner och bekanta söka hjelp för att kunna i ro fortsätta sina studier. Ett halft

eller kanske ett helt år förflyter ofta på detta sätt. och om han nu skulle försöka att sammanräkna den tid, som gått förlorad under dessa ansträngningar att erhålla lån till afhjelpande af ögonblickets trångmål eller i bästa fall

för att bereda sig några månaders ostörd ro, så skall han snart finna, att han skulle hafva vunnit dubbelt både i tid och mynt, om han användt blott hälften af denna tid på något nyttigt arbete med sina händer och armar. Men hvad skall han taga sig före? Hans studier ligga ej åt ett sådant håll, att hans kunskaper kunna omsättas i inbringande lektioner, alla dylika platser i universitetsstaden äro dessutom mycket eftersökta, och något yrke eller någon annan utväg till arbetsförtjenst känner han icke. Han måste sålunda i det längsta söka släpa sig fram på lånevägen vid universitetet. Härtill sällar sig nu rätt ofta en annan farlig omständighet. När han efter sju sorger och åtta bedröfvelser ändtligen fått sin länehandling i ordning och sitt lån »beviljadt», så är han ofta så trött af själs- och kroppsansträngning, att han känner ett oemotståndligt behof efter hvila och njutning, och det blir följaktligen ej heller nu någon riktig fart i hans studier. Han har offrat en så betydlig del af sin kraft för medlen, att föga eller intet af den samma återstår för målet. Är han deremot i besittning af den farliga förmåga, som på studentspråket benämnes »vigilans-förmåga», så råkar han dels af böjelse, dels någon gång äfven af beräkning in på den farliga stråten att vilja lefva på stor fot, möblera sitt rum, kläda sig fint och umgås med dem, som mest ödsla med fädernas penningar eller kredit. Sådana bekantskaper äro dessutom i hög grad förträffliga under tider, då den enskilda banken i åtminstone en af våra universitetsstäder diskonterar vexlar med tre studentnamn. Detta missbruk af vexelrätten lär dock nu blifvit stäfjadt, men tider hafva funnits, då en utfattig student haft att omsätta ett halft dussin tremånadersvexlar i samma månad, och på hvilka fina papper både trassent och endossent utgjorts af acceptantens kamrater! Välan! En vacker dag är han försvunnen, man vet ej rätt hvarthän, och vännerna få, bäst de gitta, inlösa vexlarne genom238

att diskontera nya. Eller också, i bästa fall, släpar han sig igenom en eller annan examen. Det gäller nu att hålla sig uppe, och så vida ej den utför rullande räntelavinen skall inom en lätt beräknad tidrymd krossa honom, så måste han, så snart möjligt är, skaffa sig några inkomster. Hör han till det eleganta tjusareslägtet, besitter han ett praktiskt sinnelag i förening med konsten att valsa, så anställer han med tillhjelp af någon vän nödiga forskningar i förmyndarekammarens arkiv, hvarest han gör noggranna anteckningar dels öfver sådana unga ogifta damer, som äro nog lyckliga att vara fader- och moderlösa med 100,000 kontant att lyfta, dels öfver sådana, som äro enda barnet af rika fäder, stapplande på grafvens brädd, ty han har till grundsats att aldrig befatta sig hvarken med fjerdedelar eller femtedelar, knappt med halfvor, utan blott med »helor». Dock må en sådan stapplande pappa icke understå sig att vara handlande eller stå i spetsen för en s. k. »blomstrande affär», ty här är ingen säkerhet. »Bäst som det blomstrar som finast, så säger det kratsch, och så får man både svärfar och svärmor på halsen! Tackar så mycket för hemgiften!» Sedan han emellertid på detta sätt granskat handlingarna och gjort sitt val, blir hans nästa omsorg att få veta, hvar flickan uppehåller sig under sommarmånaderna, och sedan han erhållit klarhet äfven i denna punkt, beställer han sig en ny uppsättning af sommarkostymer samt begifver sig till den i fråga varande badorten, och inom en månad har äfven han författat ett litet skådespel med titeln »Räddad»!

Kan han deremot icke valsa, och eger han icke hvad man kallar »sätt med fruntimmer», eller vill han icke sälja sig, så återstår honom intet annat än att fortast möjligt, så vida han är läkare, söka erhålla någon liten provinsialläkaretjenst i någon obygd, i stället för att slå sig ned i någon större stad, der hans förmåga må hända under andra förhållanden skulle beredt honom en framstående ställning. Är han deremot jurist, så måste han uppgifva alla utsigter vare sig till justitieråds-, expeditionschefs- eller landshöfdingeplatser och i stället be-PUTS ARE, Pl G TJUSARE, HELSOPEDANTER OCH OM SÄTTARE. 239

gifva sig in i landsstaten och derstädes hålla till godo med länsmannens eller häradsskrifvarens gagneliga, men mindre anspråksfulla befattningar — platser, från hvilka innehafvaren äfven med bästa förmåga endast högst sällan avancerar till landshöfding. Har han deremot sinne för vetenskapliga studier^ så blir han läroverksadjunkt — vare det nog sagdt.

leke heller vill han slutligen göra sig skyldig till något bedrägeri, t. ex. af det slag, hvartill gamle Kugelström allt emellanåt plägade göra sig saker, samme Kugelström, som hade den förmågan att kunna ställa till slagsmål, när han ville, och han ville det nästan alltid.

»Hur i ali verlden bär du dig åt, bror Kugelström,» frågade någon, »för att ständigt råka i slagsmål?»

»Den saken är mycket enkel,» svarade Kugelström, »jag går fram till den förste, jag råkar, och så säger jag: 'Hva ä de om?' Svarar han då, så säger jag: 'Ja så, herrn är näsvis!' och så får han en på örat för det. »

»Ja, men om han icke svarar?»

»Ja, då säger jag naturligtvis: 'Ja så, herrn svarar inte, när herrn tilltalas!' — och så får han en på örat för det.»

Det var samme Kugelström, som, då en af björnar hårdt ansatt vän beklagade sig för honom, i förvånad ton sporde:

»Men hvarför i alla verldens dar låter du inte 'döskrifva' dej ?»

»Hvad menas med 'döskrifva'?» frågade vännen något förbluffad.

Då berättade Kugelström, huru han brukade göra, när han var riktigt »ringad». Han for bort till någon undangömd bygd utan att underrätta någon kristen själ om gömstället, och sedan han derstädes lefvat någon tid i enslighet enligt den gamla klassiska regeln: »Den lefver bäst, som bäst är gömd,» lät han någon hederlig vän skrifva ett långt bref, t. ex. till skräddaremästaren D., som värst ansatt honom. Brefvet innehöll den sorgliga underrättelsen, att teologie studeranden Anders Petter Kugelström efter ett svårt och långvarigt lidande stilla och fridfullt afsomnade den 2 April kl. 2 på morgonen, djupt sörjd och saknad af vänner — anförvandter hade han

inga. Hans sista stunder voro mycket plågsamma och förbittrades ytterligare af tanken på de oguldne fordringsegare, han lemnade efter sig, och som helt visst icke skulle offra någon blomma åt hans graf. Mest smärtade honom dock minnet af den ädle och gode skräddaremästaren D., som så ofta i nödens stund varit för honom en vän, ja, en verklig fader, och skräddaremästaren D:s namn sväfvade också i det sista ögonblicket på hans bleknade läppar. I betraktande af denna omständighet och då, som nämdt är, Kugelström icke efterlemnar några lefvande anförvandter, begagnar brefskrif-varen, som sjelf är en fattig länsmansskrifvare, tillfället hemställa, huru vida icke Kugelströms ädle välgörare skulle vilja öka sin godhet medelst en liten skärf till begrafningshjelp, i synnerhet som Kugelström icke ens efterlemnat några gångkläder.

Särskildt af det sista tillägget känner sig skräddaremästaren djupt gripen, och med en tår i sitt öga utskrifver han en postanvisning å 20 kr., som afsändes under den uppgifna adressen.

Bref af ungefär samma innehåll och med samma verkan afsändas till »den aflidnes » öfriga fordringsegare, och på detta sätt erhåller Kugelström »en samlad styfver», med hvilken han åter börjar sina operationer.

»Får en inte allt emellanåt döskrifva sej, så kan en inte lefva,» förklarade Kugelström.

Men denna mörka fläck erbjuder inga komiska sidor. Omsättarne äro eller blifva allt för ofta ömkansvärda, bedröf-liga, ja, stundom rent af tragiska figurer. Betänka vi, att vårt land i närvarande ögonblick eger mer än 2,500 studenter, och att minst hälften af detta antal lefver hela sin tid vid universitetet på låneomsättningar och slutligen träder ut i embets-mannalifvet med 5-, 10-, 15-, ja, ända till 20,000 kr. i skuld; betänka vi slutligen, att så många af våra yngre embetsmän hafva att välja emellan att antingen sälja sig på äktenskapsmarknaden eller att träla under ränte- och amorteringsoket, till dess deras siste timme slår, ehuru de ändock kanske måste afsäga sig den enda lycka, som här i verlden är värd att lefva för, familjelyckan — så vidgar sig denna mörka fläck

nästan till en nationalolycka. Intet land i verlden torde kunna uppvisa ett motstycke till dylika missförhållanden. Tryckta tider hota eller hafva redan trädt öfver tröskeln i flere af våra förnämsta näringsgrenar, och detta tryck synes icke längre bära prägeln af en akut kris, utan hänvisar på en kronisk störning, en begynnande omhvälfning af de ekonomiska förhållandena i alla länder. leke heller bör det förglömmas, att vår egen representantförsamling i detta ögonblick lugnt men säkert går till mötes en partiförändring, öfver hvilken icke vi beklaga oss, men som

utan tvifvel inom en icke allt för lång följd af år skall frambringa en af tvenne stora grupper sammansluten sparsamhetsmaj oritet, som ej längre skall hafva någon benägenhet att lyssna till embetsmannakårens klagomål öfver ekonomiskt betryck, då äfven den talrikaste, delen af de näringsidkande samhällsklasserna suckar under samma börda. Det ena med det andra torde dock erbjuda tillräckliga anledningar till frågan: På hvilken reformväg skola vi kunna träffa det onda, som vidlåder vår svenska embetsmannakår, i en af dess förnämsta rötter — skuldsättningen vid universitetet?

5. Hundöfverliggare.

1. Hund eller apa?

Hunden är ett mycket förföriskt djur. Han är icke blott förståndig, utan han är också god, tålig, tapper, trogen och kärleksfull ända in i döden. När de sistnämda egenskaperna påträffas hos en civiliserad menniska, så kallas hon en god kristen, och vi hålla före, att hon bör hedras och belönas både i detta och i det tillkommande lifvet; men om samma egenskaper skulle göra sig gällande hos vår fyrbente vän, så får han helt enkelt åtnöja sig med att kallas »en trogen hund». Någon egen förtjenst kan han ej heller i och genom sina handlingar inlägga, lika litet som han kan göra anspråk på

någon belöning. Det är helt enkelt hans ovilkorliga skyldighet att älska oss, att gå i döden för oss eller åtminstone våga sitt lif för vår skull, och allt hvad vi kunna göra honom till lön härför är att när han blir gammal, orkeslös och obehaglig, säga till nattmannen att taga lifvet af honom så smärtfritt som möjligt. Men hunden har dock ingen anledning att beklaga sig — och gör det heller icke — ty* uppriktigt taladt, behandla vi ej sällan de bästa af våra tvåbenta vänner och välgörare ungefär på samma sätt, blott med den skilnad, att vi ej göra några särskilda anstalter för deras aflifvande, utan låta detta blifva en privataffär mellan dem och deras husläkare. Men huru angenämt och huru oändligt beqvämt sedan är det icke att dagligen och stundligen njuta af det behag, som utströmmar från sådana dygder hos en vän och tjenare i vår omedelbara närhet, utan att vi sjelfva behöfva underkasta oss allt det obehag och allt det bråk, som åtföljer för-värfvandet och utöfningen af sådana dygder för egen del! Och så öfvergår så småningom behaget till kärlek d. v. s. en oumbärlig vana, och kärleken stegras till lidelse, och då ali lidelse beröfvar oss vår frihet, så äro vi, innan vi veta ordet af, slafvar under våra egna hundar. Men det är också rätt åt oss. Med ali vår humanitet och alla våra djurskyddsföreningar ha vi dock icke hunnit längre i pligtläran angående djuren, än att vi icke skola misshandla dem; vi anse oss på sin höjd hafva s. k. fysiska, men icke några moraliska pligter mot djuren. De äro blott till för vår skull, vår sjelfviskhets och fåfängas skull, och om vi blott riktigt ordentligt föda och göda deras kropp eller öfverhopa dem med denna verldens goda, så ha vi derigenom icke blott uppfylt ali rättfärdighet, utan också förvärfvat oss rättigheten att i grund och botten förderfva deras själ. Men vi säga än en gång, att dessa djur hafva ingen rättmätig anledning att beklaga sig, ty ungefär på samma sätt uppfostra vi icke sällan våra egna barn.

Om emellertid en naturforskare skulle falla på den tanken — ty hvad kunna icke detta slags menniskor hitta på ? — att

härleda menniskoslägtets ursprung från hushunden, Canis familiaris, så skulle denna hans teori, oafsedt en och annan liten lucka i bevisföringen, stranda på arfsyndens faktum. Det skulle nemligen blifva en olöslig gåta, huru så mycken sjelfviskhet, trolöshet och kärlekslöshet kunde finnas till i den bästa af alla verldar, om vi menniskor haft till urfader en hederlig Newfoundländare eller blott en något så när välartad pudel.

Annorlunda förhåller det sig med de kära aporna. Har du någonsin stått utanför den stora apburen i »Jardin des Plantés» eller någon annan större zoologisk trädgård och betraktat det lif, som föres i ett sådant samhälle? Gif akt på alla dessa krumsprång och snedsprång, ali denna tjufaktig-het och afundsamma förvärfslystnad, denna otyglade sinlighet, alla dessa vilda skälmstycken, åtföljda af ilskna vredesskrik och gälla hånskratt 1 Här är idel

munterhet och lustighet, men munterheten är elakhet och lustigheten är skadefröjd. Så måtte det gå till i helvetet. Här möta inga svårigheter för den der härledningen, ty här ha vi ju en plankarta öfver alla våra värsta synder, och ju längre man står der, försjunken i stilla betraktelser, desto mer frestad känner man sig att likt fariseen slå sig för sitt bröst, gå hem och tacka Gud för det man icke är precist lik »de der andra»!

Och dock vilja de gode andans män, som mest och ifrigast hålla fast vid både våra ärfda och förvärfvade synder, icke höra talas om denna härledning, utan öfverhopa i stället den stackars Charles Darwin med de svåraste tillvitelser! Han är materialist och naturalist, säga de, ett nytt vittnesbörd om tidens ondska! Hur förklara detta besynnerliga faktum? Äfven vi förmena, att den förträfflige Darwin och hans efterföljare icke fått reda på alla länkarne hvarken från den enkla cellen eller från Protamoeba primitiva och ända till apan, och ännu mindre förmått sammankoppla leden i kedjan från apan till menniskan. Äfven vi hysa den åsigt, att hvad som för den äkta naturforskarens blick ter sig som ett sammanhang af högre och lägre lifsformer, icke derför nödvändigt måste hafva

i tidén utvecklat sig ur en enda lägre mer eller mindre obestämd enhet eller en enda qvalitet, den må nu heta cell eller benämnas med det förnämare namnet »det absoluta». Detta torde nemligen vara lika omöjligt som att ur en enda syre-atom eller hvad som må hända ligger till grund för detta stoff, härleda alla de enkla ämnen, som kemien nu känner eller i en framtid möjligen kan komma på spåren. Ty ur intet varder intet, och ur ett varder i denna materiens verld intet annat än etU icke någon mångfald af qvalitativt skilda former, och så nödgas vi antaga, att den stora verldsfabrikationen dock till sist icke måtte ha börjat med två tomma händer, utan haft något slags förlag, och så ha vi anländt till frågan om den der förlagsgifvaren, och innan vi veta ordet af, äro vi komna till baka till vår gamla hederliga katekes — huru ledsamt och nedslående detta än månde vara för > den stolte menniskoanden, som vet så mycket» — o ja! — och som är så groft okunnig om allt det andra!

Men i dessa svårigheter ligga ingalunda anledningarna till de hårda tillvitelser, med hvilka man öfverhopat den oskyldige Darwin. De egentliga orsakerna till misstämningen äro att söka dels i vår afundsjuka, dels i våra föråldrade bördsfördomar.

Om vi skulle härstamma från apan, heter det, så skulle ju vi icke ega någon själ, ty djuret är ju blott en lefvande maskin — påstod en del af de hederliga medeltidstänkarne. Men om vi verkligen ega »en odödlig kärna», så skulle ju våra fyrfotade föregångare i verldsutvecklingen också vara delaktiga af en sådan gåfva och sålunda en vacker dag komma och göra anspråk på att få lefva i en annan verld, äfven sedan vi slagtat, sparkat eller trampat i hjel dem! Och släpper man blott patrasket in på lifvet på sig, så vet man aldrig, hvar oförsyntheten slutar. Kanske skulle till sist icke blott alla våra hundar och kattor utan till och med de otäcka markattorna komma och begära inträde i vår himmel, vår privilegierade hviloplats efter denna verldens mödor och besvär-

ligheter! Ja, men kära själ, en liten, liten vrå på 5:te radens sida skulle du väl dock kunna unna dem på detta ställe, der du medelst dina stora förtjenster för länge sedan skaffat dig förköpsbiljetter till alla de förnämsta platserna? De ha ju intet annat ondt gjort här i lifvet än tjenat dig och dina syften.

Och så kommer bördsfåfängan I Att vi skulle härstamma från en apa generar oss i allra högsta grad, medan vi med det största jemnmod bära den tanken, att någon Anrep efter ett visst antal tusen år skulle hitta på att härleda en orang-utangs ättartafla i rätt nedstigande led från oss. Det blir hans -— orang-utangens — ensak. Hyste vi det oförfalskade demokratiska sinnelaget, så skulle vi tänka så här: Jag är stolt öfver att vara en stor man eller åtminstone en riktig menniska just derför att jag härstammar från en apa, ty det bevisar, att verlden bättrar sig. Men inbalsamerade, som vi äro, i föråldrade bördsfördomar, huru innerligt gerna vill icke en hvar af oss både vara och anses för en apa, blott han får behålla det stolta medvetandet att härstamma från en »storman» —äfven om denne store man icke vore någon annan än en vederlike till den före drottning Kristinas tid med sköld och

märke benådade stamfadern för den sedermera både på svärds- och spinnsidan — lyckligtvis — utgångna adliga ätten Papegoja*)!

Men, låtom oss älska hundarne utån att derför förakta aporna, ty alldeles oafsedt den ännu oafgjorda tvistefrågan, huru vida vi genom en dylik missaktning skulle kunna komma i konflikt med fjerde budet, så torde det vara alldeles säkert, att vi äfven bland dessa våra »halfmenskliga stamföräldrar», som de af Darwin så artigt benämnas, kunna upptäcka mycket aktningsvärda individer, individer, som äro väl värda att »hedras ». Så t. ex. lär det — om vi få tro en fransk skriftställare —

*) »Som. jag tror,» säger en på i fråga varande område mycket sakkunnig vän, »utdog slägten med den 99-åriga Elisabeth Papegoja, en veätgöta-fröken, som samlades till sina fäder 1774. Sedan dess,» tillägger han, »har namnet ej varit 'proprium', utan endast appellativt.»

för några tiotal af år sedan hafva uti den ofvan nämda apburen i Paris funnits en stor chimpanzé, som på grund af sitt värdiga uppträdande åtnjöt en lika allmän som välförtjent aktning, åtminstone från de utom buren ståendes sida. »Oncle», som han vanligen benämdes, plägade hvar morgon taga sig en promenad »före frukosten», vid hvilka tillfällen han var utrustad med en stor, tjock promenadkäpp, så att han äfven i detta hänseende egde en förunderlig likhet med en gammal »bourgeois» eller »pensionnaire» från »Quartier latin». Under dessa sina promenader fick han dock aldrig vara i fred för de små markattslyng-larne, hvilka i likhet med andra gatpojkar ansågo en sådan der gammal »oncle» som ett förträffligt föremål för hvarjehanda mer eller mindre otillständiga upptåg. Vanligen brydde sig dock Oncle ej om dessa tjufpojkstreck, utan »gick lugn sin jemna stråt». Men så en vacker dag företog sig en mer än lofligt okynnig markatta att bita Oncle i foten, så att blodet började rinna. Nu var det slut med den gamles tålamod. Förbrytaren hade visserligen med ett ljud midt emellan hånskratt och förskräckelse tagit sin tillflykt till den öfversta delen af burens gallerverk, men med några väldiga språng, som ingen »bourgeois» i hela Quartier latin skulle kunnat göra efter, hade Oncle gripit gynnaren och nu — farväl med markattan i Oncle för det lilla ömkligt skrikande djurets hals mellan sina stora, vildt grinande käftar. Men nej, Oncle hejdar sig, griper gynnaren i nacken och firar sig ned till burens botten, der han helt lugnt lägger lilla »Cocco» öfver knät och honom till straff och androm till varnagel tilldelar honom en grundlig af basning med käppen! Sedan fick Oncle under en lång tid i ostörd ro företaga sina morgonpromenader. Okynniga pojkar skola ha smörj emellanåt, dock icke allt för ofta, tänkte Oncle Ett vildt djur, ursinnigt af vrede och smärta och blödande ur ett sår, tillfogadt af en illvillig fiende, och som detta oaktadt förmår icke blott att beherska sina affekter, utan också att afpassa straffet ej blott efter brottet, utan äfven efter brottslingens fysiska beskaffenhet och förmåga af tillräknelighet!

Huru mången »human» uppfostrare eller uppfostrarinna, huru mången berömd pedagog skulle icke under dylika förhållanden fått stå med skam inför Oncle!

Respekt för Oncle och för hans vän Charles Darwin också!

Men betrakta nu den gamle gårdvaren, som ligger der så lugnt och sofver framför eldbrasan. Så kommer den lille två-åringen stultande dit, griper gamle Bull med sina båda knubbiga händer och börjar vältra sig i hans tjocka pels. Bull blott lyfter upp sitt något sömntyngda hufvud och med en vänlig blick och ett sakta lekfullt morrande öppnar han sitt vida gap och griper om den lilla armen, men så lätt, som om Bull trodde den vore gjord af spindelväf. Men då nu den lille börjar blifva allt mera närgången, i det han sätter sina små naglar in i den lurfvige vännens öron och sliter i dem af alla krafter, så reser sig Bull, men helt sakta och varligt för att icke den lille skall med allt för stark fart rulla i golfvet. Så sträcker han på sig, tar sig ett stort gäspande med ett långdraget ljud, som om han ville säga: »Nej, nu börjar det här att bli tråkigt». Derefter viftar han en smula på svansen, liksom till ursäkt för sitt oartiga beteende, och luffar bort till ett annat ställe af rummet, der han slänger sig ned med ett långt snusande, som betyder så mycket som: »Ah, hvad detta var skönt!» Men i nästa ögonblick, då någon främmande

eller misstänkt person inträder i rummet, springer han upp, full af eld och lågor och beredd att till sista blodsdroppen värja sin kära lilla plågoande, husbondens barn!

Det gör ingen chimpanzé efter!

2. Hund-Strömberg.

»Och vi, som hade så stora förhoppningar om honom/» yttrade den gamle kursorn vid N. N:s nation i Upsala, hvilken hade kommit i något ärende till kuratorn för en annan nation derstädes och nu stod och såg ut genom fönstret, medan han

väntade att blifva expedierad. »Han kom hit med 23 studentbetyg, och der sitter han nu snart på i8:de året!» tillade gubben, i det han torkade bort något, som skymde i hans öga vid den syn, som tedde sig för honom der nere på gården.

Det var vid midsommarstiden, och i en s. k. löfsal af afhuggna björkgrenar satt en man af omkring 35—40 år, klädd i nattrock, med en bok i handen samt rökande ur en lång pipa. Vid hans fötter låg småslumrande en tik af någon ovanligt fin ras, medan hon dock allt emellanåt öppnade ögonen till hälften för att följa de glada och klumpiga rörelserna af . fem eller sex små valpar, som tumlade sig omkring henne.

Det var den s. k. Hund-Strömberg. Han hade, som den gamle nationstjenaren redan berättat, kommit till universitetet såsom en mycket lofvande yngling och skulle utan tvifvel vid den tidpunkt, om hvilken här är fråga, kunnat intaga en länstol i Consistorium Academicum i stället för att sitta i den omförmälda löfsalen, om icke en hund mellankommit. Han hade så småningom blifvit allt mera förälskad uti och intresserad för det vackra djur han händelsevis påträffat. Han hade i sina studier börjat »sacka akter ut» och så småningom allt mera minskat farten, så att han af mången ansågs hafva för alltid kastat ankar i sin hunduppfostringsanstalt, ty under denna form hade slutligen hans hundkärlek utvecklat sig.

Strömberg var en stolt natur. Af fruktan för kamraternas försök att öfva förmyndarskap öfver honom, kanske också af ovilja öfver deras uddhvassa skämt, hade han nästan dragit sig ifrån allt studentumgänge. Af liknande skäl hade han äfven brutit med sin familj, och då han icke ville stå i beroende af någon, allra minst af långifvare, hade han till sist funnit på den utvägen att låta sina hundar föda sig. Han vidmakthöll och korsade för detta ändamål med stor omsorg sin fina ras och uppfödde sina valpar med den aktningsvärdaste pedagogiska skicklighet. Den Strömbergska rasen blef på detta sätt vida känd och berömd, och om äfven valparne icke uppvägdes med guld, så inbragte de dock sin egare så

mycket, att Strömberg med sina små behof till största delen kunde lefva af tikens afkastning utan att derför behöfva »lefva som en hund».

Oaktadt han hade ett angenämt och välbergadt hem icke många mil från Upsala, så for han dock aldrig dit, icke ens under sommarmånaderna, utan byggde sig då i stället, såsom ofvan är nämdt, en löthydda på gården till det hus, der han bodde, och här satt han nu dagen i ända, då det icke regnade, klädd i sin nattrock samt med en bok eller tidning och sina hundar. Ehuru förnämt förbehållsam gent emot kamrater och andra personer, som representerade den högre bildningen, var han dock ingalunda afvogt stämd mot »folkets barn», och ingen individ af denna samhällsklass kunde gå öfver gården utan att Strömberg med honom eller henne inlät sig i ett längre eller kortare samtal, rikt på intressanta enskildheter. Kom t. ex. en skomakarepojke med ett par stöflar, så fick han först redogöra för hvem skodonen tillhörde och sedan för sina egna, mästarens och hela verkstadspersonalens enskilda förhållanden, om spannremmen ofta eller i oträngda mål användes, om frun bredde ordentligt tjockt smör på smörgåsarna o. s. v. Den gamle vedkarlen fick berätta alla sina märkvärdiga öden sedan de sist träffades, och kom händelsevis madam Pettersson linkande öfver gårdsplatsen, så uppstod ett samtal, som höll på att aldrig taga någon ända. »Hur står det till med madams pojke nu för tidén?» hette det, och sedan detta ämne slutbehandlats, kom turen till gamla Stina, som bodde i samma rum som madamen, om Stina ännu kommit ifrån sin fula vana att icke kunna dricka sitt kaffe utan starka tillsatser; och midt under det madam Pettersson vidt

utbredde sig om gamla Stina och hennes fula vanor, fast den käre pastor N., som var en riktig »raring», hade gjort allt hvad i mennisko-förmåga står för att vänja Stina vid att dricka kaffe utan »någonting i», så hette det: »Ah, kära madam Pettersson, var så god och tag sopqvasten, som står der borta, och gif den etc. slagtarmopsen, som aldrig kan hålla sig från gården,250 SMÅBES TYRSÖFVERLIGG ÅRE.

ett nyp', så han mins det!» Och sedan madam Pettersson välvilligt uträttat detta lilla uppdrag, så fortsattes konversationen. »Och, vet madam Pettersson, nu har jag börjat gå och tala franska för fru Backman,» och så skulle madam Pettersson slå i hop sina händer och förundra sig öfver att

Hund -Strömberg.

så mycket besynnerliga saker kunde få rum i kandidatens hufvud; hon blef yr i sin skalle bara hon hördes talas om det o. s. v. i oändlighet.

leke alltid njöt dock Strömberg detta stillsamma löfhyddo-lif. De kritiska perioder, då de små valparne skulle kommaHUNDÖF VEKLIG GA RE.

25

till verlden, medförde för Strömberg en stark själsspänning och otaliga småbestyr; men i synnerhet då rasen skulle hållas fri från inblandning af den hundpöbel, som vid vissa tillfallen öfversvämmade gården, var han full af lif och verksamhet. Beväpnad med en stor piska for han då nästan dagen i ända upp och ned för trapporna och långt ut på gatan, smälde, dundrade och bannade, medan alla de främmande hundarne tjöto och gnälde under piskrappen eller med ursinnigt skällande sökte häfda sina naturliga och oförytterliga rättigheter.

Strömberg var dock i grunden både allt för oförderfvad och intelligent för att han icke till sist skulle blifva räddad. Den »katt», som dref denne gamle fågel ur buren, var dock naturligtvis en hund.

Under ett långt framskridet tillstånd, hvars slut med vanlig spänning afvaktades af Strömberg, råkade nemligen den dyrbara tiken att föräta sig på räfkaka, som madam Pettersson utlagt för råttornas räkning. Tikens »afkastning» uteblef. Utom sig af bedröfvelse och led vid hela sin verld tog Strömberg sin examen både hastigt och lustigt samt inträdde i statens tjenst. Han hade då legat i Upsala omkring 20 år. Han skötte sin tjenst förträffligt, men ehuru vi ej sedermera följt hans vägar, skulle vi vilja hålla ett mot tio på att han dock städse hade sitt egentliga lifsintresse på ett annat område, och att under denna hans hemlighet »låg en hund begrafven».

En hvar, som felar af kärlek, honom skall mycket varda förlåtet.

*

Huru naturligt är det icke, att en gammal ensam qvinna, som vändt ryggen åt denna verldens flärd och fåfänglighet, slår sig på ett eller flere af de tre jordiska ting, som kunna trösta ett sådant gammalt hjerta, nemligen små hundar, kattor och kaffedrickning! Något måste man dock ha att värma sig252

SMÅBES TYRSÖFVERLIGG ÅRE.

med i denna iskylda verld. Kaffet är till för alla, Gud ske lof, den renlige lättfödde katten är till för den gamla fattiga jungfrun, hvars oförstådda modershjerta han sätter i dallring genom att qvida som ett litet spädt barn — den kanaljen; men de^ små hundarne äro till för en hvar gammal enstöring, som har råd att föda en sådan. »Ingen sentimentalitet! Skatt-lägg kräken så högt, att man måste dränka dem! Hvad nytta gör en gammal mops?» utropar den brutale ledamoten af kommunalstyrelsen. Jo, käre vän, han gör mera nytta än kanske både du och mången annan storkaxe gjort i hela edert lif: han gläder genom sin tillvaro åtminstone ett menniskohjerta här i verlden.

Ingenting kan vara mer rörande än den blick, hvarmed den gamle manlige enstöringen betraktar sin ende vän här i verlden, en gammal vänlig svart pudel, en vän på fyra ben, men en vän, som håller af sin herre för hans egen skull, som icke går och väntar lifvet ur honom, som icke smeker honom blott för att blifva ihågkommen i hans testamente, och som skall sörja vid hans graf, äfven om han icke ens hugnats med något legat. Ingenting kan vara mera uppfriskande än att iakttaga förhållandet mellan en verklig jägare och hans väl-uppfostrade hund. Huru

lifligt, klokt, lydigt, vänligt, älskvärdt och nyttigt är icke ett sådant djur! Och husbonden känner sin vän och aktar honom för hans goda egenskaper. Han genompryglar honom icke bittida och sent och framför allt icke i oträngda mål, ty han vet, att för mycket stryk och stryk i otid skapar slafvar och hycklare både bland menniskor och hundar. Han håller honom kär som sin ögonsten, men han slösar icke med sina smekningar, han är i förhållande till sin hund jemn, lugn, vänlig och rättvis. Om herrar jägare ville uppfostra sina söner lika förträffligt som sina hundar, så skulle hvarje son kunna önska sig att bli behandlad som en hund, blott han hade fått en jägare till far.

Men ingenting i verlden kan å andra sidan vara mera vederstyggligt än den s. k. »hundapan».

3. Hundapan.

»Pr is se.»

Hundapan är en apa, som lagt sig till med en hund. För att kunna klargöra, hvad detta innebär, skola vi försöka att något närmare skärskåda vår vän studeranden Rasmus Prissén.

Vissa namn äro ödesdigra. Vill du, att dina barn skola blifva ärliga svenska medborgare eller medborgarinnor, så gif dem vackra svenska eller åtminstone nordiska namn, ty det namn, som dagligen och stundligen säger oss, hvem vi äro, bidrager också i sin mån att göra oss till hvad vi äro. Heter du Andersson, Jonsson, Olsson, Svensson o. s. v., så eger du både rättighet och skyldighet att snarast möjligt krypa ur detta skinn, men kryp icke i ett annat, försedt med en lång-släpig latinsk eller grekisk svans på -ius eller -ander. Kalla dig hvarken Tillosius eller Tillandsius, hvarken Damander, Gravander eller Arhusiander. Och skall du hafva ett två-stafvigt namn, så låt ej accenten falla på sista stafvelsen, ty sådant strider mot svenska språkets accentlagar, så vida ordets första del ej utgöres af en obetonad s. k. hjelpstafvelse, och bry dig heller icke om accenttecknet, ty något sådant fins icke bland ditt modersmåls skriftecken. Kalla dig hvarken Falén, Spolén eller Grisén, hvarken Gardell eller Christell, äfven om din far skulle heta Christen och din mor Elna, hvarken Romeli eller Flannell. Tag varning af Rasmus Prissén, hvars historia vi nu i korthet skola förtälja.

För att kunna bevisa dessa våra satser anhålla vi om den benägne läsarens tillåtelse att få »gå något till baka i tiden», som det heter i romanerna.

Rasmus Prisséns farfar var egare af | mantal »skatte» i Prissberga församling, och då hypoteksanstalten ännu icke på hans tid kommit till stånd, så upptäckte gamle Rasmus Olaus-

son, som var en både idog och hederlig man, att han till sist egde ett litet öfverskott, som han kunde använda genom att låta sin ende son Olaus, som »var så qvick till att läsa», studera utan skuldsättning. Detta lyckades förträffligt. Men då unge Olaus var färdig att inträda i kyrkans tjenst, der han hoppades avancera åtminstone till hofpredikant — ty Olaus var något äregirig — men aldrig hade hört talas om någon hofpredikant, som hetat Olaus Rasmusson, så måste han naturligtvis hitta på ett annat och värdigare namn. »Alla namn på -son äro gemena och alla svin äro svarta i mörkret,» tänkte Olaus. Prissberg var också ett gement namn för en kongl, hofpredikant, Prisström och Prissqvist likaledes. Olaus funderade en tid på att göra på samma sätt som hans vän Nilsson, hvilken vid inträdandet i prestembetet vände sitt namn bak fram och kallade sig Nosslin*). Men hur han vred och vände på sina båda namn, Olaus Rasmusson, så ville det icke gå, ty vände han bak fram på Rasmusson, så skulle kan komma att heta Nossumsar eller med latinsk ändelse Nossumsarius, hvilket visserligen icke så lätt skulle kunna bortblandas, men som dock var allt för långsläpigt, och försökte han att företaga ett dylikt experiment med Olaus, så skulle han komma att heta Sualo, hvilket dock möjligen kunde ingifva den miss tanken, att han härstammade från någon menniskoätande höfding på Nya Zeeland, hvilket icke heller passade för en kongl, svensk hofpredikant. Sualus förkastades utan betänkande. Ur denna vånda befriade sig Olaus slutligen genom att välja det ärevördigt ljudande och välklingande namnet Prissén.

Rasmus Prissén var nu ende sonen till kongl, hofpredi-kanten, sedermera prosten och kyrkoherden Olaus Prissén i hans äktenskap med Angelique Georgine Anastasie Fridelitzius, sjunde dottern af prosten och kyrkoherden m. m. Jacobus Ambrosius Zacharias Fridelitzius, född i Frillesås socken i

*) En hvar, som har tillgång till den senast utgifna matrikeln öfver Lunds stifts presterskap, kan öfvertyga sig om tillvaron af detta namn, hvars upphofsman lär varit den icke alltid allvarlige biskop Thomander.

Halland. (Af denna orsak anhöll han, i förbigående sagdt, vid sin invigning i prestembetet ödmjukligen hos stiftets biskop att få kalla sig Frillesåsius, emedan han i detta cognomen ansåg sig komma att ega ett fast stöd för sin önskan att en gång i sinom tid blifva ihågkommen till ofvan nämda för honom personligen dyrbara och äfven mycket indrägtiga pastorat. Detta förslag afböjdes dock af den språklärde stiftsförmannen, som i stället föreslog Fridelitzius, dels emedan man vid klassiska namnbildningar bör gå till baka till hufvudordets rena stam och Frille blott var en sjelfsvåldig sammandragning, ett korrumperadt ord, och dels emeden namnet Fridelitzius, om det uttalas med den rätta »tungsmäckningen», i hvarje naturväns öra väcker den vårligt uppfriskande erinringen om qvittret af en vippstjert. Den unge prestkandidaten vardt till en början mycket modstulen, men sedan han en stund riktigt eftertryckligt »smäckt» fram Fridelitzius, så förklarade han, att han verkligen började känna sig uppfriskad och ödmjukt böjde sig för sin vördade förmans önskningar.)

Rasmus var nu, som sagdt, ende sonen i detta äktenskap, som skulle varit i högsta månto lyckosamt, om det blott varit barnlöst. Prosten var en hedersman, ledamot af Vasaorden (på grund af sina stora förtjenster om sitt eget jordbruk), icke direkt girig, men, såsom förut är nämdt, något äregirig, och prostinnan var, som nästan alla prostinnor äro, god, vänsäll och hushållsaktig, men hon hette Angelique, och deraf hade hon fått en oemotståndlig lust för röda och gröna sidenkläd-ningar, hon hette Georgine, och derför skulle hon vid alla festliga tillställningar ha blommor i håret — en hel rabatt — och hon hette slutligen Anastasie, och derför måste hon ha plymer i kyrkhatten. Visserligen råkade prosten i fullt uppror hvar gång nyårsräkningarna anlände och bedyrade, i det han skakade nämda räkningar i sin knutna hand: »Allt sådant här är blott till för att väcka förargelse i Guds församling!» Men i denna punkt var Angelique Anastasie obeveklig.

Nu hände det sig så, att Rasmus hade fått i arf hof-predikantens äregirighet och Angeliques svaghet för dennaverldens yttersida, ty verlden är nu en gång så inrättad, att våra barn mera sällan ärfva våra dygder, men så mycket oftare våra fel, i synnerhet dem, som vi mest söka dölja inför våra medmenniskor och oss sjelfva. Och så hette han Rasmus Prissén!

Rasmus sändes snarast möjligt till närmaste läroverk, ty hofpredikanten hade på förhand bestämt, att Rasmus skulle efter fulländade studier »inträda i konungens kansli». Men allt ifrån första dagen af sin ankomst till skolan blef Rasmus Prissén döpt till »Prisse», och detta namn fick han sedermera behålla. Icke var det värdt, att han opponerade sig mot namnförändringen, ty då hette det, att »Prisse skälde». Gret han af förbittring öfver »skällsordet», så fick han höra, att »Prisse icke hade rättighet att tjuta», och rusade han upp för att med tillhjelp af knytnäfvarne söka freda sin ära, så var alltid någon större eller starkare kamrat till reds att lyfta upp fingret och säga: »Tout beau! Sitt Prisse!» »Prisse» hade slutligen ingen annan utväg än att lida och tiga, och då han, ehuru ej i besittning af något glänsande ingenium, dock hade förmågan att, såsom det heter, »slå i sig» hvarjehanda, så tog han slutligen afgångsexamen och afsändes till universitetet. Nu var Rasmus Prissén en fri student, och nu skulle väl lidandets dag vara till ända och ärans, det personliga erkännandets, morgongryning randas. Men, o ve! Namnet följde honom hvart han gick eller stod. Redan vid första nationssexan, då Rasmus fick en hel mängd nya bröder, grumlades hans fröjd på det betänkligaste sätt, i det nästan hvar enda en, sedan glasen voro tömda och handtryckningen fullbordad, slog honom på axeln under utropet: »Se så, gamle Prisse, kom nu och *sitt!*» Icke heller var Rasmus i yttre hänseende hvad man kallar väl lottad. Han hade icke haft lyckan att ärfva hofpredikantens böjliga figur, och ansigtet — »ja, Gud vet, hvar den gossen fått sitt ansigte ifrån», suckade mer än en gång prostinnan Angelique, vajande med kyrkplymen — det såg nästan ut som om någon på okynne mejslat det uren något vattensjuk rosenpotatis. Denna naturens orättvisa sökte naturligtvis Rasmus upphjelpa

dermed, att han, så fort sådant ske kunde, skuldsatte sig upp öfver öronen hos skräddaren för mer eller mindre extravaganta beklädnadsstycken. Han skaffade sig »bena» både bak och fram, insmorde sitt något lurfviga hufvud, så att oljan perlade nedför de stora runda kinderna och satt hela timmar framför spegeln under fåfänga sträfvanden att få det strida håret att »ligga i lock» vid tinningen. Men intet halp! Han fick nemligen höra, att »förut hade Prisse blott varit onoslig, men nu hade han blifvit nosig», ja, några sade rent ut, att »'Prisse' blifvit en snobb». Hvad hade han icke velat gifva för att kunna tillegna sig blott en ringa del af det »eleganta» sättet hos Spolén — klockarens son i hofpredikanten Prisséns församling! — då han i skjortärmarne, med cigarren i ena mungipan, lade sig tvärs öfver biljarden med ena benet i vädret för att med tillhjelp af »fiolen» göra en »Carolina» — som det ju heter? Rasmus hade visserligen en gäng försökt att lära sig denna »ädla» idrott, men råkade vid första stöten göra icke en boll, men ett stort hål i klädet, hvilket kostade honom sina modiga 50 kr. Han hade också på en och annan offentlig bal försökt att dansa, men blifvit »mankerad», och till råga på olyckan hade han tyckt sig märka, att de ohöfliga unga damerna derjemte bakom solfjädrarne framfnissade några ljud, i hvilka Rasmus bestämdt vädrade hväsljudet i ordet Prisse.

Hvad skulle han nu taga sig till? Ju mer Rasmus kände sig sparkad, desto häftigare blossade i hans själ begäret att få vara med, om också blott på ett enda litet hörn af den der pinnen, der de högsta hönsen hade sin plats — men *huru*? *Det* var frågan.

En af de personer, som städse utgjort föremålet för Prisséns beundran, var den ståtlige och öfverdådigt elegante göteborgaren Fiskström, som var »sportsman» och ständigt åtföljdes af den allra finaste rapphönstik, och Rasmus kunde icke undgå att märka, huruledes denna tik kastade en ytterligare glansöfver göteborgaren, och tvärt om. En gång, då Rasmus stannat för att med sina beundrande blickar följa den sköna synen, då Fiskström med tiken i hälarne långsamt avancerade nedåt gatan, lade han märke till, huruledes Fiskström, då han mötte en af stadens vackraste ungmör, skrufvade binoclen fastare på näsan och »starrbligade» den unga damen rakt in i ansigtet, på samma gång han hvisslade åt sin hund med en ledighet och en élégance, som kom Prisséns hjerta att slå dubbla slag af förtjusning. Hela dagen sedermera förföljde honom denna syn, och då han nästa morgon vaknade, hade synen klarnat till en idé. »Tänk om jag skulle skaffa mig en hund! Fiskströms hund! Der går Prissén och Fiskströms tik, skulle man säga, och så» — i vissa lyckliga ögonblick plägar den ena idén taga med sig den andra i släptåg — »och så skulle jag kalla hundkreaturet för Prisse» — Rasmus glömde i hastigheten, att det var en tik — »och sjelf slippa det förhärdade hundnamnet!»

Prissén kastade sig i kläderna och skyndade upp till Fiskström, som klädd i en superfin morgonrock höll på att rengöra ett jagtgevär. Rasmus presenterade sig som studeranden Prissén och anhöll att få veta, huru vida herr Fiskström icke skulle vilja afstå sin hund. Fiskström tog af sig binoclen, torkade den omsorgsfullt på morgonrocken, fastskrufvade den åter, mätte den besökande från hufvud till fot och framstälde sedan i sin ordning på rent och oförfalskadt göteborgsmål den mycket enkla frågan: »E hänn galen?» Rasmus förklarade, att så icke vore förhållandet, han vore blott hundälskare, och han vore beredd att betala hvad som helst för en hund — en riktig hund, förstås. Göteborgaren, som började inse, att här vore fråga om en affär, vardt något höfligare och meddelade, att tiken visserligen icke vore fal för något pris, men att han just i dagarne fått en valp af tiken »färdig» från en jägare der i trakten, och den kunde han möjligen vara sinnad att afstå för 500 kr. Så mycket kontanter hade visserligen Rasmus icke inne, men saken rangerades så, att entremånadersvexel å beloppet utskrefs, som accepterades af studeranden Prissén, endosserades af studeranden Fiskström och trasserades af en gemensam vän, studeranden Skinnskattenius (son af kyrkovärden Petter Trulsson i Skinnskatteberg). Fiskström drog sig naturligtvis ur spelet vid nästa omsättning. Men när Rasmus efter denna transaktion kom ut på gatan, ledande »Prisse» i ett rödt band, så svälde hans hjerta af stolthet. Det var det skönaste ögonblicket i hela hans lif, han tyckte sig ändtligen ha blifvit något.

Rasmus Prissén hade blifvit »hundapa».

Han hade förvärfvat sig en rapphönshund af ädlaste sort, utomordentligt fint tecknad, med ett par stora, på en gång milda och lifliga gasellögon och en kropp, hvars smidiga stålsenor syntes öfverklädda med en hud af

silkessammet. Men vi, som skådade detta par, vandrande nedåt gatan, kunde icke underlåta att tänka: »Se der ännu en, som går sin moraliska undergång till mötes!» Hvem? Rasmus! Ingalunda! Han var redan för länge sedan mogen för sitt öde. Nej, *hunden*, det stackars ädla, fina djuret, som råkat i ett sådant sällskap!

Rasmus hade dock icke helt och hållet misstagit sig i sina beräkningar att blifva af med sitt öknamn. Visserligen hände det icke så sällan, att han fick höra: »Se der komma de båda 'Prissarne'!» Men artiga bekanta kallade honom emellertid nu herr Prissén och hans hund »Prisse». Det gick med Rasmus ungefär på samma sätt som med den stackars patienten, som inträdde till en berömd läkare och beklagade sig öfver att han fått en sjukdom, som gjorde honom till en odräglig börda för honom sjelf, och som höll på att utstöta honom ur det civiliserade samhällets gemenskap.

»Ja så, herrn har fotsvett?» sporde doktorn.

Ja, det hade han.

»Lätt hulpet,» genmälte läkaren, satte sig ned och skref något att taga in en matsked hvar annan timme.

Patienten tog in och med den påföljd, att han visserligen blef af med fotsvetten, men i stället vardt stendöf.

»Nu är det etter värre,» förklarade patienten, i det han åter inträdde hos läkaren. »Låt mig få till baka fotåkomman, men låt mig för Guds skull bli af med döfheten.»

»Lätt hulpet,» förklarade doktorn, satte sig ned och skref något att taga in en matsked *hvarje* timme.

Patienten tog in, men med den påföljd, att han visserligen fick tillbaka fotsvetten, men fick behålla döfheten.

Rasmus fick, som sagdt är, behålla båda sina namn.

Men han hade dock, såsom ofvan är nämdt, icke helt och hållet missräknat sig. Han fick först och främst anledning att anskaffa allt hvad som tillhör en jägares utrustning, gevär af flere slag, ståtliga jagtväskor och hundhalsband m. m. Han uppträdde på gatan i en mörkgrå jägaredrägt med gröna uppslag och hundhufvudsknappar samt stora jagtstöflar och en liten silfverpipa med kedja af samma metall, som bars utanpå rocken, samt en grön hatt med tuppfjädrar. Han lärde sig nästan fullständigt konsten att skrufva näsklämmaren och starrbliga på de unga damer, han mötte, medan han med utsökt ledighet hvisslade åt »Prisse». Visserligen tyckte han sig emellanåt skönja, att en och annan ung tärna med anledning af detta hans lediga sätt vände bort ansigtet med ett uttryck af vämjelse, men så hände det också någon gång, när han mötte *två* små snärtor, promenerande till sammans — när man är två, är man alltid mera obesvärad — att den ena hviskade till den andra: »O, hvilken rysligt söt hund!» en artighet, som Rasmus alltid tillegnade sig personligen. Till sin förtjusning märkte han också, att i de få familjer, der han umgicks, de unga flickorna, som förut knappt bevärdigat honom med ett ord, nu öfverhopade den förtjusande Prisse med de ömmaste smekningar, lade hans hufvud i sitt knä, kysste och klappade honom, ja, till och med gingo så långt, att de under små, de allra sötaste skrik läto Prisse slicka sig midt i ansigtet. Och der satt nu studeranden Prissén, röd ända upp i hårfästet af hänförelse, och tyckte, att det var *han*, som mottog både klappningarna och kyssarne. Han fick också för Prissesskull en mängd bekanta, som tillskyndade honom en ära, om hvilken han förut aldrig vågat ens drömma. Så t. ex. bäst han en vacker dag satt och åt sin frukost med Prisse bredvid sig, kom ingen mindre än baron B., den berömde häst- och

hundkännaren, till honom och frågade med det lifligaste deltagande efter »hans» mor och far — hundens, förstås. Han var fin, påstod han, »en riktig skatt» — och gamle-Prisse glödde af stolthet. De unga snobbarne började också att sälla sig till Rasmus dels för hans extravaganta kostymersoch hans goda cigarrers, men förnämligast för Prisses skull. Prissén hade nemligen lärt sin hund att göra en hel mängd konster. Hvem har icke på ett eller annat kafé med känslor af häpnad skådat ett helt stort sällskap af ungdomliga individer med benor, lockar eller luggar, sittande kring ett rundt bord, drickande punsch och rökande en hel afton ända till långt ut på natten, utan att

sysselsätta sig med något annat än med någon Prisse, som gör konster, ett sällskap, der den fyrbente medlemmen synes vara den ende, som blifvit utrustad med någon intelligens!

Näst Prisse fann sig Rasmus, som kommenderade konstnären, vara »själen» i alla dylika sällskap.

Men medaljen egde äfven sin frånsida.

Rasmus hade af en bland sina många nya bröder, en ung landtbruksbokhållare, blifvit inbjuden att deltaga i en jagt — en verklig jagt! Ändtligen randades den efterlängtade dagen, Rasmus instälde sig på klockslaget, iklädd sin elegantaste jagtkostym, och blef, hufvudsakligen för Prisses skull, mycket väl mottagen af godsegaren, bokhållarens husbonde. »Kanske herr Prissén vill följa hundarne?» sporde jagtens ledare, när allt var i ordning. Rasmus, som aldrig i sitt lif sett någon jagt, och framför allt icke hade något begrepp om harjagt, förklarade emellertid med den öfverlägsna hållning, som nu blifvit hans andra natur, att han vore villig öfvertaga denna post. Jagten började, och det dröjde ej länge, förr än man fick se först »Jösse», som vederbörligen »knäpptes», så alla hundarne — och sist Rasmus, likaledes med tungan hängande »utanför halsen», nedsmord, sönderrifven, utan både hatt och tuppfjäder, badande i svett och nästan halfdöd af löpande, dyrt svärjande på, att han aldrig i sitt lif mera ämnade »följa hundarne».

Rasmus vardt hädanefter »omöjlig» som jägare och vände derför hela sin uppmärksamhet på Prisses konstnärliga utbildning i andra riktningar. Största delen af både för- och eftermiddagarne upptogs af öfningar att lära Prisse sitta försockerbitar, hoppa öfver käpp eller ben, att göra honom till s. k. »tankeläsare» eller meddela honom konsten att söka upp och apportera gömda näsdukar, men framför allt fick Prisse öfva de nobla konsterna att »sitta» med en brinnande cigarr mellan käftarne samt att dricka konjak eller punsch. Dessa sistnämda konster vållade visserligen den stackars Prisse till en början svåra lidanden, men med tillhjelp af stryk och sockerbitar indränkta i konjak, förvärfvade Prisse om sider en sådan färdighet i att tåla starka varor, att han när som helst skulle kunnat supa hvem som helst af sina tvåbenta »stallbröder» under bordet. I konsten att umgås med käppar hade den lekfulle Prisse kommit derhän, att blott man för honom utpekade gamle professor X... — som alltid brukade gå med sitt spanska rör på ryggen, instucket emellan armvecken för att sålunda kunna skjuta fram sitt inklämda bröst — så for Prisse upp på ryggen på professorn, nappade till sig och sprang sin väg med hans spanska rör till omätlig förtjusning särskildt för alla dem, som blifvit underkända i käppegarens på sin tid så beryktade tentamina. Sedan detta upprepats några gånger, skaffade sig emellertid X... reda på hundegaren och lofvade honom, att han för sitt okynne skulle inkallas i rektorsförhör.

»Men det är ju inte jag, som är okynnig, det är min hund,» anmärkte Rasmus något slagen.

»Herrarne äro okynniga begge två,» genmälte den gamle i sin vanliga bistra ton.

När Rasmus önskade stifta någon förnämligare bekantskap, plägade han alltid passa på att med sin Prisse sätta sig i närheten af vederbörande, då denne händelsevis befann sig utan sällskap i något värdshusrum. Rasmus hade länge utlagt sina krokar för den fine e. o. notarien X,, som återkommit till universitetet för att taga juris kandidaten. En dag, då notarien satt ensam och drack sitt kaffe, tänkte Rasmus, att nu vore ögonblicket inne för en finare attack. Äfven han begärde kaffe och började omedelbarligen derefter sin vanliga exercis med sockerbitarne.

Prisse slungade sockerbiten i höjden och sade »snapp!» men såg derefter ytterst flat ut, ty han fick ingenting i munnen. Sockerbiten hade beskrifvit en oriktig kroklinie och plumsat ned i notariens kaffekopp, så att det heta kaffet icke blott stänkte honom upp i ansigtet, utan också hade fullständigt förderfvat hans rena skjortbröst. Notarien rusar upp och insinuerar, att Rasmus vore en fähund och hans hund likaledes, och Rasmus förlorar å sin sida all besinning och insinuerar, att notarien på ett otillständigt sätt tillegnat sig Prisses sockerbit. Stor träta. — som har till följd, att både Rasmus och Prisse få uppbära stränga tillrättavisningar af källarmästaren.

O, att ärans väg städse skall vara så full af törnen!

Se här ett nytt bevis för denna ingalunda nya sats.

En afton hade Rasmus och Prisse infunnit sig för att afhöra prestationerna af ett »bättre» sångarsällskap — ej ett s. k. tallrikssällskap, utan ett sällskap med inträdesafgift. Enaf de mest tongifvande medlemmarne i detta sällskap var en tysk baryton, som sjöng tenorarier på italienska. De båda Prissarne, som aldrig försummade något offentligt nöje, hade, som sagdt är, en afton infunnit sig för att deltaga i en sådan konstnjutning. Den tyske barytonen var just i färd med att klämma fram den stora tenorarian uti »Il Trovatore», då den fyrbente Prisse, hvars fina öronnerv-klaviatur endast var inrättadt för rena toner, började under de vildaste tjut kritisera tenoren.

»Tst! Kör ut hunden!» ljöd det från alla håll, och kyparne skyndade fram för att med sina handdukar sökainverka på Prisses omutliga konstsinne. Men Prisse lät sig ej förbluffa, utan tog blott ett skutt upp på tribunen och satte sig med nosen i vädret och med de vildaste tonansträngningar bredvid tenoren. Tenoren hade just nu kommit till arians glanspunkt, »Oh Leonora!» Prisse höll tonen, men tysken låg

Prisse sjunger »Oh Leonora!»

under med minst en fjerdedel, och följden blef en sådan gräslig duett, att hela åhörareskaran började stampa och tjuta i kapp med de båda konstnärerna på tribunen, och följden blef naturligtvis den, att både Rasmus och Prisse nödgades med skam till tack lemna konsertsalongen. Men härvid stannade det icke. Då Rasmus nästa afton i sällskap med en mängd vänner, men utan Prisse, ämnade å nyo bevista aftonunderhållningen, hade källarmästaren låtit uppklistra ett stort:

Obs! »Hundar få icke medtagas.»

och Rasmus fick nu upplefva den smäleken att se alla de beklagande axelryckningar och höra alla de oförsynta vändningar, med hvilka vännerna pekade på anslaget, ty der stodju alldeles uttryckligt: »*Du*, Prisse, kan ju omöjligen få följa med in på det här stället!»

Vägen utföre blef nu småningom allt mera sluttande. Till sin förargelse började Rasmus finna, att han icke längre hade någon »appell» på Prisse. Hunden följde med en hvar, som bjöd honom på toddi och sockerbitar, han började att långa tider på dagen göra sig osynlig för sin herre, ja, det gick till och med så långt, att han stundom icke ens kom hem om nätterna. Prisse undfägnades rikligt med både stryk och fängelse å eget rum för dessa oarter, men desto oefterrättligare blef han. Vackra hundar började dessutom komma ur modet och efterträdas af fula, ju fulare, desto dyrbarare. Prisse och hans konster blefvo derjemte något föråldrade. På grund af dessa skäl skaffade sig Rasmus slutligen efter åtskilliga ansträngningar en s. k. dogg, hvilken vid första anblicken såg ut som en riktig djefvul, brun-svart-strimmig, med en stor svart fläck, liknande en plåsterlapp, öfver venstra ögat, utan öron, näsan, klufven i två hälfter, sittande halfvägs upp mot ögonen, medan den långt framskjutande underkäken, bakom hvilken de vilda betarne framskymtade, hängde och slängde som bakdelen af en gammal utsliten galosch. Vid närmare skärskådning befans dock denna kannibaliskt grymma uppsyn stå i den märkligaste strid med det beskedliga, nästan fåraktigt enfaldiga uttrycket i Bobs ögon; och när man en gång fått sigte på dessa Bobs egenheter, förvandlades han till en mycket komisk företeelse. Ny beundran! Rasmus aktier voro åter i stigande. Bob var också det beskedligaste hundkreatur under solen, men då han på grund af sin hiskliga tatuering såg så grym ut, kunde han naturligtvis icke få medfölja på gator och värdshus utan att vara ledd i band, och då Prisse nu var kommen på den ståndpunkt, att han hvarken lystrade till hvisslingar eller sparkar, så måste äfven han ledas, och så uppträdde Rasmus på alla offentliga ställen ledande två hundar. Rasmus hade blifvit en s. k. dubbel hundapa.

Men redan samma dag, som Rasmus kommit i besittning af sin nya skatt, hände honom två äfventyr. Bob hade förut tillhört en annan hundapa och under denne herres ledning fått den vanan att intaga sina mål sittande på en stol vid samma bord som hans herre. När nu Rasmus i sällskap med sin dogg kom in i värdshussalen för att äta middag, satt en gammal hederlig landtpatron ensam vid ett litet bord och i färd med att uppfriska sin lekamen efter dagens mödor. Så snart Bob fick syn på den lediga platsen, klef han upp på stolen midt framför den gamle herrn och tog på sig sin allra älskvärdaste min, hvilket gick till sålunda, att han lyfte nosen något i vädret, så att de förfärliga betarne blefvo riktigt synliga, hvarjemte han så vänligt, som det stod i hans förmåga, blängde med sina fårögon, hvarvid hvitögat på ett skräckinjagande sätt afstack mot den svarta »plåsterlappen». Patronen

märkte ej till en början bordskamraten, men då Bob för att göra sig bemärkt uppgaf ett litet vänligt gläfsande, lyfte den gamle sina ögon från tallriken och uppgaf vid den syn, som nu mötte honom, ett sådant förskräckligt vrålande, att icke blott värden och alla uppassarne, utan äfven pigorna från köket rusade in i matsalen för att se efter, hvad som var å färde. Den gamle patronen hade fått blodet åt hufvudet och hemtade sig först någorlunda, sedan både Bob och Rasmus blifvit utkörda och han sjelf tagit en stor »ters» äkta »renadt», och då harmonien ändå icke blifvit riktigt återstäld, låtit tersen åtföljas af en stor »qvart» af källarmästarens bästa genever.

Ingalunda i bästa lynne begåfvo sig Rasmus och Bob till ett annat ställe för att intaga sitt kaffe. Vid inträdet i denna källarsal ljusnade dock Rasmus betydligt vid åsynen af en ståtlig ung landtjunkare, klädd i jagtrock och stora kragstöflar samt likaledes utrustad med en hund af, om möjligt, ännu förfärligare utseende än Bobs. Hunden hade han bundit vid öfre delen af den stol, på hvilken han satt och drack sittkaffe. Detta tyckte Rasmus såg särdeles »stiligt» ut, hvarför han — i förhoppning att här få göra en angenäm ny bekantskap — begaf sig bort till samma hörn af salen och äfvenledes band sin hund vid sin stolskarm.

»Hut!» sade landtjunkaren med en hotande blick på Rasmus, när Bob begynte morra åt den obekante kamraten. Rasmus hade just nu fylt sitt punschglas med en suck af tacksamhet öfver att *här*, på detta ställe, icke funnos några äldre, mer eller mindre fåniga landtpatroner, då i ett endaögonblick — kratsch! mor-r-r! vov! vov! vov! — Rasmus, landtjunkaren och de båda doggarne befunno sig i en hög på golfvet, vältrande om hvar andra i den vildaste oordning. Hundarne hade flugit i strupen på hvar andra och på samma gång dragit herrarne med in i leken.

Landtjunkaren, som först kom på benen, grep med kraftig hand sin egen hund i halsbandet, men tilldelade Bob på samma gång en så förfärlig spark, att denne med ett vildt tjut flög under bordet.

»Sparkar herrn min hund!» skrek Rasmus, skummande af raseri, i det han måttade en örfil åt våldsverkaren, som denne emellertid icke blott parerade, utan också besvarade med ett utfall, hvilket tillskyndade Rasmus en synförnimmelse som vid explosionen af hel raketkista. Hundarne rusade åter på hvar andra, herrarne likaledes. Bob försvarade sig någorlunda, ehuru äfven han fick stryk, men då Rasmus linkade hem i sällskap med sin blödande vän, ringde det oupphörligt i hans öron:

«Ud gik jeg med to brune Öine, Men jeg kom hjem med et Par blaa.»

Det var synd om Bob!

Så förgingo ännu några år. Vännerna blefvo allt talrikare, vexlarne likaledes, men så småningom allt svårare att omsätta.

Hofpredikanten hade för länge sedan annonserat i tidningarna, att han icke betalte sin sons skulder, och så en dag gick det, som det vanligen går i dylika fall. Rasmus var försvunnen.

*

»Men hur gick det till sist?» frågar må hända läsaren af denna hund- och lefnadssaga.

Det gick, som man lätt kan föreställa sig. Först dock några ord om den stackars Prisse, ty ära den, som äras bör. (Bob hade för länge sedan blifvit utmätt för en obetald skräddareräkning).

Prisse hade, såsom ofvan är antydt, redan under den sista tiden af sin herres vistelse vid universitetet börjat blifva demoraliserad, och lemnad åt sig sjelf, gick han med snabba steg sin undergång till mötes — just som vi från början förespått.

Han var nu ingens och allas hund, han hade blifvit en offentlig hund, som gick och dref på gatorna, men som dock hade sitt förnämsta tillhåll på stadens krogar och värdshus.

Prisse hade blifvit »uteliggare».

Mot alla uppassare var han synnerligen älskvärd, för dem svansade han och gjorde sina bästa konster, ty han visste, att han förnämligast berodde af deras nåd. Alla kände honom, men tilltalades han på gatan af någon bland

dem, som smickrade sig af att tillhöra hans bästa vänner, så vände han blott på hufvudet och fortsatte sin väg med en blick af iskall likgiltighet, utan att ens göra någon min af att vifta, vore det också med yttersta delen af svansspetsen. Men träffade han samme person några ögonblick derefter sittande vid en biff eller en punschbutelj, *då* kände han igen sin vän och kunde lägga i dagen en älskvärdhet, som var rent af bedårande. Prisse hade blifvit en sjelfvisk och hycklande matfriare, blottad på alla ädlare känslor. Hans begär efter starka drycker var alltjemt itilltagande, och då han någon afton ej fått sitt tillbörliga qvantum alkohol, kunde han råka i ett sådant lynne, att han en gång till och med bet en öfverkypare. Prisse hade blifvit toddimartyr. Det omåttliga förtärandet af kött, steksås och socker hade dessutom förstört hans utseende, gjort honom ovig, tung och otreflig, och då han derjemte allt som oftast fick ligga ute om nätterna, så började han snart äta sig sjelf eller befann sig, med andra ord, i sista stadiet af öfverliggeri. Prisse hade blifvit cyniker.

Rasmus hade icke blott fysiskt, utan äfven moraliskt förderfvat ett ädelt djur. Hade han rättighet dertill?

Den djupt förfallne Prisses slut var lika bedröfligt som den senare delen af hans förfelade lif. En afton, då han kom raglande från en krog, der en hop unga glopar fylt honom med konjak, var han nog olycklig att sammanträffa med stadens nye fiskal, som hvarken kände honom eller hans lefnadsvanor. Fiskalen, som trodde sig hafva för ögonen ett fall af rabies, sände efter nattmannen, som lade en snara om Prisses hals och utan försköning befordrade honom till en annan verld.

Ärade läsare, tro icke, att vi här göra oss skyldige till något öfverdrifvet eller mindre passande skämt. Vi kunna nemligen högtidligt försäkra, att vi under vårt universitetslif gjort en, om också ytlig bekantskap med icke mindre än tre studenthundar, som beträdt samma sluttande plan som den stackars Prisse.

Vi yttrade i inledningen, att öfverliggarluften vid våra universitet vore så stark, att den till och med angrep derstädes boende fruntimmer eller dit inflyttade gamla ryttmästare. Vi gå nu ett steg längre och påstå, att denna luft är så mäktig, att den stundom angriper till och med studenthundarne.

*

Och Rasmus, hur gick det väl med honom? Äfven han befordrades till den andra verlden, dock icke under medverkan af nattmannen, utan medelst en emigrantagent, hos hvilken hofpredikanten inköpt en öfverfartsbiljett till Amerika, hvilken han sände sin son jemte sin välsignelse — »det sista utlägg», skref hofpredikanten, som han ville vidkännas för sin förlorade son.

*

En återkommen Amerikafarare, som för några år sedan sammanträffat med Rasmus, berättade, att denne efter att hafva i det nya landet frestat åtskilliga mer eller mindre gifvande näringsvägar såsom jernvägsarbetare, positivspelare, tidningsförsäljare på gatorna samt portvakt på ett sjömansvärdshus, till sist sökte sin tarfliga utkomst genom att mjölka kor.

Le icke, oerfarne läsare! I detta märkvärdiga land, som öppnar sin gästvänliga famn för de bäste af vårt »sämre folk» och de sämste af vårt »bättre folk», få allt som oftast just de »finare» af våra svenska utvandrare hålla till godo med det arbete, som i vårt gamla fördomsfulla land anses uteslutande tillkomma den i ladugårdsskötseln hemmastadda qvinnan.

Vid den stora ladugård, der Rasmus dagligen skulle mjölka sitt vissa antal kor, kunde dock Rasmus icke erhålla någon bostad, utan han måste bo i den närbelägna staden. Han skulle vara vid sitt arbete hvarje morgon kl. 4, men hade dessförinnan ungefär en fjerdedels svensk mil att vandra. »Nu först», hade Rasmus tillagt, då han berättade dessa små enskildheter, »har jag fått veta hvad det vill säga att lefva ett hundlif.»

Men två stora vinster hade dock Rasmus skördat af ombytet: han hade lärt att försörja sig genom ärligt arbete, och han hade för det andra blifvit af med accenten i slutstafvelsen af sitt namn. Han hette nu Mr. Prissen.

Han hade under hela sitt universitetslif icke lärt sig annat än att mjölka sin fars kassa samt skräddare, skomakare och värdshusvärdar; nu hade han lärt sig att mjölka 24 kor.

Lefnadsregler

och erinringar,

ieke nya, men doek tjenliga;

alla unga studenter, som icke önska blifva 'öfverliggare, vänligen tillegnade.

I.

tig upp om morgonen — ej fram på förmiddagen — helst vid 6-tiden, men aldrig, utom i sällsynta undantagsfall, efter kl. 7.

Tag en s. k. kali afrifning hvarje morgon, så blir du på en gång både ren, frisk och mornad. Men glöm ej den gamla föreskriften, att vattnet bör hafva stått inne i rummet öfver natten, och om vädret är kallt eller gråkallt, så lägg dig åter i sängen 5—10 minuter, till dess du återvunnit hudvärmen, eljest kan du ådraga dig den efterhängsna åkomma, som kallas reumatism. Känner du lust att somna, när du vaknar, så betyder detta, att du om aftonen gått för sent till sängs. Lägg dig om aftonen före kl. 10 och låt undantagen från denna regel blifva så sällsynta som möjligt, ty mins, att för hvarje halftimme du sofver före midnatt, vinner du minst en hel timme på morgonsidan.

Undvik nattarbete, ty det skall till sist göra dig oduglig för dagsarbete, förstöra din sömn- och matsmältningsförmåga och dina nerver.

En timmes friskt morgon- eller förmiddagsarbete ger mera verklig valuta än tre timmars halfsömnigt eller nervöst nattarbete.

Tag en stunds rörelse i fria luften, medan rummet städas och vädras. Ät sedan din frukost hemma, men söla ej sjelf hvarken med kaffekokning eller annan frukosttillredning.

3-

Läs aldrig tidningar om morgnarne, utan om aftnarne efter slutadt dagsarbete, och känner du dig hågad att fördjupa dig i statskalendern, så bed ordentligt: »Inled mig icke i frestelse!» — och låt kalendern vara i fred, till dess ditt eget namn pryder den samma. (Se ofvan: »Tidningssugare» och »Kalenderbitare ».)

4.

Skaffa dig ett kraftigt och väl tillagadt middagsmål, men undvik det s. k. bränvinsbordet såsom magförderfvande, snuskigt och otidsenligt. Hjelp till att på hvad dig ankommer, ur våra svenska hem- och värdshusseder bortarbeta »denna lemning af samtidas osnygghet och förfädrens dåliga mathållning», denna osed, som med rätta väcker på en gång vämjelse och löje hos hvarje bildad utländing.

Undvik äfven eftermiddagskaffet på värdshuset eller kaféet, så vida du intager dagens hufvudmål före kl. 6 och vill arbeta om eftermiddagarne, ty på kaffet följer gerna punschen och på denna en förstörd eftermiddag. (Se ofvan: »Uteliggare».) Kan du ej undvara eftermiddagskaffet, så intag det på ditt rum, om sådant kan ske utan tidsspillan och söleri.

5.

Den matordning, som medgifver den längsta och mest fruktbärande arbetstiden, består dock deri att taga en lätt s. k. mellanfrukost vid 12-tiden och att uppskjuta dagens kraftigaste måltid till arbetstidens slut eller kl. 6 e. m. Att i enlighet med nyare svenska seder äta middag kl. 4 och låta den öfriga delen af dagen vara till spillo gifven innebär, att den svenska arbetsdagen varder 2—3 timmar kortare än i den öfriga civiliserade verlden. Hafva vi råd till en sådan lyx?

6.

Röka, om du ej kan låta bli det, men ur den långa pipan, helst den s. k. turkiska pipan — den korta är ett oting — ty pipan är billigare, helsosammare och smakligare än de eländiga cigarrer, du köper för 10 ore stycket, och hvilka, vare sig af tyskt eller svenskt ursprung, i regeln äro vida mer förderfvade än fröken, som säljer dem, hvilket icke vill säga så litet.

Anm. Goda cigarrfröknar kunna stundom påträffas, men goda cigarrer — ytterst sällan.

»Håll din pipa liksom allt annat hvad dig tillhör ren, men akta dig för piprensningen! Lär din tjensteande att med en glödgad ståltråd befria dina rökverktyg frän den surnande nikotinen.» (Se ofvan: »Piprensare».)

Försök att begränsa och minska din dagliga rökning, i annat fall ökas den, och du varder till sist invärtes lik en gammal surnad tobakspipa, som dock ej kan rensas med någon glödgad ståltråd.

7-

Börja dina studier, så snart du anländt till universitetet. Tag dig ingen hvilotermin, ty den kan blifva din ruin. Studera kraftigt och framför allt planmessigt. Uppsök en äldre erfaren kamrat och begär af honom en studieplan, och finner du den god, så släpp den icke, förr än du hunnit målet.

Bestäm med tillhjelp af erfarne rådgifvare den ungefärliga tid, du bör offra åt hvarje ämne i enlighet med studieplanen.

8.

Måste du taga en examen, så tag den så fort du kan göra det utan skam, eller så snart du klart och grundligt tili-egnat dig kursens element, och slå dig sedan på vetenskapliga specialstudier, om du har råd och lust dertill.

Denna väg är ej den enda, men den är den säkraste. Kom i håg, att för att taga en examen fordras ej annat än sundt förstånd, vanlig underbyggnad och viljefasthet eller så mycket karakter, som behöfves för att vara flitig, äfven när arbetet till en början förefaller oangenämt. Haf blott tålamod, ty till sist verkar hvarje planmessigt andligt arbete uppfriskande. Försöker du att blifva vetenskapsman, innan du tagit examen, så kan du visserligen blifva det, men du kan ännu lättare blifva öfverliggare.

Känner du dig under examensstudiet frestad att kasta dig in på specialstudier, så bekämpa denna frestelse, men göm och vårda ditt intresse, till dess du har examen bakom ryggen. Kom i håg, att ju mer du fördjupar dig i en vetenskapsgrens enskildheter, desto svårare blir det i regeln att med allvar studera en annan vetenskaps element, ju lärdare du tycker dig blifva, desto examensfegare blir du, och varder du derjemte högfärdig öfver din lärdomsskatt, så är du förlorad. Bry dig ej om hånet öfver den s. k. examensläsningen. Hånaren är i regeln antingen en lätting eller en högfärdsöfverliggare. (Se ofvan.)

9-

Är du ej af naturen rätt danad för stillasittande arbete, eller plågar och stör dig en allt för liflig inbillning, så uppsök en kamrat, som är lugn, fridsam och flitig, och som ämnar taga samma examen som du sjelf. Ingå med honom arbetsbolag, och hjelpen hvar andra att obrottsligt hålla den öfverenskomna arbetsordningen.

Låt ej småaktigt gnabb störa edert samlif. Gif efter så långt du bör och håll i, så får du derjemte en vän för lifvet.

Försumma aldrig de till ett ämne hörande praktiska öfningarna!

10.

Känner du dig trött af en längre tids ihållande examensarbete, så tag dig en sammanhängande fritid, dock ej utöfver en månad. Länge fåfäng gå lärer mycket ondt.

11.

Kläd dig fint, om du har råd dertill, men alltid enkelt. Välj färgerna efter ditt utseende, men ej efter modet för dagen, och glöm icke, att mörka färger passa alla. Låt aldrig någon del af din klädsel skrika eller sticka af. Kläd dig så, att verlden månde säga: »Hvad den der ser hygglig ut!» men aldrig: »Hvilka vackra kläder han har!» Sök upp den solidaste skräddaren, äfven om han vore 25 % dyrare än andra, ty du vinner i alla fall 50 % på affären. Gör ditt beklädnadsval med omsorg och eftertanke, men har du en gång fått hvad som passar dig, så tänk ej mera på dina kläder.

Betala skräddaren kontant, det skall både du och skräddaren hafva godt af. Blif ej »putsare», men glöm ej, att renlighet dock till sist är den »solidaste elegansen». ^

12.

Är du medellös, så nöj dig icke med att blott söka stipendier, utan sök arbetsförtjenst. Undersök, huru vida du ej eger någon insigt, färdighet eller något anlag, som upp-odladt kunde förskaffa dig ditt uppehälle utan att helt och hållet omöjliggöra ditt examensarbete. Lycklig du, om du redan i skolan odlat antingen lefvande språk eller matematik eller någon naturvetenskap, ty sådana insigter kunna lättast omsättas i vinstgifvande undervisningstimmar. Dernäst kommer färdigheten i musik, teckning, bokföring o. s. v., och vore vi rätt fördomsfrie och modige, så lärde sig den, hvars anlag sådant medgåfve, ett handtverksyrke, hvars utöfning kunde stå till sammans med studiearbetet. Ty märk, att äfven om din binäring ej skulle lemna dig mer än 3—4 timmars ostörd studietid under dina första studentår, så blir dock vinsten i298

längden större, än om du under hela eller halfva år och sedan kanske under större delen af ditt lif skulle nödgas släpa dig fram under penningebekymmer, som ej lemna dig en enda timmes fullt ostörd arbetstid. Du lär dig derjemte att hushålla med tiden och blir en arbetsam, fri och oberoende man. Blif ej omsättare. (Se ofvan.)

Akta dig för de första, vanligen mera lättfångna skulderna, ty med dessa räcker du lillfingret åt den skuldsättningsdjefvul, som snart skall taga hela handen och sedan dig sjelf med både kropp och själ.

13-

Är din helsa svag, så sök först och främst boten i regelbundna lefnads- och framför allt arbetsvanor. Tag kammargymnastik om morgnarne på ditt rum, om ingen annan står dig till buds. Begagna friskgymnastik, om du har behof deraf, om aftnarne, men icke om morgnarne, och låt aldrig gymnastiken öfvergå hvarken i atletiska eller akrobatiska öfningar, om du vill behålla friska studiekrafter. Undantag från denna regel finnas, men endast under förutsättning af ovanligt stora kroppskrafter.

Shut your mouth and säve yoiir lifel Vänj dig vid att andas med tillsluten mun eller genom näsöppningen. Näsan är vår naturlige respirator och vår bästa luftrensningsmaskin. Den genom näsöppningen inandade, lagom uppvärmda luften förhåller sig till den genom munnen inströmmande på samma sätt som filtreradt vatten till orent. Genom näsandningen blir lungan lättare bottenfyld, syrsättningen rikare, din kropp och framför allt dina lungor friskare, än om du låter den kalla och vanligen orenade luften inströmma genom din fult gapande munöppning.

Vårda din helsa, men blif ej helsopedant.

14.

Är du musikalisk, så idka musik, ty musiken är en skön konst; men njut af denna din gåfva under lediga aftonstunder.299

Eger du sångröst, så vårda den, men blif ej en ensidig qvartettsångare och akta dig för titeln »matsångare». Glöm ej, att andning med hela lungan och förståndig hehandling af luftförrådet är första vilkoret för röstens styrka, renhet och klarhet, samt att varma alkoholsdrycker äro röstens förderf. Använd näsandning, så vidt möjligt är,

äfven under sången, ty härigenom uppnår du lättast både lungans bottenfyllning och den bästa hushållning med luftförrådet. Höj ej skuldrorna, när du andas, ty då gör du dig i regeln skyldig till nyckelbensandning, fyller endast lungans öfre del med luft och förderfvar i stället för att stärka din röst-apparat. Beflita dig om föredragets konst. »Sörj du blott för tonens skönhet, tonens styrka skall då nog sörja för sig sjelf», säger en berömd engelsk författare. Men tro ej att du är kommen till universitetet blott för att sjunga. Universitetet är ingen musikalisk akademi.

Intressera dig för studentlifvets samfundsangelägenheter, men låt dig härvid ej ledas af personlig fåfänga, ty då blir detta intresse snart en hufvudsak, på hvilken du lätt kan bryta halsen af dig. (Se ofvan: »Konst- och offentlighetsöfverliggare».)

IS-

Var kysk och återhållsam, om du vill behålla din arbetskraft, ditt ungdomsmod och din ynglingsfriskhet. Låt ingen inbilla dig en sådan fabel, som att din kropp blir skelett-artad och din själ hel- eller halfgalen, eller att i en framtid dina barn få engelska sjukan blott derför, att du varit återhållsam i ungdomen. En dylik bedröfvelsens skepnad blir du genom onaturliga utsväfningar, men icke derför att du hållit det kyskhetslöfte, du gifvit vare sig din mor eller dig sjelf. Har du i barndomen blifvit frestad till hemliga laster, så vänd dig oförtöfvadt till en förståndig och bildad läkare och använd hela din viljekraft för att lyda hans råd, så långt du bör.

Dröjer du af loj het eller falsk blygsamhet att på allvar taga i tu med denna angelägenhet, så är du förlorad. (Se ofvan hit hörande typer.)

Erinrom oss, att sedelagarne äro lika okränkbara som naturlagarne, och att vi äro menniskor, just emedan vi inom vissa gränser förmå reglera de senare medelst de förra.

Vill du kämpa, skall du också segra, och glöm ej hvad verldens störste menniskokännare låter Hamlet säga till sin mor. (»O kasta då den sämre delen bort» etc. Hamlet Akt III Se. 4.)

Ett ord i förbigående! När du kommer ut i verlden, så verka för utbredningen af en åsigt, om hvilken en falsk anständighetskänsla vanligen förbjuder oss att tala, nemligen om nödvändigheten af återhållsamhet äfven inom det äktenskapliga lifvet, icke minst bland vår arbetarebefolkning. Allt för ofta tillgriper mannen alkoholsdrycken, för att dymedelst erhålla en skenbar ersättning för den kraftförlust, som omåttligheten på det i fråga varande området förorsakat. Men då rusdrycken å andra sidan eggar till nya utsväfningar och sålunda till ökad njutning af det förmenta kraftersättningsmedlet, så blir mannen ofta på detta sätt supare, på samma gång det onda lynne, som åtföljer andlig och kroppslig trötthet yttrar sig i vämjelse eller utbryter i våldsamheter mot qvinnan, hvilken lika litet som han sjelf har någon aning om hvar det ondas rot egentligen är att söka. Bristen på återhållsamhet inom det i fråga varande området är icke den enda, men en af de förnämsta orsakerna icke blott till fylleriet, utan också till osämjan inom det äktenskapliga lifvet.

16.

Låt ej förtäringen af vare sig konjak, med eller utan vatten, eller punsch blifva ens en aftonvana, ty då löper du fara att blifva en s. k. spritmartyr.

17.

Låt de gamle behålla korten och lemna förmiddagsbiljarden åt uteliggaren och »snobben».Skaffa dig aldrig någon hund, så länge du är student. Käre vän, blif icke hundapa!

*

Några vördsamma erinringar till akademiska nationsstyrelser samt fäder och målsmän.

Borde icke alla seniorskollegier vara så organiserade, att hvarje senior af kollegiet erhölle uppdraget att med råd bistå och på det sätt, som en äldre kamrat egnar och anstår, träda i närmare personligt förhållande till ett visst

antal yngre nationskamrater, i synnerhet sådana, som idkade samma studier som han sjelf, så att hvarje yngre nationsmedlem på detta sätt finge en bestämd senior, till hvilken han kunde hänvända sig?

Borde ej seniorskollegiet för detta ändamål ega rätt att, om så behöfdes, med sig adjungera ett visst antal framstående och praktiska yngre nationsmedlemmar?

Borde ej seniorerna för detta sitt besvär särskildt ihågkommas med stipendier, allra helst genom särskilda s. k. seniorsstipendier, hvilka utan tvifvel skulle komma till stånd, så snart en dylik organisation blefve genomförd och känd af den studerande ungdomens målsmän?

Borde ej nationssalarna hållas stängda om förmiddagarne?

Borde ej fäder och målsmän ega rättighet att af vederbörande senior begära och erhålla skriftliga upplysningar om söners eller myndlingars studier och lefnadssätt vid universitetet?

Borde ej fäder och målsmän något närmare, än nu vanligen är fallet, taga reda på såväl lefnadsomkostnaderna vid universitetet, som den tid, som erfordrades för afläggandet af den examen, hvilken ynglingen beslutat att taga; och bordeej efter vunnen insigt, att tid eller penningar onyttigt bortslösades, studenten under någon tid få försöka att fortsätta sina studier i hemmet, och om äfven detta ej ledde till något resultat, borde ej en sådan student snarast möjligt ändra lefnadsbana?

Skulle ej i synnerhet förmögna fäder genom dessa enkla mått och steg befria studentlifvet från månget rötägg och sig sjelfve från ansvaret att genom liknöjdhet, okunnighet eller efterlåtenhet hafva väsentligen bidragit till sina egna söners förderf?

*

ETT UNIVERSITET I SVERIGES HUFVUDSTAD.

BIDRAG TILL UNIVERSITETSFRÅGANS BELYSNING

OSCAR SVAHN,Ett universitet i Sveriges hufvudstad.

fvanstående studentminnen äro icke ämnade att vara hvad man kallar en tendensskrift. En hvar, som är något förtrogen med vårt svenska universitetslif, torde dock vid dess genomläsning i de flesta fall utan synnerlig svårighet kunna urskilja den verkliga beskaffenheten hos de förhållanden, som af studenthistorien erhållit sin färg eller sin belysning. Men oafsedt den beviskraft ett eller annat drag i dessa bilder än må ega, så vill författaren till efterföljande uppsats dock uttryckligen tillkännagifva, att han hyser tillräcklig aktning för gränsen mellan skämt och allvar, för att han skulle vilja använda dessa teckningar såsom bevisningsgrunder för nedanstående satser, och lika litet skulle han önska, att någon annan genom användningen af dessa eller dylika vapen gjorde sig skyldig till felet att i en vigtig fråga skjuta öfver målet. leke heller är tanken om ett universitet i Sveriges hufvudstad i behof af ett dylikt stöd. Denna tanke har redan tagit ett lika djupt som stadigt rotfäste i verklighetens jordmån och växer stilla, men planmessigt under intresserade, insigtsfulle och praktiske mäns ledning och omvårdnad. Hvad denna i sig sjelf tillräckligt lifskraftiga idé för tillfället mest behöfver är stödet af ett allmännare och lifligare intresse. Den är nemligen i vida kretsar ännu alldeles för litet känd och derför ej heller tillräckligt allmänt behjertad. Att i sin mån bidraga till undan-rödjandet af detta hinder för tankens snabbare växtfart är ett

af de förnämsta syftena med nedanstående rader, som bifogas studentminnena af flere skäl, äfven det, att om författaren ut-gåfve dessa sedan många år till baka närda grundtankar i en särskild skrift, så skulle denna må hända ej kunna påräkna en läsarekrets af några hundra personer, men deremot såsom bihang till i fråga varande skildringar möjligen uppmärksammas af ett vida större antal läsare — gillas eller ogillas — men i hvilket fall som helst gifva anledning till ett meningsutbyte och kanske i lyckligaste händelse till en eller annan yttring af enskild frikostighet, hvilken eljest icke kommit högskolan till godo.

Författaren står ej till något af våra universitet i någon särskild tacksamhetsskuld utöfver den, som åligger hvarje

f. d. student, men han hyser ännu mindre någon afvoghet mot dessa gamla härdar för svensk odling. Han är öfvertygad om, att de i mer än ett hänseende väl häfdat sin plats och fylt sin vetenskapliga uppgift; men han tror sig också veta, att de äro behäftade med brister, både många och svåra att utrota. Han är vidare af den åsigt, att den för några tiotal af år sedan så ofta omordade frågan om våra universitets flyttning till Stockholm aldrig mera på allvar kan komma på dagordningen. Med den växande folkmängden och bildningslusten inom vårt land stiger också med hvarje år studentantalet vid båda våra universitet, så att de ordinarie lärarekrafterna i flera undervisningsämnen rätt snart måste fördubblas, särskildt i Upsala, så vida icke våra universitet så småningom skola urarta till blotta tentamens- och examensanstalter. Ännu är dock den vetenskapliga kärnan i våra högsta undervisningsanstalter i det hela taget sund och kraftig. Att under sådana omständigheter företaga en universitetsflyttning vore i vetenskapligt hänseende lika oklokt, som det ur ekonomisk synpunkt skulle innebära ett slöseri, hvartill vi lyckligtvis sakna både lust och förmåga, äfven om de till så många millioner uppgående fonder, som under tidernas lopp blifvit skänkta till Upsala eller Lunds universitet skulle kunna utan våldförande af okränkbara

rättsgrundsatser öfverflyttas till ett hufvudstadsuniversitet. De åsigter författaren här nedan uttalar, sammanhänga till sist väsentligen med den öfvertygelsen, att äfven det bästa småstadsuniversitet, ehuru välgörande för vissa naturer, dock verkar rent af förderfvande på personer af ett visst skaplynne; att dessa vördnadsvärda inrättningar, i trots af sina goda sidor, dock kämpa med bristfälligheter i organisation, arbets anda och studieanda, som icke kunna undanrödjas utan under täflan med ett hufvudstadsuniversitet; samt att slutligen vårt lands och folks andliga odling i snart sagdt alla riktningar oundgängligen behöfver en medelpunkt, som icke kan förläggas till något annat ställe än landets hufvudstad.

Våra öfverliggare.

19I.

Grundvilkoret för att ett svenskt hufvudstadsuniversitet skall blifva lifskraftigt.

etta vilkor består enligt vår öfvertygelse deruti, att ett sådant universitet, utan att väsentligen afstå från sin rättighet till sjelfstyrelse, underkastar sig en sådan organisation och, om så fordras, en sådan kontroll från statens sida, att det med hänsyn till examensrätt och de vederbörligen examinerade lärjungarnes kompetens till offentliga embeten varder likställdt med statsuniversiteten.

Ännu i våra dagar hör man ordas om ett s. k. »fritt» universitet såsom ett önskningsmål ej blott i Stockholm, utan äfven i Sveriges andra stad. En fri vetenskaplig inrättning, den friaste, som gerna låter tänka sig, ega vi i vår Vetenskapsakademi, hvars professorer icke äro underkastade hvarken undervisnings- eller examensskyldighet. Hvad en sådan institution, i och genom hvilken vetenskapsidkaren sättes i tillfälle att ostördt egna sina krafter åt forskningar, förmår uträtta, derom vittna namnen Berzelius, Lovén, Edlund, Nordenskiöld, Gyldén, Wittrock och så många andra af dess medlemmar, som bidragit att göra svensk vetenskaplighet känd och aktad inom hela den bildade verlden. Men ett litet land har icke råd till mer än en enda sådan institution, och vi betvifla för öfrigt, att en dylik inrättning skulle njuta någon rätt trefnad på något annat ställe inom vårt land än i Sveriges hufvudstad.

Men det fria universitetet skulle väl dock icke vara till den grad fritt som vår svenska Vetenskapsakademi/ Det skulle, säger man, meddela undervisning medelst föreläsningar, men icke hafva någon examensskyldighet.

Låtom oss i korthet något närmare skärskåda dessa båda punkter: betydelsen af en universitetsexamen samt undervisning medelst föreläsningar.

Bakom det examensfria universitetets mönsterbild står föreställningen, att den inrättning, man kallar examen, ej bör hafva någon plats inom det högre skedet af vetenskaplig undervisning. Examen, heter det, innebär ett ovärdigt tvång för den till mogen ålder hunne studenten och på samma gång en boja kring den fria forskningens fortkomstledamöter. Dylika åsigter hafva på sin tid rört upp både rök och gnistor i utlandet, särskildt i Tyskland, hvarifrån de antagligen blifvit förda öfver till vårt land, der gnistorna på vanligt sätt glimma och glöda, långt

sedan de i hemlandet slocknat eller begrafvits i glömskans stelnade lavaström. Att ett pedantiskt och opraktiskt examinerande är förkastligt inom hvarje undervisningsområde, derom äro vi lika öfvertygade, som att ett klokt ordnadt examensväsen är nödvändigt äfven på universitetets undervisningsstadium och detta ur tvenne synpunkter.

Först och främst kan ju staten lika litet som i många fall den enskilde arbetsgifvaren undvara kunskapsintyget vid besättning af lediga befattningar eller vid valet mellan flere sökande till samma befattning, äfven om examensbetyget ej utgör eller ens bör för vederbörande utgöra det enda rättesnöret i dylika fall. För det andra eger examen i rent pedagogiskt hänseende och icke minst ur synpunkten af den studerandes sjelfuppfostran en betydelse, som lärdomshögfärden eller lärdomslojheten allt för ofta förbiser. Att en person kan tillegna sig grundliga insigter inom en vetenskap utan att i den samma hafva aflagt något examensprof, skall väl ingen med fog kunna förneka, men ingen, som eger någon erfarenhet på detta område, skall heller kunna bestrida, att det blindvisa

famlandet i vetandets källargömslen, det ensidiga fördjupandet i enskildheter, som för vetenskapen äro af jemförelsevis ringa värde, det envisa fasthållandet vid halfsanna eller halfmogna teorier och älsklingstankar — fel, som så ofta vidlåda den »sjelflärde» och icke minst ett visst slag af lärda akademiska öfverliggare — till största delen härstamma från uraktlåtenheten att göra sig reda för vetenskapens element, innan man fördjupar sig i dess enskildheter. Examen utgör nu ur denna synpunkt icke vetandets mål, utan blott det medel, hvarigenom studenten nödgas att samla och koncentrera sitt vetande samt framför allt att på ett ordentligt och sammanhängande sätt tillegna sig vetenskapens element. Men, invänder man, kan icke examen innebära en frestelse att studera blott för examens skull? Den som så gör, svara vi, skulle äfven utan examen aldrig blifvit vetenskapsman, men i och med examensstudiet skall äfven en sådan student i regeln hafva vunnit mera, än om han vare sig promenerat på vetandets allfariväg eller begifvit sig på upptäcktsfärder i dess obygder utan att hafva detta mål för ögonen.

Rättigheten att få aflägga examen innebär ju för öfrigt ingen skyldighet, intet examenstvång. Äfven vid våra statsuniversitet eger ju en hvar student rättighet att studera, huru mycket och huru länge han behagar, utan att behöfva aflägga examen, ja, han kan till och med ligga vid universitetet, huru länge som helst utan att ens studera, en rättighet, af hvilken allt för många begagna sig. Men om en student vid det examensfria universitetet skulle önska att aflägga en examen eller för ett praktiskt mål söka ett officielt intyg öfver sina kunskaper, så skulle detta ej låta sig göra. Det »fria» universitetet skulle med andra ord innebära ett tvång för hvarje student, som icke hade råd eller lust att studera utan praktiskt lefnadsmål, att begifva sig till ett annat, med examensrätt utrustadt universitet. Men då nu i vårt land 90 % af den studerande ungdomen helt visst ej skulle kunna undvara examensbetyget, så skulle det fria universitetets frihet snart

komma att företrädesvis yttra sig deri, att det inom de flesta vetenskapsgrenar blefve »fritt» från lärjungar.

Men, invänder man må hända, föreläsandet, föreläsningarna återstå ju dock såsom det fria universitetets förnämsta uppgift, och betydelsen af detta bildningsmedel bör väl icke underskattas? Äfven utan examensrätten skall ju det fria universitetet genom sina föreläsningar blifva en härd för vetenskaplig forskning och vetenskaplig upplysning, till tjenst icke blott för en trängre krets af yngre vetenskapsidkare, utan också för den stora bildningssökande allmänheten?

Ja, låtom oss icke underskatta, men heller icke öfverskatta föreläsningarnas betydelse. Föreläsningen hvarken kan eller bör undvaras inom den högre undervisningen. Det lefvande ordet, rätt behandladt, är städse en mäktig andlig häfstång. Särskildt är föreläsningsformen af stor betydelse vid utvecklingen eller deduktionen af ett abstrakt tankesammanhang, t. ex. inom den högre matematikens eller metafysikens område. Det samma gäller om föreläsningar inom naturvetenskapens flesta grenar, särskildt fysik och kemi, då de åtföljas och belysas af experiment, som nybörjaren eller flertalet af åhörarne icke kan på egen hand verkställa. Men är det fråga om verklig under-visning, så hvarken kan eller får föreläsandet vara den enda undervisningsformen af det enkla skäl,

att under denna framställningsform föreläsaren ensam är aktiv, medan åhörarne väsentligen måste förhålla sig passiva. Föreläsningen medgifver icke ett af de förnämsta vilkoren för allt verkligt och grundligt lärande, nemligen lärjungens sjelfverksamhet eller sjelfverk-samma tillegnande af undervisningsstoffet. Föreläsandet är ur denna synpunkt en lika bristfällig undervisningsform som lex-läsningen, ehuru af motsatt art, emedan lexläsningen innebär, att lärandets tyngsta börda kastas på lärjungens minnes-eller förstånds verksamhet. Här är det sålunda lärjungen, som företrädesvis förhåller sig aktiv, medan läraren intager en relativt passiv ställning eller varder i sin egenskap af lexförhörare ett slags åhörare, hvars värf ofta nog blir lika maskinmessigt som

hos åhöraren af en föreläsning, då deremot hvarje undervisning, som förtjenar detta namn, förutsätter en sådan efter ämnets beskaffenhet och lärjungens utvecklingsståndpunkt afpassad verksamhet hos läraren, att lärjungens sjelfverksamhet derigenom på ett bestämdt sätt väckes och näres.

Föreläsningen varder sålunda ur denna synpunkt inom de fleste och särskildt de humanistiska vetenskapsgrenarne mera ett medel till väckelse af lefvande intresse för ett visst vetenskapligt innehåll eller för bibringandet af allmänna öfversigter, än ett medel för verklig eller grundlig undervisning. Detta jemte väckelsen af intresset för bildning i allmänhet utgör också den s. k. populära föreläsningens enda frukt, och tron på den populära föreläsningens förmåga att bibringa verkliga kunskaper utgör, enligt vår öfvertygelse, en af de fördomar, som hafva sitt fäste i den hos oss lika beklagliga som allmänt gängse okunnigheten om uppfostrings- och undervisningslärans första grunder.

Svaret på frågan om nyttan af det s. k. fria universitetets föreläsningar är härmed väsentligen funnet. Ur rent vetenskaplig synpunkt framträda de äfven under de mest gynsamma förhållanden som en ofullständig undervisningsform, och ett universitet, som skulle försöka att verka ensamt med detta medel utan att ens ega examensrätt, skulle, särskildt i vårt land, snart se sina flesta lärosalar öfvergifna af lärjungarne. Återstå sålunda de populära föreläsningarna. Men ett universitet, hvars verksamhet vore inskränkt inom denna gräns, hade i och med det samma afsagt sig sin förnämsta vetenskapliga uppgift och skulle, i synnerhet i ett litet land, snart blifva lika vanlottadt i fråga om lärare som lärjungar. En verklig vetenskapsman måste antingen ega ostörd tid för vetenskaplig forskning, eller också måste han ega omkring sig lärjungar, till hvilka han träder i ett personligt förhållande — något som ej kan ske, om hans verksamhet blott är inskränkt till populära föreläsningar — lärjungar, i hvilkas växande intresse, kunskaper och forskningsförmåga han skådar den bästa frukten

liksom den värdefullaste lönen för sin lifsgerning. Omgifven deremot af en åhörareskara, lockad till hans populära föreläsningar delvis af bildningsbegär, men till största delen af nyfikenhet eller af oförmåga att för tillfället på annat sätt fördrifva sin tid och vexlande efter nycken för dagen, efter årstiderna eller väderleken och öfvergifvande honom, så snart nyfikenheten blifvit släckt eller hans val af föreläsningsämne ej längre faller i smaken, skulle äfven den dugligaste föreläsare, om han hade någon aktning för sig sjelf och sin vetenskap, snart tröttna vid ett sådant värf. Hvarför hafva föreläsningarna i Göteborg under långa tider så godt som afstannat, ehuru man till en början haft till sitt förfogande både framstående och väl aflönade föreläsare? En dylik föreläsares uppgift blir också af ett annat skäl i längden nästan olidlig. »Det är omöjligt för en predikant», säger på något ställe en berömd fransk andlig vältalare, »att hafva 'esprit' femtiotvå gånger om året», men ännu omöjligare torde det vara för en vetenskapsman att flere gånger i veckan, år ut och år in, finna nya ämnen och hålla sin framställningsform lefvande och vaken för att mata en tillfällig och vexlande åhörareskara med vetandets i honung indoppade läckerheter. Men lika olidligt som det tvungna populära föreläsandet till sist varder för den äkta vetenskapsmannen, lika uppfriskande måste det blifva för honom—oafsedt sakens ekonomiska sida — att emellanåt, då ett passande ämne erbjuder sig, låta vetenskapens ljus lysa äfven för den större bildningssökande allmänheten. Må man icke heller åberopa Collège de France såsom någon mönsterbild för oss svenskar. Den som någon gång sett och hört en Geoffroy eller någon annan af de lysande förmågorna inom denna institution sitta och glänsa för en åhörareskara, bestående af en eller annan allvarlig student, men för resten af resande, som på vägen till Musée de Cluny eller gob.elins-fabriken passat på att taga äfven denna del af

verldsstadens märkvärdigheter i skärskådande, vidare af dagdrifvare från gatan, som gått hit för att värma sig gratis, eller gamla pen-

sionärer af båda könen, som begagnat detta tillfälle att sofva bort en stund af den långa tiden mellan »déjeüner» och »diner» — den som blott en enda gång bevistat ett sådant skådespel, han har också fått syn på den rätta halten af detta slags folkupplysning. Må vi slutligen icke hängifva oss åt den gamla villan, att en sak förändrar natur blott derför, att man före eller efter dess namn fogar de vackra orden »fritt» eller »frihet». Ett fritt folknöje, äfven det mest förädlande, ett fritt skryt eller ett fritt humbug är och förblifver hvad det är, med eller utan epitetet fritt, och på samma sätt förhåller det sig med

det fria universitetets föreläsningar.

* *

*

Stockholms högskola, som den 14 Oktober 1878 började och sedan dess lugnt och planmessigt utvecklat sin verksamhet, har haft att glädja sig åt en allt för insigtsfull och klok styrelse för att slå in på det examensfria och blott föreläsande universitetets opraktiska väg. I högskolans grundstadgar heter det nemligen:

»§ i. Stockholms högskola har till ändamål att främja vetenskapens utveckling och meddela vetenskaplig undervisning.

§ 22. Lärjunge eger att af högskolan erhålla vitsord öfver sina kunskaper efter eget val uti ett eller flera af de ämnen, i hvilka han vid högskolan njutit undervisning. Inom omfånget för statsuniversitetens filosofiska och juridiska fakulteter bereder högskolan genom sin undervisning åt de lärjungar, hvilka sådant önska, tillfälle att kunna genomgå de akademiska prof, som fordras för rätt att vinna inträde och befordran i statens tjenst. Dessa prof afläggas i den ordning, som från statens sida bestämmes.»

Men det blifvande hufvudstadsuniversitetet är dock bygdt på en friare grundval än statsuniversiteten så till vida, som

det förra dels medgifver rätt till pröfning i enskilda undervisningsämnen, dels och framför allt, emedan högskolan ej fordrar, att alla dess lärjungar skola hafva aflagt någon student-eller afgångsexamen. I grundstadgarnes § 20 heter det nemligen :

»Välfrejdad man eller qvinna, som fylt sexton år, samt, på sätt i ordningsstadgan föreskrifves, visar sig hafva nöjaktig underbyggnad i något af högskolans läroämnen och betalar stadgad afgift, eger att vinna inträde såsom lärjunge vid högskolan».

Vittnesbörd om de frukter, som friheten i sistnämda hänseende redan burit, skola här nedan anföras.II.

Ett hufvudstadsuniversitet och reformerna inom våra nuvarande svenska universitet,

e förnämsta bristerna i vårt nuvarande universitetslif kunna, enligt vår mening, sammanfattas under följande synpunkter:

1. Brist på enhet uti och förståndig anordning af univer-sitetslärarnes verksamhet, särskildt med hänsyn tili undervisningssätt och examensprof.

2. Brister i fråga om styrelse- och befordringssättet.

Utrymmet medgifver oss endast att i korthet närmare belysa vår mening i ofvannämda hänseenden.

i. Statsuniversitetens undervisningssätt.

Undervisningssättet vid våra universitet har ända in till senaste tider inom de flesta vetenskapsgrenar varit inskränkt till blott föreläsande. Angående föreläsningens betydelse ur pedagogisk synpunkt hänvisa vi till hvad här ofvan blifvit yttradt och vilja endast tillägga följande. Att våra statsuniversitet ega och nästan alltid egt några utmärkta föreläsare, till hvilka den studerande ungdomen gerna, stundom med

hänförelse lyssnat, skall ej kunna bestridas. Men vi våga tryggt påstå, att de fleste af föreläsarne vid våra universitet antingen sakna både tid och lust till föreläsningens utarbetande i formelt hänseende eller också icke ega det lefvande ordet så i sin makt, att den muntliga framställningen genom sin form varder egnad att hos åhörarne väcka något lifligare intresse. Föreläsningens innehåll måste i sådant fall blifva hufvudsaken. Utan tvifvel är också det senare i regeln af vetenskapligt värde. Men föreläsaren eger obegränsad frihet i fråga om valet af föreläsningsämne, och derför kan det inträffa, dels att föreläsaren genomgår en kurs, beräknad för så lång tid, att flertalet af lärjungarne ej har hvarken tid eller lust att följa honom från början till slutet; dels att han behandlar en vetenskaplig enskildhet eller någon del af det ämne, som för tillfället utgör föremål för hans studier, men allt för svårfattligt för flertalet af åhörarne; dels till grund för sin framställning lägger en främmande författares arbete, hvilket han »kommenterar», ja, öfver hvilket han kanske någon gång endast »causerar» eller »småpratar», i hvilket fall åhörarne skulle sparat mycken tid och må hända erhållit vida större utbyte, om de blifvit satta i tillfälle att sjelfve läsa det i fråga varande arbetet. Härtill kommer slutligen, att ordinarie och extra-ordinarie professorns eller adjunktens föreläsningar ingalunda alltid äro satta i det inbördes sammanhang, som de akademiska statuterna föreskrifva, så att på detta sätt föreläsningar kunna försiggå i ett ämne en timme under alla terminens föreläsningsdagar utan att den studerande ungdomen kan af de samma draga någon nämnvärd nytta.

Vore det möjligt att bland våra omkring 2,500 studenter — för hvilkas räkning denna kostsamma föreläsningsapparat är anordnad, — anställa en omröstning angående värdet och nyttan af de akademiska föreläsningarna i och för sig, så äro vi öfvertygade om, att de fleste af dessa prestationer skulle med en häpnadsväckande röstöfvervigt stämplas såsom icke värda den tid och möda, som ofta måste förspillas på de samma.

»Måste?» spörjer man må hända. Vid våra universitet fins ju jntet föreläsningstvång, hvad ungdomen angår, och föreläsningarna äro ju detta oaktadt i allmänhet temligen talrikt besökta, såsom de förteckningar, bilagda professorernas s. k. föreläsningsdiarier, nogsamt utvisa. Ja, så ter sig förhållandet skenbart. Något tvång att besöka föreläsningar finnes icke, men mången professor fordrar, att examenskandidaten skall hafva »gått på hans föreläsningar», och då i en tentamen professorns helsning: »Jag har sett herrn på mina föreläsningar» är ett lika angenämt varsel som uttrycket: »Jag känner herrn icke» eller »Herrn har aldrig synts på mina föreläsningar» är olycksbådande eller åtminstone obehagligt, så anser mången student såsom en tung, men nödvändig börda att under någon tid »synas» i den blifvande tentatorns föreläsningsrum eller att åtminstone anteckna sitt namn på professorns åhörarelista, men ej sällan blott för att antingen snart försvinna eller kanske alldeles icke »synas» bland professorns verkliga åhörare. Det är emellertid dessa anteckningslistor, vittnande om ett ganska lifligt föreläsningsintresse hos ungdomen, hvilka insändas till vederbörande. Men om professorerna i stället vore ålagda att insända förteckningar å sina verkliga åhörare under hvarje föreläsningstimme, så skulle dessa listor i de flesta fall få ett helt annat utseende*).

Men detta ideliga föreläsande, som till största delen — ty, vi upprepa det, värdefulla föreläsningar erbjudas också vid

*) Att hos oss försöka införa vare sig föreläsningstvång eller ens kontroll med hänsyn till föreläsningsbesöken vore i princip lika oriktigt, som det i praktiskt hänseende blefve onyttigt. Vid preussiska universitet, der man i enlighet med vederbörligt utfärdadt cirkulär (af den 29 Juni 1827) försökte åstadkomma en sådan kontroll medelst föreskriften, att åhörarne skulle vid hvarje föreläsning anteckna sina namn på en lista, alldenstund professorn icke kunde till namnet känna alla sina åhörare eller kanske vore allt för närsynt för att personligen reda sig med anteckningen, hände det, att de närvarande helt käckt skrefvo de frånvarandes namn, så att t. ex. den, som bland åhörarne egde två goda vänner, mången gång kunde synas hafva i dubbel skepnad varit närvarande, ja, en och annan professor upptäckte ej sällan till sin häpnad bland sina åhörare på listan sådana namn som Plato, Aristoteles o. s. v. Se vidare härom Raumer, Geschichte der Pädagogik. Rand IV, sid. 169.

våra universitet — ej gifver åhöraren ett utbyte motsvarande hans tidsförlust, bidrager i sin mån att splittra professorns tid och hämma hans vetenskapliga forskningslust. Han är nemligen ålagd att föreläsa en timme icke mindre än fyra dagar i veckan, och förmiddagarne under de tvenne öfriga veckodagarne, onsdagar och lördagar, upptagas ej sällan antingen af konsistoriesammanträden eller tentamensbestyr. Föreläsningarna fordra väl i regeln en förberedelse, som upptager dagens bästa arbetstimmar, och föreläsaren vänjer sig ej sällan så småningom att anse sig hafva uppfylt hela sin pligt både som vetenskapsman och lärare, när han genom insändandet af sitt diarium kan visa sig hafva fullgjort sin föreläsningsskyldighet. Ännu ogynsammare ställer sig förhållandet i fråga om adjunkterna. Äfven dessa hafva i allmänhet ingen annan ordnad lärareverksamhet än föreläsningen, ehuru blott två timmar i veckan. Dessa befattningar skulle, tycker man, lemna tillräcklig tid åt annan vetenskaplig verksamhet. Men faktiskt förhåller det sig i allt för många fall icke så. Äfven adjunkterna invagga sig i den föreställning, att de gjort nog genom att föreläsa två gånger i veckan inför en åhörarekrets af kanske 2—3 studenter, och hvilken mången gång, beroende på tillfälliga förhållanden, nedsjunker till nollpunkten. Tillkommer nu granskning af en mängd stilprof, såsom t. ex. inom vissa språkområden, så urartar ej sällan professorn till en mer eller mindre vetenskaplig småbestyrsöfverliggare på lärarestadiet, och det måste under sådana omständigheter väcka lika mycken undran som beundran, att så många af våra universitetsprofessorer kunnat hinna med en vetenskaplig skriftställareverksamhet, som gjort deras namn kända och aktade inom eller långt utöfver fosterlandets gränser, och den frågan ligger nära till hands : Hvad skulle icke sådana män under gynsamma omständigheter kunnat uträtta?

Det i allmänhet föga fruktbringande föreläsandet har nu till råga på olyckan gifvit upphof till den s. k. kollegiiläsnin-gen, af hvilken den hufvudsakliga akademiska undervisningen

skall liksom utfyllas eller kompletteras, och hvilken i synnerhet stått och delvis ännu står i flor vid Sveriges talrikast besökta universitet. När studenten beslutat sig för att taga en examen, begifver han sig till en s. k. kollegiigifvare, antingen en docent eller någon icke-akademisk lärare, som egnat sig åt denna idrott, för att, särskildt i de ämnen, som ej äro hans s. k. hufvudämnen, taga ett kollegium. Detta utgöres vanligen af minimikursen, men är så inrättadt, att det innehåller det väsentligaste af hvad professorn i en sådan kurs fordrar och ej sällan är så anlagdt, att studenten härigenom får inlära svaren på professorns mer eller mindre stående älsklingsfrågor. Denna kurs meddelas på en jemförelsevis kort tid och innebär i regeln föga annat än en lika opedagogisk som ovetenskaplig lexläsning.

Ungdomens undervisning vid våra universitet består sålunda i allt för många ämnen dels i ett ofruktbart och intresselöst föreläsande, dels i en lexläsning, närmast jemförlig med den så ofta och så rättvist brännmärkta katekesutanläsningen i skolorna, en undervisningsform, som hvarken kan eller får förekomma i någon af våra bättre skolor, och öfver hvilken ett universitet helt enkelt borde blygas.

Att en öfversigt af vissa vetenskapselement kan åt nybörjaren med fördel erbjudas på kollegiigifningens väg, vilja vi gerna medgifva, men att denna undervisningsform skall kunna vara den enda, som användts i vissa ämnen för en sådan examen som t. ex. den filosofiska kandidatexamen, öfverskrider gränsen af det tillbörliga.

Våra åsigter om de akademiska föreläsningarna kunde följaktligen sammanfattas sålunda. Äfven en god och efter åhörarens ståndpunkt planmessigt anlagd föreläsning måste betraktas mera såsom ett medel att väcka åhörarens intresse för ämnet eller att i lyckligaste fall förtydliga och ur nya synpunkter belysa det vetande, han på sjelfverksamhetens väg förvärfvat sig, än såsom ett lärande i detta ords egentliga bemärkelse. Föreläsningen måste med andra ord betraktas mera

som en fyllnad i den akademiska undervisningen än såsom dess kärna. Men de fleste af föreläsningarna vid våra universitet äro antingen icke intresseväckande eller icke så anlagda, att de i vidsträcktare mån främja den studerande ungdomens vare sig vetenskapliga utveckling eller examensstudier. De akademiska föreläsningarna äro en lemning från tider, då böcker voro svåra att erhålla och anteckningarna på professorns föreläsningar oftast utgjorde studentens hela lärdomsskatt i ämnety men derjemte inneburo ett verkligt vetande, emedan förhöret,

utfrågningen på dessa professorns kollegier vanligen gick hand i hand med föreläsandet, eller den erotematiska metoden om-vexlade med den akroamatiska *). I våra dagar finnas böcker i öfverflöd, böcker, hvilka professorn sjelf vanligen utväljer och angifver såsom innehållande examenskurserna i hans ämne. Detta oaktadt åligger det professorn att nu såsom för 200 år sedan- föreläsa, men utan att undervisa, ty förhöret, den gamla föreläsningens värdefullaste del, har för länge sedan försvunnit ur nutidens föreläsning, och den akademiske läraren varder sålunda å ena sidan en föreläsare, som icke undervisar, och å den andra ej sällan en »tenterare» af lärjungar, som af honom aldrig lärt något.

Hela denna urartade föreläsningsapparat, denna akademiska sken-undervisning, innebär sålunda med få berömvärda undantag ett slöseri icke blott med penningar, utan också med dyrbara andliga krafter. Deri akademiska föreläsningen är i de flesta fall en hämsko på vetenskapsmannens forskningsifver: ett hyende, på hvilket den akademiska odågan invaggar sig i den föreställning, att han uppfylt sin pligt både som vetenskapsman och akademisk lärare, blott han hållit sitt bestämda antal föreläsningar; ett skråpuksansigte, som döljer den sanna vetenskapens liffulla drag och förleder ungdomen till det antagande,

*) Sådana af föreläsning och förhör bestående kollegier torde äfven hafva utgjort den väsentliga delen af den berömde juristen J. Holmbergsons undervisning, och sällan har väl någon svensk akademisk lärare lefvat i ett tacksammare minne hos sina lärjungar än denne man. Holmbergson var professor i Lund från 1810 till sin död 1842.

att den vetenskapliga forskningen eller måhända sanningen sjelf skulle vara lika afskräckande som en akademisk föreläsning. Eller i få ord: föreläsandet i dess nuvarande form och utsträckning hämmar och stör universitetet i dess verksamhet både som vetenskaplig inrättning och högre undervisningsanstalt, förhindrar universitetets lärare att på ungdomen utöfva det uppfostrande inflytande, som ett närmare personligt förhållande skulle innebära, neddrager lärosätet till en examensanstalt eller inrättning för mer eller mindre mekanisk utpump-ning af de vanligen icke medelst professorernas föreläsningar inlärda examenslexorna samt bidrager att förvandla en icke obetydlig del af den akademiska ungdomen antingen till intresselösa kursläsare eller håglösa dagdrifvare. Det slentrian-messiga föreläsandet skapar det största antalet öfverliggare icke blott bland den akademiska ungdomen, utan också bland de akademiska lärarne.

Äro nu dessa åsigter uttryck blott af vår eller ett fåtal personers individuella uppfattning ? Vi äro, såsom ofvan är antydt, öfvertygade om, att icke blott det nuvarande student-slägtet, utan också tusentals tänkande män, som under de sista årtiondena utgått från våra universitet, skulle, om tillfälle dertill yppade sig, uttala sig i samma riktning som vi om flertalet af de akademiska föreläsningarna. Och dock framsläpar denna föråldrade institution allt fortfarande sitt skenlif vid våra universitet! Hvarför? Emedan vi sakna både insigt uti och intresse för den högre undervisningens didaktik? Eller månne helt enkelt emedan våra universitet icke ega någon sakkunnig styrelse i detta ords egentliga bemärkelse? Hvem skulle icke vilja med nej besvara dessa frågor?

leke heller äro de ofvan anförda åsigterna om den akademiska föreläsningens betydelse nya. Redan för mer än 50 år till baka uttalades väsentligen samma omdömen af C. A. Agardh i hans bekanta anföranden till det betänkande, som afgafs af 1828 års läroverkskomité. Sedan nemligen förslagsställaren fäst uppmärksamheten på de faktiskt gifna förhållan-

dena, att föreläsningskursen vanligen upptager en allt för lång tid, för att åhörarne skulle kunna följa den från början till slutet, att det är en förbrytelse för läraren, men icke för lärjungen, att försumma föreläsningstimmen, att föreläsningarna besökas af studenterna sporadiskt och för syns skull, att föreläsningarna öfvergifvas, emedan studenterna föredraga att inhemta examenskursen ur en lärobok o. s. v., heter det: »Ifrån detta undervisningssätt härleder sig äfven det afstånd, som råder, och som allt mer och mer måste tilltaga emellan Lärare och Lärjungar vid Academien. Ifrån sin Catheder undervisar den förre, tvingad genom nyssnämde förhållande att vara, eller åtminstone visa sig, obekymrad om hans åhörare följa honom i hans framställning eller ens afhöra den.» Vidare heter det: »Det egentliga Academiska undervisningsmedlet är en analyse af ynglingens egen kunskap, ett närmare ingående i hans egen föreställnings-krets, en undersökning, om han förstått rätt hvad han tror sig veta.

Det är således till sitt inre väsende indi-viduelt i afseende på Lärjungen, i stället för att det, som nu användes, är individuelt i afseende på Läraren. Det är till sin yttre form erotematiskt, och bibehåller endast genom denna form characteren af ali undervisning, att vara en vexelverkan emellan Lärare och Lärjunge, hvilken uti det nu använda eller den soutenerade föreläsningen går helt och hållet förlorad.»

Sina åsigter angående universitetsreformen sammanfattar förslagsställaren sålunda: »Academiernas förnemsta brister äro i min tanka Undervisningens Form eller Föreläsningarne, Lärjungarnes obegränsade frihet att studera eller icke studera, och slutligen examina, samt i afseende på befordringarne inom Academien, Adjunct-systemet. Det förra undergräfver grundlighet och allvar i studier hos Lärjungarna; det senare åstadkommer det samma hos Lärarne sjelfva.»

Det undervisnings- och examenssätt, som Agardh ansåg böra träda i stället för det nuvarande, beskrifver han på följande sätt: »Professorn följer vid sina lectioner en bestämd Lärobok, som Lärjungarne böra studera. Professorn exami-

nerar dem hvarje lästimma med noggranhet och undersöker, om de uppfattat det för timman bestämda ämnet, granskar detta ämne, gör tillägg dertill och förklaringar, hvilka äfven efter ämnets serskilda beskaffenhet kunna öfvergå till en ordentlig föreläsning, som först då blir af nytta, när Lärjungarna redan känna det Thema, hvaröfver läses.

Slutexamen anställes 14 dagar efter föreläsningarnes slut med de Lärjungar, som under terminen visat tillräcklig flit. Denna examen innefattar endast en generell recapitulation af saken, och är således lindrigare än den tentamen, som under föreläsningstiden genomgåtts. De, som icke visat erforderlig flit, genomgå för andra gången samma kurs.

Med denna inrättning står en förändring af Academiska Disciplinen i närmaste sammanhang. Den är för närvarande högst ofullkomlig. Då Föräldrarne skicka sina barn till Aca-demien, hafva de ungefär samma känsla, som om de kastade dem i hafvet. De veta ej, om goda vindar och stilla vågor föra de simmande åter till Fäderne-stranden, eller stormen drifver dem på djupet, hvarifrån deras ännu späda krafter ej mer kunna rädda dem»*).

Agardh, hvilken i denna liksom i så många andra af fosterlandets stora frågor var vida före sin tid, gick utan tvifvel med hänsyn till universitetsreformen i vissa fall allt för långt. Den mönsterbild, som föresväfvade honom, synes hafva varit undervisningssättet och disciplinen vid de äldre engelska universiteten, metoder, som svårligen torde kunna öfverflyttas till svensk jord. Men att de öfriga frejdade medlemmarne**) af

*) Jmf. C. A. Agardhs »Anförande angående Academierna», sid. 29 och flj. samt »Slutanförande» sid. 51 och flj. uti »Betänkande af Comitén till öfverseende af Rikets Allmänna Undervisningsverk i underdånighet afgifvet den 20 December 1828».

**) Bland de 24 medlemmarne af denna komité, hvars ordförande var H. K. H. Kronprinsen, finner man, som bekant är, namnen: Clas Fleming, C. von Rosenstein, E. Tegnér, P. von Afzelius, E. G. Geijer, J. O. Wallin, J. Berzelius, C. Agardh, A. Fryxell, Hans Järta, C. F. af Wingård, A. von Hartmansdorff, S. Grubbe o. s. v.

denna komité ej förblifvit alldeles oberörda af Agardhs uttalanden, derom vittnar följande märkliga yttrande, som i betänkandet afslutar granskningen af hans åsigter: »Emellertid om man af de här anförda skäl måste finna det för bibehållandet af den Academiäka undervisningens äkta vetenskapliga charac-tere nödigt, att den till en hufvudsaklig del må bestå af egentliga Föreläsningar; så följer likväl ej deraf att den bör utgöras endast af sådana. Med dem kunna och böra visserligen äfven andra former af undervisning förenas, genom hvilka Läraren söker att göra sig närmare underrättad, huru Lärjungarne fattat hvad i Föreläsningarne blifvit framställdt, undanrödja deras missförstånd, meddela dem behöfliga upplysningar, och genom tjenliga anvisningar till egna arbeten bereda dem till falle till ytterligare förkofran»*).

I detta uttalande återfinner man grunddragen af den reform i undervisningssättet, hvilken särskildt under de sista årtiondena sökt bryta sig en väg vid våra universitet, ehuru den af de akademiska myndigheterna icke blifvit vare sig tillbörligt uppmärksammad eller, såsom det vill synas, ens fullständigt begripen.

Hvad erfordras då för att undervisningen vid våra universitet skall kunna uppfylla sitt ändamål? Jo, svara vi, att föreläsandet inskränkes inom tillbörliga gränser, och att undervisningens tyngdpunkt förlägges i teoretiskt-praktiska öfningar" under inseende och ledning af de äldre och yngre universitets-" lärarne samt inrättade efter hvarje vetenskapsgrens särskilda beskaffenhet och de mer eller mindre försigkomna lärjungarnes behof och slutligen så ordnade, att studenternas icke blott kunskapsbehof, utan framför allt deras intresse och sjelfverk-samma tillegnande af kunskapsstoffet derigenom må väckas, ledas och underhållas.

En af de oskattbaraste fördelarne af denna förändring i det akademiska undervisningssättet skulle bestå deri, att stu-

*) Jmf. ofvan anförda »Betänkande», sid. 113—14.326

denten på detta sätt komme i personligt förhållande till uni-versitetslärarne och sina blifvande examinatorer. Hvarje sådan undervisningsstund blefve också ett slags pröfning af lärjungens både kunskaper och studieflit, hvarigenom det sista skälet för den s. k. tentamen bortfölle och examen utan föregående tentamen förlorade både sin afskräckande prägel och den karakter af vågspel, den eljest vanligen eger. Värdet af ett sådant personligt förhållande mellan lärare och lärjungar är så sjelfklart, att det ej vidare behöfver omordas*). Skulle månne Linné blifvit den han blef eller vandrat den bana, som blef honom beskärd, om han ej i Lund .kommit i personligt förhållande till Stobæus eller i Upsala till Celsius och Rudbeck? Hvarför intaga de medicinska studierna i vårt land en så framstående ställning, om icke företrädesvis på grund af studiernas praktiska ledning under oaflåtlig personlig vexelverkan mellan lärare och lärjungar? Prestbildningen i Sverige lemnar ännu mycket öfrigt att önska. Så t. ex. utgår allt fortfarande den unge prestkandidaten från universitetet utan att hafva erhållit mer än den allra ytligaste föreställning om föredragets konst — ett bland hans förnämsta verkningsmedel — af det enkla skäl, att denna konst och det vetande, den förutsätter, hittills hos oss rönt föga eller ingen uppmärksamhet från vetenskapsmännens sida. Hans »lefvande ord» kommer sålunda i de flesta fall fortfarande att bestå i en onaturlig och

*) Att äfven föreläsningar utan ordnade praktiska öfningar stundom kunna inrättas så, att tentamina blifva obehöfliga, derom vittnar förhållandet vid åtskilliga utländska universitet. Sålunda läste man för icke länge sedan i Stockholms Dagblad en redogörelse af en svensk resande för sederna m. m. vid universitetet i Leyden, i hvilket om sakkunskap vittnande meddelande det bland annat heter: »Umgänget mellan professorer och studenter spelar en stor roll i det nederländska universitets-lifvet, och professorerna lära i de allra flesta fall personligen känna sitt föreläsningsauditorium. Föreläsningarna hållas ock mycket ofta i professorernas hem, hvilket förklarar, att man kan nöja sig med så få och dåliga föreläsningssalar. Föreläsningarna vara såsom hos oss tre qvart, men tyckas ofta likna våra s. k. kollegier. Några tentamina finnas ej, examina äro korta och ofta endast formella. Men huru kan man då gifva betyg? frågade jag. Professorn känner så väl hvad hans lärjungar gå för, att han ej behöfver några långa examina, svarade man mig; han har haft tillfälle vid föreläsningarna och vid samtal hemma hos sig att resonnera och tala mångfaldiga gånger med examinanden, och det må väl vara säkrare än ett par timmars pröfning.»

dålig innanläsning af konceptet, och han löper allt jemt faran att hvarje kringresande kolportör, huru konstfritt eller onaturligt hans föredrag än må vara, dock drager prestens åhörare från kyrkan till konventikelsalen, blott emedan kolportören icke läser, utan talaj\ Men detta oaktadt äro vi öfver-tygade om, att den under senare tider förbättrade prestbild-ningen inom vårt land förnämligast har sin rot i de med mera sorgfällighet ledda praktiska öfningarna och det personliga förhållande, som derigenom uppstår mellan lärare och lärjunge. Ett intyg om blott teoretiska insigter borde derför, enligt vår mening, aldrig anses såsom skäl till befrielse från dessa öfningar.

Våra, som det påstås, i så många hänseenden åldriga universitet hafva dock, såsom redan är antydt, i fråga om undervisningssättet ej kunnat förblifva oberörda af en nyare tids fordringar. Naturvetenskaperna hafva här, såsom sig bort, tagit det längsta och delvis äfven det första steget. Kemien, som ju till en så väsentlig grad är en praktisk vetenskap, har naturligtvis måst hufvudsakligen studeras på laboratoriet och under särskild handledning. Hvad denna praktiska undervisning åstadkommit under ledning af och personligt förhållande till vetenskapsmän och lärare sådana som t. ex. N. J. Berlin och C. W. Blomstrand, derom vittnar det stora antal framstående kemister, som under de senaste 30 åren utgått från Lunds universitet, och under senare tider lära dylika öfningar i Upsala under P. T. Cleves ledning blifvit ordnade på ett sätt, som knappt lär lemna något öfrigt att önska. Men äfven fysikens studium förmedlas nu för tiden icke blott genom föreläsningar, belysta af experiment, utan äfven af »fysiska laborationer», hvilka att döma af den officiela redogörelsen för föreläsningar och öfningar läsåret 1884—85 i Upsala fortgå »dagligen» under ledning af den som vetenskapsman och universitetslärare lika framstående professor T. R. Thalén. Fysiska laborationer förekomma äfven i Lund. För 15—20 år sedan hörde man vid våra universitet, utanför fackmännens krets.

sällan talas om zootomiska oeh nästan aldrig om fytotomiska öfningar, medan nu för tiden hvarken zoologi eller botanik kunna ordentligt studeras vid något af våra universitet utan att lärjungen genomgått en dylik praktisk kurs under ledning af de nuvarande framstående och nitiske målsmännen för dessa vetenskaper. I våra dagar torde det knappt falla någon student in att försöka genomgå en kurs i astronomien blott ur bok, såsom i forna dagar allt för ofta inträffade, och hvilken ståndpunkt de meteorologiska undersökningarna uppnått i Upsala är nogsamt bekant o. s. v.

Inom det humanistiska området af den filosofiska fakultetens läroämnen vid båda våra universitet har å andra sidan den från Tyskland lånade akademiska seminarie-inrättningen bidragit att ingjuta ett ur så väl vetenskaplig som pedagogisk synpunkt högre lif i det gamla akademiska undervisningssättet. I motsats till den dogmatiska föreläsningsformen, hvilken undervisning allt för ofta inskränker sig dertill, att den akademiske läraren under § timme sitter och talar, medan hans åhörare under samma tid sitta och gäspa, åsyftar seminarieinrättningen, att lärjungen skall under lärarens personliga ledning sättas i tillfälle att på ett sjelfverksamt och kritiskt sätt arbeta sig fram till uppställning och lösning af vetenskapliga problem samt framför allt erhålla insigt och öfning i den vetenskapliga forskningsmetoden. Under ett isoleradt hemarbete, endast afbrutet af kollegiiläsning och åhörande af föreläsningar, förvandlas icke sällan äfven den begåfvade studenten till en intresselös kursläsare, hvars s. k. akademiska studier endast utgöra en fortsättning af lexläsningen i skolan, hvaremot seminariet åsyftar icke blott att meddela honom fackinsigter, utan framför allt det vetenskapliga intresse, utan hvilket vetandet endast blir ett lån till afhjelpande af ett tillfälligt examensbehof, men aldrig en sjelfförvärfvad egendom, fruktbärande för hela lifvet. Vid Tysklands universitet finnas, såsom kändt är, icke blott pedagogiska, homiletiska, filologiska, utan äfven historiska, statistiska, ja, till och med arke-

ologiska o. s. v. seminarier. Huru svårt det emellertid var för seminarietanken att hitta vägen till våra svenska universitet, derom vittnar först och främst den omständigheten, att då det första filologiska seminariet kom till stånd i vårt pe-dagogiska mönsterland Tyskland redan 1737, nemligen i Göttingen, och dessa inrättningar så småningom erhöllo en öfvervägande vetenskapligt-filologisk karakter, särskildt i det 1787 af den berömde F. A. Wolf stiftade filologiska seminariet i Halle, så kom en sådan inrättning ej till Lund förr än 1865 och något senare till Upsala. Det motstånd, som denna nya tanke mötte från de underordnade akademiska myndigheternas sida, är dock ännu mera betecknande Ar 1864 hade nemligen lärarne i latinska språket och literaturen vid Lunds universitet, professorn Lysander samt dåvarande docenterna C. Cavallin och Braune, öfverenskommit om en plan till fackförening för latinsk filologi, hvilken plan uppsattes af docenten Cavallin. Men innan denna plan hann komma till utförande, föreslog dåvarande professorn i grekiska språket, Linder, att man i stället borde försöka att bringa till stånd ett filologiskt seminarium för båda de klassiska språken. Detta förslag antogs af latinets målsmän, och sedan Linder företagit en resa till Tyskland för att studera seminarieförhållandena derstädes, uppgjorde han, hufvudsakligen efter mönstret af det filologiska seminariet i Göttingen, förslag till stadgar för det ifrågasatta seminariet i Lund, hvarefter professorerna Linder och Lysander ingingo till kanslersembetet med

anhållan om stadfästelse å nämda förslag. Remitteradt i vanlig ordning, mötte det samma redan inom den filosofiska fakulteten ett häftigt motstånd. »En stor del af fakultetens medlemmar ansåg upprättandet af ett filologiskt seminarium icke öfverensstämma med den frie anden i den akademiska undervisningen och vara 'ett intrång på öfriga studiegrenar .» Med en rösts öfvervigt beslöt emellertid fakulteten i Dec. 1864 att tillstyrka förslaget, som dock likaledes med .en rösts öfvervigt föll i konsistorium, der motståndet synes hafva varit

ännu lifligare, hvarför denna myndighet i memorial den i April 1865 till kanslersembetet afstyrkte förslaget om inrättandet af ett filologiskt seminarium i Lund. Utom de i fakulteten anförda skälen uttalades i konsistorium farhågan, att »seminariet skulle införa skolans dogmatiska lärometod i stället för universitetets kritiska». Så föga egde dessa målsmän för »den frie anden inom den akademiska undervisningen» kunskap om seminarietanken, ehuru intet år förflyter utan att en eller flere af universitetets lärare besöka Tysklands universitet! Mera berättigade anmärkningar riktades mot de föreslagna premierna till seminariets lärjungar, ehuru man äfven i denna punkt sköt öfver målet, i det man i sin ifver att skydda det gamla kära klädet för nya klutars tillsats påstod, att förslaget i denna punkt stod »i harmoni med nutidens materialistiska syften». Allt hopp om ett filologiskt seminarium syntes nu vara ute, hvarför också latinets målsmän åter upptogo och äfven genomförde sin plan angående en fackförening för latinsk filologi, då helt oväntadt en händelse inträffade, som väl torde få anses tillhöra sällsyntheterna inom våra universitets senare historia. På hösten samma år anlände nemligen ett kanslers-bref, dateradt den 26 Sept. 1865, i hvilket universitetets öfverstyrelse, i trots af konsistoriets afstyrkande, »tills vidare» stadfäste förslaget till de i fråga varande stadgarne samt för ett år beviljade det begärda anslaget till seminariet. Redan året derpå var emellertid konsistorium så omstämdt i sin mening angående betydelsen af det filologiska seminariet, att det begärda årsanslaget enhälligt tillstyrktes, och några år derefter (1868), då fråga om en utvidgning af seminariets verksamhet till de nordiska språken behandlades i konsistorium, hette det i denna myndighets utlåtande, att »med ledning af den erfarenhet, som redan vunnits af det filologiska seminariets fördelaktiga inflytande på språkstudierna — — •——-

finner konsistorium det jemväl vara nyttigt och önskvärdt,» att seminariets verksamhet utsträckes till de nordiska språken*).

*) Jmf. »Om det filologiska seminariets i Lund grundläggning» m. m. af A. Th. Lysander. Lunds Univers. Årsskrift. Tom. XI.

Sedermera utsträcktes seminariets verksamhet äfven till de främmande lefvande språken, så att det filologiska seminariet i Lund för närvarande arbetar på 4 afdelningar. En liknande inrättning har äfven kommit till stånd vid Upsala universitet, endast med den skilnad, att latin och grekiska derstädes äro förenade i samma afdelning.

Vi hafva något utförligare redogjort för ofvanstående vigtiga reform i vårt akademiska undervisningsväsen, icke minst emedan den vittnar om, huru nödvändigt det är för våra universitet att ega en sakkunnig och fullt duglig öfverstyrelse*).

Äfven ett matematiskt seminarium fins för närvarande vid hvartdera af våra universitet. Deremot finnes oss veterligen ingen dylik inrättning inom de här ofvan icke nämda vetenskapsgrenarne, tillhörande den filosofiska fakultetens humanistiska sektion, nemligen historia, statskunskap, teoretisk och praktisk filosofi, österländska språk, jemförande språkforskning o. s. v. Seminarie-inrättningen synes sålunda icke hafva blifvit betraktad såsom någon styrelseangelägenhet, utan torde allt fortfarande få bero af enskilda universitetslärares initiativ och frivilliga åtagande. Vill professorn i ett ämne ställa sig i spetsen för en dylik inrättning, så varder det honom icke förmenadt, men han är dertill icke förbunden och åtnjuter föga eller ingen minskning i sin föreläsningsskyldighet, om han offrar tid och krafter i seminariets tjenst.

Inom åtskilliga af de sistnämda vetenskapsgrenarne finnas dock vid båda universiteten fria vetenskapliga föreningar, sålunda t. ex. historiska föreningar, i hvilka någon af docenterna

*) Några år fore denna tid öfverraskades universiteten af den väl tänkta, men, såsom icke sällan händer, mindre

väl tillämpade Kongl, förordningen den 9 Okt. 1863 om förändring i de s. k. civila embetsexamina. Denna förordning lär nemligen kommit till stånd utan att de juridiska fakulteternas utlåtanden dessförinnan blifvit infordrade, ett sätt att gå till väga, som bestyrker en gängse förmodan, att nämda förordning haft sin yttre anledning i de tentamensskandaler, till hvilka en medlem af juridiska fakulteten i Upsala och en ledamot af samma fakultet i Lund — båda för länge sedan aflidna — på sin tid gåfvo upphof. Under dessa år var, såsom man torde erinra sig, F. F. Carlson chef för ecklesiastikdepartementet.

i ämnet är föreståndare och professorerna hedersledamöter, såsom i den historiska föreningen Lund. I Upsala finnes likaledes en filosofisk förening och i Lund tvenne dylika, af hvilka dock den ena, representerande den Boströmska skolan, på senare tider synes hafva instält sin verksamhet, ehuru den ännu finnes upptagen i katalogen, hvaremot den andra, tillhörande den Hegelska skolan, under sin nitiske föreståndare, professor Borelius, lagt en större lifskraft i dagen. I dessa föreningar, hvilkas betydelse ingalunda bör underskattas, förekomma visserligen föredrag och meningsutbyten, men intet planmessigt ordnadt studiearbete, hvarför också förhandlingarna antingen blifva mindre fruktbärande eller, såsom i en och annan af der filosofiska föreningarna, löpa fara att urarta till ett tomt ordklyfveri inom en viss filosofisk skolas begreppsområde eller terminologi. På det filosofiska området skulle dock en ordnad seminarieverksamhet, som på ett planmessigt sätt åsyftade en kritisk behandling af de i filosofiens historia gifna teoretiska och praktiska problemen, mer än något annat bidraga att lösa det filosofiska studiet i Sverige ur kollegii-läsningens och den ©sjelfständiga dogmtrons bojor.

Betydelsefulla äro sålunda de förbättringar, som under senare årtionden egt rum i fråga om undervisningssättet vid våra universitet, och stor är den tacksamhet, man är skyldig de universitetslärare, som i detta hänseende nitiskt och oegennyttigt gått i spetsen. Men med undantag af naturvetenskaperna är dock hiom de flesta öfriga vetenskapsgrenar endast första steget till en förbättring taget och inom vissa områden icke ens detta. Så t. ex. finnas vid båda universiteten juridiska föreningar och i Lund ett juridiskt seminarium, som funnits till sedan ungefär 10 år tillbaka*).

Enligt hvad vi förnummit lära dock förhandlingarna vid detta seminarium hufvudsakligen utgöras af föredrag öfver

*) Denna inrättning leddes under läsåret 1884—85 af professorerna Humbla, Hamilton och Assarsson samt docenten Ask, men finnes icke upptagen hvarken i studentkatalogen eller i universitetets årsberättelse.

juridiska spörsmål samt meningsutbyten, hvarför denna af intresserade universitetslärare ledda inrättning snarare torde böra kallas en juridisk förening än ett seminarium. Utan öfverdrift torde man följaktligen kunna påstå, att studierna inom den juridiska fakulteten vid båda våra universitet alltjemt fortgå utan fullständiga, till dessa studier sig anslutande, planmessigt ordnade praktiska öfningar och utan den kritiskt vetenskapliga handledning i juridiskt forskningsarbete, som ett verkligt juridiskt seminarium borde hafva till syfte. Sannolikt utgjorde den ofvan omnämda Kongl, förordningen om ändring i de civila em betsexamina (1863) ett uppslag till förändring i den juridiska lexläsningen eller till de juridiska studiernas ombildning i en både ur pedagogisk, praktisk och rent vetenskaplig synpunkt förnuftigare riktning. Denna förordning stadgar nemligen, att examensprofven skulle vara dels muntliga, dels skriftliga, hvarjemte den samma ej med ett ord omnämner tentamina. Man då universitetsstyrelsen, förmodligen af aktning för »den frie anden» inom den akademiska undervisningen, underlät att meddela några föreskrifter om ordnandet af sådana praktiska öfningar, som kunde underlätta eller möjliggöra de skriftliga profven, och då må hända de juridiska fakulteternas lärare voro fylda af samma »ande» gent emot de studerande, så uteblefvo, åtminstone tills vidare, några dylika planmessigt ordnade öfningar, hvarför också t. ex. den nya s. k. hofrättsexamen till en början ansågs så afskräckande, att mången påstod sig hellre vilja undergå juris kandidatexamen, i hvilken de skriftliga profven icke voro så betungande och ingen professor nekade att tentera. Till denna senare punkt skola vi här nedan återkomma.

Men med allt erkännande af det akademiska seminariets förtjenster kunna vi dock icke underlåta att mot det

samma anmärka, först och främst att det endast öppnar sina portar för sådana lärjungar, som redan gjort betydande framsteg inom ett visst vetenskapsområde, hvaremot nybörjaren eller den unge studenten inom de speciellt humanistiska vetenskapsgrenarne

saknar den efter hans ståndpunkt afpassade praktiska handledning, som t. ex. erbjudes honom på det naturvetenskapliga och delvis äfven på det matematiska området. Det matematiska seminariet i Lund är nemligen deladt i tvenne afdelningar, af hvilka den ena är ämnad för nybörjare. På grund af denna brist torde de öfriga seminarierna gå miste om allt för många medlemmar, hvilkas intresse ej i tid blifvit väckt, och hvilka just derför aldrig uppnå den försigkomne seminariekandidatens ståndpunkt. Men våra humanistiska seminarier kunna å andra sidan på grund af sina reglementen icke mottaga mer än ett visst ringa antal lärjungar, och häri ligger det andra vigtiga skälet, hvarför seminariet ej räcker till för att ombesörja den praktiska handledningen inom sitt vetenskapsområde. I Lund är sålunda maximiantalet af medlemmar i det klassiska seminariets afdelningar begränsadt till 5, inom afdelningen för nordiska språk till 3, och vissa terminer uppnås icke ens detta antal, ehuru hvarje medlem af seminariet årligen åtnjuter premium, i de klassiska afdelningarna uppgående till 150—200, i afdelningen för nordiska språk till 100 kronor. Det matematiska seminariet vid rikets södra universitet räknade dock under läsåret 1882—83 under höstterminen 13 och under vårterminen 9 medlemmar. För det tredje synas de praktiska öfningar, som åligga seminariet, icke vara fullständigt inorganiserade i universitetets undervisningssätt, dels emedan de, såsom ofvan är nämdt, helt och hållet saknas inom många områden, dels emedan föreståndar-skapet icke alltid synes ingå i vederbörande professors åligganden — sålunda förestås det matematiska seminariet i Upsala af en docent i ämnet — och dels torde en verksamhet i seminariets tjenst icke ingå i de s. k. yngre akademiska lärarnes, framför allt icke docenternas åligganden. Funnes deremot inom hvarje seminarium en ordnad vetenskaplig handledning äfven för nybörjaren, så kunde också docenternas tjenstgöring både ordnas och öfvervakas på ett mera tillfredsställande sätt än hittills. Ty om nybörjarens handledning under veder-

börande professors öfverinseende öfvertages af docenterna enligt en förut uppgjord studieplan, så skulle kollegiigifningen med dess lexläsning i de flesta fall blifva onödig, och professorerna lärde att känna sina docenters duglighet bättre, än nu ofta är fallet, på samma gång de trädde i personligt förhållande till ett större antal lärjungar. Till vederlag för denna praktiska undervisningsskyldighet borde professorns föreläsningstimmar inskränkas med minst tvenne timmar i veckan samt docentstipendierna ökas både till antal och belopp, hvilket senare skulle kunna ske utan betydligare tillökning af nu utgående anslag, om seminariepremierna eller någon del af dessa för sådant ändamål användes. Att dylika premier finnas är utan tvifvel nyttigt, då ju de fleste af våra studerande äro medellöse, men att hvarje seminarielärjunge skall »premieras», varder ur ekonomisk synpunkt opraktiskt, så snart seminarie-ideen tänkes fullständigt genomförd, och är dessutom i sig sjelft principvidrigt. Kostnadsfri undervisning är inom vårt svenska undervisningsväsen en dyrbar företrädesrättighet, hvilken vi ej skola låta hvarken fåkunnigheten eller snålheten frånröfva oss, men att lärjungen derjemte skall erhålla betalning för det han varder undervisad, kan, såsom i Lunds konsistorium med rätta anmärktes, knappt ur någon synpunkt rätt försvaras.

Skall sålunda den i så många hänseenden glädjande reformen i vårt akademiska undervisningsväsen varda något mera än en vacklande och planlös begynnelse, så måste den, såsom vi här ofvan sökt i korthet visa, utvecklas under följande förutsättningar:

Att seminarie-inrättningen, så vidt möjligt är, utsträckes till alla undervisningsområden inom universitetet;

att en efter hvarje ämnes natur afpassad »handledning» kommer äfven den vetenskaplige nybörjaren till godo;

att så väl den mera försigkomne lärjungens som nybörjarens handledning i hvarje ämne varder efter förslag af vederbörande fakultet eller sektion medelst särskilda instruktioner af

öfverstyrelsen ordnad på ett för båda universiteten likformigt sätt, samt att denna art af undervisningsskyldighet göres obligatorisk för universitetslärare af alla grader;

att såsom vederlag för denna art af undervisningsverksamhet ordinarie professorns föreläsningsskyldighet minskas med minst tvenne timmar i veckan, att de extra-ordinarie professorernas och adjunkternas föreläsningar undergå en motsvarande minskning eller helt och hållet utbytas mot praktisk undervisningsskyldighet och handledning, samt att slutligen för samma ändamål docentstipendierna ökas både till antal och belopp.

Huru mycket de vetenskapliga studierna skulle vinna på denna reform, torde ej behöfva närmare utvecklas. Men reformen, fullständigt genomförd, skulle medföra ännu en annan oskattbar fördel, nemligen en minskning i de akademiska öfverliggarnes antal; ty låtom oss icke förglömma ett välbekant faktum: den vetenskapligt intresserade studenten blir aldrig öfverliggare utom i det fall, att han från början saknat vederbörlig ledning i sina studier. Låtom oss vidare icke slå oss till ro vid den tanken, att den nu fordrade reformen skulle kunna återföra de akademiska studierna till skolbänken, ty detta inkast är faktiskt vederlagdt af hvad som i detta hänseende redan blifvit gjordt både inom det matema-tiskt-naturvetenskapliga och det humanistiska området. Låtom oss icke heller afskräckas af invändningen, att en dylik anordning vore svår eller rent af omöjlig inom åtskilliga vetenskapsgrenar. Visserligen är det sant, att vi svenskar äro till den grad okunniga om den vetenskap, som kallas pedagogik, att vi ännu icke ens vågat följa öfriga civiliserade länders föredöme att inrätta vore det blott en enda lärostol i den vetenskap, som behandlar uppfostran och undervisningskonst*).

*) I bqrjan af detta århundrade höllos under någon tid pedagogiska föreläsningar både i Upsala, Lund och Åbo, och Upsala universitet mottog till och med en donation, af Kongl. Maj:t vederbörligen fastständ, till en professur i pedagogik, hvilken skulle vara förenad med ett pedagogiskt seminarium. (Jmf.

En bland följderna af detta förbiseende har blifvit den, att när helst en pedagogisk fråga kommer på dagordningen, så hvarken kunna eller vilja vi tänka sjelfve, utan begifva oss i stället till Tyskland för att efterse, hvad derstädes i ämnet blifvit tänkt eller gjordt. Finna vi under en sådan färd något, så skall det vanligen mer eller mindre slafviskt efterhärmas, men finna vi händelsevis icke något, så äro vi starkt böjda för att anse frågans lösning omöjlig. Hvarje undervisningsstadium, folkskolans, lärdomsskolans eller universitetets, förutsätter särskilda undervisningsformer eller lärometoder, och mången i sin vetenskap framstående professor, som aldrig tänkt sig någon annan undervisningsform än föreläsningens, torde stanna i förlägenhet vid anmodan att på en annan grundval ordna undervisningen i sin vetenskap. Men med god vilja och samfäldt arbete torde man kunna genomföra ännu större storverk än undervisningsreformen vid våra ifni-versitet.

Till sist anmärka vi, att den i fråga varande reformen skulle kunna genomföras utan någon ändring i universitetens statuter och utan någon betydligare ökning af anslagen till universiteten, emedan § 118 mom. 4 af dessa statuter innehåller, att »ordinarie lärare åligger ock» (utom föreläsningsskyldigheten m. m.) »att deltaga i ledningen af de studerandes vetenskapliga öfningar».

2. Statsuniversitetens examens- och tentamenssätt.

Bland de i organisationen grundade bristerna i fråga om professorernas verksamhet och maktutöfning fasthålla vi följande.

»Betänkande och förslag till inrättande af en pedagogisk undervisningsanstalt för elementarlärare, afgifvet den 13 December 1873», sid. 13.) Hvart har denna donation tagit vägen? På denna fråga kunna vi för tillfället icke lemna något svar. — Till frågan om den i pedagogiskt hänseende så bedröfliga profårs-inrättningen, åt hvilken vården om den högre lärarebildningen i vårt land för närvarande är anförtrodd, hoppas vi vid ett annat tillfälle fa återkomma.

Alla universitetsexamina skola, enligt statuterna, försiggå inför fakultet eller fakultetssektion. Men detta oaktadt eger den enskilde professorn rätt att efter eget godtycke eller utan att rådföra sig med fakulteten bestämma examensfordringarna i sitt ämne. Följden af denna lika uråldriga som oförnuftiga inrättning är dels den, att en enskild fakultetsmedlem kan på detta sätt antingen genom allt för öfverdrifna eller allt för slappa fordringar förrycka en hel examensstadga, menligt inverka på eller under någon tid rent af förstöra studiet af sin vetenskap

vid vederbörande universitet samt på mångfaldigt sätt trakassera den studerande ungdomen. Dels medför denna rättighet den menliga följd, att fordringarne i ett visst ämne för en viss examen kunna komma att ställa sig ojemförligt högre och svårare vid det ena än vid det andra universitetet, och dock skall ju ett examensbetyg, t. ex. vid lärareutnäm-nfngar, gälla lika högt oafsedt det universitet, hvarifrån det härstammar.*)

Borde icke hvarje fakultet eller sektion årligen uppgöra förslag till examensfordringar i hvarje inom dess område hörande kunskapsämne, och borde icke sådant förslag fastställas af universitetens öfverstyrelse, på det att dels examensmyndigheten måtte erhålla den enhet, som statuterna åsyfta, och dels de motsvarande fakulteterna eller sektionerna vid våra universitet sättas i tillfälle att uppställa väsentligen samma examensfordringar ?

Ehuru hvarje examen .skall vara en fakultets- eller sektionsexamen, så har dock hvarje professor den urgamla rättigheten att anställa det egentliga förhöret i enrum, hvarför

*) Sålunda har det t. ex. för icke så många år sedan inträffat att ett domkapitel, som hvarken gjort sig kändt för veld eller bristande sakkunskap, funnit sig föranlåtet att efter ett adjunktsprof i ett visst ämne enhälligt underkänna en kandidat, ehuru han i samma ämne egde högsta betyget eller Laudatur i sin vid vårt nordliga universitet aflagda filosofie kandidatexamen. Vid det södra universitetet hör man ej sällan klagomål öfver allt för stränga fordringar i samma ämne, ehuru rättvisan nödgar till det tillägget,^ att icke få af de kunskapsrikaste och dugligaste lärarne i detta ämne vid våra läroverk erhållit sin bildning vid sistnämda universitet.

också examen i de flesta fall nedsjunkit till en tom formalitet. På den utsatta examensdagen begifver sig nemligen professorn till fakultetens samlingsrum, der ofta ingen annan fakultetsledamot än han sjelf är närvarande, samt framställer vanligen pro forma några frågor, hvilka icke ens alltid behöfva ordentligen besvaras om blott professorn af sin anteckningsbok finner, att kandidaten blifvit vederbörligen tenterad och godkänd.

Den börda, som tenterandet ålägger professorerna är så stor, att så väl vederbörande fakultet som de enskilda professorerna enligt en, som det vill synas, tyst öfverenskommelse blunda för öfverträdelser af gällande lag angående anmälnings-sättet. Sålunda heter det i statuternas § 135:

»Den, som vill undergå fakultetsexamen eller examen inför sektion af filosofiska fakulteten och är dertill beredd, bör anmäla sig hos vederbörande dekanus; vare ock pligtig att på kallelse inställa sig hos hvarje examinator till enskildt förhör eller tentamen; egande fakulteten om tid" och sätt för sådana förberedande förhör besluta att anordna hvad nödigt och lämpligt pröfvas.»

Detta stadgande tolkas nemligen sålunda, att orden »egande fakulteten etc. besluta» betyda det samma som egande fakulteten etc. icke besluta. leke heller inställer sig kandidaten till tentamen på kallelse af professorn, sedan han förut anmält sig till examen, utan, vanligen långt innan han anmält sig till examen, inställer sig kandidaten hos professorn med anhållan att denne täcktes utsätta tentamenstiden, och en sådan tentamen får vanligen »stå» hela eller halfva år, och ej sällan får professorn underkasta sig besväret med en s. k. om tentamen, emedan kandidaten icke varit »beredd» i mer än ett ämne i sender. Denna lagöfverträdelse ger sålunda anledning till planlösa studier och mycket onödigt besvär för professorerna, men å andra sidan skulle mängden af tentander under vissa tider och särskildt i vissa ämnen i många fall helt enkelt omöjliggöra stadgandets tillämpning. Betecknande för universi-

tetens lagstiftning är emellertid, att detta stadgande, som man åtminstone på senare tider hvarken velat eller kunnat efterlefva, dock ansetts så »vördnadsvärdt», att det måst släpas in äfven i de nya statuterna af år 1876.

Tenterandet är lika förkastligt, antingen man betraktar det från studentens eller universitetslärarens ståndpunkt. Tentamen, som hvilar på en patriarkalisk förutsättning, hvilken länge sedan upphört att vara gällande, står dessutom i strid med nutidens uppfattning af personlighetens rätt. Den enskilde professorn icke blott eger rättighet att afgöra, huru vida han vill tentera eller icke, utan han eger också i sin makt bestämmelserätten angående både tentamenstiden och tentamenssättet. Studenten är sålunda i denna för hans framtid så

betydelsefulla angelägenhet nästan rättslös gent emot den enskilde medlemmen af den fakultet eller sektion, inför hvilken, enligt statuternas tydliga föreskrifter, hans examen borde afläggas.

Professorerna vid våra universitet äro i allmänhet både humana och samvetsgranna män. Men att undantag från denna regel icke blott kunna finnas, utan äfven verkligen finnas är 00m-tvisteligt; och i hvarje hänseende måste det för en äldre student, i synnerhet om hans lynne är känsligt eller hans personlighetsmedvetande starkare utveckladt, förnimmas icke blott obehagligt, utan äfven rent af motbjudande att utsätta sig för risken af en möjligen ohöfiig behandling i enrum af en för honom kanske personligen obekant professor, som på visst sätt eger hans framtida öde i sin hand, men mot hvars öfvergrepp eller orättvisa han i regeln ej eger något värn, icke ens om han ville tillgripa utvägen att begära s. k. offentlig tentamen. Denna utväg stämplas nemligen såsom en offentlig »skandal».

Härtill kommer, att mången professor med alla sina fack-insigter eller ali sin lärdom helt enkelt icke kan tentera antingen af brist på insigt i sitt ämnes behandling ur pedagogisk synpunkt, eller också emedan han af naturen ej är hvad

man kallar pedagogiskt anlagd. Antingen blifva derför en sådan tentators frågor allt för invecklade eller allt för minutiösa. Han ställer antingen för höga fordringar på tentandens vetenskaplighet eller låter nöja sig med svaren ur den inlärda kollegiilexan. Han låter föra sig bakom ljuset af den ordfyndige och oförskräckte frasmakaren eller underskattar den blyges eller försagdes verkliga kunskapsmått, i synnerhet då hans personliga bekantskap med kandidaten kanske inskränker sig dertill, att den senare »synts» på hans föreläsningsrum.

För universitetsläraren medför slutligen tenterandet den icke nog behjertansvärda olägenheten, att han, i synnerhet om han är målsman för ett ämne, som ingår i många examina eller af många studeras, aldrig får njuta någon ro för tentamensbestyret, och denna börda blir allt tyngre, ju samvetsgrannare han är. Till hans öfriga börda af småbestyr lägger sig sålunda äfven tentamensarbetet. Nödgas han ofta af brist på sammanhängande tid att vara en föreläsningsmaskin, så blir han nu i ännu högre grad en tentamensmaskin, och när ferierna slutligen inträffa, är han mången gång så uttröttad af terminens mångahanda intresselösa och tidsförderfvande småbestyr, att han behöfver både andlig och kroppslig hvila och icke heller nu är rätt beqväm för vetenskapligt arbete.

Något motstycke till hvad man i Sverige kallar tentamina finnes icke, oss veterligt, vid något högre universitet inom Europas öfriga kulturländer.

Vi sända årligen ett visst antal af våra universitetsprofessorer omkring till våra högre läroverk för att kontrollera lärarnes mogenhetspröfningar med lärjungar, som de under många år förut dagligen undervisat — ett kontrollsystem, som visat sig nyttigt eller åtminstone oskadligt —; men vi medgifva våra professorer rättigheten att i enrum och utan kontroll anställa mogenhets- och kunskapspröfningar af vida vigtigare art och med »lärjungar», som de dessförinnan ofta icke känt ens till namnet!

Är det sundt förnuft i ett dylikt »sy stern»?

Alltså, bort med tenterandet! Universitetsexamen måste blifva hvad den är ämnad att vara, nemligen en pröfning inför fakultet eller sektion. Denna pröfning måste vara dels skriftlig, dels muntlig. Genom det skriftliga profvet, hvartill frågorna underställas fakultetens granskning, innan de framställas eller utlottas till examinanderna, ega de senare tillfälle att i lugn och ro lägga icke blott sina specialinsigter, utan framför- allt sin vetenskapliga mogenhet i dagen, och då profven måste af kollegiet ytterst bedömas, så eger kandidaten i denna omständighet ett värn mot godtycklig behandling af en enskild examinator. Genom den muntliga pröfningen sättes fakulteten eller sektionen i tillfälle att på ett mera mångsidigt sätt pröfva kandidatens specialinsigter; men äfven under denna offentliga pröfning måste han i regeln vara tillförsäkrad skydd mot hänsynslös eller oförståndig behandling.

Att tenterandet ej är nödvändigt, att en fakultetsexamen, ordnad på ofvannämda sätt verkligen »går an», derom vittna icke blott föredömen från utländska universitet, utan också det sätt, hvarpå t. ex. examen för inträde i rättegångsverken delvis försiggått allt sedan tillkomsten af den nya examensförordningen (af 1863). Denna förordning innehåller nemligen, såsom ofvan är anmärkt, icke ett ord om tentamina, hvilken omständighet tolkats

så, att förordningen hvarken påbjuder eller förbjuder tenterandet, hvarför några af de juridiska fakulteternas medlemmar bibehållit det samma, andra icke. I Upsala tenterade sålunda till en början endast två af fakultetens medlemmar, de två öfriga icke, hvaremot bland samma fakultets nuvarande sex examinerande ledamöter endast en icke tenterar. En liknande återgång till tenterandet synes äfven hafva gjort sig gällande inom den juridiska fakulteten i Lund, bland hvars ledamöter särskildt en först på senare tider börjat medgifva »tentamina under hand». Såsom skäl för denna återgång åberopas dels det stora tilloppet af examenssökande, hvilket »omöjliggör» en grundlig pröfning under den egentliga examensperioden, och dels önskningarne hos de studerande, af hvilka tenterandet betraktas såsom en lättnad i

examensbördan. Men båda dessa skäl hemta, såsom en hvar torde inse, sin förnämsta bevisningskraft från de juridiska studiernas bristfälliga anordning eller bristen på planmessigt anordnad praktisk handledning. Ty funnes en sådan, så skulle, vi upprepa det, läraren, såsom rätt och tillbörligt vore, hafva gjort bekantskap med sin lärjunge och tagit kännedom om hans studier, innan han träffade honom vid examensbordet, examen skulle blifva hvad den borde vara, nemligen i första rummet en mogenhetspröfning, icke ett utfrågande af det antal enskildheter, som lärjungen för tillfället lyckats inproppa i sitt minne, och lärjungen skulle under sådana förhållanden icke känna behof af den »lättnad», som ligger i tillåtelsen att få »springa och göra undan» ett ämne, så snart han lyckats »slå i sig» det samma, af fruktan att eljest tappa bort sitt vetande. En professor, som eger till uppgift att tentera personer, som han icke känner, är icke en akademisk lärare, utan ett examensverktyg, och en person, som på detta sätt varder förhörd, är allt för ofta icke en studerande vid ett universitet, utan helt enkelt en lexläsare i en dålig skola.

Reformen i vårt akademiska tentamens- och examensväsen förutsätter sålunda en planmessigt genomförd reform i vårt akademiska undervisningsväsen. Men äfven om riktigheten af de fordringar, vi här ofvan sökt uppvisa, skulle erkännas inom inflytelserikare och vidsträcktare kretsar, än nu är fallet, så äro dock dessa reformer af en så genomgripande natur, att vårt land utan tvifvel rätt länge skall få vänta på deras genomförande, så vida ej inom en icke allt för aflägsen tid ett på fri mark uppvuxet hufvudstadsuniversitet faktiskt ådagalägger rättmätigheten af dylika fordringar och sålunda nödgar statsuniversiteten att följa dess föredöme.

3. Det vetenskapliga författarskapet vid våra universitet. »Boströmianismen».

Att vårt land intager en aktad ställning inom det vetenskapliga området, är en känd sak, och att våra universitets

lärare och särskildt professorerna, i trots af de småbestyrs-bördor, med hvilka de äro öfverhopade, hufvudsakligen äro den svenska vetenskaplighetens bärare, åtminstone inom de humanistiska vetenskapsgrenarne, länder dem utan tvifvel till ära och beröm. Men mycket återstår dock i detta hänseende att önska. Inom alla vetenskapsgrenar kan vår literatur uppvisa framstående specialarbeten, särskildt s. k. afhandlingar, men stora luckor finnas allt fortfarande inom den literatur, ur hvilken den studerande ungdomen anbefalles att hemta insigter icke blott för de högre, utan äfven för många af de lägre, ja, till och med de till fakultetsstudierna förberedande examina. Vi ega en i hög grad känbar brist på vetenskapliga handböcker, och den studerande ungdomen är sålunda för detta ändamål hänvisad till den utländska, särskildt den tyska literaturen. Allt för ofta får man från universitetslärarens sida höra klagomål öfver, att de unga studenterna ej ega tillräckliga insigter i tyska språket, ehuru detta språk vid våra läroverk redan länge utgjort det egentligen grundläggande främmande språket, hvars studium fortsättes ända till och med sjette klassens öfre afdelning. Kunde icke denna klagan lämpligen besvaras med en annan klagan, nemligen att våra universitetslärare icke sörja för, att vetenskapen får tilltala den unge nybörjaren på hans modersmål och icke på ett främmande tungomål? Otaliga äro berättelserna om de besynnerliga och obegripliga termer, som professorerna under sina tentamina få höra, derför att studenten nödgats inhemta sina insigter ur ett utländskt arbete, hvars terminologi varit honom obegriplig, ehuru han egt goda skolstudier i det främmande språket. Mot förverkligande af detta önskningsmål angående svenska handböcker för nybörjare reser sig ett yttre hinder, nemligen svårigheten att i vårt land finna

förläggare till dylika arbeten; men helt visst skulle ett statsbidrag för sådant ändamål aldrig förvägras, i synnerhet om arbetet blifvit af vederbörande fakultet gilladt och antaget. Utrymmet liksom planen för denna uppsats förbjuder oss att närmare ingå på detta område. Men utom de onödiga svårigheter, som det

främmande språket måste vålla nybörjaren vid studiet af ett för honom mer eller mindre främmande ämne, så medför detta missförhållande en olägenhet af rent språklig art, nemligen att man nu för tiden inom vissa vetenskapsområden påträffar ett tungomål, visserligen ämnadt att vara svenskt, men som detta oaktadt skulle kunna göra sig förtjent af den gamla Holberg-ska orlofssedeln: »Det mesopotamiske Sprog er et underligt Sprog»*).

Att icke alla kunskapsgrenar kunna vara lika väl tillgodosedda vid våra universitet, är tydligt, och denna omständighet framträder särskildt vid en blick på behandlingen af det ämne som borde utgöra ett af hufvudämnena inom den filosofiska fakultetens humanistiska sektion, nemligen filosofien.

I början af 40-talet öfvertogs professuren i praktisk filosofi vid Upsala universitet af en man, som på grund af sitt klara, nyktra tänkande, hvilket äfven afspeglade sig i hans framställningssätt, sin renhjertade och viljefasta personlighet, sin ideela själsriktning och uppriktiga öfvertygelse snart samlade omkring sig en talrik och hänförd skara af lärjungar. Denne man var Ch. J. Boström. Men både Boström och hans tänkande voro helt och hållet barn af sin tid. Om en naturforskare, t. ex. en geolog i våra dagar, skulle falla på den tanken att ur sin vetenskaps historia hopsamla de förnämsta hypoteserna angående de geologiska formationernas uppkomst och inre sammanhang och genom blott kombination af dessa hypoteser, men utan hänsyn till de faktiskt gifna problemen sammansätta en ny hypotes, uti hvilken han lyckats undvika en del logiska motsägelser, som vidlådde föregångarnes försök, men utan att ett enda verkligt problem genom denna nya kombination funne någon lösning, så skulle hans »system» helt enkelt af hvarje vetenskaplig geolog betraktas som en episod, fallande utom den vetenskapliga forskningens historia. Ett liknande tanke-experiment har Boström företagit sig på filosofiens område. Genom abstrakt kombination och delvis

k) Vittnesbörd om riktigheten af detta påstående kunna hemtas nästan ur hvarje häfte af våra för öfrigt till innehållet så förtjenstfulla medicinska tidskrifter.

förändring af grundtankarne hos några bland den filosofiska forskningens stormän, framför allt Plato, Leibnitz och Fichter har han trott sig kunna bestämma det absoluta såsom fritt från motsägelser. Men äfven om han skulle lyckats i denna sin uppgift, så har dock det »absoluta» faktiskt visat sig helt och hållet ofruktbart i vetenskapligt hänseende, emedan intet af vetenskapens särskilda problem genom det samma erhållit någon tillfredsställande lösning. Här är ej stället för en vetenskaplig analys, men det yttre vittnesbördet om riktigheten af vårt påstående ligger helt enkelt i det faktum, att ehuru Boströms skola funnits i mer än 40 år, och ehuru den samma haft att glädja sig åt lärjungar, lika framstående genom insigter som skarpsinnighet, så har dock under denna långa tid hvarken mästaren eller någon af hans lärjungar förmått på ett vetenskapligt sätt utarbeta och i' tryck' framställa en enda af de särskilda vetenskapsgrenar, som falla inom den teoretiska eller praktiska filosofiens områden, hvarken någon metafysik eller psykologi, hvarken någon etik eller statslära och ännu mindre någon naturfilosofi, estetik eller pedagogik.

Mästaren sjelf försökte visserligen framställa några Grund-linier» till statsläran, men dessa satser hade ingen lifskraft längre än till 1866, emedan de, i trots af sitt sammanhang med det »absoluta», voro så väsentligen sammanflätade med en deduktion af de fyra stånden såsom den enda vetenskapligt berättigade representationsformen, att boken efter representationsförändringen inom vårt land måste förvisas från det akademiska undervisningsområdet. Utom ett större kritiskt arbete om Plato (af S, Ribbing) och de utkomna delarne af »Den filosofiska forskningen i Sverige» (af A. Nyblaeus) samt ett och annat utkast med ungefär samma skematiska anläggning som satserna i statsläran eger skolans literatur på området af de till ett filosofiskt system hörande vetenskapsgrenarne endast att uppvisa några »Grundlinier till psykologien». Dessa »grund-linier» hafva inom sin ohållbara och lyckligtvis nästan allena stående systematik lyckats utesluta nästan hvarje

spår af resultaten utaf de psykologiska forskningarna under de sista 50

åren — forskningar så mycket mera betydelsefulla, som vetenskapsmannen äfven på detta område ändtligen lärt sig, att om han vill uppnå ett vetenskapligt resultat, så måste han gå till väga efter samma metod som den äkta naturforskaren. Äfven psykologen har börjat inse, att man icke är i stånd att lösa vetenskapliga problem blott genom att instoppa gifna företeelser i på förhand »systematiskt» ordnade lådfack, dessa må nu benämnas själsförmögenheter eller betraktas som »krafter» af någon annan outredd natur.

Vår tids märkliga undersökningar på psykologiens och följaktligen äfven den vetenskapliga pedagogikens områden hafva på detta sätt gått oss nästan spårlöst förbi.

Hvad har då, torde någon fråga, den Boströmska skolan under denna långa tid egentligen företagit sig? Den har till största delen ombesörjt den filosofiska undervisningen vid båda våra universitet, d. v. s. den har oaflåtligen repeterat och inpräglat innehållet i de kollegiihäften, i hvilka dess visdomsskatt allt fortfarande.synes ligga begrafven. Den har för det andra frambragt en ändlös kedja af s. k. akademiska afhandlingar dels för filosofiska graden, af hvilka en innehåller en sammanställning mellan Sokrates, Boström och — Kristus, dels docent-, adjunkts- och professorsspecimina, till största delen af historiskt-kritiskt innehåll och tillskurna efter hufvudsakligen samma metod, nästan alla åsyftande att bevisa, att Boströms föregångare i ett eller annat afseende tänkt oriktigt, emedan de icke tänkt detsamma som Boström, men hvad Boström egentligen tänkt, derom måste hvarje utom skolan stående läsare tills vidare stanna i någon ovisshet, emedan afhandlingens utrymme vanligen icke medgifvit någon vidlyftigare framställning i detta hänseende. Blott så mycket får man veta, att författaren tänkt alldeles det samma som Boström, och hvad han tänkt, står ju att läsa i kollegiihäftena och behöfver sålunda icke utförligare omordas.

Man förtäljer, att Boström sjelf så länge repeterat sina »satser», att han till sist på ålderdomen helt enkelt ej förstod innehållet af en anmärkning mot de samma och följaktligen

frestades att behandla hvarje gensaga mot hans system som en yttring af »insolens». Något liknande har inträffat inom hans skola. Boströmianismens förnämsta förtjenst ligger deruti, att den på sin tid väsentligen bidragit, att hos sina anhängare vidmakthålla ett ideelt åskådningssätt; men denna förtjenst motväges väsentligen af skolans menliga inverkningar på ungdomens vetenskapliga forskningsanda. Den har, om också mot sin vilja, invaggat den vetenskaplige nybörjaren i den farliga villan, att man genom inlärandet af Boströms »satser» kunde »blifva filosof på 14 dagar», och att denna lätt vunna visdomsskatt innebure å ena sidan skyldigheten att blindt tro på mästarens ord, å den andra rättigheten att med förnäm missaktning skåda ned på hvarje annan filosofisk företeelse, särskildt inom vetenskapens nyare historia. Skolan har på detta sätt underblåst okunnigheten, hämmat den vetenskapliga forskningslusten och gifvit upphof till den stela och ofördragsamma dogmatism, som, farlig på hvarje vetenskapligt område, måste betraktas som en dödsfiende till filosofien, denna vetenskap, som, ehuru den på sedelärans, statslärans och psykologiens m. fl. områden kan glädja sig åt eröfringen af konstanta sanningar, dock särskildt på det metafysiska området allt fortfarande utgör den förnämsta representanten för menniskoandens sökande efter sanningen.

Skolan har, såsom ofvan är antydt, haft att glädja sig åt ett stort antal rikt begåfvade lärjungar. leke få af dessa hafva dock antingen affallit eller stått i begrepp att öfvergifva denna ståndpunkt, så t. ex. den för tidigt bortgångne, skarpsinnige och fint bildade Clason (enligt uppgift af hans biograf, en frände, som i mer än ett afseende stått honom nära). Samma förhållande torde hafva gjort sig gällande hos de framstående f. d. docenter af Boströms skola, hvilka ingått i kyrkans tjenst, då tron på Boströms »absoluta» omöjligen kan stå till sammans med tron på de väsentligaste bland de dogmer, som tillhöra hvad man kallar kyrkans salighetslära. En annan inom skolan strängt förkättrad affälling är den för icke länge sedan till professor vid Kristiania universitet kallade Pontus Wikner

o. s. v. En annan anledning till skolans stillastående torde möjligen få sökas deri, att en bland dess

skarpsinnigaste representanter, Boströms efterträdare i Upsala, under en längre följd af år beklädt den lika ansvarsfulla som ansträngande befattningen som rektor vid landets talrikast besökta universitet, hvarjemte skolans förnämste representant vid det södra universitetet likaledes under en längre tid åtnjutit tjenstledighet för att författa det ofvan nämda arbetet, »Den filosofiska forskningen i Sverige». Utan tvifvel eger detta senare arbete stora förtjenster, särskildt på grund af författarens öfning att på ett klart och prydligt sätt återgifva andras tankar, och dock vill det synas som om det kostat denne författare vida mindre möda att förtälja hvad alla öfriga svenska tänkare tänkt eller borde hafva tänkt än att inom omfånget af en vanlig lärobok återgifva hvad hans mästare eller han sjelf tänkt inom etikens och statslärans områden. leke blott hans lärjungar, utan äfven den filosofiska vetenskapen skulle dock hafva till denne författare stannat i en långt större tacksamhetsskuld för en sådan gåfva än för dessa vidtomfattande undersökningar, huru vida föregående svenske tänkare tänkt lika eller olika med Boström, varit Boströmianer eller icke-Boströmianer. en undersökning, som i vissa fall erinrar om det sätt, hvarpå lärde män på sin tid ordat om en »ecclesia christiana ante Christum».

Så som skolan nu gestaltar sig, synes den, öfvergifven af den hänförelsens anda, af hvilken den en gång besjälades, allt mer stelna i torr och ofruktbar dogmatism, oförmögen att i sig upptaga något lifgifvande element och fullkomligt oberörd af det vetenskapliga lifvet på detta område inom den öfriga verlden och endast anlitande sin kollegiiskatt, då det gäller att författa någon afhandling för erhållande af akademiska lärdomsmeriter*).

*) Under senare tider har den Boströmska skolan, i en vetenskaplig strid mellan professorn vid Lunds universitet, Nyblæus, och docenten i praktisk filosofi vid Upsala universitet, Edfeldt, lagt i dagen några lifstecken, hvilka dock af en sakkunnig domare blifvit betraktade såsom dödsryckningar. Se vidare härom en uppsats af J. J. Borelius i Philosophische Monatshefte. h. 4, 5, 1885 under titel: »Die Philosopliie Boström's und ihre Selbstauflösung».

Så kan under nära ett halft sekel en vetenskap skötas inom ett litet land med tvenne småstadsuniversitet!

Hvar ligger nu någon borgen för, att icke ett dylikt förhållande kommer att fortvara ännu ett halft århundrade eller längre, då ju de akademiska kollegiala myndigheter, som utöfva det största inflytandet vid tillsättningen af akademiska lärarebefattningar, i regeln måste, emedan deras medlemmar sjelfve icke äro filosofer af facket, underordna sitt omdöme under de sakkunniges och dessa alla eller till största delen äro anhängare af den i fråga varande skolan? Huru långt detta bedröfliga kapitel af »den filosofiska forskningen i Sverige» skall blifva, det vete Gud allena, så vida icke snart en friskare vind blåser upp från ett universitet i hufvudstaden med andra traditioner och framför allt ett annat styrelsesätt.

Denna sistnämda utsigt erbjuder en osökt anledning att med några ord söka belysa nedanstående frågor.

4. En jemförande blick på organisationen, styrelse- och befordringssättet vid Stockholms högskola och statsuniversiteten.

Om styrelsesättet vid våra statsuniversitet.

I § 3 af nu gällande universitetsstatuter heter det:

»Öfverstyrelsen för hvartdera universitetet föres af en kansler.

Styrelsen och förvaltningen på stället handhafves, under prokanslerns inseende, af rektor, det större akademiska konsistoriet, det mindre akademiska konsistoriet och en drätselnämd».

Här möter oss sålunda först den egendomligheten, att medan våra folkskolor, allmänna läroverk, offentliga anstalter för konstundervisning m. m. ega sin öfverstyrelse i ett regeringsdepartement, nemligen ecklesiastikdepartementet och dess chef, stå våra universitet, representanterna för undervisningsväsendets och framför allt den lärda bildningens högsta form, under en egen öfverstyrelse. Men denna egendomlighet framträder i ett ännu bjertare ljus, om man betänker:

Att denna öfverstyrelse »föres» af en enda person, som eger till sitt biträde en af honom sjelf förordnad kanslers-

sekreterare;

att kanslern icke behöfver ega hvarken en vanlig embetsmäns ställning, egenskaper och kunskaper, han kan vara en privatperson eller till och med en medlem af konungahuset;

att denna öfverstyrelse väljes af en underordnad myndighet, det större akademiska konsistoriet/om också detta val måste underställas Kongl. Maj:t;

att slutligen hvartdera universitetet kan, om det så önskar, välja sin egen kansler.

Huru vore det väl möjligt, måste man fråga, att ledningen af vårt undervisningsväsen i dess helhet skulle kunna erhålla tillbörlig enhet och kraft under inflytelsen af dylika uråldriga, men derför icke vördnadsvärda, utan i mer än ett hänseende förkastliga lagbestämmelser? Universitetet och de allmänna läroverken måste städse ur en viss synpunkt ega hvar sin särskilda uppgift och en efter densamma afpassad organisation, men sambandet mellan dessa båda vigtiga led i vårt undervisningsväsen är å andra sidan så väsentligt, att om det ena sträfvar att gå sin egen väg utan hänsyn till det andras berättigade syften och dermed sammanhängande anspråk, så drifves det hela ur sitt rätta hjulspår, förryckes och hämmas. Tecken till ett sådant missförhållande hafva redan länge yppat sig. Universitetet klagar öfver att de från läroverken utgångna lärjungarne äro allt för omogne eller okunnige för att i en mängd ämnen med fördel kunna begagna sig af universitetets undervisning. Universitetet vill med andra ord ej ens försöka att lämpa sitt undervisningssätt efter ståndpunkten hos flertalet af sina lärjungar, utan fordrar, att läroverken skola drifva sin verksamhet i en sådan riktning, som om denna verksamhet endast hade universitetsstudierna till syfte. A andra sidan visar sig, att t. ex. den senaste läroverkskomitén erhållit en så begränsad uppgift för sitt arbete, att komitén ansetts öfverskrida sin befogenhet*), när den samma trott sig icke kunna

*) Se t. ex. ordförandens i senaste läroverkskomitén reservation.

framställa sina reformförslag utan att på samma gång taga 1 betraktande vissa med dessa sammanhängande ändringar i universitetsexamina.

Kanslersinstitutionen är en föråldrad lemning från tider, då universitetet ansågs såsom en kyrklig inrättning, hvars medlemmar skulle, i likhet med stiftens presterskap, ega rätt att välja sin patriarkaliske styresman. Den är principlös, dels emedan öfverstyrelsen för vårt undervisningsväsen i öfrigt hvarken är eller kan vara patriarkalisk, ej heller kommer till stånd genom de underordnades val eller representeras af en enda person, som derjemte står i ett mycket löst samband med den ena statsmakten och är helt och hållet oansvarig i förhållande till den andra eller riksdagen; dels emedan detta stadgande icke innebär någon borgen för att nödiga chefsegenskaper och insigter finnas hos en till buds stående enskild person, som, i trots af sitt lysande namn eller sin samhällsställning eller sin erfarenhet i fråga om vigtiga värf på andra samhällsområden, dock kan sakna både tid, intresse och den särskilda erfarenhet, som förutsättes för ett rätt handhafvande af de vigtiga och komplicerade angelägenheter, som i vår tid äro förbundna med ett lands högsta undervisningsanstalt*).

Ingen torde med fog kunna bestrida, att ju universiteten under de senaste årtiondena åtminstone försökt att erhålla en högste styresman, hvilken medelst glansen af sina lysande egenskaper, sin samhällsställning och sitt namn skulle nödga åskådaren att vända blicken från den akademiska öfverstyrel-sens murkna fotställning. Kanslersembetet har sålunda inne-

•) Ett om flärdlös sanningskärlek vittnande erkännande af att den egentliga sakkunskapen angående universitetets angelägenheter icke må sökas hos kanslersembetet, äfven då det innehafves af en mycket framstående man, utan hos den underordnade myndigheten, finner man i %kanslersembetets underdåniga memorial den 9 Oktober 1882 till Kongl. Maj:t angående universitetets examina m. m., i hvilket det heter: »— — — då jag nu går att, till fullgörande af den nådiga befallningen, jemväl för egen del afgifva utlåtande, vågar jag förutsätta, att Eders Kongl. Maj:t icke af mig förväntar något utförligare anförande, hvarigenom handlingarne i detta ärende, som innehålla mera sakkunniges och från olika synpunkter snart sagdt uttömmande andraganden t ämnet, endast

skulle onödigtvis göras ännu vidlyftigare(Underdåniga utlåtanden och yttranden etc. Stockholm 1883, sid. 4.)

hafts icke blott af grefve Henning Hamilton, utan också af sådana män som h. exc. grefve Gustaf Adolf Sparre och friherre Louis de Geer (den ti. v. universitetskanslern), och dessförinnan hafva universiteten, må hända under sin sträfvan att omgifva sig med en ännu högre glans, så att skuggsidorna i alla dess institutioner skulle undgå det bländade ögat, uppstigit ända till tronens fot och anförtrott högsta vården af sina angelägenheter åt kronprinsarne, sedermera konungarne Oskar I och Karl XV. Äfven dessa båda sistnämda innehafvare af kanslersembetet måste följaktligen utom öfriga förpligtelser, som åligga kanslern, enligt statuternas § 8 förbinda sig att »vaka öfver att lärarne fullgöra sina skyldigheter, och att de studerande iakttaga flit, ordning och sedlighet»! Månne icke möjligheten af ett dylikt kanslers val ännu i senare tider jemte tillvaron af dylika orimligt formulerade åligganden hänvisa på, att kanslersinstitutionen bidrager att fasthålla universitetet vid ett åskådningssätt, som härstammar från tider, då vetenskapen måste söka huld och skydd hos »höge herrar» och de akademiske fäderna djupt böjde sina gamla ryggar för den högadlige gossen, som, åtföljd af sin guvernör, anländt till universitetet, och som till gengäld för den glans, hans närvaro spred öfver lärdomssätet, utnämdes till »rector illustris», och som, tillägga vi, förmodligen uppbar sin rektorsvärdighet vida lättare, än t. ex. H. K. H. kronprinsen Karl förmådde uppfylla sina kanslerspligter att vaka öfver de akademiska lärarnes undervisning eller den akademiska ungdomens sedlighet?*)

Månne icke tiden voi*e inne att åtminstone börja tänka på att genom lämpliga ändringar i universitetens statuter befria våra högsta vetenskapliga undervisningsanstalter från

*) Bland sådana illustra rektorer må nämnas friherre Nils Banér (1670) med Samuel Pufendorf till prorektor, grefve Carl Adolf Gyllenstierna (1716), E. Gripenhjelm (1726), Gabriel Falkenberg (1 736); den siste var skalden Gustaf Fredrik Gyllenborg (1750).

Äfven denna »institution» var lånad från Tysklands universitet, hvilka ungefär vid samma tid emellanåt styrdes af en prorektor öch någon furste såsom »rector magnificentissimus».

misstanken att ända in i slutet af nittonde århundradet vilja sola sig i glansen af dylika gyckelspel?

Närmast i ordningen kommer prokanslersembetet, hvars sjelfskrifne innehafvare är erkebiskopen för det norra och vederbörande stiftsbiskop för det södra universitetet. Detta styrelseled intager ur principiel synpunkt en vida fördelaktigare ställning än kanslersembetet. På grund af sin embets-ställning bör prokanslern icke kunna vara främmande för universitetsfrågorna, såsom icke väld intager han ur denna synpunkt en friare ställning till den underordnade myndigheten och såsom boende i universitetsstaden skulle han vida lättare än kanslern kunna både öfvervaka och främja universitetets angelägenheter. Men i regeln saknar han både håg och tid för en dylik mödosam och i mer än ett hänseende lönlös uppgift. Prokanslern intager samma ställning till universitetet som eforus till läroverken inom sitt stift. Bådas verksamhet är en biprodukt af deras egentliga embetsställning och ur denna synpunkt en qvarlefva från den tid, då äfven skolan var ett föräldralöst barn, för hvilket kyrkan iklädt sig fadder-pligterna. Men skolan liksom vetenskapen har för länge sedan inträdt i sin mannaålder och vill icke hålla till godo med biprodukterna af mensklig verksamhet, lika litet som den kan näras med smulorna från andras bord. En kraftig och nitisk prokansler kan utan tvifvel liksom en eforus med dylika egenskaper uträtta mycket godt och har väl också städse så gjort. Men i regeln intager så väl den ena som den andre en mera tillbakadragen ställning. Prokanslerns förnämsta åliggande synes vara att utgöra en mellanlänk mellan kanslern och konsistorium, och denna ställning är icke alltid angenäm. Prokanslern eger rättighet att, när han så behagar, leda konsistoriets förhandlingar, men får icke deltaga i dess beslut, och endast sällan begagnar han sig af denna rättighet, förmodligen emedan han under vanliga förhållanden skulle vid sitt inträde i konsistoriet känna sig besvärad af den tydligt, om också icke*i ord uttryckta frågan: »Hvad har Ni egent-

ligen här att göra?» Betecknande för den ställning prokanslern intager bland universitetets styrelseled är slutligen statuternas § 19, der det heter: »Finnes ej prokansler, eller är han förhindrad att utöfva embetet, förfalle under tiden ali fråga öm den handläggning af ärenden, som på prokansler ankommer». Pro-kanslersembetet kan sålunda, mena statuterna, utan större saknad undvaras, och dock torde detta embete, vi upprepa det, ur både principiel och praktisk synpunkt vida bättre försvara sin plats än kanslersembetet.

Drätselnämden är till för förvaltningen af universitetets egendom, hvilket åliggande före 1876 tillhörde det mindre konsistoriet, som efter nämda tid förblifvit hufvudsakligen en disciplinär myndighet. Rektor, som nu väljes för två år i sender och kan återväljas, är ordförande så väl i det större som i det mindre konsistoriet, och honom åligger, såsom vederbörligt är, att »utöfva den närmaste vården och tillsynen öfver allt hvad universitetet rörer».

Det större konsistoriet, hvars medlemmar utgöras af universitetets samtlige ordinarie professorer samt i vissa fall äfven af räntmästaren och bibliotekarien, eger enligt statuternas § 33 följande åligganden:

»Det större konsistoriet skall hafva inseende och vård om alla universitetets så vetenskapliga som ekonomiska angelägenheter: upprätthålla den akademiska disciplinen; behandla förslag till nya instruktioner, reglementen eller andra allmänna föreskrifter och anordningar rörande universitetet, dess lärda verksamhet, inrättningar, hushållning och drätsel; upprätta förslag efter statuternas föreskrifter till lärareembetens och andra tjensters återbesättande; förvalta och utdela de universitetet gifna stipendier, der ej särskildt är annorlunda förordnadt, samt i öfrigt utöfva de åligganden, som i dessa statuter särskildt bestämmas.»

Det större konsistoriet utgör med andra ord en kollegial och central myndighet, hvars verksamhet berör eller kan komma att beröra universitetets snart sagdt alla angelägenheter. Att universitetet eger en sålunda sammansatt kollegial

Våra öfverliggare. 22338 ETT UNIVERSITET / SVERIGES HUFVUDSTAD.

öfvervakande och rådgifvande myndighet, är lika nödigt som nyttigt. Men då ingen annan öfverstyrelse fins än kanslers-embetet, som äfven med bästa vilja i regeln icke kan motsvara de anspråk, man måste ställa på en öfverstyrelse, framför allt när frågan gäller initiativ till genomgripande förändringar, så är det tydligt, att den i fråga varande underordnade myndigheten faktiskt varder den egentliga universitetsstyrelsen. Men en kollegial styrelse, i hvilken hvarje medlem svårligen kan ega vare sig tillbörlig insigt eller skicklighet i handläggningen af myndighetens mångfaldiga och olikartade angelägenheter, och i hvilken hvarje ledamot sålunda lätt frestas att öfverflytta sitt personliga ansvar på det hela, hvars ansvar i sin ordning icke representeras af någon, ty rektor är konsistoriets ordförande, men ej dess president i detta ords strängare mening — en sådan styrelse är i sjelfva verket ett oting. Man klagar i andra länder öfver en ensidig centralisation, som förtrycker verksamheten, särskildt på det administrativa området, men i vårt land synes man, i synnerhet på undervisningsområdet,, hafva nått till den motsatta ytterligheten eller gjort sig skyldig till en dècentralisation, som nästan omöjliggör en verklig styrelse af både våra vetenskapliga och konstnärliga undervisningsanstalter.

Till närmare belysning af detta missförhållande vilja vi för tillfället blott framställa en enda fråga. Om en förändring af undervisningssättet vid våra universitet i den ofvan antydda riktningen befunnes nödig, skulle ett initiativ i detta hänseende ej gerna kunna väntas hvarken från regering, riksdag eller kanslersembete, icke minst emedan de specialinsigter, som äro nödiga för ett grundligt och allsidigt bedömande af en sådan fråga, kanske för tillfället icke funnes hos någondera af dessa myndigheter. Uppslaget till en sådan reform skulle följaktligen ur denna synpunkt närmast åligga universitetens fakulteter eller konsistorier. Men om någon medlem af fakultet eller konsistorium skulle uppträda med ett förslag af innehåll, att universitetens professorer skulle en hvar i sitt ämne ordna,STOCKHOLMS HÖGSKOLA.

leda och öfvervaka en teoretiskt-praktisk undervisningskurs, åsyftande att bibringa den studerande ungdomen grundliga insigter, väcka och nära deras vetenskapliga sjelfverksamhet och förmedla ett närmare personligt förhållande mellan lärare och lärjungar, samt att till vederlag för denna tillökning i de ordinarie professorernes undervisningsarbete föreläsningstim-marnes antal skulle nedsättas från 4 till 2 i veckan — hvilket öde tror man att ett sadant förslag skulle röna inom den myndighet, åt hvilken universitetets sjelfstyrelse faktiskt är anförtrodd, nemligen det större konsistoriet?

Organisation och. verksamhetssätt hos Stockholms högskola såsom

en begynnelse till ett universitet i Sveriges hufvudstad.

Att vårt antagande om ett universitet i hufvudstaden såsom en praktisk begynnelse till de genomgripande reformer, af hvilka våra statsuniversitet äro i behof, ej grundar sig endast på en förhoppning, torde framgå ur en kort öfversigt af Stockholms högskolas organisation och verksamhetssätt.

Angående undervisnings sättet har sålunda högskolan icke nöjt sig med att i allmänna ordalag uttrycka sina syften. I § 19 af grundstadgarne heter det visserligen: »Den som förestår professorsembete skall hålla två offentliga föreläsningar i veckan», samt att »han skall utan särskild godtgörelse meddela den undervisning och handledning, som för lärjungarnes studier äro af nöden». Men i ordningsstadgan bestämmas uttryckligen lärarens åligganden i sistnämda hänseende sålunda, att undervisningen skall meddelas genom lärjungarnes särskilda handledning vid deras studier på sätt hvarje ämnes art fordrar, att undervisningen bör ske med noga aktgifvande derpå, att lärjungarne sjelfständigt tillegna sig de kunskaper och den vetenskapliga bildning, hvilkas förvärfvande utgör målet för deras studier; samt att lärarne böra omsorgsfullt meddela de råd och upplysningar i afseende å studierna, hvarom lärjungar anhålla.340 ETT UNIVERSITET / SVERIGES HUFVUDSTAD.

Medelst dessa bestämmelser har högskolan tagit tvenne vigtiga steg framåt och förbi statsuniversiteten. Den har inskränkt professorns föreläsningar till två timmar i veckan och riktigt angifvit en väsentlig bestämning hos det mål, som hvarje slag af undervisning och följaktligen äfven universitetsundervisningen måste hafva i sigte, men som statsuniversiteten förbisett, då de förlagt undervisningens tyngdpunkt i föreläsandet och gjort den praktiska handledningen i de fleste vetenskaper beroende af den enskilde professorns godtycke.

Högskolan har icke heller låtit dessa bestämmelser stanna blott på papperet, utan, i trots af sina begränsade tillgångar och svårigheten att anskaffa lämpliga lokaler, sökt genomföra dem till en början på det naturvetenskapliga området och i sådana praktiska institutioner, som nu för tiden finnas vid hvarje universitet, som i vetenskapligt hänseende vill följa med sin tid, såsom t. ex. ett botaniskt institut, ett zoologiskt institut, ett kemiskt laboratorium o. s. v. Såsom bevis på den praktiskt vetenskapliga och pedagogiska ledningen af dessa inrättningar förtjenar särskildt att bemärkas hvad som yttras om botaniska institutets verksamhet i högskolestyrelsens berättelse för år 1881; »At nybörjare har meddelats handledning i den mikroskopiska observationens praxis, i dissektions- och preparationskonst samt i utförande af enklare orienterande undersökningar inom cellärans och fytotomiens område. De praktikanter, som redan en eller två terminer deltagit i öfningarna, hafva erhållit uppgifter ur fytotomiens, morfologiens eller systematikens områden till mera sjelfständig behandling — uppgifter så valda, att de borde kunna gifva anledning till smärre vetenskapliga publikationer. En vid institutet utarbetad afhandling har antagits till införande i öfversigt af Vetenskapsakademiens förhandlingar».

Till ytterligare vittnesbörd om frukterna af högskolans undervisning, må anmärkas, å ena sidan att ett jemförelsevis icke obetydligt antal lärjungar efter genomgångna kurser vid högskolan aflagt examina vid Upsala universitet, samt att åSTOCKHOLMS HÖGSKOLA. 341

andra sidan icke mindre än trenne af högskolans lärjungar under de senaste åren af dess verksamhet blifvit af en sådan auktoritet som Vetenskapsakademien bemärkta på ett sätt, lika hedrande för dem sjelfva som för undervisningsanstalten. Utom den utmärkelse, som ligger deri, att mer än 25 uppsatser författade af högskolans lärjungar blifvit, sedan högskolan började sin verksamhet, införda i bihanget till eller Öfversigten af

Vetenskapsakademien förhandlingar, har nemligen enligt samma akademis senaste årsberättelse akademien utdelat den Fernerska belöningen åt stud. vid Stockholms högskola E. Phragmén för två af honom i öfversigten af akademiens förhandlingar offentliggjorda uppsatser, nemligen: »Om konvergensområdet hos potensserier af två variabler» samt »En ny sats inom teorien för punktmängder», och derjemte har akademien utdelat den Flormanska belöningen i två lika hälfter dels åt stud. vid Stockholms högskola Charlotte Westling för en i akademiens skrifter införd afhandling med titel: »Bidrag till kännedomen af det periferiska nervsystemet» och dels åt stud. vid samma högskola Albertina Carlson för en äfvenledes i akademiens skrifter intagen afhandling: »Bidrag till kännedomen af simfoglarnes anatomi».

Det icke minst anmärkningsvärda häri är att, medan våra qvinliga studenter hittills i allmänhet endast utmärkt sig för en berömvärd flit inom examensstudiernas område, så hafva inom en jemförelsevis kort tid icke mindre än trenne*) qvinliga lärjungar vid Stockholms högskola gjort sig bemärkta genom rent vetenskapliga forskningar. Det är onekligen ur flere synpunkter ett glädjande tidens tecken, att arbetslusten hos den bildade qvinnan med hvarje dag synes i vår tid blifva allt lifligare, samt att hennes arbetskraft äfven inom vårt land tages i anspråk. Men ännu torde den ojemförligt större delen af dessa dyrbara arbetskrafter utgöra ett oanvändt och ofruktbart kapital. Här öppnar sig ett nytt fält för dess användning. Att ordna den offentliga och särskildt den qvinliga under-

*) Den tredje är botanisten, fröken A. Olbers.

visningen så, att ett större antal unga qvinnor lockas in på studiebanan utan att för den samma ega vare sig tillbörliga anlag eller fysiska krafter vore utan tvifvel lika pedagogiskt oklokt och inhumant som att medelst hämmande åtgärder i motsatt riktning vilja utestänga den ur intelligensens synpunkt rikt begåfvade unga qvinnan från denna lefnadsväg. leke hvarje med sådana anlag utrustad ung qvinna har dock vare sig lust eller tillfälle att egna sig åt studier, som utmynna i läkare- eller lärarekallets yrkesutöfning, men för att emellertid erhålla någon användning af den lediga tid eller de krafter, som stå henne till buds, kastar hon sig icke sällan på en konstnärsdilettantism, som i våra dagar icke längre är inskränkt till musikens, utan allt mera börjar inkräkta på de bildande konsternas områden, och som ofta är lika ofruktbar för henne sjelf som menlig för den sanna konstutöfningen. På det rent vetenskapliga forskningsområdet har den svenska qvinnans kraft hittills varit nästan opröfvad. Men hvad hon på detta fält kan uträtta utan att hon derför behöfver lemna familjehärden eller så att säga bränna sina skepp för att slå in på en bana, som naturen icke anvisat såsom qvinnans allfariväg — derom vittna de i fråga varande frukterna af Stockholms högskolas verksamhet. Men dessa frukter innebära äfven framtidslöften. Ty när en gång forskningsarbetet inom högskolans öfriga områden varder lika väl ordnadt som nu inom den maternatiskt-naturvetenskapliga afdelningen, så skola vi utan tvifvel få se en del af högskolans qvinliga lärjungar ytterligare utsträcka sin vetenskapliga forskningsflit, t. ex. till nordens och framför allt Sveriges så länge mer eller mindre förbisedda kulturhistoria och sålunda kanske gifva upphof till föreläsningar, ännu värdefullare än de öfver den romerska kejsartiden, med hvilka en af högskolans framstående lärare förstått fängsla den bildningssökande allmänhetens uppmärksamhet.

Stockholms högskolas organisation med hänsyn till styrelsesättet företer äfven egendomligheter, som i tillämpliga delar, enligt vår mening, utgöra mönster för de önskvärda reformerna i detta hänseende inom statsuniversiteten.

Ur högskolans 1880 utgifna redogörelse hemta vi följande meddelanden om grundstadgarnes innehåll i detta hänseende:

»§ 2. Högsta vården om högskolan och öfverinseendet om henne utöfvas af Högskolans styrelse, som jemväl förvaltar högskolans fonder och öfriga egendom.

§ 3. Styrelsen utgöres af sju ledamöter, af hvilka Svenska Akademien utser en, Kongl. Vetenskapsakademien två och Stockholms stadsfullmäktige två, hvarjemte högskolans rektor till följd af sitt embete är medlem af styrelsen. Dessa sex välja den sjunde. Med undantag af rektor må icke någon, som har embete eller tjenst vid högskolan, vara ledamot i styrelsen.

§ 4. Styrelsens ledamöter, med undantag af rektor, utses för fyra år i sender.

§ 5. Styrelsen väljer inom sig för ett år i sender dels Ordförande och andre Ordförande, dels en ledamot att såsom Inspektor särskildt följa högskolan med sin uppmärksamhet. Till ingendera af dessa befattningar kan högskolans rektor väljas.

§ 7. Närmaste vården om högskolan tillkommer lärarne. De lärare, som innehafva professorsembete och äro i utöfning af sin tjenst, samt de, som på förordnande förestå sådant embete, bilda Lärarerådet, hvilket gemensamt handlägger större och allmännare frågor.

§ 8. Lärarerådet utser inom sig för två år i sender högskolans Rektor, hvilken är ordförande i lärarerådet. Rektor skall egna noggrann tillsyn åt allt som rörer högskolan, och särskildt åligger det honom att omsorgsfullt vaka deröfver, att såväl lärare som lärjungar fullgöra sina skyldigheter. Till rektor må endast lärare med fast anställning väljas.

§ 9. För behandling af mindre frågor och löpande ärenden hvartill ock räknas öfvervakandet af ordningen bland de stu-

derande, utser lärarerådet inom sig för två år i sender fyra medlemmar att, jemte rektor såsom ordförande, utgöra Rektors-nämden.

§ io. För frågor,1 som angå undervisningen och lärjungarnes prof, kunna lärarne sammanträda på afdelningar, hvarom närmare föreskrifter meddelas i Ordningsstadgan för högskolan.

§ ii. Styrelsen bestämmer hvilka embeten och tjenster skola finnas vid högskolan. Innan styrelsen sålunda afgör om professorsembete eller annan lärareplats, skall lärarerådet höras.

§ 12. Embeten och tjenster vid högskolan tillsättas af styrelsen, hvilken jemväl meddelar förordnande att dem förestå. Professorsembete eger styrelsen tillsätta med fast anställning. Andra embeten och tjenster må ej tillsättas annorlunda än genom förordnande tills vidare eller på viss tid.»

En jemförelse mellan styrelsens organisation inom statsuniversiteten och Stockholms högskola eller det blifvande hufvudstadsuniversitetet ger följaktligen följande resultat:

I stället för kanslersembetet, representeradt af en enda, af det större konsistoriet väld och på annan ort boende person, eger Stockholms högskola en verklig kollegial styrelse, icke väld af högskolans lärareråd och sålunda ur denna synpunkt frigjord från patriarkaliska förutsättningar, men så sammansatt, att den städse inom sig bör kunna påräkna både vetenskaplig insigt och praktisk duglighet. Enheten inom denna styrelse, som dessutom är väld för en viss, ehuru icke allt för kort tid, representeras af inspektor, som närmast motsvarar statsuniversitetens prokansler, men som, till skilnad från denne senare, icke står till styrelsen i ett så löst förhållande, att han utan svårighet kan undvaras, utan är en verklig styrelsemedlem.

Lärarerådet, som motsvarar det större konsistoriet, är befriadt från det senares mångahanda och olikartade bestyr, dess åligganden äro inskränkta till större och allmännare frågor, hufvudsakligen sådana, som röra högskolans rent vetenskapliga verksamhet. Då slutligen sambandet mellan det större konsistoriet och öfverstyrelsen eller kanslersembetet är så löst,

att det hufvudsakligen representeras af den i vissa fall um-bärlige prokanslern, så eger högskolan i sin rektor, som är väld af lärarerådet, men på samma gång sjelfskrifven medlem af styrelsen, en fast förbindelse mellan de båda förnämsta leden i styrelseorganismen.

Det mindre konsistoriet motsvaras slutligen af högskolans rektorsnämd, och fakulteterna ega sin motsvarighet i afdelningarna inom högskolans lärarekår.

Företrädena i högskolans organisation uti det i fråga varande hänseendet framträda äfven uti de förståndigt valda svenska namnen »styrelse», »lärareråd» och »rektorsnämd», i och med hvilka dessa myndigheters åligganden åskådliggöras.

Hvad vårt undervisningsväsen och icke minst våra statsuniversitet i främsta rummet behöfva är inrättandet af ett särskildt icke blott administrativt dugligt, utan äfven sakkunnigt undervisningsdepartement. Men äfven om de så länge närda och på senare tider allt kraftigare framträdande önskningarna i detta hänseende ännu någon tid skola skjutas åt sidan, vore det dock, enligt vår mening, mera önskligt, att det blifvande hufvudstadsuniversitetet för vinnande af likställighet med statsuniversiteten i fråga om examensrätt m. m. trädde i något närmare förhållande till det nuvarande ecklesiastikdepartementet än till den vördnadsvärda, men föråldrade kanslersinstitutionen7 .naturligtvis under förutsättning, att hufvudstadsuniversitetet icke behöfde för sådant ändamål i någon väsentlig punkt uppgifva sin ställning såsom icke-statsinstitution.

Tillsättningen af lärare vid statsuniversiteten och Stockholms" högskola.

Tillsättningen af ordinarie lärareplatser vid våra universitet tillgår i regeln sålunda, att sedan den lediga platsen blifvit på vederbörligt sätt kungjord till ansökning, hugade sökande ega rättighet att inom 60 dagar insända sina ansökningshandlingar. Härefter utsättes en proftid af 3 månader, som kan på begäran346 ETT UNIVERSITET / SVERIGES HUFVUDSTAD.

en eller flere gånger förlängas, så vida icke sökanden anser sig kunna utan prof styrka sin kompetens, hvilket sällan inträffar, och sedan den eller de pröfvande »ventilerat» af handlingarna och fullgjort sina tvenne föreläsningsprof, öfverlemnas handlingarna till vederbörande fakultet, som jemte sitt utlåtande insänder dem till det större konsistoriet, hvilket uppsätter förslag, hvarvid en hvar af konsistoriets medlemmar eger skyldighet att »motivera» sitt votum, äfven om han ej vore i besittning af ens den ytligaste insigt i den vetenskap, om hvilken frågan gäller. Dock egde fakulteten äfven före 1876 rättighet att utan ansökning föreslå lämplig person till den lediga platsen, en rättighet, som i de nya statuterna närmare bestämdes och utsträcktes äfven till konsistorium. Denna rättighet begagnas dock ytterst sällan. Tillsättningen försiggår vanligen, såsom ofvan är nämdt, efter ansökning och prof. Ännu i senare tider och särskildt före 1876 kunde det emellertid inträffa, att den sökta lärarebefattningens ende fullt sakkunnige målsman vid universitetet var med döden afgången, och om nu derjemte de konsistorieledamöter, som af ett eller annat skäl borde anses sakkunniga, icke följt med sin tid i det i fråga varande hänseendet, så hände det ej sällan, att den sökande fann sig och sin vetenskaplighet prisgifna åt domslut af domare utan domareinsigter och insnärjda i de små intriger och annat ogräs, som så gerna frodas i de små kåltäppor, af hvilka vetenskapens praktbyggnader i ett småstadsuniversitet vanligen äro omgärdade. Var nu dessutom konsistorium såsom allt för ofta händt, deladt i tvenne stora »brytningsflockar», som ytterst hade sin rot och näring i afunden eller grollet mellan landets båda universitet, så var måttet rågadt. Under sådana omständigheter utbröt ej sällan under tidén mellan offentliggörandet af konsistorii förslag — ofta före det samma — och sjelfva utnämningen en bitter fejd i tidningar, särskildt utgifna stridsskrifter eller urladdande sig i ett mer eller mindre hänsynslöst spel bakom förlåten, en fejd, som vanligen utgjorde ett sorgligt vittnesbörd om, att »odiumTILLSÄTTNINGEN AF LÄRARE.

347

theologicum», eller, såsom den fridsamme Melanchton uttryckte sig, »rabies theologorum», kan finnas inom alla fakulteter. Hvad skulle under sådana omständigheter den i hufvudstaden förlagda kanslersstyrelsen taga sig till, eller huru skulle slutligen H. Maj:t Konungen eller ecklesiastikministern, som med ali sin bildning eller sakkännedom omöjligen kunde vara vetenskaplig specialist hvarken i österländska språk eller matematik, hvarken i historia, filosofi eller astronomi o. s. v., reda sig ur dessa svårigheter på annat sätt, än att man först och främst »låg på saken», till dess värsta stormen hunnit lägga sig och sedermera utnämde den, som inom det splittrade konsistoriet erhållit en om än så ringa röstöfvervigt till det första förslagsrummet? Dessa ur så många synpunkter bedröfliga strider synas under senare tider hafva aftagit både i antal och bitterhet. Ett betydligt steg till deras undanrödjande är taget genom föreskriften, att sakkunnige fackmän inom eller utom universitetet kunna i händelse af behof anmodas om utlåtanden angående en sökandes vetenskapliga förtjenster*). Men dels äro dylika utlåtanden af personer utom universitetet icke förbundna med vederbörligt domareansvar, dels kunna sådana personer icke afgifva något omdöme om den sökandes undervisningsskicklighet. Det må anmärkas, att

ehuru föreläsandet utgör den förnämsta formen för universitetsprofessorns åliggande som undervisare, så qvarstår dock allt fortfarande i de nya statuterna bestämmelsen, att »vid förslag till akademiska lärare-embeten må ej andra grunder afses eller åberopas än graden af ådagalagd vetenskaplig skicklighet». Undervisningsskickligheten tages ej med i räkningen, hvarmot tjensteåldern i vissa fall kan bestämma förslagsrummet (§ 66). Det är fullkomligt i sin ordning, att konsistorium eller »lärarerådet» eger rättighet och skyldighet att yttra sig i frågor, som röra tillsättning af lärareplatser inom institutionen; men så länge stats-universiteten ej ega någon öfverstyrelse i detta ords egentliga

*) Nya statuterna § 59.

mening, så blir, vi upprepa det, den rådande myndigheten i dessa frågor allt fortfarande så godt som allrådande eller sjelf-styrande. Då konsistoriet vidare allt jemt är sammansatt af så många olikartade, ofta stridiga, alltid till största delen icke specielt sakkunnige medlemmar, hvilka äfven enligt nu gällande statuter äro ålagda den orimliga embetspligten att afgifva motiverade domslut i ämnen, som de till största delen icke begripa, så qvarstå i sjelfva verket de föråldrade förhållandena vid våra universitet i detta hänseende väsentligen orubbade och i och med det samma äfven den förnämsta roten till de s. k. »universitetsskandalerna», till skam och skada för både vår vetenskaplighet och våra universitet.

Ett stort steg framåt i fråga om vårt akademiskå befor-dringsväsen är, såsom ofvan är antydt, utan tvifvel taget genom stadgandet i §§ 80 och 81 af de nya statuterna, hvarigenom fakultet, sektion eller konsistorium eger rättighet att utan föregående ansökning och prof afgifva förslag till besättande af lärareplats. Skälen till att rättigheten äfven under denna utvidgade form så sällan begagnas torde vara af flere-handa slag. Med den utveckling vår vetenskaplighet 1 trots af så många ogynsamma förhållanden onekligen eger, inträffar det endast ytterst sällan, att vid något af universiteten ej finnes någon vetenskapsidkare, som inom den utsatta eller förlängda proftiden skulle kunna medelst en afhandling och tvenne profföreläsningar göra sig kompetent till att varda en vetenskaps förnämste målsman vid vederbörande universitet, och under sådana omständigheter skulle det ju vara ett förödmjukande fattigdomsbevis att till den lediga platsen kalla en om också framstående utländing. Att vetenskapen vid ett svenskt universitet bör, så vidt möjligt är, tala svenskt tungomål är en fordran, hvars vigt ej kan med fog bestridas. Men ej sällan fasthålla vi denna vackra grundsats på ett sätt, som hvarken ur nationel eller vetenskaplig synpunkt torde kunna försvaras. 'Våra universitets fattigdom på medel att vid sig fästa framstående vetenskapsidkare, när sådana stå att

erhålla, ehuru de ordinarie platserna äro besatta, nödvändigheten att i sådana fall tigga riksdagen om anslag, som alldeles icke eller endast efter hårda strider och stora enskilda ansträngningar beviljas, lägga också hinder i vägen för begagnande af kallelserätten, då den vore som bäst af nöden. Förmodligen af nationela grunder och utan hänsyn till statuternas ordande om vetenskapliga förtjenster föredraga vi sålunda t. ex. att besätta en professur i nordiska språk med en docent i grekiska i stället för att till detta vigtiga embete erhålla en fackman från Danmark eller Norge, der denna vetenskapsgren stått i flor, långt innan våra svenska universitet hade känt behof af någon vetenskaplig målsman för nordiskt tungomål, och af fattigdomsskäl låta vi ryssarne taga åtskilliga af våra framstående astronomer, universitetet i Finland bemäktiga sig en frejdad matematiker (som Stockholms högskola dock lyckligtvis återbördat) och universitetet i Norge att tillegna sig en svensk filosof, hvars värde och förtjenster man allt för sent synes hafva börjat uppskatta.

Men ej sällan gör sig i befordringsfrågarna vid våra universitet ännu ett annat skäl gällande, ett skäl, som, ehuru hedrande för konsistoriiledamöternas hjertelag, dock ej fått sig någon rättssfer tillerkänd hvarken i de gamla eller nya statuterna. Denna befordringsgrund skulle kunna uttryckas i orden: »Det är ju synd om den gamle vännen!» En ung mans väg till en professur vid våra universitet kan nemligen vara mycket törnbeströdd, men den kan också i andra fall förete en nästan underbar jemnhet och fridfullhet. En docent, som med tillhjelp af kollegiigifvande eller enskild förmögenhet o. s. v. är i stånd att hålla ut vid universitetet, eger i regeln större utsigter att erhålla en ledig adjunktur eller e. o. professur, ju flere »tjensteår» han kan uppvisa, äfven om hans s, k. tjenstgöring på intet sätt varit ordnad eller ens på något tillfredsställande sätt öfvervakad. Han behöfver blott

från trycket utgifva och försvara en afhandling samt åstadkomma tvenne profföreläsningar, och för den händelse dessa prof ej äro allt350 ETT UNIVERSITET / SVERIGES HUFVUDSTAD.

för underhaltiga eller icke innehålla något, som strider mot vederbörande professors vetenskapliga åsigter, så erhåller han i regeln platsen framför yngre medtäflare, äfven om dessa skulle i vetenskapligt hänseende vara honom öfverlägsne. Men har han på detta sätt hunnit fram till en adjunktur eller e. o. professur, så har han också på samma gång uppnått den säkra akademiska ankargrunden. Han är nu ej sällan vorden ett fast förankradt fyrskepp, som icke rör sig ur fläcken, och han behöfver nu icke göra annat än att hissa sin lykta i masttoppen två eller fyra föreläsningsdagar i veckan — utan afseende på, om någon seglare plöjer vågen inom omkretsen af dess lysvidd — samt vänta lifvet ur ordinarie professorn. Sedan nu denna för honom på en gång angenäma och sorgliga händelse inträffat eller professorn erhållit afsked med pension, bemannar han sig åter, sammanskrifver en ny afhandling, åtföljd af likaledes tvenne profföreläsningar — ty de föreläsningar, han under sina kanske många förflutna tjen-steår hållit, har ingen professor och ett mycket ringa antal studenter hört —- och har han nu derjemte i sitt enskilda lif ej gjort sig skyldig till några excesser och ej heller genom kantigheter i sitt lynne ådragit sig mäktiga fiender, så kan han i regeln vara lika säker om professuren som att få höra amen i kyrkan. Fyrskeppet har dock i sjelfva verket icke ändrat plats, utan endast ombytt namn, och den förnämsta skilnaden är ofta den, att det nu hissar lyktan i topp fyra i stället för blott två gånger i veckan. Eller, för att tala utan bild, ehuru de akademiska statuterna så strängt inprägla pligten, att vid tillsättningar af de akademiska läraréembetena vederbörande måste i första rummet taga hänsyn till de vetenskapliga förtjensterna, så väger ej sällan en äldre — ehuru naturligtvis ej hvad man kallar lastgammal — adjunkts oklandrade, det vill på det akademiska språket säga »hedrande» tjenstgöring så tungt i vågskålen, att en yngre medtäflares vetenskapliga förtjenster i regeln skola vara mycket framstående förTILLSÄTTNINGEN AF LÄRARE.

att få vågen att sjunka i den af statuterna utpekade riktningen.

Lyckligtvis tillgår ej alltid den yngre akademiske lärarens befordran på ofvan nämda sätt, och lyckas en ung vetenskaps-idkare att i tid erhålla en ordinarie professur, så utvecklar han, i trots af sina många akademiska småbestyr, oftast en vida större rent vetenskaplig verksamhet än både docenter och adjunkter. Men fordrar man bevis för, huru ofta det ofvan nämda »fyrskeppsfenomenet» upprepats i befordringsväsendets historia vid våra universitet under blott de sista 20 åren, så torde ett sådant vittnesbörd utan större svårigheter kunna åstadkommas. Men detta oaktadt lefver ju vetenskapligheten inom vårt land ett i det hela taget mycket berömvärdt lif? Ja, utan tvifvel. Det förhåller sig med svensk vetenskap på samma sätt som med svenska folkets religiositet. Den tål både mänga och hårda stötar utan att dock kunna utrotas.

Stockholms högskola eger i § 13 af sina grundstadgar bestämmelser angående läraretillsättningen, hvilka motsvara statsuniversitetens (statuternas §§ 67 och 69), med det tillägg, att styrelsen, för den händelse ingen lämplig person på denna väg kunnat erhållas, eger rättighet att efter lärarerådets hörande söka tillsätta platsen utan föregående ansökan. Lärarne skulle följaktligen tillsättas af styrelsen efter föregående ansökning och vederbörliga prof samt sedan lärarerådet afgifvit sitt utlåtande. Men då dessa bestämmelser snart befunnos ur mer än en synpunkt olämpliga, erhöllo öfvergångsstadgarne år 1880 ett tillägg, enligt hvilket styrelsen bemyndigades att under loppet af de nästföljande fem åren efter lärarerådets hörande söka för ändamålet träffa aftal med framstående vetenskapsmän eller med andra ord rättigheten att utan före-352

gående ansökning och prof tillsätta lärare. Härvid egde styrelsen och lärarerådet skyldighet att icke blott fästa sig vid personens vetenskapliga förtjenster, utan det stadgades uttryckligen, att personen i fråga äfven skulle vara i besittning af »framstående lärareförmåga».

Med tillhjelp af detta öfvergångsstadgande, som ej skulle vara gällande längre än till slutet af 1885, men som antagligen kommer att under en eller annan form inflyta i grund-stadgarne såsom en alternativ rättighet för

styrelsen, har högskolan lyckats, så långt dess tillgångar medgifvit, besätta sina lärareplatser med personer, af hvilka de fleste redan torde hafva gjort sig kände för framstående egenskaper så väl ur vetenskaplighetens som ur lärareförmågans synpunkt.

Högskolans lärare utgöras för närvarande af följande personer:

Professorer:

G. Mittag-Leffler, F. Dr., i ren Matematik.

W. C. Brögger, i Geologi och Mineralogi.

Eug. Warming, F. Dr., i Botanik.

V. Rydberg, F. Dr., i Kulturhistoria.

W. Leche, F. Dr., i Zoologi.

Otto Pettersson, F. Dr., i Kemi.

Sophie Kowalevski, F. Dr., i högre matematisk analys.

Tillförordnade lärare:

R. Rubenson, F. Dr., Professor och föreståndare för meteorologiska centralanstalten, i Fysik.

K. Ångström, F. Dr., Laborator i fysik.

Biträdande lärare:

G. E. Forsberg, F. Kand., Amanuens vid kemiska laboratorium.

G. Adlerz, Y. Kand., biträdande lärare i zoologi.

I. Bendixson, F. Kand., biträdande lärare i matematik.

N. Wille. F. Kand., biträdande lärare i botanik.

I sammanhang härmed må nämnas, att högskolans styrelse, enligt den sista oss tillhandakomna årsredogörelsen, utgöres af:

G. af Ugglas, Friherre, öfverståthållare. Ordförande.

C. Santesson, Professor. Andre ordförande.*)

A. Lindhagen, Justitieråd. Inspektor.

G. w/z Düben, Friherre, professor.

iT. Edlund, Professor.

iT. ^^ Hof sten, Justitieråd.

I den tillfredsställelse, med hvilken man genomläser ofvanstående namnförteckningar, blandar sig dock en nedslående känsla vid tanken på, att styrelsen sett sig nödsakad att till professorer vid en högskola i Linnés och Berzelii land, ett land der naturforskningen står högt på snart sagdt alla områden, inkalla en dansk botanist och en norsk geolog, huru framstående dessa vetenskapsmän från broderiandens universitet än må vara. Men det mest nedslående i denna företeelse är att personer med alla de af styrelsen, på grund af högskolans stadganden erforderliga egenskaperna ej inom vårt eget land stått att finna**).

Att de af styrelsesättet, gammal häfd, bristande tillgångar o. s. v. beroende bristerna i läraretillsättningen vid våra stats-universitet ej torde under de närmaste tiderna blifva på den genomgripande reförmens väg undanröjda, är mer än antagligt. Men så snart Stockholms högskola hunnit sitt närmaste mål eller är i stånd att framträda som ett

med statsuniversiteten i alla nödiga hänseenden likstäldt hufvudstatsuniversitet inom det humanistiska, matematiskt-naturvetenskapliga och rättsvetenskapliga området, skola dess verkningar på statsuniversiteten äfven i det i fråga varande hänseendet helt visst ej länge dröja

*) Afliden, januari 1886.

**) Så t. ex. har den vid Vetenskapsakademien anstälde och både som vetenskapsman och föreläsare berömde botanisten professor Wittrock ej mer än under de första åren kunnat stanna vid högskolan.

att inställa sig. Den unge vetenskapsidkaren i vårt land skall i och med det samma hafva erhållit en ny utsigt till framtida befordran, och håller hufvudstadsuniversitetet hvad högskolan lofvar, så skall det utan tvifvel ej sakna medel för att på ett eller annat sätt vid sig fästa framstående yngre vetenskapsmän från de öfriga universiteten, personer, som må hända eljest hade nödgats för utkomstens skull öfvergifva det vetenskapliga forskningsfältet. Konkurrensen till lediga lärareplatser vid alla våra universitet skall blifva större, och mången yngre akademisk lärare skall af denna grund eggas att öfvergifva den akademiska vegetationens ståndpunkt och ställa sig i ledet bland dem, som med friska krafter kämpa på den forskande andens lifsområde, och vill eller kan han ej detta, så måste han nöja sig med att stanna der han är eller använda sina krafter på ett annat verksamhetsfält. Att den med hvarje år växande studentströmmen till båda våra statsuniversitet, särskildt det norra, kommer att delvis utmynna i hufvudstadsuniversitetet, och att de i vissa ämnen af tentamensbestyr nedtyngda lärarne vid förstnämda universitet derigenom erhålla lättnad i sin arbetsbörda ochmeraledig tid för vetenskapliga studier, torde också blifva frukter af hufvudstadsuniversitetet, biprodukter, hvilkas värde ej får underskattas.

För den förhoppning, att det blifvande hufvudstadsuniversitetet sjelft ej skall komma att sakna framstående lärarekrafter, eger man en borgen dels i den dragningskraft, som lifvet och verksamheten inom en hufvudstad städse utöfva på hvarje lifligare sinne, dels i en af de många om en sällspord klokhet vittnande åtgärder, som högskolans styrelse redan vidtagit. Högskolan eger nemligen dels en särskild fond, hvars ränta skall oafkortad läggas till kapitalet, till dess detta uppnått ett visst belopp, hvarefter ränteafkastningen skall användas till ökande af den allmänna fonden, dels beslöts redan 1879, att de befintliga professurfonderna ej skulle få användas, förr än de stigit till 150,000 kronor, hvarefter »endast fyra femtedelar af årliga räntan må användas, så att minst en femtedel af räntan å det kapital, hvartill fonden vid hvarje års början uppgått, skall vid årets

slut läggas till kapitalet till dettas upprätthållande och ökande»*). Förvaltningen af de i fråga varande professurfonderna är med andra ord ordnad så, »att de för framtiden med dess stegrade behof och anspråk må kunna motsvara sin bestämmelse utan bidrag från högskolans andra tillgångar samt oberoende af möjliga förluster, fallande räntefot och dylikt.»

*) Högskolans redogörelse 1880, sid. 17.III.

Hufvudstadsuniversitetets betydelse för den studerande ungdomen och den fosterländska odlingen.

ågot vidlyftigare försök till belysning af dessa vigtiga frågor torde så mycket mindre vara af nöden, som åsigterna i dessa hänseenden dagligen vinna allt mera stadga hos hvarje tänkande och bildad person i vårt land.

Ännu för några årtionden sedan hörde det till god sedlig ton att vid talet om ett universitet i Stockholm orda om den osedlighet och de farliga frestelser, som särskildt vår svenska hufvudstad skulle i sig innesluta. Åsigterna hafva i detta hänseende betydligt klarnat. Man har nemligen börjat inse, att de små universitetsstäderna erbjuda samma slags frestelser som hufvudstäderna, ehuru blott under en råare och, om vi så få uttrycka oss, mera nödgande form. Denna åsigt bestyrkes också af erfarenheten från främmande länder. En jemförelse mellan det råa och tygellösa studentlifvet vid en del af Tysklands småstadsuniversitet och det sätt, hvarpå Berlinstudenterna lefva, utfaller otvifvelaktigt till de senares fördel, och en hvar af oss, som någon längre tid vistats bland Köpenhamns studenter, torde hafva vunnit den öfvertygelse, att studentlifvet i Danmarks hufvudstad med dess af alla »federativa» åtgärder obundna institutioner ter sig vida fördelaktigare än studentlifvet i våra småstäder med

deras på senare tider allt mera underlättade samfärdsel å ena sidan med den

svenska hufvudstaden, å den andra med Malmö och Köpenhamn. Anledningen till dessa förhållanden äro lätt insedda. Frestelserna i småstaden äro, vi upprepa det, af mera nödgande natur. När småstadsstudenten känner en hos ungdomen naturlig törst efter glädje och förströelse, så måste denna törst släckas i punsch- eller toddiglaset, men i mån af törstsläckningens fortgång tändas icke sällan andra begär, som icke låta tygla sig af vare sig de sedliga, sanitära eller estetiska hänsyn, hvilka under andra förhållanden skulle kunnat göra sig gällande. I en hufvudstad deremot behöfver icke en ung man tillgripa glaset såsom det förnämsta medlet till förströelse. De många tillfällena till njutningar af mera estetisk art, ofta till föga högre pris, än hvad äfven måttligare värdshusnöjen under en enda afton kosta, sjelfva lifvet i en hufvudstad med dessa många och lifliga intressen, de mångskiftande företeelserna på gator och promenadplatser, för att icke tala om de förströelser, som kunna hemtas från omgifningarna i synnerhet kring en af verldens i detta hänseende skönaste hufvudstäder, utgöra lika många motvigter mot frestelsen till råare njutningar. Vi äro dessutom öfvertygade om, att det väl högt utbildade kafé- och klubblifvet bland vår hufvudstads yngre och äldre embetsmän till en ej ringa del har sin rot i aftonvanorna från studenttiden. I en liten universitetsstad, der så mången ung man må hända aldrig under hela sin studenttid kommer under inflytelsen af sällskapligt umgänge med bildade qvinnor, anslås lätt hans »natursinne» af hvarje qvinlig gestalt, som möter hans öga. leke blott »hvarje dam», utan också hvarje qvinsperson ter sig för honom i glansen af en »himlakropp». I en hufvudstad af så gästvänligt skaplynne som den svenska öppna sig deremot vida lättare familjelifvets portar för studenten, och bland de otaliga qvinliga gestalter, som möta hans blick, blott han träder ut på gatan, lär han sig siiart att af blotta riggningen urskilja seglarens beskaffenhet, äfven om den senare icke skulle föra kapareflaggan i stortoppen. En hvar, som något närmare känner lifvet i de förnämsta af våra hufvud-

städer, vet också, att den prostitution, som på en hufvudstads gator drifver sitt vidriga spel, innebär jemförelsevis obetydliga frestelser för infödingen eller för den, som endast några månader vant sig vid denna bedröfliga syn. Det är den resande främlingen, den af hufvudstadens nöjen berusade småstadsbon eller landtbon, som i första rummet faller offer för detta bländverk, men då sådana prostituerade qvinnor flocktals pläga med tillhjelp af nutidens utvecklade samfärdsmedel förflytta sig till våra universitetsstäder från de närbelägna större städerna, så går småstadsstudenten allt för ofta till mötes samma Öde som landsortsresanden i hufvudstaden.

Vår åsigt i detta ämne skulle kunna sammanfattas sålunda, att en yngling,' som på grund af bristande uppfostran ej kan tygla sitt begär, förfaller lika lätt, hvar helst han än må befinna sig, fortare må hända i hufvudstaden, långsammare, men kanske derför så mycket mera ohjelpligt i småstaden; men att ett hufvudstadsuniversitet i regeln företer och måste förete ett mindre rått, ett allvarligare och arbetsammare, med ett ord, ett i sedligt hänseende bättre studentlif än småstadsuniversitetet.*)

Den här näst i ordningen vigtigaste synpunkten är hufvud-stadsuniversitetets betydelse för studentlifvet i ekonomiskt hänseende.

Man har mer än en gång fäst uppmärksamheten på, att den skuldsättning, som vidlåder en stor del af vår svenska embetsmannakår, i ej ringa mån har sin rot i skuldsättningen under studenttiden.

Helt visst vore det väl mycket begärdt att vänta botemedlen mot detta onda uteslutande från ett universitet i hufvudstaden, men något, ja, må hända mycket skall det äfven i detta hänseende kunna uträtta. Faktiskt är nemligen, att

*) Hvilka åtgärder det blifvande hufvudstadsuniversitetet ämnar vidtaga i fråga om förbättrad organisation af seniorskollegierna och »kamratvården» inom de studerande nationerna, känna vi icke, men förmoda, att styrelsens praktiska klokhet skall äfven i detta hänseende göra sig gällande.

dels mången ung student fortsätter sin studiebana, helt enkelt emedan han ej påträffat någon annan lefnadsväg,

dels insnärjes i skuldsättningsnätet, emedan han, äfven med bästa vilja, ej kan bereda 3ig någon arbetsförtjenst vid småstadsuniversitetet. Mången från läroverket utexaminerad yngling skulle i hufvudstaden med dess mångahanda intressen, dess kraftiga verksamhet på så många af det andliga och materiela lifvets arbetsfält, dess olikartade undervisningsanstalter, utan tvifvel vida lättare kunna bedöma riktningen af sina anlag och möjligheten att på andra vägar än en fortsatt studiebana finna användning för sina krafter, än om han begifvit sig till universitetet i en småstad, hvars allmänna skaplynne föga skiljer sig ifrån lifvet i den landsortsstad, der han tillbragt sin skoltid, eller till och med är landsortsstaden i mer än ett hänseende underlägsen. Men vill studenten, ehuru medellös, fortsätta sina studier, så skall han i hufvudstaden finna ojemförligt flere utvägar än på någon annan ort att genom ärligt arbete förskaffa sig sitt lifsuppehälle eller åtminstone biförtjenster, som skola rädda honom undan den skuldsättningsbörda, som eljest kunde hafva blifvit hans lifs förbannelse, och han skall dessutom snart komma under fund med, att den tid han offrar på dylikt förståndigt ordnadt arbete, tynger vida mindre på hans studiekrafter än den tid, han eljest skulle hafva förspilt på borgenstiggeri och förödmjukande lånetransaktioner. För en arbetsduglig man eller yngling utgör ombyte af verksamhetsart den bästa hvilan, och om en sådan student äfven skulle nödgas att åt arbete för sitt uppehälle offra några af de dagens eller aftonens timmar, som en bemedlad kamrat egnar åt umgängeslifvet eller andra förströelser, så skulle han dock icke häraf känna sig hvarken andligt olustig eller fysiskt nedtyngd, utan i de flesta fall så mycket kraftigare använda den tid, öfver hvilken han för egen räkning förfogar. Han skall lära sig att hushålla icke blott med penningar, som äro hans egna, utan också med tid, då han dagligen och stundligen kan göra den erfarenheten, att rätt använd tid när som helst kan

utvexlas mot mynt. Vi hafva känt åtminstone en medicine studerande i hufvudstaden, som utan att ega någon framstående skolunderbyggnad förtjenade sitt uppehälle dels med handelsbokföring, dels med språklektioner åt nybörjare, och som detta oaktadt hvarken försummade sina dissektionsöfningar eller öfriga studier och — hvad som icke var det minst märkvärdiga — städse hade en liten kassa till tjenst åt mera bemedlade och kanske derför ofta lånebehöfvande kamrater. Må man dessutom icke glömma, att en på det literära området användbar penna ofta i hufvudstaden på ett anständigt sätt honoreras, att en lektionstimme i något af Stockholms många enskilda läroverk betalas med 2—3 kronor, att tillfällen till biträde vid skolbarns hemarbeten äro talrikare än på någon annan ort, hvaremot dessa och dylika förvärfskällor endast i jemförelsevis ringa mått stå till buds i universitetsstäderna.

Faran att ungdomen vid ett hufvudstadsuniversitet skulle komma i en allt för nära beröring med pressen eller till och med understå sig att »blanda sig i politiken» är ett spöke, som i våra dagar väl ej kan skrämma någon annan än gamla barn. Att tillfälligt skriftställeri i pressen måste för mången både äldre och yngre medlem af ett sådant universitet blifva en god och jämförelsevis lättskött förvärfskälla, är tydligt, men lika tydligt är det, att endast ett fåtal med framstående anlag i denna riktning skulle kunna användas. Men hvad pressen hos oss liksom i hvarje annat land, som eger ett hufvudstadsuniversitet, skulle vinna på att ständigt ega till sitt förfogande ett urval af friska, goda och inom olikartade områden med fack-insigter utrustade arbetskrafter, torde ej behöfva någon utförligare belysning. Men den farliga politiken ? Betrakta blott ett maj karnevalsprogram, i synnerhet från vårt södra universitet, eller erinrom oss blott de nervöst oroliga rörelser, som hvarje vigtigare offentlig tilldragelse inom hufvudstaden förorsakar inom studentverlden, i synnerhet vid vårt norra universitet, och låtom oss sedan besvara frågan huru vida icke våra studenter redan nu tillräckligt sysselsätta sig med politiken. Så måste det också

vara. Det är helt enkelt hvarje medborgares pligt — han må vara ung eller gammal — att med lif och intresse egna sin uppmärksamhet åt fosterlandets angelägenheter eller tilldragelser af verldshistorisk betydelse; men den unge studenten måste härvid tillse, att detta intresse ej rycker honom bort från hans egentliga arbetsfält, Denna senare fara är enligt vår öfvertygelse vida mindre för en liflig natur, som dagligen och stundligen lefver i hufvudstaden, hvilken sjelf utgör skådeplatsen för vigtiga politiska tilldragelser, än om han i en småstad, så att säga, i andra hand förnimmer det förvirrade sorlet från en skådeplats, om hvilken han ej förmår bilda sig en tydlig föreställning. Följden häraf är också den, att så många af våra studenter, uppfostrade i en småstad och efter

att hafva tillbragt sina bästa ungdomsår i en universitetssmåstad, slutligen gå ut i verlden för att tillbringa sitt återstående lif antingen i en tredje småstad eller på landsbygden, men med åsigter antingen grå- eller svartfärgade af en bornerad lärdoms- eller klasshögfärd eller rödfärgade af en radikalism, som vanligen ej någon längre tid håller stånd under kampen för lifvets praktiska syften, utan lätt slår öfver i sin motsats. Med ett sådant element underlättas icke lösningen af fosterländska stridsfrågor, som väsentligen näras icke blott af klassintressen, utan också af klassfördomar.

Vi stå här inför den sista frågan, nemligen om ett hufvud-stadsuniversitets betydelse för den fosterländska odlingen i dess helhet. Om denna fråga torde ej behöfva mycket ordas, emedan den är temligen sjelfklar. Att en ung man under de år, då hans sinne är mest mottagligt för intryck äfven af lifvets allvar, får tillfälle att lefva i sitt lands hufvudstad icke för att blott njuta, utan sysselsatt med allvarligt arbete, skall utan tvifvel tillskynda honom ett mångsidigare intresse, en rikare lifserfarenhet och fördelar äfven med hänsyn till yttre skick och hållning, som hvarken få öfver- eller underkastas, men som på ingen annan väg kunna i samma mått ernås. Blott den omständigheten, att han under sådana förhållanden tillbragt några af sina ungdomsår i medelpunkten för sitt lands politiska och intelligenta lifsrörelser,,

skall gifva honorn en fond af, så att säga, på åskådningens väg förvärfvade föreställningar för att äfven i framtiden och på annan ort bilda sig riktigare begrepp om beskaffenheten af tilldragelser, som eljest skulle för honom hafva tett sig i en skef belysning. Tydligt är också, att ju flere sådana med hufvudstadens lif och tänkesätt förtrogne personer landsorten eger att uppvisa, desto flere mellanlänkar skall det finnas mellan landsorten och landets medelpunkt och en desto säkrare borgen för en fördomsfri belysning af och ett förnuftigt sammanhang uti det allmänna föreställningssättet rörande landets kulturfrågor.

Det är väl bekant, att vår hufvudstad eger en stor rikedom på mer eller mindre fristående institutioner för vetenskap, konst och industri, rika och dyrbara samlingar af mångahanda slag, skatter, som hittills endast i jemförelsevis ringa grad kunnat göras fruktbärande för högre ändamål; och särskildt eger vår hufvudstad en befolkning, liflig, intelligent och kunskapstörstande, men som ofta af brist på högre föremål för sitt intresse bortplottrar det samma på fåfänglighetens marknadsplatser. För alla dessa splittrade eller jemförelsevis ofruktbara rikedomar, för alla dessa sökande eller famlande, men dock lifsfriska intressen skall hufvudstadsuniversitetet kunna blifva den sammanhållande enheten, den kombinerande motorn för det nya ljus, hvaraf hvarje mörk vrå i hela vårt land i sinom tid skall få sin andel, och för hvars skära, helsosamma sken — vare detta också vår förhoppning — mången gammal stinkande gaslåga skall för alltid släckas.

Vi äro icke hemfallna åt den svaghet, som man icke utan skäl klandrat hos oss svenskar, nemligen att i tid och otid knäböja för främmande ideal, medan vi föraktfullt blicka ned på hvad godt eller stort vi sjelfve ega. Men det fins en annan svaghet, som är nästan lika förkastlig, den nemligen, att icke våga se sina egna brister rakt in i ansigtet eller att anse hvarje anmärkning i denna riktning som en nationel förolämpning. Låtom oss derför ärligt och öppet bekänna, att vi allt sedan Tegnérs tid d. v. s. under nära ett halft sekel, hvarunder vi

tagit jättesteg framåt i så många andra hänseenden, icke haft inom vårt land hvarken någon stor skald eller ens någon fosterländsk skönliteratur af samma rang som öfriga kulturfolk, icke minst våra skandinaviska fränder både i söder och vester. Alstringskraften af vår författare-intelligens har varit hufvudsakligen inskränkt till det vetenskapliga och praktiska området och frambragt frukter, öfver hvilka vi med skäl kunna fröjda oss. Mången dyrbar mark hafva vi ju också under denna tid både brutit och besått, men det fält, der skönhetens frukter pläga odlas, synes emellertid hos oss befinna sig i ett sådant skick, att om också både rosor och liljor ännu prunka och dofta i ett eller annat hörn, dock sjelfva midtelplanen företer en anblick, som om vi under en lång tid ej skulle haft tillgång till någon annan örtägårdsmästare än bocken.

Nutidens diktning är ännu mindre än någon föregående tids konstskapelser på detta område blott en lyxvara, en doftande ros, ämnad till bihang i lifvets festutstyrsel, och hvars vissnade blad till sist äro dömda att strös för vinden eller på sin höjd förvaras i någon öfverblifven ungmös porslinskruka. Den nationela dikten känner sitt

mål. Den vill i skönhetens form återspegla hvad som rör sig på djupet i folkmedvetandet, men den vill på samma gång ingjuta sanningens lif i bilden, den vill icke blott väcka till klarhet och sjelfmedvetande, utan vill också fostra till kärlek och hänförelse. Så har också hvarje stor skald i hvarje tid fylt sitt värf, han må nu heta Homeros eller Shakspeare, Tegnér eller Runeberg. Intet annat slag af mensklig verksamhet kan ens tillnärmelsevis ersätta den national-förlust, som uppstår, när denna art af nationens lifsverksamhet råkar på afvägar, förtvinar eller håller på att utslockna. Till och med på romandiktningens område, som en tid företedde en åtminstone i qvantitativt hänseende rik växtlighet, äro vi för länge sedan öfverflyglade icke blott af danskarne, utan äfven af norrmännen. Vill man häremot anmärka, att den sköna literaturen hos hvarje folk eger sina stilleståndsperioder, så vilja vi hänvisa på ett annat tänkvärdt faktum, att vi må hända äro

det enda kulturfolk i Europa, som ännu i denna stund icke eger någon nationel dramatik af konstnärligt värde. Det bästa, som vi i denna diktningens mest utvecklade form ega på svenskt språk, har kommit till oss från Finland, och det enda svenska skådespel, som på grund af sina tekniska företräden njutit äran att uppföras på dansk kongl, teater, får af en bland Danmarks nu lefvande förnämste konstdomare-en allt annat än smickrande orlofssedel. Vår kongl, svenska teater har så länge lefvat nästan uteslutande på de smulor, som fallit från främmande bord, att det ej skulle väcka någon undran, om till sist våra förnämste skådespelare blefve lika litet i stånd att utföra som vår bildade hufvudstadspublik att uppfatta ett svenskt skådespel. Att rikt utrustade och bildade svenska qvinnor slutligen tagit äfven den försummade svenska dramatikens värf om händer, länder dem till stor heder och innebär utan tvifvel en förhoppning, men på blotta förhoppningar lefver ingen menniska och ännu mindre någon literatur.

Skulle det nu vara möjligt, att vi, som icke utan stolthet vidkännas namnet nordens fransmän, att vi svenskar, som utfört så många storslagna roller på verldsteatern och derstädes firat triumfer, som vi aldrig kunna glömma, skulle ur intelligensens synpunkt vara så underlägsna danskar, norrmän och svenskfinnar, att vi af detta skäl ej mäktade frambringa en fosterländsk dramatik af konstnärlig betydelse ? Ingen torde på allvar vilja framställa ett dylikt påstående. Men då frågas: Hvar skola vi söka orsakerna till denna grundbrist i vår literatur? Dessa kunna ju vara af många slag, men den väsentligaste ligger enligt vårt förmenande helt enkelt deruti, att så många af våra förnämste skalder tillbragt största delen af sitt lif och i synnerhet sina ungdomsår i småstäder eller på landsbygden. Det konstnärligt dramatiska författarskapet förutsätter nemligen icke blott skaldebegåfning, en rik eller åtminstone mångsidig lifserfarenhet, en egendomlig, skarpt utvecklad förståndsverksamhet, utan också och i innerligaste

förbindelse med denna en lika egendomlig förmåga hos författaren att på den inre åskådningens väg ställa sig liksom ansigte mot ansigte med alstren af sin egen formbildande fantasi, icke blott personer och handlingar, utan också sådana kombinationer dem emellan, som kunna åstadkomma konstnärligt dramatiska verkningar. Saknas nu hos författaren någon enda af dessa förutsättningar, så är han icke i stånd att frambringa ett dramatiskt konstverk. Men denna sistnämda förmåga vinnes i regeln icke utan en grundlig och på erfarenhetens väg inhemtad insigt om den s. k. dramatiska tekniken, och denna förutsättning är så vigtig, att utan tvifvel hvarken Shakspeare eller Moliére blifvit hvad de voro, om de ej varit skådespelare. Att mången författare utan någon rikare begåfning eller någon högre bildning, men i besittning af erfarenhet om teaterteknikens fordringar är i stånd att alstra framgångsrika routinestycken, är sålunda ett lika vanligt faktum, som att rikt begåfvade skaldenaturer ohjelpligt misslyckas, emedan de sakna den dramatiskt-tekniska erfarenheten, och denna erfarenhet måste i regeln förvärfvas antingen under utöfningen af skådespelareyrket eller under fleråriga studier från åskådarebänken. Men dessa studier kunna i regeln ej med framgång företagas på andra ställen än i städer med stående teatrar och en utvecklad skådespelarekonst. Undersöka vi något närmare den dramatiska literatur, vi ega, så torde vi också komma till den slutsats, att den med få undantag består antingen af poetiska alster utan dramatiskt värde eller af routine-alster utan konstvärde. Att det fins skaldenaturer så uteslutande lyriskt eller episkt anlagda, att de under alla förhållanden skulle misslyckas på det dramatiska området, är obe^ stridligt. Att sålunda hvarken Atterbom eller Stagnelius, hvarken Lidner eller kanske icke ens Bellman skulle kunnat blifva

dramaturger i detta ords egentliga bemärkelse, är möjligt. Men månne icke Tegnér under andra förhållanden skulle kunnat blifva vår Oehlenschläger eller kanske något vida mera, då han i snille onekligen var sin danske skaldebroder

öfverlägsen? Månne icke Geijer, om han fått tillbringa sitt lif i en hufvudstad, skulle kunnat blifva vår Lessing, eller hvarföre skulle icke den så mångsidigt anlagde Runeberg kunnat följa Göthe icke blott på lyrikens och epikens, utan också inom dramatikens område i stället för att blott liksom i förbigående låta sin rika ande leka på detta fält? Erkännes nu sanningen af dessa förutsättningar och fasthålla vi framför allt, att så många af våra skalder fostrats vid våra universitet, så frågas: Ligger det någon öfverdrift i påståendet, att vår oförmåga att frambringa en dramatisk literatur i detta ords egentliga bemärkelse väsentligen berott derpå, att vi icke egt något universitet i hufvudstaden? Att vi inom Frankrikes rika dramatiska literatur knappt kunna upptäcka någon enda framstående dramaturg inom landsorten, att J. L. Heiberg, professor vid Köpenhamns universitet, blef dramatisk författare genom sina förbindelser med sitt lands förnämsta scen, långt innan han blef teaterchef, ja, långt innan sitt giftermål med Danmarks förnämsta skådespelerska, att Henrik Ibsen till vistelseort valt en af Tysklands i dramatiskt hänseende mest framstående hufvudstäder, att inom Danmarks nyare lustspelsliteratur den s. k. studentkomedien intager ett så betydande rum och otaliga andra fakta af samma slag torde i sin mån ytterligare bestyrka riktigheten af ofvanstående satser.

I sammanhang härmed vilja vi påpeka ännu ett annat faktum. Vi svenskar anses icke utan skäl utgöra ett af jordens mest musikaliska folk. Våra sångfåglar drilla sig till verldsrykte, vi ega ett konservatorium, som, ehuru i likhet med nästan alla våra högre undervisningsanstalter i saknad af verklig öfverstyrelse, dock väl icke alldeles försummat sin pligt, och detta oaktadt ha vi hittills icke lyckats frambringa ett enda betydligare drarnatiskt-musikaliskt konstverk, som uppnått större framgång än en s. k. succés d'estime. Men ett land, som icke eger någon inhemsk dramatik, kan svårligen göra anspråk på att ega någon dramatisk musik, i syn-

nerhet icke i våra dagar, då man icke längre nöjer sig med en s. k. »libretto», utan fordrar poesi i musiktexten.

Att vi i dramatisk alstringsförmåga äro underlägsna våra stamfränder, beror sålunda icke på någon brist i vår intelligens utan väsentligen derpå, att både Danmark, Norge och Finland haft lyckan att ega hvar sitt hufvudstadsuniversitet, en medelpunkt för den nationela odlingen, som hittills saknats i Sverige.

Den andliga vinsten af en sådan inrättning måste naturligtvis i första rummet komma hufvudstaden till godo. Hvad åter de ekonomiska fördelarne angår, så blifva dessa visserligen ur en synpunkt af mindre betydenhet, ty den med en eller annan million ökade omsättningen af rörelsemedlen, som kunde antagas blifva en följd af t. ex. ett tusen studenters lif i hufvudstaden, torde väl för denna ej blifva af något särdeles märkbart inflytande; men den stadsdel, till hvilken universitetet kommer att förläggas, skall utan tvifvel erfara ett i ekonomiskt hänseende gynsamt inflytande af denna tillökning. leke heller bör det förbises, att Stockholms nation i Upsala antagligen kommer att minskas med kanske 200 medlemmar, och antager man blott, att en hvar af dessa i medeltal använder minst 1,500 kr. om året eller tillsammans 300,000 kr., så måste åtminstone hälften af denna summa kunna inbesparas af de Stockholmsfamiljer, som ej längre behöfde sända sina söner att studera på annan ort, andra ännu vigtigare fördelar att förtiga.

Man skulle sålunda kunna ega grundade skäl till den förhoppning, att de förmögna eller bildade familjer i Stockholm, som ämna låta sina söner studera, skola icke blott i ord, utan äfven med handling understödja ansträngningarna för att ett universitet i Sveriges hufvudstad snart måtte komma till stånd.IV.

Om Stockholms högskolas nuvarande ekonomiska ställning och nödvändigheten af kraftiga ansträngningar för att snart bringa henne fram till sitt mål.

^^tockholms högskola måste nu anses hafva på ett tillfredsställande sätt genomgått sina pröfningsår. Den kan icke längre betraktas såsom ett på framtidens dom beroende försök, och hvarje år, som hädanefter förflyter utan att högskolan uppnår sitt i stadgarne angifna syfte, måste anses icke blott som en nationalförlust, utan äfven

såsom en förlust ur mer än en synpunkt för inrättningen sjelf. Enligt officiela uppgifter uppgick antalet af högskolans lärjungar under vårterminen 1884 till 90 och under höstterminen samma år till 70 (åhörarnes antal oberäknadt), hvaremot dess utgifter under samma år utgjorde det jemförelsevis betydliga beloppet af kr. 90,461: 49, ehuru högskolans verksamhet äfven detta år måst inskränka sig till undervisning inom den matematiskt-naturvetenskapliga afdelningen, hvars läroämnen dock ej ännu äro fullständigt representerade, samt till de talrikt besökta kulturhistoriska föreläsningarna. Lärjungarnes antal har visserligen under de sista åren städse stigit med några tiotal årligen, men någon betydligare tillväxt i detta hänseende kan högskolan naturligtvis icke vänta, förr än hon, utrustad med tillbörliga lärarekrafter inom den matematiskt-naturvetenskapliga, humanistiska samt

rätts- och statsvetenskapliga afdelningen, erhållit likställighet med statsuniversiteten i fråga om examensrätt m. m. inom nämda afdelningar. Men för detta ändamål skulle, utom de lärarebefattningar, högskolan för närvarande eger, erfordras åtminstone professurer i ungefär följande ämnen: 1 i astronomi,

1 i nordiska språk, 2 i främmande lefvande språk, 2 i klassiska språk, i i österländska språk och jemförande språkforskning,

2 i filosofi, i i uppfostringslära och undervisningskonst samt i i estetik och konsthistoria, hvartill borde läggas 5 till 6 professurer inom den rätts- och statsvetenskapliga afdelningen, om man hit räknar politisk ekonomi och finansvetenskap*). Äfven under förutsättning, att högskolan redan nu eger snart disponibla fonder för 3 af dessa professurer och ytterligare 3 af dessa fonder inom 6—7 år skulle hafva uppnått det stadgade beloppet af 150,000 kr., så erfordras för bestridandet blott af lönerna för återstående 10 till 11 lärarebefattningar ett belopp af omkring 60,000 till 75,000 kr. eller ett ytterligare kapital af omkring million kr. Visserligen har högskolans penningkapital under år 1884 genom gåfvor ökats med det betydliga beloppet af omkring 95,000 kr., men äfven om man finge antaga, att högskolans tillgångar år ifrån år ökades på liknande sätt, så skulle ju dock en allt för läng tid förflyta, innan högskolan genom blott en sådan årlig tillväxt uppnådde sitt syfte att inom de af den samma utstakade gränserna verka med full kraft såsom ett svenskt hufvudstadsuniversitet i den fosterländska odlingens, i vetenskapens och icke minst i de juridiska studiernas tjenst. Att högskolan allt för länge inskränker sin rent vetenskapliga verk-

*)• Dessa vetenskaper jemte statistik äro, såsom bekant, grupperade på olika sätt vid olika universitet. Sålunda utgöra de en egen fakultet t. ex. i Munchen, Tübingen och Würzburg, hvaremot de vid universiteten i Österrike, Schweiz samt i Strassburg till sammans med de juridiska vetenskaperna bilda en rätts-och statsvetenskaplig fakultet eller ungefär som vid våra svenska universitet med den skilnad dock, att statskunskap och statistik hos oss äro förbundna med antingen den historiska eller någon annan professur inom den filosofiska fakultetens humanistiska sektion.

Våra öfverliggare.

samhet och sin undervisning till blott det matematiskt-natur-vetenskapliga området eller åtnöjer sig med blott föreläsningar — huru förträffliga dessa än må vara — inom en eller annan af de humanistiska vetenskapsgrenarne, står dessutom i strid mot högskolans syfte, äfven om man ännu ej skulle hafva någon anledning till farhågan, att en dylik riktning, allt för länge fortsatt, skulle kunna bland dess lärjungar alstra en anda af ensidighet, som står i öppen strid med det mångsidiga och friska intresse, som bör känneteckna ett verkligt hufvudstads-universitet.

Vi känna intet om de planer, som högskolans målsmän möjligen hysa för att påskynda högskolans utveckling; men så mycket tro vi oss veta, att öfver allt i vårt land, hufvudstaden kanske icke ens undantagen, finnas förmögna och varmhjertade personer, som icke egnat tillbörlig uppmärksamhet åt högskolans tillvaro och ännu mindre ega någon kännedom om dess syfte och verkliga betydelse. En kraftig och planmessig verksamhet från vederbörandes sida, hvilken i första rummet åsyftade att göra högskolan känd inom vidsträcktare kretsar, skulle

derför må hända inom kort föra henne fram till sitt mål. Ett stöd för denna förhoppning finna vi i den storartade frikostighet, hvilken kommit högskolan till godo från ett jemförelsevis ringa antal personer, hvilkas uppmärksamhet blifvit väckt för denna vårt lands förnämsta kulturfråga.

Enligt sista revisionsberättelsen angående Stockholms högskolas ekonomiska ställning m. m. finner man nemligen, att denna inrättning vid 1884 års slut egde tillgångar till ett belopp af kr. 1,198,503: 85, fördelade på följande fonder:

J. Michaelsons fond........145,222: 95.

W. Smitts fond......... . 146,680:80.

L. J. Hiertas fond.........142,255: 72.

Montén-Ström-Törners fond.......115,536:29.

O. J. Hagelstams fond ... . 102,249:51.

Lifräntefonden..........60,543: 21.

C. C. Söderströms fond.......32,560:41.

Olof Eneroths fond.........56,870: 72.

J. A. Bergs fond..........107,665: —

Professurfonden i högre matematisk analys 20,982: 42. Sammanskjutna medel till aflöning åt lärare i

högre matematik . . . . 4>433:33-

Allmänna fonden..........221,503:49.

Kapitalkonto ....42,000: —

Lärjungarnes afgifter hafva under år 1884 uppgått till 1,653: 26 och åhörarnes till 3,520 kr. Under sistnämda år hafva Stockholms stadsfullmäktige på framställning af styrelsen för ytterligare 10 år beviljat det förut till högskolan utgående bidraget af högst 40,000 kr. årligen.

Såsom det visar sig af ofvanstående korta redogörelse för Stockholms högskolas nuvarande ekonomiska ställning, har det blifvande hufvudstadsuniversitetet redan haft att glädja sig åt en välvilja .af delvis mycket storartad beskaffenhet. I den föregående framställningen hafva vi mer än en gång haft anledning att fästa uppmärksamheten på den praktiska klokhet och omtänksamhet, hvarmed högskolans angelägenheter och särskildt dess egendom blifvit förvaltade, och icke mindre tillfredsställande är den planmessiga försigtighet, med hvilken styrelsen låtit företaget växa till dess nuvarande verksamhetsområde. Men just derför torde tiden för ett kraftigare vädjande till hela landet vara inne, och den fosterländska tanke, som ligger till grund för detta företag, eger, vi upprepa det, i sig sjelf en sådan gripande kraft, att ideen blott behöfver blifva till fyllest känd inom vidsträcktare kretsar, för att den inöm jemförelsevis kort tid skall kunna fullständigt förverkligas. Det antagande ligger sålunda nära till hands, att Stockholms högskoleförening — om någon sådan ännu finnes till — snart signalerar företaget i denna riktning. leke minst har man anledning hoppas, att Stockholms bildade qvinnor i denna vigtiga angelägenhet ej förblifva overksamma. Hvad dessa in-

telligenta, varmhjertade och vid planmessig organisation vanda krafter förmå uträtta, derom vittna de välgörenhetsinrättningar, som medelst deras verksamhet kommit till stånd, liksom en värdefull del af de senaste storartade ansträngningarna för det nordiska museets räkning. Erfarenheten har dessutom visat, att hufvudstadens bildade qvinnor, sammanslutna till verksamhet för en fosterländsk eller allmänt menniskovänlig idé, förstå att höja en fana, kring hvilken liknande föreningar rundt omkring i hela vårt land modigt, villigt och verksamt samla sig.

Hvarför sätter man icke dessa ovärderliga krafter i verksamhet för det största och förnämsta kulturändamål, som inom vårt land för närvarande står på dagordningen? De hundratal tusen kronor, som på denna väg skulle kunna- insamlas, räcker visserligen icke långt, men dylika ansträngningar i alla trakter af landet skulle mer än något annat bidraga till att fästa våra kapitalisters uppmärksamhet derpå, att bidrag till förverkligandet af ett universitet i Sveriges hufvudstad utgör ett sätt för hvarje bemedlad svensk man eller qvinna att mot land och folk visa sin tacksamhet vare sig för ärfdt ekonomiskt välstånd eller för den välsignelse, med hvilket ett förflutet lifs personliga ansträngningar blifvit krönta. Måtte den, som med varm håg och svenskt hjerta skänker en sådan gåfva, erinra sig, att han dermed icke blott inskrifver sitt namn i den bok, som förvarar minnet af Stockholms högskolas välgörare, utan äfven i den gyllene bok, som förtäljer historien om svenska folkets andliga odling, om det sätt. hvarpå vi vårdat detta vårt dyrbara arf, vårt bästa, kanske^ en gång vårt enda värn i kampen för vår tillvaro.Ianehåll.